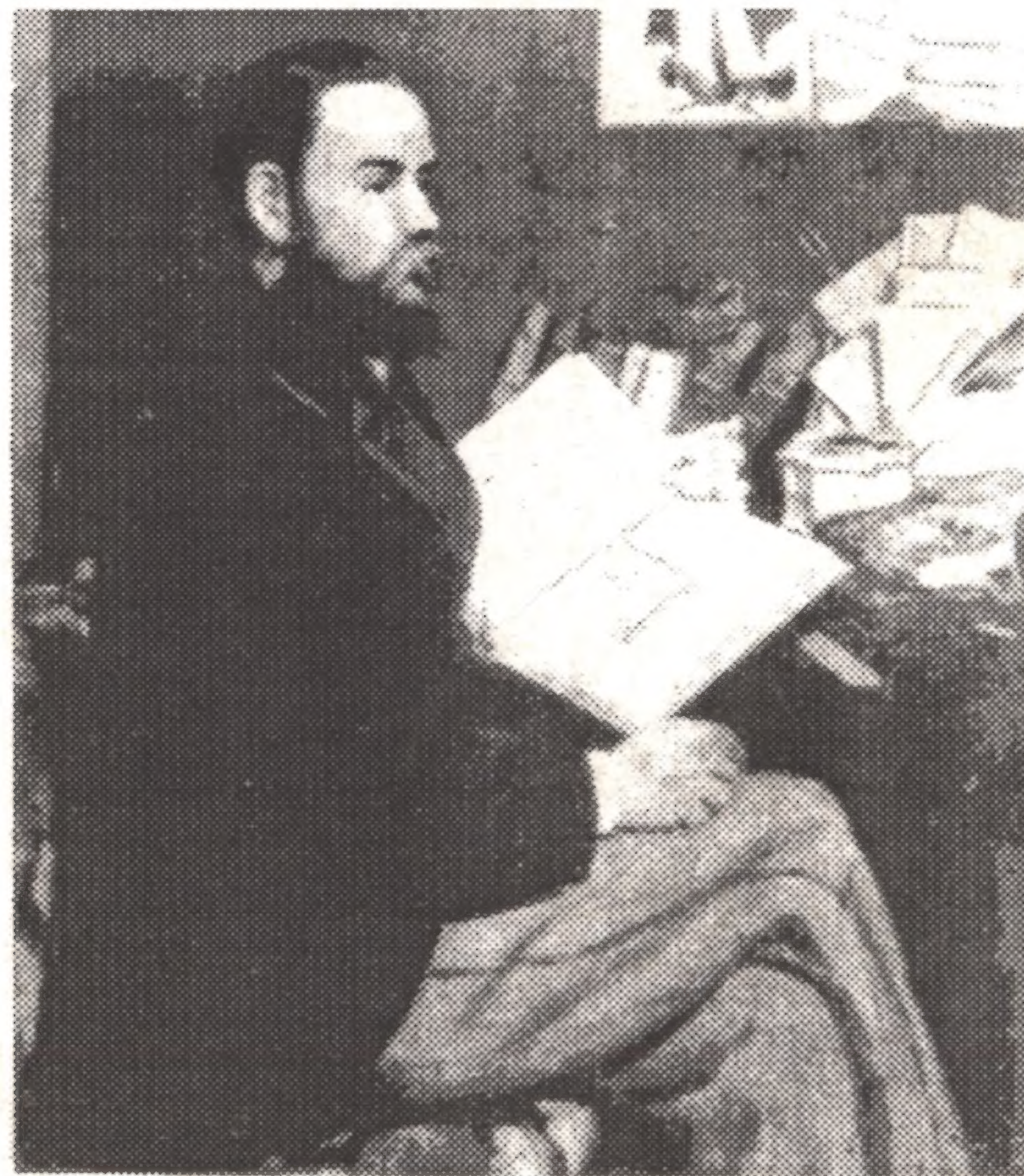
émile zola

ISBN 973-21-0489-9

1456

LEI 3000

editura minerva

Învăluită strâns în mit şi legendă medievală, în faldurii încă strălucitori ai unui romantism întârziat, "teza" determinismului socio-ereditar triumfă şi în *Visul*, surprinzându-ne aici doar faptul că o regăsim prin mijlocirea unei intrigi melodramatice de cea mai veche tradiţie, cea a copilului înfiat de oameni de extracţie joasă, copil a cărei origine nobilă se dezvăluie printr-un fericit accident tocmai în momentul când o căsătorie voită de iubire, dar social imposibilă, părea cu neputinţă de realizat.

IRINA MAVRODIN

1456

émile zola

émile zola

visul

De același autor în Biblioteca pentru toți (serie nouă):

Nr. 50-51. *Germinal*, roman, 2 vol.; traducere de Oscar Lemnaru; prefață de Theodosia Ioachimescu, 1960;

Nr. 455-456. *„La Paradisul Femeilor"*, roman, 2 vol.; traducere de Sarina Cassvan; prefață și tabel cronologic de Ovid Cotruș, 1968;

Nr. 698-699. *Gervaise (L'Assommoir)*, roman, 2 vol.; traducere de Vlad Mușatescu; prefață și tabel cronologic de Georgeta Horodincă, 1972;

Nr. 935-936, *Pot Bouille*, roman, 2 vol.; traducerea de Nicolae Teică; prefața de Irina Mavrodin; tabel cronologic de Ovidiu Cotruș, 1977;

Nr. 1246-1247. *Pământ*, roman, 2 vol.; traducere de Nicolae Teică; prefață de Dan Grigorescu; tabel cronologic de Ovidiu Cotruș, 1986;

Nr. 1317-1318, *Cucerirea orașului Plassans*, roman, 2 vol., traducere, prefață și tabel cronologic de Angela Cișmaș, 1989.

Émile Zola
La Rêve, 1888

Traducerea și prefața sunt reproduse după: Émile Zola, *Visul*, Editura Univers, București, 1986

émile zola

visul

Roman

ÎN ROMÂNEȘTE DE NICOLAE TEICĂ
PREFAȚA DE IRINA MAVRODIN
TABEL CRONOLOGIC DE OVIDIU COTRUȘ

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1996
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

ISBN 973-21-0489-9

PREFAȚĂ

Le rêve (1888) face parte din *Les Rougon-Macquart,* având-și totodată, ca fiecare din romanele acestui ciclu, relativa sa autonomie (poate mai mare chiar decât a celorlalte), ceea ce permite și o lectură a cărții în sine, desprinsă din marea construcție, în care își are rostul și funcționalitatea ei.

În cadrul ciclului *Familia Rougon-Macquart,* ce se vrea un „experiment științific" total, progresând după o logică necruțătoare în virtutea legilor pe care și le-a luat drept premisă (condiționarea indivizilor prin ereditate, societate și istorie, acționând conform unui determinism univoc: aceleași cauze au întotdeauna aceleași efecte), *Visul* ne apare, *sinestezic* vorbind, ca o pată de lumină aurorală, ca un parfum distilat prin bizare și somptuoase flori, ca un fruct cu savoare exotică, nemaiîntâlnită, ca o linie melodică limpede și netă izvorâtă dintr-un străvechi instrument muzical, ca atingerea neliniștitoare și delicată a unor prețioase mătăsuri încărcate de fantastice broderii. Cu intenție sau nu, Zola introduce în mareasa frescă dominată de tonuri întunecate precum cărbunele, de strigăte și hohote crude, disonante, de miazme tari, neîndurător de pământești, acest element de contrast, necesar probabil oricărei estetici, chiar și celei a „romanului experimental", în care *Visul* rămâne totuși integrat, fie și numai prin inserarea lui în cadrul ciclului *Familia Rougon-Macquart.*

Este prima impresie. A doua o întărește pe prima: integrarea e mult mai profundă, chiar dacă legăturile dintre parte și tot sunt aici mult mai bine ascunse. Învăluită strâns în mit și legendă medievală, în faldurii încă strălucitori ai unui romantism întârziat, „teza" determinismului socio-ereditar triumfă și în *Visul,* surprinzându-ne aici doar faptul că o regăsim prin mijlocirea unei intrigi melodramatice de cea mai veche tradiție, cea a copilului înfiat de oameni de extracție joasă, copil a cărui origine nobilă se dezvăluie printr-un fericit accident tocmai în momentul când o căsătorie voită de iubire, dar social imposibilă, părea cu neputință de realizat. Elemente „realiste" deviază însă melodrama din previzibila ei curgere: cititorul,

eventual dezamăgit, rămâne până la capăt în necunoașterea adevăraților părinți ai tinerei Angélique, care, împlinindu-și, ce-i drept, visul de căsătorie cu tânărul-cel-mai-frumos-și-mai-bogat-din-lume, în ciuda originii ei incerte și a modestei sale condiții sociale, moare o clipă după ce cununia a avut loc. Totuși, vigoarea melodramei nu cedează, susținută și de un suspans obținut prin recurs la tradiționalul *malentendu* ce intervine între cei doi îndrăgostiți (din modelul narativ arătat): întreruperea sau falsificarea comunicării dintre ei prin decizia brutală a adulților (scrisori netrasmise, mesaje orale trucate etc.), *malentendu* tranșat, în cele din urmă, dar numai când unul din parteneri e pe moarte (cf. opera care a cristalizat cel mai bine modelul, aducându-l în modernitatea europeană: *Dama cu camelii* de Alexandre Dumas-fiul).

Construcția aceasta e mai puțin „naivă" decât pare: ambiguitatea - ce operează în decursul întregului roman - cu privire la „ereditarea" eroinei, ne obligă, pe alte căi decât cele utilizate curent de Zola (desemnarea „științifică", directă a originii personajului), să intrăm, cu o anume eficiență (cea izvorâtă din efortul de dezlegare a unei enigme), în jocul „cauzei" și al „efectului". Înfățișarea rasată, delicată a micuței Angélique, dar și visul ei îndrăzneț până la nebunie, dar și spiritul ei de sacrificiu în iubire, orgoliul, puritatea sentimentelor ei nu răspund oare modelului livresc „origine nobilă"? Răspunsul acesta rămâne însă în romanul lui Zola mereu incert, contracarat de o deducție ce stabilește o relație de același tip determinist între educația primită de Angélique - în familia onestă de meșteșugari (ce-și transmit din tată în fiu, ca pe un titlu de noblețe, știința și fervoarea muncii lor) căreia îi aparține prin adopțiune - și „nobila" ei fire și comportare.

Zola, neîndoielnic sub influența ideilor socialismului utopic, ce vor deveni atât de manifeste în ultimele sale două cicluri, *Cele trei orașe* și *Cele patru Evanghelii*, pare a atribui în *Visul* o importanță primordială (în raport cu ereditatea) mediului social și *muncii* (unul din romanele ultimului său ciclu se va numi chiar *Munca*). Ajungem în felul acesta la o concluzie oarecum neașteptată, și totuși de o mare evidență pentru cine a citit mai susținut ultimele opere ale lui Zola: oricât de diferit ar fi de ele, dată fiind recuzita sa de legendă medievală, romanul *Visul* figurează, ca și ele , prin alăturarea contrastantă de „teză" și „lirism" și prin implicațiile unei orientări către socialismul utopic, edificarea unei „religii a muncii", sugerată și prin contiguitatea cu simbolul catedralei, ramificat într-un întreg sistem: cortegii, veșminte, obiecte sacerdotale, vitralii, sculpturi, miniaturi sacre. Însuși momentul când cei doi tineri se îndrăgostesc unul de altul este pus sub semnul muncii, anonime, consacrate unei colectivități, și, prin chiar aceasta, creatoare și fericită (idee tot mai scumpă lui Zola din ultimele romane): nobilul și bogatul Félicien îi apare fetei, care nu-i va cunoaște adevărata identitate decât mult mai târziu, în hainele de lucru ale unui meșteșugar, muncind pe o schelă la restaurarea unui vitraliu de catedrală. Această ne-voită, apoi intenționată „deghizare" a lui Félicien este și un artificiu ce face să

progreseze intriga (menținând totodată suspansul) după bineștiutele tipare ale *qui pro quo*-ului, căci fata, altminteri, în pofida „visului" său, nu ar fi îndrăznit să se îndrăgostească în viața reală de un tânăr cu poziție socială inaccesibilă ei (conform legii „verosimilului"). Dar acest artificiu formal, ținând de exigențele unei anumite figuri narative, devine, în lectura pe care o propunem, ocurență semnificativă, prinsă într-o rețea de alte ocurențe ce se organizează într-un câmp semantic controlat de termenul „muncă" (capitolul V, la care ne-am referit aici, vorbește, chiar de la primele rânduri, pe tonul binecunoscut al unui Zola apostol și pedagog, de „bucuria și sănătatea acestei munci aspre").

Atelierul soților Hubert, unde Angélique muncește din zori și până-n seară, este locul miraculos, făcând pandant catedralei, unde ia naștere, pare a se împlini, apoi se ofilește, pentru a înflori din nou, „visul". Etern el însuși parcă, transmis din generație în generație, el este pentru viața cotidiană criteriu și regulă, dând un sens existenței, sau loc benefic, protector: „...fata (...) se așeza în fiecare dimineață la lucru, cu o tărie nemaipomenită. Părea fericită că se istovea, că simțea nevoia să-și sfărâme trupul, vrând să fie calmă. Și viața își urma cursul în vechiul atelier, mereu la fel de regulat, ca și când inimile n-ar fi bătut nici o clipă mai repede. În timp ce Hubert se ocupa de gherghefuri, desena, întindea și destindea, Hubertine o ajuta pe Angélique și, când cobora seara, amândouă aveau degetele învinețite. (...) Vechile ustensile se aliniau în ordinea lor seculară, preducelele, sulele, ciocănelele de lemn cu două capete, ciocanele; pe gherghefuri alergau măgărușul și plăcinta, degetarele și acele; și în adâncul ungherelor, unde le mânca rugina, diligentul, depănătoarea de mână, vârtelnița cu fofezele ei de răchită păreau să doarmă, ațipite în marea pace care pătrundea prin ferestrele deschise. Se scurseră mai multe zile, Angélique rupea ace de dimineața până seara, atât de anevoios se cosea aurul, prin grosimea firelor ceruite. Ai fi crezut-o cu totul absorbită de munca aceasta aspră, nu numai cu trupul, ci și cu spiritul, până la a nu se mai gândi. După nouă ore, cădea de oboseală, se culca, dormea un somn de plumb. Când lucrul îi lăsa mintea liberă un minut, se mira că nu-l vede pe Félicien" etc. „...lucra întruna, renunțând la broderia în basorelief, prea obositoare, brodând flori din mătăsuri nuanțate; și le broda după natură - un buchet de flori fără parfum, care o lăsau liniștită, hortensii și nalbe-roșii. Buchetul înflorea într-un vas, deseori se odihnea privindu-l, căci mătasea, deși atât de ușoară, o apăsa greu peste degete. În două zile nu făcuse decât o floare de nalbă, de o mare prospețime, strălucitoare pe satin; *dar asta era viața ei, avea să țină acul în mână până la ultima suflare*" (subl. ns.)

Atelierul slujește catedrala (în el sunt brodate de secole veșminte și odăjdii bisericești), dar i se și opune, în numele unui bun simț foarte pământesc, al vieții reale, al vieții, pur și simplu. Între atelier și catedrală, amândouă spații închise, artificiale, împovărate de o istorie care limitează opțiunile până la a le dicta, se află natura, loc unde libertatea și fericirea pot fi depline, dar numai cu intermitențe, personajele

revenind cu necesitate, după scurte evadări, la ceea ce este truda, chinul, iluzia, dar şi creaţia, umanitatea lor. Munca în natură, deşi aspră, le dă un sentiment de bucurie, de plenitudine fizică şi psihică. În atelier, munca are un alt statut: creatoare fiind, ea este totdeauna însoţită, chiar şi în momentele ei fericite, de o aspiraţie către desăvârşire niciodată cu adevărat împlinită, ce menţine mereu vie dorinţa de a crea. O dialectică opune şi totodată armonizează cele trei entităţi, textul menţinându-se într-un echivoc - cu ajutorul unui liant „liric" - ce pare a nu pleda în favoarea nici uneia. Dar oare acest roman - remarcat relativ puţin, căci critica nu s-a prea ocupat de el, doar pentru „lirismul" şi „poezia" lui - nu „pledează" chiar pentru nimic? Prospeţimea lui Zola, din ultima perioadă a creaţiei sale mai cu seamă, către discursul persuasiv, să fie oare absentă (sau aproape absentă, căci am arătat mai sus câteva nuanţe persuasive) din a se menţine până la capăt. Şi totuşi...

Un joc intertextual cu opera lui Flaubert (ipoteză întărită şi de argumentul: Zola, ca şi Flaubert, îşi încearcă „metoda" mânuind nu numai o materie modernă, ci şi una oferită de o istorie îndepărtată şi de legendă) ne poate duce la concluzii destul de curioase, tot mai seducătoare pe măsură ce ne re-organizăm lectura în acest sens. (A vizat sau nu Zola un dialog cu textele flaubertiene? Iată o întrebare care nu ne obligă la un răspuns decât în măsura în care vrem să determinăm un proiect auctorial foarte conştient, tentativă, în multe cazuri, cu rezultate indeterminabile. Trebuie totuşi să nu uităm că Zola îl citise pe Flaubert, căruia îi era într-un fel discipol, şi că „bovarismul" fusese la acea dată deja receptat în Franţa ca mod specific de raportare a individului la lume.) Angélique ne apare atunci ca o nouă Emma Bovary, iar triumful „visului" ei (căsătoria cu Félicien) ca o altă formă de eşec urmând unui comportament „bovaric", de vreme ce moartea îl curmă atât de curând.

Următoarele cuvinte, rostite de pioasa Hubertine, mama adoptivă a lui Angélique, întruchipare a bunului simţ, dau cheia acestei lecturi: „*Sfintele tale, care ţi-au sucit minţile...*", aluzie la pasiunea tinerei fete pentru imaginile, apoi pentru povestirile din *Legenda aurită*, în traducerea lui Jacques Voragine şi datată 1549. Aglomerarea descrierii lor pe pagini întregi, precum şi procedeele de distanţare ironică folosite de către Zola, marchează caracterul clişeiform al enumerării, care ne aminteşte în mod incredibil enumerări după acelaşi model din Flaubert, mai cu seamă din *Doamna Bovary*. Conotate „romantic", ca şi cele din romanul lui Flaubert, prin apartenenţa lor la un ev legendar, ele suscită şi întreţin „visul": „...imaginile se succedau, cu litere ornate, cu gravuri mari şi mijlocii în text, pagină după pagină: Bunavestire, un înger uriaş scăldând în raze o Marie tare plăpândă; uciderea pruncilor, crudul Irod în mijlocul unei movile de cadavre mici; ieslea, Isus între Fecioară şi sfântul Iosif care ţine o lumânare în mână; sfântul Ioan Milostivul dând de pomană săracilor; sfântul Matei sfărâmând un idol; sfântul Nicolae, în veşminte de apostol, având în dreapta sa nişte copiii într-un hârdău; şi toate sfintele, Agnés, cu gâtul străpuns de o spadă, Christine, cu sânii smulşi de cleşti, Geneviève, urmată de mieii săi, Julienne, biciuită, Anastasie, arsă, Maria Egipteana, făcând penitenţă în pustiu, Magdalena, purtând vasul cu mirodenii. Altele şi altele încă defilau, o spaimă şi o cucernicie se răspândea din fiecare dintre ele, *era ca-ntr-una din acele poveşti cumplite şi plăcute, care fac inima cât un purice şi împăienjenesc ochii de lacrimi*.(...) Singură *Legenda* o pasiona, o ţinea aplecată, cu fruntea între mâini, nemişcată, *pe punctul de a nu mai trăi viaţa de zi cu zi*, fără să-şi dea seama de scurgerea timpului, privind cum creşte, din adâncul necunoscutului, marea înflorire a visului". (subl. ns.)

Trăirea e livrescă, modificată prin prisma unor „idei-primite-de-a-gata", ce acţionează puternic asupra unei naturi de origine robustă, sănătoasă, deviindu-i sensibilitatea, exacerbându-i dorinţele de a evada într-o lume ca aceea din *Legendă* („Când citea *Legenda*, urechile îi zumzăiau, sângele zvâcnea în vinişoarele albastre ale tâmplelor ei"). Însuşi iubitul îi apare fetei fie sub chipul unui prinţ din basme ce se va căsători cu ea, umila Cenuşăreasă, pentru că aşa spune povestea, fie sub înfăţişarea unui frumos sfânt Gheorghe, ce împodobeşte catedrala (ea însăşi adevărată carte, *Legendă* de piatră), imaginile acestea suprapunându-se în „visul" ei într-o dulce şi confuză învălmăşire (rândurile ce urmează par scoase din *Doamna Bovary*): „Pe nesimţite, tot văzându-l cum străpunge monstrul cu lancea, în timp ce fiica regelui îşi ridica mâinile împreunate, Angélique se îndrăgostise de sfântul Gheorghe. De la distanţa aceea, distingea greu figurile, le zărea într-o extindere de vis, pe fiica zveltă, blondă, cu propriul său chip (una din sculpturi, cea a sfintei Agnès, semăna până la identitate cu Angélique, amănunt ce revine ca un laitmotiv şi prin care Zola sugerează suprapunerea, până la ştergerea oricărei distincţii, dintre lumea reală şi lumea imaginară din trăirea eroinei - n.ns.), pe sfântul candid şi semeţ, de o frumuseţe de arhanghel. Pe ea venea să o elibereze, ea, nici vorbă, i-ar săruta mâinile în semn de recunoştinţă. Şi, în această aventură la care visa confuz, o întâlnire pe malul unui lac, o mare primejdie din care o scăpa un tânăr mai frumos decât ziua, se amesteca amintirea castelului d'Hautecoeur, o deplină evocare a donjonului feudal, ridicându-se drept către cer, locuit de înalţii seniori de odinioară" etc. etc.

„Conflictul" cărţii ar fi cel aflat în însuşi centrul comportamentului „bovaric": cel dintre iluzie şi realitate. Unde începe iubirea „adevărată" a fetei, unde i se substituie cea iluzorie, trăită doar ca un „vis"? Ca şi în marile romane ale lui Flaubert, frontiera dintre autentic şi inautentic (alt raport de luat în seamă când vorbim de „bovarism") este mereu schimbătoare, cu neputinţă de trasat, de fapt. Conflictul este şi cel dintre viaţă şi moarte: „- Dar credeam că nu vroiai să te măriţi. Sfintele tale, care ţi-au sucit minţile, nu se măritau (...) Tânăra asculta uimită. Apoi, izbucni într-un hohot nestăpânit. Toată sănătatea, toată dragostea ei de viaţă cântau în această veselie sonoră. istoriile astea ale sfintelor erau dintr-o epocă atât de îndepărtată! Vremurile se schimbaseră cu totul... Din *Legendă*, ea îşi însuşise partea miraculoasă, mai degrabă decât dispreţuirea lumii şi gustul morţii. Ah, da! vroia, nici vorbă, să se mărite, şi să iubească, şi să fie iubită, şi să fie fericită!"

Caligrafiat ca o naivă și plină de prospețime miniatură medievală, intrând el însuși în relație de izomorfism cu structurile pe care le construiește-deconstruiește, *Legendă* și anti-*Legendă* totodată, volumul *Visul* este tocmai „detaliul care dă și mai multă strălucire frescei uriașe a *Familiei Rougon-Macquart*".

IRINA MAVRODIN

TABEL CRONOLOGIC

1795 Se naște François Zola, tatăl scriitorului.

1819 Se naște Emilie-Aurelie Aubert, mama scriitorului.

1821 Gustave Flaubert, romancierul socotit părintele literar al naturalismului, se naște la Rouen.

1822 Nașterea lui Edmond de Goncourt, scriitor foarte prețuit de Zola pentru romanele și jurnalul scris în colaborare cu fratele său Jules, jurnal pe care după moartea acestuia îl continuă singur. Considerat de Zola la început ca un mentor, pe urmă ca un tovarăș de luptă, numele său rămâne asociat campaniilor naturaliste.

1828 Se naște, la Vouziers, Hippolyte Taine, gânditorul care-i va furniza lui Zola elementele de bază ale doctrinei naturaliste.

1830 Nașterea lui Jules de Goncourt.

1838 Căsătoria lui François Zola și a Emiliei-Aurelie Aubert.

1840 Émile Zola se naște la Paris, pe strada Saint-Joseph nr. 10, în timpul unei vizite prelungite a părinților în capitala Franței.

Alphonse Daudet, reprezentantul *naturalismului sentimental*, se naște la Nîmes.

1844 Se naște Anatole France.

1847 François Zola moare pe neașteptate, într-un hotel din Marsilia,

în timpul desfășurării lucrărilor de construcție ale barajului și ale canalului din Aix, care-i vor purta numele.

1848 Se naște, la Paris, Joris Karl Huysmans, scriitor de origine flamandă, prieten și admirator al lui Zola, fruntaș al mișcării naturaliste.

1850 Se naște Guy de Maupassant (Guy de Valmont), alt reprezentant de frunte al naturalismului.

Apare opera doctorului Prosper Lucas: *Traité philosophique et physiologique de l'hérédité naturelle (Tratat filosofic și fiziologic despre ereditatea naturală)*, din care Zola și-a însușit ideea eredității care va sta la baza teoriilor sale despre romanul experimental și a ciclului său romanesc „Les Rougon-Macquart".

1858 Văduva inginerului François Zola și fiul ei, Émile Zola, părăsesc orașul Aix și se stabilesc la Paris. Émile se înscrie ca elev în ultima clasă la liceul „Louis le Grand".

1859 Zola cade, de două ori, la bacalaureat - în primăvară la Paris, și în toamnă la Marsilia - din cauza cunoașterii insuficiente (!) a limbii franceze.

1860 *aprilie*, Zola se angajează funcționar de vamă. Demisionează după două luni.

1862 Se angajează lucrător la librăria Hachette. Este folosit la ambalatul cărților. După câteva luni devine șef de publicitate. Obține naturalizarea franceză și scutirea de serviciul militar.

1863 Émile Zola se căsătorește cu Alexandrine Meley.

Apare *Istoria literaturii engleze* a lui Hippolyte Taine, cu celebra prefață care va constitui un breviar filozofic al lui Zola.

1864 Émile Zola publică prima sa operă, culegerea de povestiri intitulată *Contes à Ninon (Povestiri pentru Ninon)*.

1865 Apare una din marile opere de știință ale secolului, *Introduction a l'étude de la médicine expérimentale (Introducere la studiul medicinii experimentale)* a lui Claude Bernard, care va deveni una din cărțile de căpătâi ale lui Zola.

1866 Publică *La confession de Claude (Mărturisirea lui Claude)*, *Le voeu d'une morte (Dorința unei moarte)*, volumul *Mes haines - causeries littéraires et artistiques (Urile mele - dizertații literare și artistice)* și *Mon Salon (Salonul meu)*, în care își reunește cronicile plastice publicate - până la acea dată - prin diferite periodice.

1867 Publică studiul biografic și critic *Edouard Manet*, pledoarie ditirambică pentru opera marelui pictor și pentru tendințele picturii noi.

Apare *Les Mystères de Marseille (Misterele Marsiliei)*, roman în maniera lui Eugène Sue, publicat mai înainte sub formă de foileton în *Le Messager de provence (Curierul Provenței)*.

1868 Émile Zola publică romanele *Madéleine Férat* și *Thérèse Raquin*, care se bucură de o bună primire din partea publicului.

1870 Refugiat la Bordeaux, în timpul războiului franco-prusian, Zola este numit subprefect de Castelsarrasin, dar Gambetta nu vrea să îi ratifice numirea. Cariera publică a scriitorului sfârșește înainte de a fi început.

1871 Zola publică primele două romane din ciclul „Les Rougon-Macquart": *La Fortune des Rougon (Izbânda familiei Rougon)* și *La curée (Prada)*.

1873 Zola publică al III-lea volum din ciclul său, *Le ventre de Paris (Pântecele Parisului)*.

1874 An productiv pentru Zola. Publică două volume: *Le forgeron (Fierarul)*, *Nouveau Contes à Ninon (Noi povestiri pentru Ninon)*, al IV-lea volum din ciclul său, *La conquête de*

Plassans, și își încearcă norocul în teatru prin comedia *Les héritiers Rabourdin (Moștenitorii Rabourdin).*

1875 Apare *La faute de l'abbé Mouret (Greșeala abatelui Mouret)*, al V-lea roman din seria proiectată de Zola.

1876 Zola publică al VI-lea roman al ciclului, *Son Excellence Eugène Rougon (Excelența-sa Eugène Rougon).*

1877 *L'Assommoir*, al VII-lea volum al ciclului zolist, obține un mare succes. Următorul roman al ciclului, *Une page d'amour (O pagină de dragoste)*, apărut în același an, este un insucces.

16 aprilie Are loc dejunul celebru de la restaurantul „La Trap" unde se reunesc maeștrii și discipolii școlii naturaliste.
Din banii proveniți din vânzarea romanului *L'Assommoir*, Zola își cumpără casa de la Médan.

1878 Zola își reunește într-un volum trei piese de teatru: *Thérèse Raquin* (dramatizare a romanului), *Les héritiers Rabourdin* și *Le bouton de rose (Mugurul de trandafir).*

1879 Zola își adună o serie de articole literare în volumul *La republique et la littérature (Republica și literatura).* „Republica va fi naturalistă, sau nu va fi", afirmă printre altele scriitorul.
Dramatizarea romanului *L'Assommoir* obține un mare succes de public (100 de reprezentanții).

1880 Moare mama lui Émile Zola.
Apare *Les soirées de Médan (Serile de la Médan)*, șase nuvele de Zola, Maupassant, Huysmans, Hennrique, Céard și Alexis, inspirate din războiul franco-german. Nuvela lui Zola se intitulează: *L'Attaque du Moulin (Atacul morii)*, a lui Maupassant: *Boule de suif (Bulgăre de seu).*
Zola își adună sub titlul *Le roman éxperimentale (Romanul experimental)* următoarele articole programatice: *Lettre à la jeunesse (Scrisoare către tineret); Le naturalisme au théâtre (Naturalismul în teatru); L'argent dans la littérature (Banii în literatură); Du roman (Despre roman); La république et la littérature (Republica și literatura).* Apare *Nana*, al IX-lea roman al ciclului, acuzat de pornografie. Criticul Jules Clarétie, adversar al naturalismului, declară anul 1880 anul pornografiei.

1881 Zola desfășoară o bogată activitate de teoretician literar. Volumul *Documents littéraires, études et portraits (Documente literare, studii și portrete)* cuprinde următoarele articole: *Chateaubriand, Victor Hugo, Alfred de Musset, Th. Gauthier, Poeții contemporani, Despre moralitate în literatură.* Apar două noi culegeri de articole: *Le naturalisme au théâtre* și *Nos auteurs dramatiques (Autorii noștri dramatici).* De mai mare importanță este volumul *Les romanciers naturalistes*, cuprinzând șase capitole: *Balzac, Stendhal, Gustave Flaubert, Edmond și Jules de Gouncourt, Alphonse Daudet* și *Romancierii contemporani.*

1882 Zola publică o nouă culegere de articole: *Une campagne (O campanie)* și *Pot-Bouille* - al X-lea volum al ciclului „Rougon-Macquart".

1883 Zola publică *„Au bonheur des dames" („La Paradisul femeilor")*, al XI-lea volum din serie, și o culegere de nuvele *Le capitaine Burle (Căpitanul Burle).* Volumul cuprinde nuvelele: *Comment on meurt (Cum mor oamenii); Pour une nuit d'amour (Pentru o noapte de iubire); Aux champs (La câmp); La fête à Coqueville (Sărbătoarea din Coqueville)* și *L'innondation (Inundația).*

Apare *Le roman naturaliste* al lui Ferdinand Brunetière, operă de critică-polemică împotriva naturalismului.

1884 Zola publică *Germinal* în foileton. Apare al XII-lea roman al ciclului, *La joie de vivre (Bucuria de a trăi).*
Apare un nou volum de nuvele *Naïs Micoulin*, cuprinzând, pe lângă nuvela care dă titlul, următoarele: *Nantas, La mort*

d'Olivier Bécaille (Moartea lui Olivier Bécaille); Madame Neigeon; Les coquillages de M. Chabre" (Scoicile d-lui Chabre) și *Jacques Damour.*
Dramatizările realizate de William Busnach după romanele: *L'Assommoir, Nana și Pot-Bouille* apar într-un volum prefațat de Zola.

1885 *Germinal*, capodopera lui Zola, al XIII-lea roman al ciclului, obține un uluitor succes.

1886 Zola publică *L'oeuvre (Opera)*, al XIV-lea roman al ciclului.

1887 Zola publică piesa *Renée*, dramatizare a romanului *La curée* și romanul *La Terre (Pământul)*, al XV-lea din serie, care stârnește o violentă reacție.

Manifestul celor cinci - Paul Bonnetaine, J. H. Rosny, Lucien Descaves, Paul Marguerite și Gustave Guiche - denunță naturalismul ca o literatură maladivă și antirealistă.

1888 După o viață ireproșabilă, Émile Zola are o legătură extraconjugală cu Jeanne Rozerot, în vârstă de 20 de ani. Viața lui Zola se va împărți de acum încolo între două cămine. Din această legătură s-au născut doi copii naturali, recunoscuți de soția scriitorului, după moartea acestuia. Fiica lui, Denise Le Blond-Zola (a fost botezată cu numele eroinei din *„La Paradisul femeilor"*), a scris o carte prețioasă din punct de vedere documentar, asupra vieții tatălui ei.
Zola publică *Le Rêve (Visul)*, al XVI-lea roman al seriei.
Scriitorul este numit cavaler al Legiunii de onoare.

1890 Publică *La bête humaine (Bestia umană)*, al XVII-lea roman al seriei.

1891 Publică *L'argent (Banii)*, al XVIII-lea volum al ciclului.
Apare drama lirică *Le rêve* (versuri de Louis Gallet, muzica de Alfred Bruneau), inspirată din romanul lui Zola.

Jules Huert deschide o anchetă în *Figaro* asupra naturalismului. Răspund o sumedenie de scriitori remarcabili ai epocii, printre care și Zola. Concluzia lui Jules Huert este următoarea: *„L'école a fait son temps" (Școala și-a trăit traiul).* Istoria literară a reținut amuzată răspunsul telegrafic al scriitorului naturalist Paul Alexis: *„Naturalisme pas mort. Lettre suit" („Naturalismul n-a murit. Urmează scrisoarea").*

1892 Zola publică *Le débacle (Prăbușirea)*, penultimul roman al seriei, inspirat de înfrângerea Franței și de prăbușirea Imperiului în 1870.

1893 Zola își încheie ciclul „Rougon-Macquart" cu romanul *Le docteur Pascal.*
Poetul Louis Gallet și compozitorul Alfred Bruneau își continuă colaborarea, realizând o nouă dramă lirică, după nuvela lui Zola *L'attaque du moulin.*

1894 *15 octombrie* Căpitanul Alfred Dreyfus, din Marele Stat major al Armatei franceze, de origine evreu, este arestat sub acuzarea că ar fi predat atașatului militar german un borderou cuprinzând diferite informații cu caracter militar.
19 decembrie Pe baza depozițiilor locotenent-colonelului Henry, tribunalul militar, în ședință secretă, îl condamnă pe Alfred Dreyfus la deportare pe viață.
1895 *ianuarie 5.* Are loc în curtea școlii militare degradarea lui Alfred Dreyfus. În timpul ceremoniei, acuzatul repetă mereu: „Soldați, se degradează un nevinovat. Trăiască Franța! Trăiască armata!" Condamnatul este deportat în Insula Diavolului.
1 iulie Locotenent-colonelul Picquart este numit comandant al S. R., *(Section de Statistique)* al Statului major, în urma morții colonelului Sandhen, șef al acestui serviciu în timpul condamnării lui Dreyfus.
1896 Publicistul Bernard Lazare lansează un apel pentru revizuirea procesului Dreyfus, susținând nevinovăția acuzatului. Apelul este înfierat de unanimitatea Camerei Deputaților.
În luna martie, locotenent-colonelul Picquart descoperă o scrisoare a atașatului militar german, prin care acesta își exprimă dorința de a relua legăturile cu contele Esterhazy, ofițer al statului major. Confruntând scrisul lui Dreyfus, al lui Esterhazy și al borderoului, Picquart constată o surprinzătoare asemănare între ele. Prezentând expertului Bertillon, care îl acuzase pe Dreyfus, scrisul

lui Esterhazy, acesta confirmă identitatea dintre scrisul acestuia și cel din borderou. Convins că adevăratul spion este Esterhazy, Picquart cere, la 3 septembrie, generalului Gonse, subșeful Statului major, revizuirea procesului. Henry îl acuză pe Picquart că a falsificat scrisoarea atașatului german pentru a-l salva pe Dreyfus. Refuzând să accepte mușamalizarea afacerii, Picquart este trimis într-o misiune specială în Tunis. Vicepreședintele senatului, Scheurer-Kestner, în urma unor informații primite de la Leblois, avocatul lui Picquart, insistă pentru revizuirea procesului. Ministrul de război, generalul Billot, ordonă studierea afacerii, dar locotenent-colonelul Henry, locțiitor al lui Picquart la conducerea S. R., alcătuiește un nou dosar cu fotografii falsificate ale unor pretinse scrisori ale lui Dreyfus către împăratul Wilhelm al II-lea și o așa-zisă scrisoare care îl acuză direct pe Dreyfus.

1896 Apare *Rome,* al doilea roman al lui Zola din ciclul „Les trois villes“ (primul, *Lourdes*, apăruse în 1894).

1897 Mare agitație de presă în jurul afacerii Dreyfus. Reproducerea în ziarul *Le Matin* a faimosului borderou are consecințe neprevăzute. Bancherul Castro declară că recunoaște scrisul clientului său, contele Esterhazy.
La 6 noiembrie, Gabriel Monod, profesor de istorie la Școala Normală Superioară, denunță într-o scrisoare apărută în *Le Temps* ilegalitatea condamnării lui Dreyfus. La 15 noiembrie, fratele condamnatului, Mathieu Dreyfus, cere revizuirea procesului și punerea sub acuzare a contelui Esterhazy.

1897 Zola, convins, prin intermediul probelor furnizate de Scheurer-Kestner, de nevinovăția lui Dreyfus, publică la 20 noiembrie un articol în *Figaro*, cerând categoric revizuirea procesului. La 4 decembrie 1897, Camera înfierează pe Zola și pe toți partizanii revizuirii. Ca replică, Zola tipărește broșura *Lettre à la Jeunesse (Scrisoare către tineret)*, și militează cu exaltare sporită pentru revizuirea procesului.
Publică o nouă culegere de articole literare sub titlul *Nouvelle Campagne (Noua campanie)* și scrie pentru compozitorul său, Alfred Bruneau, libretul unei drame lirice, *Messidor*.

1898 *10 ianuarie* Contele Esterhazy, la propria sa cerere, este judecat de un consiliu de război, cu ușile închise. Picquart, chemat din Tunis, are o confruntare violentă cu Henry. Esterhazy este achitat, în schimb este arestat Picquart, sub motivul divulgării de secrete militare.
Scheurer-Kestner, respectabilul vice-președinte al Senatului, audiat în proces, cere permisiunea să citească scrisorile generalului Gonse, adresate lui Picquart, prin care acesta recomanda șefului S. R.-ului să nu se mai preocupa de această problemă. Cererea lui Scheurer-Kestner fiind respinsă, a doua zi scrisorile respective sunt publicate în presa revizionistă.

1898 *13 ianuarie* Zola publică în ziarul *L'Aurore* o scrisoare deschisă către Felix Faure, președintele Republicii. Titlul *J'accuse* i-a fost sugerat de Georges Clemenceau, unul dintre fruntașii politici câștigați, fără rezerve, cauzei revizuirii. Zola acuză pe ministrul de război, pe fostul ministru de război, pe șefii statului major și pe ofițerii superiori, implicați în anchetarea lui Dreyfus, de complicitate la săvârșirea unei crime. În urma scrisorii lui Zola, foarte mulți scriitori, oameni de știință, artiști (Anatole France, Jean Perrin, Lucien Herr, Claude Monet, Charles Péguy ș.a.) îmbrățișează cauza revizuirii. Încep mari agitații de stradă.

7 februarie Zola, dat în judecată pentru delictul de defăimare, apare în fața Curții cu jurați din departamentul Seine. Procesul se desfășoară sub continua presiune a autorităților. Generalii interogați refuză să aducă clarificările necesare, sub pretextul păstrării secretului militar. Toți se străduiesc să-l învinuiască pe Dreyfus, scoțându-l pe Esterhazy de sub orice acuzare.
23 februarie Zola este condamnat la un an închisoare și 3 000 de franci amendă.

24 februarie Intelectualii dreyfusarzi se grupează în „Liga drepturilor omului și ale cetățeanului“.

După casarea sentinței, la 2 aprilie, Zola este condamnat a doua oară, la 18 iulie.
La insistențele lui Clemenceau, scriitorul pleacă la Londra.

30 august În cadrul anchetei ordonată de noul ministru de război Godefroy Cavaignac, locotenent-colonelul Henry recunoaște că a fabricat scrisoarea din 1896, care a constituit un nou cap de acuzare împotiva lui Dreyfus.

Henry este arestat.
31 august Locotenent-colonelul Henry își taie beregata cu briciul în celula sa. Esterhazy fuge la Londra.
17 septembrie Consiliul de miniștri hotărăște revizuirea procesului.
Decembrie Intelectualii anti-revizioniști formează „Liga patriei franceze". În fruntea acestei grupări se află Fr. Coppée, Jules Lemaître, Maurice Barrés, Charles Mauras, Ferdinand Brunetière, Paul Bourget ș.a. Lupta dintre cele doua ligi depășește cadrul afacerii Dreyfus, transformându-se într-o confruntare pe plan politic, social și etic.

Apare *Paris*, ultimul roman al lui Zola din ciclul „Les trois villes".

1899 *3 iunie* Curtea de casație anulează sentința de condamnare a lui Dreyfus și retrimite procesul spre rejudecare Consiliului de război din Rennes. Dreyfus este condamnat a două oară cu circumstanțe atenuante.

1899 Zola revine din Anglia în septembrie.
Dreyfus, grațiat de noul președinte al Repubicii, Émile Loubet, este pus în libertate.
Cu romanul *Fécondité (Fecunditate)*, Zola inițiază un nou ciclu, ''Les quatres Evangiles'' (''Cele patru Evanghelii''). Se pare că scriitorul nu putea gândi decât ciclic.

1900 *L'appel au soldat* a lui Maurice Barres apare într-un moment total nepotrivit, după loviturile morale primite de armată în timpul afacerii Dreyfus.
Charles Péguy întemeiază *Les cahiers de Quinzine (Caietele chenzinei)*, propunându-și, printre altele să mențină treaz spiritul eroic al începuturilor Afacerii Dreyfus și să lupte împotriva utilizării ei în scopuri demagogice.

1901 Zola continuă colaborarea cu Alfred Bruneau, scriind libretul dramei lirice *L'Ouragan (Uraganul)*.
Adună articolele publicate în timpul Afacerii Dreyfus în volumul *La verité en marche (Adevărul în mers)*.
Apare *Travail (Muncă)*, al doilea roman al ciclului „Quatre Evangiles".

1902 *29 septembrie* Zola moare asfixiat de fumul de cărbuni din soba dormitorului său. Anatole France, în foarte frumoasa și emoționanta lui orațiune rostită la înmormântarea scriitorului, îl declară „un moment al conștiinței umane".

*

1903 Apara *Verité (Adevăr)*, al treilea roman al ultimului ciclu. Romanul *Justice (Dreptate)* nu a mai fost scris.
Zola nu a lăsat în urma lui prea multe opere postume. În 1905 Alfred Bruneau publică textul comediei lirice *L'enfant-roi (Copilul-rege)*. Compozitorul a adaptat pentru scena lirică și alte povestiri ale lui Zola, scriind el însuși și textul și muzica. În 1907 i s-a publicat corespondența din tinerețe și în 1908 cea de maturitate. Așa-zisele poeme lirice, publicate de-abia în 1921, ne revelează un poet sensibil, cu anxietăți moderne și foarte „existențiale" (poemul *Lazare*).

1906 *12 iulie* Curtea de casație, Curtea supremă și toate Camerele reunite anulează sentința de condamnare de la Rennes, dată împotriva lui Alfred Dreyfus.
22 iulie Alfred Dreyfus este numit cavaler al Legiunii de onoare. Decorarea are loc în curtea școlii militare unde a fost degradat. La ceremonie asistă și generalul Picquart.

1908 *6 iunie* Rămășițele pământești ale lui Zola sunt depuse la Panteon. Victor Hugo și Émile Zola sunt scriitorii cărora Franța le-a adus acest suprem omagiu.

OVIDIU COTRUȘ

I

În timpul necruțătoarei ierni din anul 1860 râul Oise îngheță, mari zăpezi acoperiră câmpiile din partea de jos a Picardiei; și se abătu mai cu seamă un vifor dinspre nord-est, care aproape îngropă orașul Beaumont, în ziua de Crăciun. Zăpada, pornind să cadă încă de dimineața, se înteți către seară, se depuse toată noaptea. În orașul de sus, pe strada Orfèvres, la capătul căreia se aflã îmbucată fațada de nord a transeptului catedralei, se năpusti, mânată de vânt, și începu să izbească în ușa Sainte-Agnès, străvechea ușă romană, de pe atunci aproape gotică, bogat împodobită de sculpturi sub goliciunea pinionului. A doua zi, la ivirea zorilor, crescuse în acel loc de vreo trei picioare.

Strada încă dormea, lâncezind după sărbătoarea din ajun. Sună de ora șase. În întunericul ce colora în albastru căderea domoală și stăruitoare a fulgilor, doar o singură formă nedeslușită trăia, o fetiță de nouă ani, care, aciuată sub bolțile ușii, își petrecuse noaptea dârdâind, adăpostindu-se cât putuse mai bine. Era îmbrăcată în zdrențe, avea capul acoperit cu un petic de fular, picioarele goale în niște pantofi bărbătești grosolani. Fără îndoială că nu nimerise în acel loc decât după ce bătuse îndelung orașul, căci se prăbușise acolo de oboseală. Pentru ea era capătul pământului, nimeni și nimic, părăsirea de pe urmă, foamea care mistuie, frigul care ucide; și, în slăbiciunea ei, sugrumată de greutatea apăsătoare a propriei sale inimi, înceta să mai lupte, nu-i rămânea decât zvâcnirea fizică, instinctul de a-și schimba locul, de a se afunda în acele pietre bătrâne, ori de câte ori o rafală de vânt învolbura zăpada.

Orele, orele se scurgeau. Multă vreme, între dublul batant al celor două goluri de ușă gemene, ea se sprijinise de intergolul pe al căruit stâlp se află o statuie a sfintei Agnès, martira de treisprezece ani, o fetiță ca și ea, cu ramura de palmier și cu un miel la picioare. Și, în timpan[1], deasupra buiandrugului[2], toată legenda fecioarei copile, logodnică a lui Isus, se desfășoară, în altorelief, de o credință naivă: părul care îi crescu și o înveșmântă, când guvernatorul, căruia îi respingea fiul, o izgoni goală; flăcările rugului, care depărtându-se de membrele sale, îi arseră pe călăi de îndată ce puseră foc la lemne; miracolele osemintelor ei. În vârful timpanului, în plină glorie, Agnès este, în sfârșit, primită în cer, unde logodnicul ei Isus o ia în căsătorie, atât de mică și de tânără, dăruindu-i sărutul desfătărilor eterne.

Dar când vântul năvălea pe stradă, zăpada biciuia din față, troiene albe amenințau să acopere pragul; și atunci, copila se adăpostea pe margini, lipită de fecioarele așezate peste stilobatul spaletului[3]. Acestea sunt însoțitoarele micuței Agnès, sfintele care îi servesc de escortă: trei la dreapta, Dorothée, hrănită în temniță de o pâine miraculoasă, Barbe, care a trăit într-un turn, Geneviève, a cărei feciorie a salvat Parisul, și trei la stânga, Aghathe, cu sânii răsuciți și smulși, Christine, schingiuită de tatăl ei, și care îi azvârli bucăți din propria-i carne în față, Cécile, care a fost iubită de un înger. Deasupra lor, din nou alte fecioare: trei rânduri strânse de fecioare urcă odată cu arcurile bolțarilor, umplu cele trei bolți, în partea de jos martirizate, zdrobite de torturi, în partea de sus întâmpinate de un stol de heruvimi, răpite de extaz în mijlocul curții cerești.

Și nimic n-o mai apăra de multă vreme, când sună de ora opt și se făcu ziuă de-a binelea. Zăpada, dacă n-ar fi strivit-o ea, iar fi ajuns până la umeri. În spatele ei, străvechea ușă era acoperită, ca tapisată cu hermină, complet albă, aidoma unui altar în aer liber, în

[1] Suprafață triunghiulară pe care o inconjoară cele trei cornișe ale unui fronton și care este netedă sau decorată cu sculpturi. Toate notele de subsol aparțin traducătorului.

[2] *Buiandrug* - grindă ce se pune deasupra tocului unei uși sau ferestre pentru a susține zidul.

[3] Piedestal ce servește drept suport coloanelor.

partea de jos a fațadei cenușii, atât de goală și atât de netedă că nici un fulg nu se prindea de ea. Marile sfinte de pe spalet, mai cu seamă, erau înveșmântate, de la picioarele lor albe și până la pletele lor albe, strălucitoare de nevinovăție. Mai sus, scenele de pe timpan, micile sfinte de pe bolți se înălțau cu creste ascuțite, scoase în evidență de o linie de lumină pe fondul întunecat; și asta până la extazul final, până la căsătoria sfintei Agnès, pe care arhanghelii păreau că o celebrează sub o ploaie de trandafiri albi. În picioare pe stâlpul său, cu ramura sa de palmier albă și cu mieul său alb, statuia fecioarei copile avea puritatea albă, corpul de zăpadă imaculată, în această înțepenire neclintită a frigului, care îngheța împrejurul ei avântul mistic al fecioarei victorioase. Și, la picioarele sale, cealaltă, copila sărmană, albă și ea de zăpadă, înțepenită și albă, de ai crede că se transforma în piatră, nu se mai deosebea de marile fecioare.

Și totuși, de-a lungul fațadelor adormite, un oblon ce se deschise cu zgomot o făcu să ridice ochii. De acolo se aplecă o femeie deosebit de frumoasă, o brunetă robustă, având în jur de patruzeci de ani; și, în pofida gerului strașnic, își lăsă un minut brațul gol afară, văzând mișcarea copilei. O uimire compătimitoare îi întristă obrazul liniștit. Apoi, cutremurată, închise la loc fereastra. Ducea cu sine viziunea rapidă, sub zdreanța de fular, a unei copile blonde, cu ochi de culoarea violetei; cu chipul prelung, cu gâtul mai ales foarte lung, de o eleganță de crin, peste umerii rotunzi; dar învinețită de frig, cu mânuțele și cu piciorușele pe jumătate moarte, nemaiavând decât aburul ușor al răsuflării.

Mașinal, copila rămăsese cu ochii în sus, privind casa, o casă îngustă, cu un singur cat, foarte veche, clădită la sfârșitul secolului al cincisprezecelea. Se afla pecetluită pe însuși flancul catedralei, între doi contraforți, ca un neg care crescuse între două degete de la piciorul unui colos. Și, proptită astfel, se păstra de minune, cu temelia ei de piatră, cu catul din bârne de lemn, înconjurate de cărămizi aparente, cu acoperișul a cărui șarpantă înainta cu un metru peste pinion[1], cu turnulețul scării ieșit în afară, la colțul din stânga, și a cărui ferestruică privea încă turnarea în plumb a timpului. Cu toate

[1] Aici, partea superioară a unui zid, în formă de triunghi, având un acoperiș în două pante (fr.: *pignon*).

acestea, vârsta înaintată avusese nevoie de unele reparații. Acoperișul de țiglă trebuia să dateze de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea. Se recunoșteau cu ușurință lucrările făcute prin acea epocă: o lucarnă străpunsă în acrotera[1] turnulețului, cercevele de lemn subțiri, înlocuindu-le pretutindeni pe cele ale vitraliilor inițiale, cele trei spații de ferestre apropiate de la primul cat reduse la două, cea de la mijloc fiind astupată cu cărămizi, ceea ce dădea fațadei simetria celorlalte construcții de pe stradă, mai noi. La parter, modificările erau și mai vizibile, o ușă de stejar trasă la rindea în locul vechii uși cu ferecături de metal, sub scară, și marea arcatură centrală căreia i se tencuiseră partea de jos, laturile și vârful, astfel încât să nu mai aibă decât o deschizătură dreptunghiulară, un soi de fereastră largă, în locul spațiului în ogivă care odinioară dădea pe caldarâm.

Lipsită de gânduri, copila privea întruna această locuință venerabilă de meșter artizan, ținută curat, și citea, prinsă în cuie în stânga ușii, o firmă galbenă, având scrise aceste cuvinte: „Hubert, odăjdier“, cu litere de altădată, negre, când, din nou zgomotul iscat de un oblon ce se deschidea îi atrase atenția. De data aceasta era oblonul ferestrei pătrate de la parter: un bărbat se aplecă la rândul lui, cu chipul tulburat, cu nasul ca un cioc de vultur, cu fruntea bombată, mărginită de un păr des și aproape alb, în ciuda celor abia patruzeci și cinci de ani ai săi; zăbovi și el un minut cercetând-o cu o strâmbătură dureroasă a gurii sale mari și aspre. După aceea, îl văzu stând în picioare în dosul gemulețelor verzui. Se întoarse, făcu o mișcare, soția lui apăru din nou, deosebit de frumoasă. Unul lângă altul, stăteau amândoi încremeniți, nemailuându-și privirile de la ea, și având o înfățișare din cale afară de tristă.

Erau patru sute de ani de când descendenții familiei Hubert, broderi din tată în fiu, locuiau în această casă. O construise sub Ludovic al XI-lea, un meșter broder de odăjdii, un altul o reparase sub Ludovic al XIV-lea; și actualul Hubert broda aici epitrahile[2] ca toți cei din neamul său. La douăzeci de ani se îndrăgostise atât de

---

[1] Soclul așezat la extremitatea sau deasupra unui fronton și servind de suport altor ornamente.

[2] Am redat prin *epitrahil* termenul *chasuble* - un fel de mantie purtată de preotul catolic peste veșmântul alb în care oficiază liturghia.

nebunește de o tânără de șaisprezece ani, Hubertine, încât, izbindu-se de refuzul mamei fetei, văduva unui magistrat, el o răpise, apoi se cununase cu ea. Era de o frumusețea nemaipomenită, acesta a fost tot romanul lor, bucuria și nenorocirea lor. Când, opt luni mai târziu, ea veni la patul de moarte al mamei sale, aceasta o desmoșteni și o blestemă, astfel încât, pruncul ei, născut în aceeași seară, muri. Și, de atunci, din cimitir, din sicriul ei, burgheza încăpățânată n-o ierta defel, căci perechea, în ciuda dorinței sale arzătoare, nu mai avusese copii. După douăzeci și patru de ani îl plângeau încă pe cel pe care îl pierduseră, erau și acum deznădăjduiți că niciodată n-o putuseră îndupleca pe moartă.

Tulburată de privirile lor, micuța se afundase și mai mult pe după stâlpul sfintei Agnès. O neliniștea și trezirea străzii: dughenele se deschideau, lumea începea să iasă din case. Strada des Orfèvres, al cărei capăt se reazemă de fațada laterală a bisericii, ar fi o adevărată fundătură, astupată în partea absidei de casa soților Hubert, dacă strada Soleil, un culoar strâmt, n-ar deschide-o în cealaltă parte, urmărind lungul colateralei, până la marea fațadă, din piața du Cloître; și trecură două credincioase care aruncară o privire mirată spre această micuță cerșetoare, necunoscută lor, în Beaumont. Căderea domoală și îndârjită a zăpezii continua, frigul părea să crească odată cu ziua palidă, nu se auzea decât un zgomot îndepărtat de glasuri, în grosimea nedefinită a uriașului lințoliu ce acoperea orașul.

Dar, sălbatică, rușinată de propria-i părăsire ca de o vină, copila se trase și mai îndărăt, când, pe neașteptate, o recunoscu dinaintea ei pe Hubertine, care, neavând slujnică, ieșise după pâine.

- Fetițo, ce faci tu acolo? Cine ești?

Și nu răspunse nimic, își ascunse fața. Cu toate acestea nu-și mai simțea mâinile și picioarele, ființa ei își pierdea cunoștința, ca și când inima, devenită un sloi de gheață, ar fi încetat să-i mai bată. Când buna doamnă îi întoarse spatele, cu un gest de milă reținută, se prăbuși în genunchi, la capătul puterilor, alunecă precum o cârpă în zăpada ai cărei fulgi o acoperiră, pe tăcute. Și doamna, care se întorcea cu pâinea caldă, zărind-o la pământ, se apropie din nou.

- Haide, micuțo, nu poți rămâne sub această ușă.

Atunci, Hubert, care ieșise la rândul lui și stătea în pragul casei, o descotorosi de pâine, spunând:

- Ia-o, hai, ad-o aici!

Fără să adauge nimic, Hubertine o luă în brațele ei voinice. Și copila nu se mai trase îndărăt, se lăsă dusă ca un obiect, cu dinții strânși, cu ochii închiși, înghețată bocnă, ușoară ca o păsăruică picată din cuib.

Intrară, Hubert închise ușa, în timp ce Hubertine, purtându-și povara, străbătu încăperea de la stradă, folosită drept salon și în care câteva fâșii de broderie erau puse la vedere, în fața marii ferestre pătrate. Apoi, trecu în bucătărie, vechea sală comună, păstrată aproape neatinsă, cu grinzile ei aparente, cu pardoseala sa de dale reparată în douăzeci de locuri, cu căminul ei mare având placa de deasupra din piatră. Pe scânduri, ustensilele - vase, ceainice, lighene cu toarte, datând de un secol sau două - erau din faianță de altădată, din gresii de altădată, din cositor de altădată. Dar, ocupând vatra căminului, acolo se afla o mașină de gătit modernă, o mașină de gătit din fontă, mare, ale cărei garnituri de aramă sclipeau. Era roșie, se auzea clocotind apa din ceainic. O cratiță plină cu cafea cu lapte stătea caldă la unul din capete.

- Drace! e mai bine aici decât afară, spuse Hubert, punând pâinea pe o masă greoaie, stil Ludovic al XIII-lea, care ocupa mijlocul încăperii. Așeaz-o pe această biată păpușică aproape de mașină ca să se dezghețe.

Hubertine o și așezase pe copilă; și amândoi o priveau cum își vine în fire. Zăpada de pe veșmintele ei se topea, cădea în picături grele. Prin găurile pantofilor bărbătești, grosolani, i se vedeau picioarele învinețite, în timp ce rochia subțire îi scotea în evidență înțepenirea membrelor, acel corp al mizeriei și al durerii, vrednic de milă. Fu străbătută de un fior lung, deschise niște ochi pierduți, cu tresărirea bruscă a unui animal ce se trezește prins în capcană. Fața ei părea să se ascundă sub zdreanța înnodată sub bărbie. O crezură infirmă de brațul drept, atât de tare îl strângea ținându-l, nemișcat, peste piept.

- Liniștește-te, nu vrem să-ți facem rău... De unde vii? Cine ești?

Pe măsură ce i se vorbea, fetița se speria tot mai mult, întorcând capul ca și când ar fi fost cineva în spatele ei, ca s-o bată. Cercetă bucătăria dintr-o aruncătură de ochi furișă, dalele, grinzile, ustensilele strălucitoare; apoi, prin cele două ferestre nesimetrice, lăsate la locul lor de altădată, privirea îi alergă afară, scormoni grădina

până la arborii episcopiei, ale căror siluete albe dominau zidul din fund, păru să se mire găsind acolo, la stânga, de-a lungul unei alei, catedrala, cu ferestrele romane ale capelelor absidei. Și fu din nou străbătută de un fior puternic, sub influența căldurii de la mașina de gătit care începea s-o pătrundă; și rămase cu privirea în pământ, nemaiîndrăznind să se miște.

- Ești din Beaumont?... Cine e tatăl tău?

Văzând-o că tace, Hubert își închipui că pesemne își apăsa gâtlejul prea tare, ca să poată răspunde.

- În loc s-o întrebăm, spuse el, am face mai bine să-i dăm o cană mare de cafea cu lapte fierbinte.

Era un lucu atât de înțelept, că, numaidecât, Hubertine îi dădu propria sa cană. În timp ce ea îi tăia două felii groase de pâine, copila, neîncrezătoare, se trăgea mereu îndărăt; dar chinul foamei se dovedi mai puternic, mâncă și bău cu lăcomie. Ca să n-o stingherească, cei doi soți tăceau, înduioșați că-i vedeau mânuța tremurând, cât pe-aci să nu nimerească gura. Și nu se folosea decât de mâna stângă, brațul drept rămânea lipit cu îndărătnicie de trup. Când isprăvi, puțin lipsi să nu spargă cana, pe care o apucă de coadă, cu un gest stângaci, de infirmă.

- Ești rănită la braț? o întrebă Hubertine. Nu-ți fie teamă, drăguța mea, arată-mi-l puțin.

Dar, de cum o atinse, copila se ridica furtunoasă, porni să se zbată; și, în timpul luptei, depărtă brațul. Un carnet cartonat, pe care îl ascundea pe chiar pielea sa, alunecă printr-o ruptură a corsajului. Vru să-l ia îndărăt, rămase cu amândoi pumnii răsuciți de furie văzând că acești necunoscuți îl deschid și îl citesc.

Era un carnet de elevă, eliberat de Administrația Copiilor ajutați din departamentul Senei. Pe prima pagină, dedesubtul unui medalion al sfântului Vincent de Paul, erau imprimate formulele: numele elevei, și o simplă linie trasă cu cerneală umplea locul alb; apoi, la prenume, cele de Angèlique, Marie; la date, născută la 11 ianuarie 1851, declarată la 23 ale aceleiași luni, sub numărul de înmatriculare 1634. Așadar, tată și mamă necunoscuți, nici un act, nici măcar un extras de naștere, nimic decât acest carnet de o răceală administrativă, cu copertă de pânză colorată în roz-pal. Nimeni pe lume și un petic de hârtie, părăsirea numerotată și clasată.

- Ah, o copilă găsită! strigă Hubertine.

Atunci, într-o criză de furie nestăpânită, Angélique vorbi:

- Sunt mai bună decât toți ceilalți, da! sunt mai bună, mai bună, mai bună!... Niciodată n-am furat nimic de la alții, și ei îmi fură tot... Dați-mi înapoi ce mi-ați furat.

Un atare orgoliu neputincios, o atare dorință de a fi cea mai puternică îi răscoleau trupul de mică femeie, că soții Hubert rămaseră încremeniți. N-o mai recunoșteau pe hoinara blondă, cu ochi de culoarea violetei, cu gât lung având o grație de crin. Ochii îi deveniseră negri și fața răutăcioasă, gâtul senzual i se umflase de un val de sânge. Acum, după ce se încălzise, se ridica și șuiera, ca o năpârcă culeasă din zăpadă.

- Prin urmare ești rea? spuse broderul cu blândețe. E spre binele tău, că vrem să știm cine ești.

Și, pe deasupra umărului soției sale, parcurgea carnetul pe care aceasta îl răsfoia. La pagina 2 se găsea numele doicii. „Copila Angélique, Marie a fost încredințată doicii Françoise, nevasta domnului Hamelin, de profesie cultivator, locuind în comuna Soulanges, arondismentul Nevers; care doică a primit, în momentul plecării, prima lună de hrană, plus un trusou.“ Urma un certificat de botez, semnat de preotul azilului Copiilor ajutați; apoi niște certificate medicale, la plecarea și la sosirea copilei. Plățile lunare, pe toate trimestrele, umpleau mai departe coloanele a patru pagini, pe care semnătura indescifrabilă a perceptorului revenea de fiecare dată.

- Cum, Nevers? întrebă Hubertine, ai fost crescută în apropiere de Nevers?

Angélique, roșie pentru că nu-i putea împiedica să citească, recăzuse în tăcerea ei sălbatică. Dar furia îi descleștă buzele, le vorbi de doica ei.

- A, sigur că mama Nini v-ar fi bătut! Ea mă apăra, chiar dacă uneori îmi trăgea câte o scatoalcă... A, sigur că nu eram nenorocită acolo, cu animalele!...

Vocea i se sugruma, dar continua, în fraze întrerupte, să vorbească de pajiștile unde o ducea pe Roșcata, de drumul mare pe care se juca, de plăcintele puse de ea la copt, de un dulău care o mușcase.

Hubert o întrerupse, citind cu glas tare:

- „În caz de îmbolnăvire gravă sau de tratamente nepotrivite,

subinspectorul este autorizat să schimbe copiilor hrana“.

Dedesubt, se arăta că fetița Angélique, Marie fusese încredințată, la 20 iunie 1860, Thérèsei, nevasta lui Louis Franchomme, amândoi florari, locuind la Paris.

- Bun, acum înțeleg! spuse Hubertine. Ai fost bolnavă, te-au dus la Paris.

Dar încă nu era așa, soții Hubert nu aflară întreaga poveste decât după ce o scoaseră bucată cu bucată din gura copilei. Louis Franchomme, care era vărul mamei Nini, fusese nevoit să se întoarcă și să trăiască o lună de zile în satul lui, ca să se vindece de o fierbințeală; și atunci, nevasta lui, Thérèse, legându-se printr-o mare dragoste de copilă, obținuse îngăduința s-o aducă la Paris, unde începu s-o deprindă meseria de florăreasă. Trei luni mai târziu, bărbatul ei murea, și se văzu nevoită - foarte suferindă ea însăși - să se retragă la fratele ei, tăbăcarul Rabier, stabilit la Beaumont. Aici, murise în primele zile din decembrie, lăsând-o în grija cumnatei sale pe micuța, care, din acel moment, înjurată, bătută, îndura martiriul.

- Rabier, murmură Hubert, Rabier, da, da! niște tăbăcari, pe malul gârlei Ligneul, în orașul de jos... Bărbatul este un bețiv, nevasta a apucat-o pe căi rele.

- Se purtau cu mine de parcă aș fi fost un copil găsit, continuă Angélique revoltată, furioasă în mândria ei rănită. Spuneau că era destul de bună gârla pentru o bastardă. După ce mă stâlcea în bătaie, femeia îmi punea mâncare pe jos, ca la pisica ei; și de multe ori mă culcam fără să mănânc ceva... Ah, până la urmă m-aș fi omorât!

Făcu o mișcare de deznădejde mânioasă.

- În dimineața zilei de Crăciun, ieri, au băut, s-au năpustit asupra mea și erau gata să-mi scoată ochii cu degetul mare, ca să se veselească. Și după aceea, pentru că n-au reușit, până la urmă s-au luat între ei la bătaie, și-au tras niște pumni atât de grei, că i-am crezut morți, după cum căzuseră amândoi și rămăseseră nemișcați de-a curmezișul camerei... De multă vreme eram hotărâtă să-mi caut scăparea. Dar voiam cartea mea. Mama Nini mi-o arăta deseori, spunându-mi: „Vezi, e tot ce ai tu, dacă n-o aveai pe asta, n-ai avea nimic“. Și știam unde o ascundeau ei, după moartea mamei Thérèse, în sertarul de sus al scrinului... Atunci, am pășit peste ei, mi-am luat cartea, și-am rupt-o la fugă strângând-o sub braț, lipită

de piele. Era prea mare. îmi închipuiam că toată lumea o vedea, că voia să mi-o fure. O, am fugit! am fugit! și când noaptea s-a făcut neagră, mi-a fost frig sub ușa aceea, o! mi-a fost frig, de-am crezut că nu mai eram vie. Dar nu face nimic, nu i-am dat drumul, iat-o!

Și, cu o mișcare bruscă, pe când Hubert o închidea ca să i-o dea înapoi, i-o smulse din mână. Apoi stând așezată, se aplecă peste masă, ținând-o în brațe și plângând în hohote, cu obrazul pe fața de masă din pânză roz. O umilință înspăimântătoare îi răpunea mândria, toată ființa părea să i se topească, în amărăciunea celor câteva pagini cu colțurile mototolite, a acelui biet lucru care era comoara ei, unica legătură ce o alipea la viața lumii. Nu putea să-și deșerte inima de o atât de mare deznădejde, lacrimile îi curgeau, îi curgeau fără încetare; și, sub această strivire, își regăsise frumosul ei chip de copilă blondă, cu ovalul puțin alungit, de o rară puritate, ochii de violete a căror gingășie pălea, avântul delicat al gâtului care o făcea să semene cu o mică fecioară de vitraliu. Deodată luă mâna Hubertinei, își apăsă pe ea buzele lacome de dezmierdări și o sărută cu patimă.

Soții Hubert, cu sufletul răvășit, bâiguind, stăteau gata ei înșiși să izbucnească în lacrimi.

- Scumpă, scumpă copilă!

Așadar, încă nu era cu desăvârșire rea? Poate va fi posibil să-și îmblânzească această violență care îi înspăimântase.

- O, vă rog, nu mă duceți îndărăt la ceilalți, bolborosi ea, nu mă duceți îndărăt la ceilalți!

Bărbatul și femeia se priviră. Tocmai își făceau planul, din toamna trecută, să ia o ucenică în casă, vreo fetiță care să le înveselească locuința atât de posomorâtă din pricina părerilor lor de rău de soți sterpi. Și totul se hotărât într-o clipă.

- Tu vrei? întrebă Hubert.

Hubertine răspunse fără grabă, cu vocea ei calmă:

- Vreau din toată inima.

Se ocupară numaidecât de formalități. Broderul se duse și-i povesti întâmplarea judecătorului de pace al cantonului de nord din Beaumont, domnul Grandsire, un văr de-al soției sale, singura rudă cu care ea se vedea; și acesta luă totul asupra sa, scrise la Asistența publică, unde Angélique fu recunoscută cu ușurință, datorită numărului matricol, obținu ca ea să rămână ca ucenică la familia

Hubert, renumită pentru marea ei cinste. Subinspectorul arondismentului, venind să pună la zi carnetul, încheie cu noul patron contractul, prin care acesta din urmă se obliga să se poarte blând cu copila, s-o țină curat, s-o deprindă să se ducă la școală și la biserică, să aibă un pat în care să doarmă singură. În ce o privește, Administrația se angaja să-i plătească indemnizațiile și să-i dea veșmintele necesare confirmării, după cum era regula.

În zece zile, totul fu rânduit. Angélique se culca sus, lângă pod, în camera de la mansardă, care dădea spre grădină; și primise și cele dintâi lecții de broderie. Duminică dimineață, înainte de a o însoți la liturghie, Hubertine deschise în fața ei vechiul dulăpior al atelierului, în care păstra firele de aur fin. Avea carnetul în mână, îl așeză în fundul unui sertar, spunându-i:

- Privește unde-l pun, ca să-l poți lua, dacă așa dorești, și ca să-ți aduci aminte.

În dimineața aceea, intrând în biserică, Angélique se află din nou sub ușa Sainte-Agnès. Un dezgheț amăgitor avusese loc în timpul săptămânii, după care gerul reîncepuse atât de aspru, că zăpada de pe sculpturi, pe jumătate înmuiată, înghețase iarăși, într-o înflorire de ciorchini și ace. Acum, totul era o gheață, rochii străvezii, cu dantele de sticlă înveșmântau fecioarele. Dorothée ținea o făclie a cărei scurgere transparentă îi picura din mâini; Cécile purta o coroană de argint din care șiroiau perle vii; peste pieptul mușcat de clești, Agathe îmbrăcase o armură de cristal. Și scenele din timpan, micile fecioare de pe bolți, păreau să fi fost puse, după atâtea secole, în dosul sticlelor și gemelor unei racle uriașe. Agnès lăsa să i se târâie o mantie de curte țesută din fire de lumină, brodată cu stele. Mielul ei avea o lână de diamante, ramura sa de palmier căpătase culoarea cerului. Toată ușa strălucea în puritatea gerului năprasnic.

Angélique își aminti noaptea petrecută acolo, sub ocrotirea fecioarelor. Își înălță capul și le zâmbi.

II

Beaumont-ul este alcătuit din două orașe complet separate și distincte: Beaumont-l'Eglise, pe înălțime, cu catedrala sa bătrână de douăsprezece secole, cu episcopia sa care datează doar din secolul al șaptesprezecelea, cu cele abia o mie de suflete ale sale, strânse, înăbușite în adâncul străzilor sale strâmte; și Beaumont-la-Ville, în josul colinei, pe malul râului Ligneul, un vechi cartier pe care prosperitatea fabricilor de dantele și de batisturi l-a îmbogățit, l-a mărit, până a ajuns să numere în jur de două mii de locuitori, cu piețe spațioase, o sub-prefectură frumoasă, de gust modern. Cele două cantoane, cantonul de nord și cantonul sud, nu prea au, așadar, între ele, decât raporturi administrative. Cu toate că se află la treizeci de leghe de Paris, care se străbat în două ceasuri, Beaumont-l'Eglise pare izolat între vechile sale metereze, din care n-au mai rămas totuși decât trei porți. O populație conservatoare, deosebită, își duce aici existența pe care strămoșii i-au menit-o din tată în fiu, de cinci sute de ani.

Catedrala explică totul, a născut și păstrează totul. Ea este mama, regina, uriașă în mijlocul micii aglomerări de case scunde, asemenea unui cuibar de pui zgribuliți care își caută adăpost sub aripile sale de piatră. Aici nu se locuiește decât pentru ea și prin ea; industriile nu lucrează, dughenele nu vând decât ca s-o hrănească, s-o înveșmânteze, s-o întrețină, pe ea și clerul ei; și dacă sunt întâlniți și câțiva burghezi, este pentru că aici ei sunt ultimii credincioși ai unor mulțimi dispărute. Ea bate în mijloc, fiecare stradă este una dintre vinele sale, orașul nu are altă răsuflare decât pe a ei. De

aici, și acest suflet dintr-o altă vreme, această amorțire religioasă în trecut, această cetate închisă care o înconjoară, răspândind o mireasmă veche de pace și de credință.

Și, din toată cetatea mistică, locuința soților Hubert, unde Angélique urma să trăiască de acum încolo, era cea mai învecinată cu catedrala, aceea care ținea de însăși carnea ei. Autorizația de construire acolo, între doi contraforți, trebuie să fi fost dată de vreun paroh de pe vremuri, dornic să și-l alăture pe strămoșul acestui neam de broderi, ca meșter odăjdier, furnizor al sacristiei. În partea dinspre sud, masa colosală a bisericii mărginea grădina îngustă: mai întâi ocolul capelelor laterale ale căror ferestre dădeau spre brazdele de flori, apoi acoperișul vast acoperit cu foi de plumb. Soarele nu pătrundea niciodată în fundul acestei grădini, singure iedera și merișorul creșteau în ea viguroase; umbra veșnică era, cu toate acestea, cum nu se poate mai plăcută, așa cum cădea de pe coama gigantică a absidei, o umbră religioasă, sepulcrală și curată, bine mirositoare. În clarobscurul verzui, răcoros și liniștit, cele două turle nu lăsau să coboare decât dangătul clopotelor lor. Dar toată casa păstra fiorul, închis în aceste pietre bătrâne, cuprins în ele, trăind în sângele lor. Tresărea la cele mai mici ceremonii; liturghiile mari, bubuitul orgilor, glasurile cantorilor, până la suspinul chinuit al credincioșilor zumzăiau în fiecare din camerele sale, o legănau ca o adiere sfințită, venită de la cel nevăzut; și, de-a lungul zidului călduț, câteodată chiar păreau să fumege aburi de tămâie.

Timp de cinci ani, Angélique crescu aici, ca într-o mânăstire, departe de lume. Nu ieșea decât duminica, pentru a merge să asculte lirughia de la ora șapte, căci Hubertine obținuse să n-o trimită la școală, de teama unor legături cu anumiți copii răi. Această locuință străveche și atât de închisă, cu grădina de o liniște moartă, fu universul ei. Ocupa, sub acoperiș, o cameră spoită cu var; cobora dimineața să ia gustarea în bucătărie; urca în atelierul de la primul cat, ca să lucreze; și acestea erau, împreună cu scara de piatră răsucită în turnulețul ei, singurele colțuri în care trăia, colțuri pe drept cuvânt vrednice de stimă, păstrate dintr-o epocă în alta, căci nu intra niciodată în camera soților Hubert, și nu făcea altceva decât să traverseze salonul de jos, cele două camere întinerite după gustul vremii. În salon, se tencuiseră grinzile; o cornișă cu palmete,

dimpreună cu o rozasă[1] centrală, împodobea tavanul; hârtia cu flori galbene, mari, era de pe timpul Primului Imperiu, ca și căminul de marmură albă și mobila de acaju, un gheridon, o canapea, patru fotolii, îmbrăcate din nou în catifea de Utrecht. În rarele dăți când venea aici ca să reînnoiască vitrina - câteva fâșii de broderie agățate dinaintea ferestrei - dacă arunca o privire afară, vedea același spațiu îngust și neschimbat, strada sprijinindu-se în ușa Sainte-Agnès: o credincioasă împingea batantul care se închidea fără zgomot, dughenele orfăurarului și lumânărarului, în față, aliniindu-și sfintele anafornițe și marile lumânări, păreau veșnic goale. Și pacea claustrală a întregului Beaumont-l'Eglise, a străzilor Magloire, în spatele episcopiei, și Grande-Rue, unde ajunge strada des Orfèvres, a pieței du Cloître, unde se ridică cele două turnuri, se simțea în aerul liniștit, cădea domol o dată cu ziua palidă peste caldarâmul pustiu.

Hubertine își luase sarcina de a completa învățătura copilei. Dealtfel, ea punea în practică acea părere de altădată că o femeie știe îndeajuns de mult când scrie ortografic și cunoaște cele patru reguli. Dar avu de luptat cu reaua-voință a fetei, pe care o distra să privească pe ferestre, chiar dacă recreerea era mediocră, acestea deschizându-se spre grădină. Angélique nu se pasiona decât doar pentru lectură; cu toate dictările scoase dintr-o culegere clasică, ea nu ajunsese niciodată să scrie corect ortografic o pagină; și avea totuși un scris frumos, zvelt și sigur, unul din acele scrisuri neregulate ale marilor doamne de odinioară. În privința celorlalte - geografia, istoria, calculul, ignoranța ei rămase totală. La ce folosește știința? Era cu totul inutilă. Mai târziu, cu prilejul primei împărtășanii, învăță cuvânt cu cuvânt catehismul, într-un asemenea elan de credință, că uimi lumea cu siguranța memoriei sale.

În primul an, cu toată blândețea lor, cei doi Hubert ajunseră deseori la disperare. Angélique, care făgăduia să ajungă o brodeză foarte iscusită, îi buimăcea prin salturi bruște și inexplicabile trândăvii, după zile de sârguință exemplară. Devenea dintr-odată moale, vicleană, șterpelind zahărul, cu ochii încercănați pe fața roșie; și dacă era dojenită, izbucnea în răspunsuri veninoase. În anumite zile, când vroiau s-o supună, ajungea la crize de nebunie orgolioasă, se înțepenea, bătea din picioare și din mâini, gata să sfâșie și

[1] Ornament în formă de floare de trandafir sau de stea.

să muște. Atunci, o spaimă îi făcea să se dea înapoi din fața acelui monstru mic, se îngrozeau de diavolul ce se zbătea înlăuntrul ei. Cine era, oare? De unde venea? Acești copii găsiți, vin aproape întotdeauna din viciu și din crimă. În două rânduri luaseră hotărârea să se descotorosească de ea, s-o înapoieze Administrației, adânc mâhniți, părându-le rău că-i dăduseră adăpost. Dar, de fiecare dată, aceste scene înspăimântătoare, de care toată casa rămânea cutremurată, se terminau prin același potop de lacrimi, prin aceeași exaltare de căință, care lăsau copila ca moartă, cu o asemenea sete de suferință, că se vedeau nevoiți s-o ierte.

Încetul cu încetul, Hubertine căpătă autoritate asupra fetei. Era făcută pentru această educație, cu bunătatea sufletului ei, cu înfățișarea sa viguroasă și blândă, cu judecata sa dreaptă, de un echilibru perfect. O învăța renunțarea și supunerea, opunându-le patimii și trufiei. A te supune, însemna a trăi. Trebuia să te supui lui Dumnezeu, părinților, superiorilor, o întreagă ierarhie de respect, în afara căreia existența, lipsită de reguli, se păta. De aceea, la fiece revoltă, ca s-o deprindă cu umilința, îi impunea, drept penitență, vreo muncă josnică - să șteargă vasele, să spele bucătăria; și rămânea lângă ea până la capăt, ținând-o aplecată deasupra dalelor, furioasă la început, învinsă până la urmă. O neliniștea la această copilă pasiunea, mai cu seamă, elanul și violența dezmierdărilor sale. O vedea cum se înfierbântă în fața unor imagini, mici gravuri cu sfinți, cu Isuși, pe care le colecționa; apoi, într-o seară, o găsi plânsă, aproape leșinată, cu capul căzut pe masă, cu buzele lipite de acele imagini. Urmă o altă scenă îngrozitoare, când i le confiscă, cu țipete și lacrimi, de parcă i-ar fi smuls pielea de pe ea. Și, din clipa aceea, o ținu cu străşnicie în mâini, nemaiîngăduindu-i delăsările, copleșind-o cu treburi, înconjurând-o cu tăcere și răceală, de îndată ce o simțea că se înfurie, că îi scapără ochii și i se aprind obrajii.

Dealtfel, Hubertine descoperise un ajutor în carnetul de la Asistența publică. În fiecare trimestru, după ce perceptorul îl semna, Angélique rămânea posomorâtă până seara. Un junghi îi străpungea inima, dacă, din întâmplare, când lua un mosor cu fire de aur din dulăpior, îl zărea. Și, într-o zi de furie răutăcioasă, cum nimic nu putuse s-o înfrâneze și se apucase să răscolească până în fundul sertarului, rămăsese dintr-odată ca zdrobită în fața micului carnet. Hohote de plâns o înăbușeau, se azvârlise la picioarele

soților Hubert, umilindu-se, bâiguind că n-ar fi trebuit s-o culeagă de pe stradă și că nu merita să le mănânce pâinea. Din acea zi, gândul la carnet o făcea deseori să-și stăpânească furiile.

Astfel, Angélique ajunse la doisprezece ani, vârsta primei împărtășanii. Mediul atât de liniștit, căsuța adormită la umbra catedralei, parfumată de tămâie, fremătând de cântece, favoriză îndreptarea lentă a acestei mlădițe sălbatice, smulsă de nu se știe unde și sădită din nou în solul mistic al îngustei grădini; și erau, de asemenea, viața regulată ce se ducea aici, munca zilnică, neștiința în care se aflau asupra lumii, fără ca vreun ecou cât de mic al cartierului somnolent să pătrundă până la ei. Dar blândețea venea mai ales din marea dragoste a perechii Hubert, care părea și mai mare datorită unei remușcări de nevindecat. Bărbatul își petrecea zilele căutând să șteargă din memoria femeii jignirea ce i-o adusese luând-o în căsătorie fără consimțământul mamei sale. Își dăduse bine seama, la moartea copilului lor, că ea îl învinuia de această pedeapsă și se străduia să se facă iertat. De multă vreme - era o realitate - ea îl adora. Uneori, Hubert se îndoia, și această îndoială îi otrăvea viața. Ca să fie sigur că moarta, mama îndărătnică, se lăsase înduplecată sub pământ, ar fi vrut să aibă încă un copil.

Când Angélique cotrobăia într-o dimineață, scotocind pe o scândură acoperită de praf din atelier, descoperi, printre niște unelte de broșat scoase din uz, un exemplar foarte vechi din *Legenda aurită* de Jacques de Voragine. Această traducere franceză datată din 1549 trebuie să fi fost cumpărată odinioară de vreun meșter odăjdier pentru imaginile sale pline de informații folositoare asupra sfinților. Multă vreme, nici ea nu arătă interes decât pentru aceste imagini, vechi gravuri în lemn de o credință naivă, care o încântau. De îndată ce i se îngăduia să se joace, lua *in-quarto*-ul, legat mai de curând în piele galbenă, și-l răsfoia domol: mai întâi, titlul fals, scris cu roșu și negru, și purtând adresa librarului, „la Paris, în strada Neufve Nostre-Dame, la firma Saint-Jehan Baptiste"; apoi titlul, flancat de medalioanele celor patru evangheliști, încadrat în partea de jos de adorația celor trei magi, în partea de sus de izbânda lui Isus Christos călcând peste oseminte. Și după aceea imaginile se succedau, cu litere ornate, cu gravuri mari și mijlocii în text, pagină după pagină: Bunavestire, un înger uriaș scăldând în raze o Marie tare plăpândă; uciderea pruncilor, crudul Irod în mijlocul unei movile de mici

cadavre; ieslea, Isus între Fecioară și sfântul Iosif care ține o lumânare în mână; sfântul Ioan Milostivul dând de pomană săracilor; sfântul Matei sfărâmând un idol; sfântul Nicolae, în veșminte de episcop, având în dreapta sa niște copii într-un hârdău: și toate sfintele, Agnès, cu gâtul străpuns de o spadă, Christine, cu sânii smulși de clești, Geneviève, urmată de mieii săi, Julienne, biciuită, Anastasie, arsă, Maria Egipteana, făcând penitență în pustiu, Magdalena, purtând vasul cu mirodenii. Altele și altele încă defilau, o spaimă și o cucernicie se răspândeau din fiecare dintre ele, era ca într-una din acele povești cumplite și plăcute, care fac inima cât un purice și împăienjenesc ochii de lacrimi.

Dar, încetul cu încetul, Angélique dori să știe cu tot dinadinsul ce reprezentau gravurile. Cele două coloane înguste de text, a căror imprimare rămăsese foarte neagră pe hârtia îngălbenită, o înfricoșau cu aspectul barbar al caracterelor gotice. Cu toate acestea, se obișnui cu ele, descifră acele caractere, înțelese prescurtările și contradicțiile, izbuti să ghicească întorsăturile frazei și cuvintele învechite; și sfârși prin a citi curgător, încântată ca și când ar fi pătruns un mister, triumfătoare după fiece nouă dificultate învinsă. Sub aceste tenebre laborioase, o întreagă lume strălucitoare se dezvăluia. Pătrundea într-o frumusețe cerească. Cele câteva cărți clasice ale sale, atât de seci și lipsite de căldură, nu mai existau. Singură *Legenda* o pasiona, o ținea aplecată, cu fruntea între mâini, nemișcată, pe punctul de a nu mai trăi viața de zi cu zi, fără să-și dea seama de scurgerea timpului, privind cum crește, din adâncul necunoscutului, marea înflorire a visului.

Dumnezeu este din cale afară de bun, și sunt din capul locului sfinții și sfintele. Ei se nasc predestinați, niște glasuri le dau de veste, mamele lor au vise strălucitoare. Toți sunt chipeși, puternici, victorioși. Lumini mari îi înconjoară, chipurile lor străluminează. Dominique are o stea în frunte. Ei citesc în inteligența oamenilor, repetă cu glas tare ceea ce gândesc aceștia. Au darul profeției, și propovăduirile lor se realizează totdeauna. Numărul lor este nesfârșit, există episcopi și călugări, fecioare, cerșetori și seniori de stirpe regească, pustnici goi care mănâncă rădăcini, bătrâni care viețuiesc cu căprioarele în peșteri. Istoria tuturor este aceeași, ei cresc pentru Christos, cred în el, refuză să aducă jertfă zeilor falși, sunt torturați și mor acoperiți de glorie. Persecuțiile îi istovesc pe

împărați. Răstignit pe cruce, André predică timp de două zile la douăzeci de mii de persoane. Se produc creștinările în masă, patruzeci de mii de oameni sunt botezați dintr-odată. Când mulțimile nu se convertesc în fața minunilor, o iau la sănătoasa înspăimântate. Sfinții sunt acuzați de magie, li se prezintă felurite enigme pe care le dezleagă, sunt puși să discute cu doctori care amuțesc pe loc. Îndată ce sunt aduși în temple ca să înalțe jertfe, idolii se prăbușesc, răsturnați de o răsuflare, și se fac țăndări. O fecioară își leagă cingătoarea de gâtul lui Venus care cade în pulbere. Pământul se cutremură, templul Dianei se năruie, izbit de trăsnet; și popoarele se revoltă, războaiele civile izbucnesc. Atunci, de multe ori, călăii cer botezul, regii cad în genunchi, la picioarele sfinților în zdrențe, cununați cu sărăcia. Sabine fuge din casa părintească. Paule își părăsește cei cinci copii și se leapădă de baie. Umilirile, posturile grele purifică. Nici grâu, nici undelemn. Germaine își presară cenușă peste alimente. Bernard nu mai deosebește felurile de mâncare, nu recunoaște decât gustul apei curate. Agathon ține timp de trei ani o piatră în gură. Augustin este disperat că a păcătuit amuzându-se să privească un câine care fugea de-i scăpărau picioarele. Bunăstarea, sănătatea sunt disprețuite, bucuria începe o dată cu lipsurile care ucid trupul. Și așa se face că, biruitori, ei trăiesc în grădini unde florile sunt stele, unde frunzele copacilor cântă. Extermină dragoni, stârnesc furtuni și le domolesc, se ridică în extaz la doi coți deasupra pământului. Femei văduve se îngrijesc de nevoile lor, cât timp sunt în viață, primesc în vis povața de a se duce să-i înmormânteze când au murit. Au parte de întâmplări nemaipomenite, de aventuri uluitoare, tot așa de frumoase ca romanele. Și, după sute de ani, când li se deschid mormintele, răspândesc mirosuri suave.

Apoi, față în față cu sfinții, iată diavolii, diavolii nenumărați. „Ei dzboară adeseori pren juru nostru precum muștele și umplu văzduhul făr de număr. Vădzduhu este la fel de plinu de diaboli și de duhuri rele, așa dupre cum radza soarelui este plină de athomi. Sîntu ca pulberea." Și bătălia pornește, eternă. Întotdeauna sfinții sunt biruitori, și întotdeauna trebuie să ia biruința de la capăt. Cu cât pun pe goană mai mulți diavoli, cu atât mai mulți se reîntorc. Sunt numărați șase mii șase sute șaizeci și șase în trupul unei singure femei, pe care Fortunat o izbăvește. Ei se frământă, vorbesc și

zbiară prin glasul unor posedați, cărora le zgâlțâie coastele o adevărată furtună. Intră înlăuntrul lor prin nas, prin urechi, prin gură, și ies, scoțând răcnete omenești, după zile întregi de lupte crâncene. La fiecare cotitură de drum se tăvălește vreun posedat de diavol, și un sfânt care trece pe acolo începe bătălia. Ca să-l salveze pe un tânăr, Basile luptă corp la corp. Vreme de o noapte întreagă, Macaire, culcat printre morminte, este hărțuit și se apără. Până și îngerii, aflați la căpătâiul morților, sunt nevoiți pentru a le dobândi sufletele, să snopească demonii în bătaie. În alte dăți, acestea nu sunt decât asalturi ale inteligenței și ale spiritului. Se glumește, se joacă de-a cel mai isteț, apostolul Petru și Simon Magicianul se luptă în miracole. Satan, care dă târcoale, îmbracă toate formele, merge până la a lua înfățișarea sfinților. Dar, de îndată ce e biruit, se arată în toată hidoșenia lui: „O pisică neagră mai mare decâtu un câine, având ochii mari și sclipiitori". El este unica preocupare, marea ură. Stârnește spaimă, este luat în zeflemea. Nimeni nu se poartă cinstit cu el. De fapt, cu tot aparatul cumplit al cazanelor lui, rămâne veșnicul păcălit. Toate pactele care se încheie cu el sunt smulse prin violență și viclenie. Femei plăpânde îl doboară la pământ, Marguerite îi zdrobește capul cu piciorul, Julienne îi frânge coastele cu lovituri de lanț. De aici emană o liniște, un dispreț față de rău pentru că este neputincios, o încredere în bine pentru că virtutea este suverană. E de ajuns să te închini, diavolul nu mai are nici o putere, începe să urle și dispare. Când o fecioară face semnul crucii tot infernul se prăbușește.

Atunci, în lupta aceasta a sfinților și a sfintelor împotriva lui Satan, se desfășoară îngrozitoarele suplicii ale persecuțiilor. Călăii îi lasă în seama muștelor pe martirii unși cu miere; îi aruncă în gropi cu reptile; îi biciuie cu harapnice prevăzute cu bile de plumb; îi țintuiesc de vii în sicrie pe care la azvârle în mare; îi spânzură de păr, apoi le dau foc; le toarnă peste răni var nestins, smoală clocotită, plumb topit; îi așează în jilțuri de bronz încins până la alb; le înfundă căști înroșite pe cap; le pârlesc coastele cu torțe, le sfarmă coapsele pe nicovale, le smulg ochii, le taie limba, le strivesc degetele unul după altul. Și suferința nu contează, sfinții rămân plini de dispreț, au o nerăbdare, simt o bucurie de a suferi tot mai mult. Dealtfel, un miracol neîntrerupt îi ocrotește, ei ajung să-i istovească pe călăi. Jean soarbe otravă și nu pățește nimic. Acoperit

de săgeți, Sébastien zâmbește. Alteori, săgețile rămân suspendate în aer, de-a dreapta și de-a stânga martirului; sau, slobozite de arcaș, ele se întorc asupra lui și i se înfig în ochi. Beau plumb topit, cum ar bea apă rece. Leii se prosternează înaintea lor și le ling mâinile ca niște mielușei. Grătarul încins îi este plăcut-răcoros sfântului Laurent. El strigă: „Nefericite om, pârporitu-ai o parte, întoarce pre cealaltă parte ș-apucă-te să-nfuleci, că-i destulu de pârporită". Cécile, afundată într-o cadă cu apă clocotită: „Aiciia-i așijderea ca și într-un locu răcoros și nu simțesc neci un picur de nădușală". Christine zădărnicește caznele: tatăl ei pune s-o bată doisprezece oameni, care își dau suflarea de oboseală; un alt gâde le ia locul, o leagă pe o roată, aprinde focul sub ea, și flacăra se lățește, mistuie o mie cinci sute de persoane; o azvârle în mare, cu un pietroi legat de gât, dar îngerii o țin la suprafața apei, Isus vine și o botează personal, apoi i-o încredințează sfântului Mihail ca s-o aducă îndărăt, pe pământ; în sfârșit, un alt gâde o închide cu mai multe vipere care i se încolăcesc dezmierdătoare în jurul grumazului, o ține timp de cinci zile într-un cuptor încins, unde ea cântă, fără să pățească nici cel mai mic rău. Vincent, care pătimește și mai multe, nu ajunge să sufere: i se frâng mâinile și picioarele; i se sfâșie părțile laterale ale trupului cu piepteni de fier până-i ies măruntaiele; e ciuruit cu ace; e aruncat peste o movilă de jăratic pe care sângele rănilor lui îl stinge; e ținut din nou în temniță, cu picioarele bătute în piroane de un stâlp; și, sfârtecat în bucăți, prăjit, cu pântecele despicat - el trăiește întruna; și caznele i se preschimbă în suavitate de flori, o mare lumină inundă pușcăria, îngeri cântă o dată cu el pe un pat de trandafiri. „Dulceața cântării lui și nălțarea miresmei din flori răspândiră-se pe afară, și cându padznicii văzură una ca asta trecută la crediință, și cându Dacien audzi lucru ăsta tare se mânie și dzise: «Ce să-i mai facem, suntem biruiți»." Astfel răsună strigătul chinuitorilor, el nu poate lua sfârșit decât prin convertirea sau prin moartea lor. Mâinile lor sunt atinse de paralizie. Ei pier prin violență, oase de pește îi înăbușă, trăsnete îi fac una cu pământul, carnea li se desprinde de pe oase. Și temnițele sfinților strălucesc toate, Maria și apostolii pătrund în ele după plac, trecând prin ziduri. Ajutoare necurmate, diverse întrupări coboară din cerul deschis, unde se arată Dumnezeu purtând o cunună de nestemate. Și moartea e voioasă. Ei o desfid, părinții se bucură când piere unul

dintre ai lor. Pe muntele Ararat se sfârșesc zece mii de răstigniți. Nu departe de Cologne, cele unsprezece mii de fecioare se lasă măcelărite de huni. În circuri, oasele se sfărâmă sub dintele fiarelor. La vârsta de trei ani, Quirique, pe care Sfântul Duh îl face să vorbească precum oamenii mari, îndură martiriul. Copii de țâță îi afurisesc pe călăi. Un dispreț, un dezgust față de propria carne, față de zdreanța omenească, amestecă durerea cu o desfătare cerească. E bine când e sfâșiată, când e zdrobită, când e arsă; încă și încă, niciodată nu va agoniza destul; și cheamă cu toții fierul, sabia în gâtlej, singura care îi ucide. Pe rugul aprins, în mijlocul unui norod orb, care o batjocorește, Eulalie aspiră flacăra pentru a muri mai repede. Dumnezeu îi împlinește dorința, o porumbiță albă îi iese din gură și urcă la cer.

Pe Angélique, aceste lecturi o minunau. Mulțimea de grozăvii și acea bucurie victorioasă o încântau peste măsură, dincolo de real. Dar o distrau și alte părți ale *Legendei*, mai blânde, animalele de exemplu, toată arca de care era vorba în ea. O interesau corbii și vulturii însărcinați să-i hrănească pe pustnici. Apoi, câte povești frumoase despre lei! Leul binevoitor, care sapă groapa Mariei Egipteana; și, tot așa, leul lui Jérôme, căruia i se dă în grijă un asin, pe care îl lasă să zburde, apoi îl mână îndărăt. Era și lupul, izbit de pocăință, care aduce înapoi un purcel furat. Bernard excomunică muștele, și acestea cad moarte pe loc. Remi și Blaise hrănesc păsările la masa lor, le binecuvântă și le redau sănătatea. François, „plinu de o mare nevinovăție hulubească", le predică, le îndeamnă să-l iubească pe Dumnezeu. „O pasere carea se numeaște greiere-cigală stetea într-un smochinu, și François întinse mâna și o chemă pre paserea ceea și ea degrab se supuse și veni pre mâna lui. Și el dzise: «Cântă, soră, și-l preamăreaște pre Domnul». Și atunciia ea cântă făr de dzăbavă și nu plecă din fața-i până ce el nu-i îngădui." Era acolo, pentru Angélique, un neîntrerupt temei de înviorare, care îi dădu ideea să cheme rândunelele, curioasă să vadă dacă vor veni. Apoi, erau unele povestiri pe care nu putea să le recitească fără să simtă că-i vine rău, atât de mult o făceau să râdă. Christophe, uriașul cel bun, care îl purtă pe umăr pe pruncul Isus, o înveselea până la lacrimi. Dar un râs nebun o apuca atunci când îl băteau pe diavol, Julienne mai cu seamă, care, ispitită de acesta în temniță, îi trase o strașnică chelfăneală cu lanțul de care era legată. „Poronci atunciia

starostele ca Julienne să fiie adusă, și când ieși ea îl târa pre diabol dupre sine și el îi striga dzicându-i: «Doamnă Julienne, nu-mi mai face suferință». Și-l târi așa pren toată piiața și pre urmă îl adzvârli într-o groapă puturoasă foarte." Sau repeta soților Hubert, în timp ce broda, unele legende mai atrăgătoare decât poveștile cu zâne. Le citise de atâtea ori, că le știa pe dinafară: legenda celor Șapte Adormiți, care, fugind de persecuții, zidiți într-o peșteră, dormiră în ea trei sute șaptezeci și șapte de ani, și a căror trezire îl uimi atât de mult pe împăratul Theodosie; legenda sfântului Clément, niște aventuri fără sfârșit, neașteptate și mișcătoare, o familie întreagă, tatăl, mama, cei trei fii, despărțiți de mari nenorociri și până la urmă reuniți, prin cele mai frumoase miracole. Lacrimile îi șiroiau, visa noaptea, nu mai trăia decât în acestă lume tragică și triumfală a minunii, pe tărâmul supranatural al tuturor virtuților răspândite cu toate bucuriile.

Când Angélique făcu prima împărtășanie, i se păru că mergea cu sfintele, la doi coți deasupra pământului. Era o tânără creștină a Bisericii primitive, se lăsa în mâinile lui Dumnezeu, învățând din carte că nu putea fi salvată fără iertare. Soții Hubert se țineau de prescripții cu simplitate: liturghia duminica, împărtășania la marile sărbători; și asta, cu credința liniștită a celor umili, puțin și din tradiție, dar și pentru clientela lor, odăjdierii având din tată în fiu Paștele lor. Hubert se oprea uneori din întinsul unui gherghef ca s-o asculte pe copila care îi citea legendele, fremăta și el alături de ea, cu părul înfiorat de ușoara răsuflare a Celui nevăzut. O iubea, plânse când o văzu în rochia albă. Acea zi fu ca un vis, amândoi se întoarseră de la biserică tulburați și obosiți. Hubertine trebui să-i dojenească, seara, ea femeia cuminte, care condamna exagerarea, chiar și când era vorba de lucruri bune. De atunci, nu se sfii să combată zelul copilei, mai ales pornirea spre milostenie de care era cuprinsă. Françoise avea sărăcia drept stăpână, Julien Preotul îi numea pe săraci seniorii lui, Gervais și Protais le spăla picioarele, Martin își împărțea mantaua cu ei. Și copila, după pilda lui Luce, vroia să vândă tot, să dăruie tot. Se despuie mai întâi de micile ei lucruri, apoi începu să șterpelească de prin casă. Dar culmea era că fata făcea daruri unor oameni nedemni, fără nici un discernământ, cu mâinile deschise. Într-o seară, a treia zi după prima împărtășanie, mustrată pentru că aruncase pe fereastră câteva albituri unei femei

bețive, reveni la vechile ei violențe, avu o izbucnire cumplită. Pe urmă, zdrobită de rușine, bolnavă, stătu în pat trei zile.

Totuși, săptămânile, lunile treceau. Doi ani se scurseseră, Angélique avea paisprezece ani. Când citea *Legenda*, urechile îi zumzăiau, sângele zvâcnea în vinișoarele albastre ale tâmplelor ei; și atunci se simțea potopită de o dragoste de soră pentru fecioare.

Printre sfinte, Angélique avea preferatele sale, pe acelea ale căror pilde îi mergeau la inimă, care o mișcau până la a o îndrepta. Astfel, înțeleapta Catherine, născută în purpură, o încânta prin cunoștințele univesale ale celor optsprezece ani ai săi, când se ia la întrecere cu cei cincizeci de retori și gramaticieni pe care i-i opune împăratul Maximus. Ea îi înfundă, îi reduce la tăcere. „Mărmuriți rămaseră și nu sciură ce să mai dzică, și amuțiră cu toții. Și împăratu îi dorjeni pentru că se putuseră atâta de rușinos lăsa biruiți de o fătucă." Atunci, cei cincizeci îi mărturisesc împăratului că se convertesc. „Și cându audzi tiranu de una ca asta, simți că se aprinde de o mâniie făr de samăn și poronci ca să fie arși toți în miljocu cetății." În ochii ei, Catherine era savanta invincibilă, tot atât de mândră și strălucitoare de înțelepciune și de frumusețe, cea care ar fi vrut ea însăși să fie, pentru a converti oamenii și a fi hrănită în temniță de o porumbiță, înainte de a i se reteza capul. Dar mai ales Elisabeth, fiica regelui Ungariei, era pentru ea un prilej de necurmată învățătură. La fiecare dintre revoltele mândriei sale, când cădea pradă violenței, se gândea la acel model de blândețe și nevinovăție, pioasă de la cinci ani, refuzând să se joace, culcându-se pe pământul gol pentru a-l cinsti pe Dumnezeu, mai târziu soție supusă și chinuită a landgrafului de Thuringia, arătând soțului ei un obraz vesel și pe care lacrimile îl scăldau în fiecare noapte, în sfârșit, văduvă, alungată din țările sale, fericită să ducă viața unei femei sărmane. „Brăcămintea ei atâta era de făr de preț, că purta o mantie cenușiie nădită cu altă cloare de postavu. Mânecele tunicei erau rupte și cârpite cu alte colori." Regele, tatăl ei, trimite un conte s-o caute. „Și când o vădzu comitele într-o asemine brăcăminte și torcându, dete strigăt de dureare și de minunare și dzise: «Nicecând nu s-au fostu pomenit odraslă de crai într-o asemine brăcăminte, nice nu s-a vădzut torcându lână»." Ea era desăvârșita umilință creștină care trăiește cu pâine neagră împreună cu cerșetorii, le

îngrijește rănile fără să-i fie scârbă, le poartă veșmintele grosolane, doarme pe pământul aspru, urmează procesiunile desculță. „Ea nu spăla niceodată blidele și vasele din bucătăriie, și pornea hoinară și se dosea de slujnice ca să n-o ademenească și dzicea: «De-aș fi găsit o altă viiață mai năcăjită, pre aceea aș fi dus-o».“ Astfel încât Angélique care se înțepenea de furie altădată, când era pusă să spele bucătăria, se istovea acum cu muncile cele mai josnice oridecâte ori se simțea hărțuită de dorința de a domina. În sfârșit, mai mult decât Catherine, mai mult decât Elisabeth, mai mult decât celelalte, îi era dragă o sfântă, Agnès, copila martiră. Inima ei tresălta regăsind-o în *Legendă* pe această fecioară înveșmântată în propriu-i păr, care o ocrotise sub ușa catedralei. Ce flacără de dragoste curată! cum îl respinge pe fiul guvernatorului care o acostează la ieșirea din școală! „Da! departe de mine, păstor al morții, început al păcatului și odrală a mârșăviei.“ Și, când Aspasian dă poruncă să-i înfigă „feru săbiei în pept“, ea urcă în paradis pentru a se uni cu „mirele ei albu și rumenu“. Angélique o chema și o implora; și își părea sieși mai împrospătată.

La cincisprezece ani, Angélique deveni așadar o fată adorabilă. Desigur, nici viața retrasă și petrecută în muncă, nici umbra catedralei, nici *Legenda* cu frumoasele sfinte nu făcuseră din ea un înger, făptură întru totul desăvârșită. Se lăsa mereu cuprinsă de înflăcărări, apăreau vini și păcate, prin ieșiri neprevăzute, în ungherele sufletului care, din nebăgare de seamă, rămăseseră neastupate. Și atunci se simțea atât de rușinată, atât de mult ar fi vrut să fie desăvârșită! și în adâncul ei era atât de omenoasă, atât de vioaie, atât de neștiutoare și pură! Întorcându-se după unul din marile drumuri pe care familia Hubert și le îngăduia de două ori pe an, în lunea Rusaliilor și în ziua Adormirii Maicii Domnului, ea scosese un măceș din pământ, apoi se distrase să-l răsădească în grădina lor îngustă.

Îl tunse, îl udă; aici, el crescu mai drept, începu să dea măceșe mai mari, cu miros delicat; dar ce pândea fata, cu pasiunea sa obișnuită, fiindu-i totuși silă să-l altoiască, era să vadă dacă o minune nu făcea să-i crească boboci de trandafir. Dansa în jurul lui, repeta cu încântare: „Sunt eu! sunt eu!“ Și dacă o lua cineva peste picior în legătură cu măceșul ei de drumul mare, râdea și ea, puțin palidă, înrourată de lacrimi pe marginea pleoapelor. Ochii ei de culoarea violetei se

înmuiau și mai mult, gura i se întredeschidea, descoperind dințișorii albi, în ovalul prelung al chipului, pe care pletele blonde, ușoare ca lumina, îl nimbau cu aur. Crescuse, fără a deveni subțiratică, avea gâtul și umerii totdeauna de o grație mândră, mijlocul mlădios; și veselă, și sănătoasă, și de o rară frumusețe, de un farmec nemărginit, în care dădea în floare un suflet fără prihană.

Soții Hubert se legau de ea, zi de zi, printr-o dragoste tot mai vie. Amândurora le veni în minte gândul s-o adopte. Dar nu vorbeau nimic, de teamă să nu trezească veșnica lor părere de rău. Și, în dimineața când bărbatul se hotărî, în camera lor, nevasta, căzând pe un scaun, izbucni în plâns. A adopta acest copil, nu însemna a renunța să mai aibă vreodată unul? Desigur, nu trebuia să se mai bizuie pe asta, la vârsta lor; și ea consimți învinsă de gândul bun de a și-o face fiica sa. Când îi spuse, Angélique le sări de gât, sugrumându-și lacrimile. Era lucru hotărât, va rămâne cu ei, în această casă plină de ea acum, întinerită de tinerețea ei, râzătoare de râsul ei. Dar de la primul demers, un obstacol îi înmărmuri. Consultat, judecătorul de pace, domnul Grandsire, le explică totala imposibilitate a adoptării, legea cerând ca persoana adoptată să fie majoră. După aceea, văzând amărăciunea lor, le sugeră expedientul tutelei oficioase: orice individ, în vârstă de peste cincizeci de ani, poate să-și atașeze un minor de cel mult cincisprezece ani, prin titlu legal, devenind tutorele lui oficios. Cum ei aveau vârsta, acceptară încântați; și chiar hotărâră să discute mai târziu adoptarea pupilei lor, pe cale testamentară, în limitele îngăduite de cod. Domnul Grandsire luă asupra sa cererea soțului și consimțământul soției, apoi intră în legătură cu directorul Asistenței publice, tutore al tuturor copiilor ajutați, căruia trebuia să-i obțină aprobarea. Avu loc o cercetare, în sfârșit piesele fură depuse la Paris, la judecătorul de pace desemnat. Și nu se mai aștepta decât procesul-verbal care constituie actul tutelei oficioase, când pe cei doi Hubert îi cuprinse un scrupul tardiv. Înainte de a o adopta astfel pe Angélique, nu s-ar fi cuvenit, oare, să facă un efort pentru a-i regăsi familia? Dacă mama trăia, de unde aveau ei dreptul de a dispune de fiică, fără a fi cu totul siguri de abandon? Apoi, în fond, exista acea necunoscută, acel trunchi găunos din care e posibil să fi ieșit copila, care îi îngrijorase altădată, grijă ce le revenea și în acel moment. Se zbuciumau atât de mult, că nu mai dormeau.

Pe neașteptate, Hubert făcu călătoria la Paris. Era o mare nenorocire în existența sa liniștită. O minți pe Angélique, îi spuse că era neapărat nevoie de prezența lui, pentru tutelă. Spera să afle totul în douăzeci și patru de ore. Dar, la Paris, zilele se scurseră, obstacolele se iviră la fiecare pas, petrecu acolo o săptămână, aruncat de la unii la alții, bătând caldarâmul, înnebunit, aproape plângând. Mai întâi, la Asistența publică fu primit cu foarte mare răceală. Regula administrației este ca acești copii să nu fie informați asupra originii lor până la majorat. Trei dimineți la rând îl dădură afară. Trebui să persevereze, să se justifice în patru birouri, să răgușească prezentându-se drept tutore oficios, până ce un subșef, unul înalt și neprietenos, catadixi să-l informeze de lipsa totală a unor documente precise. Administrația nu știa nimic, o moașă depusese copila Angélique, Marie, fără să dea numele mamei. Disperat, vru să ia drumul îndărăt spre Beaumont, când o idee îl readuse pentru a patra oară, ca să ceară comunicarea extractului de naștere, care trebuia să conțină numele moașei. Urmă iar o întreagă poveste. În sfârșit, cunoscu numele, madam Foucart, și află că această femei locuia în strada des Deux-Ecus, în 1850.

Și alergăturile începură din nou. Capătul străzii des Deux-Ecus fusese demolat, nici un dughengiu de pe străzile vecine nu-și amintea de madam Foucart. Consultă un anuar: numele nu se mai găsea în el. Cu ochii în sus, cercetând firmele, se resemnă să urce pe la diferite moașe; și acesta fu un mijloc care izbuti, avu norocul să dea peste o doamnă bătrână care scoase un strigăt de surpriză. Cum! dacă o cunoaște pe madam Foucart! O persoană cu merite atât de mari și care a avut atâtea necazuri! Locuia în strada Censier, la celălalt capăt al Parisului, și alergă acolo.

Acolo, învățat de experiență, își făgăduise să procedeze diplomatic. Dar madam Foucart, o femeie enormă, îndesată pe niște picioare scurte, nu-l lăsă să-și desfășoare într-o ordine frumoasă întrebările pe care le pregătise dinainte. De cum rosti cele două nume ale copilei și data depunerii, își dădu drumul, povesti întreaga istorie, într-un val de ranchiună. A, micuța trăia! ei bine, se putea felicita că maică-sa este o netrebnică faimoasă! Da, madam Sidonie, cum se numea de când rămăsese văduvă, o femeie foarte bine înrudită, având un frate ministru, zice-se, ceea ce n-o împiedica să se ocupe de cele mai murdare negoțuri! Și îl lămuri în ce fel o

cunoscuse pe vremea când ticăloasa ținea în strada Saint-Honoré o dugheană de fructe și untdelemn de Provența, la sosirea din Plassans, de unde debarcaseră, ea și bărbatul ei, ca să-și încerce norocul. Bărbatul mort și înmormântat, ea avusese o fată cincisprezece luni mai târziu. O greșeală se iartă, dar nerecunoștința! Pentru că, după ce-și mâncase dugheana, n-o hrănise ea, madam Foucart, pe timpul nașterii, nu i se devotase ea până la a o scăpa din încurcătură aducându-i fetița aici? Și, drept răsplată, când, la rândul ei, a ajuns la ananghie, n-a mai izbutit să scoată de la ea luna de pensiune, nici măcar cei cincisprezece franci dați în mână, cu împrumut. Astăzi, madam Sidonie deținea în strada du Faubourg-Poissonière o mică dugheană și trei camere, la mezanin, unde, sub pretextul că vinde dantele, vindea de toate. A, da! a, da! pe o mamă de teapa asta era mai bine să n-o cunoască!

O oră mai târziu, Hubert dădea târcoale prin preajma dughenei lui madam Sidonie. Întrezări o femeie uscățivă, gălbejită, fără vârstă și fără sex, îmbrăcată într-o rochie neagră uzată, mânjită de tot soiul de comerțuri dubioase. În ruptul capului amintirea fiicei sale n-ar fi încălzit această inimă de mijlocitoare. Se informă cu discreție, află lucruri pe care nu le repetă nimănui, nici măcar soției sale. Cu toate acestea, șovăia încă, se întoarse pentru o ultimă dată și trecu prin fața magazinului îngust și misterios. Nu era, oare, de datoria lui să se recomande, să obțină un consimțământ? Îi revenea lui, om cinstit, să judece dacă avea dreptul să reteze astfel legătura pentru totdeauna. Brusc, întoarse spatele și în aceeași seară reveni la Beaumont.

Hubertine tocmai aflase, de la domnul Grandsire, că procesul-verbal pentru tutela oficioasă fusese semnat. Și când Angélique se aruncă în brațele lui Hubert, el văzu bine, din întrebarea rugătoare a ochilor ei, că înțelesese adevărata pricină a călătoriei sale. Atunci, fără ocolișuri, îi spuse:

- Copila mea, mama ta a murit.

Plângând, Angélique îi îmbrățișă cu pasiune. Niciodată nu se mai aduse vorba despre acest lucru. Era fiica lor.

III

În anul acela, în lunea Rusaliilor, soții Hubert, o duseseră pe Angélique să prânzească la ruinele castelului d'Hautecoeur, care domină râul Ligneul, la două leghe în jos de Beaumont; și a doua zi, după toată această petrecere în aer liber, cu alergături și râsete, când bătrânul orologiu din atelier sună ora șapte, tânăra încă dormea.

Hubertine trebui să urce și să bată în ușă.

- Ei bine, leneșo!... Noi ne-am și luat gustarea!

Angélique se îmbrăcă repede, coborî să mănânce singură. Apoi, când ajunse la scara pe care Hubert și soția sa urcau pentru a se apuca de lucru:

- Ah, cum mai dormeam! Și epitrahilul ăsta făgăduit pentru duminică!

Atelierul, ale cărui ferestre dădeau spre grădină, era o încăpere mare, păstrată aproape neatinsă în starea sa inițială. Pe tavan, cele două grinzi principale, cele trei travee de bârne aparente nu mai fuseseră nici măcar văruite, foarte afumate, mâncate de cari, lăsau să se vadă scândurile umpluturii dintre ele sub strălucirile ghipsului. Unul dintre corbii de piatră care susțineau grinzile purtau o dată, 1463, fără îndoială, data construcției. Căminul, deopotrivă din piatră, crăpată și fărâmițată pe alocuri, își păstra eleganța simplă, cu usciorii lui avântați, cu consolele, cu hota lui terminată printr-un coronament; chiar pe friză se putea încă distinge, ca topită de vârstă, o sculptură naivă, un sfânt Clair, patronul broderilor. Dar căminul nu mai era folosit, din vatră se făcuse un dulap deschis, unde se

puneau planșe ori se stivuiau desene; și, acum, exista o sobă care încălzea încăperea, un mare clopot de fontă, al cărei burlan, după ce mergea de-a lungul tavanului, intra în hotă. Ușile, care se clătinau de mult, datau de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea. Lamelele de parchet străvechi se apropiau de sfârșitul putrezirii, printre foile de placaj mai noi, puse una câte una în fiecare gaură. Erau aproape o sută de ani de când ținea zugrăveala galbenă a pereților, decolorată în partea de sus, zgâriată în cea de jos și pătată de salpetru. An de an se vorbea de o zugrăveală nouă, fără să se poată lua o hotărâre, din spaimă față de schimbare.

Așezată în fața gherghefului pe care era întins epitrahilul, Hubertine înălță capul spunând:

- Știi că, dacă îl predăm duminică, ți-am făgăduit un coșuleț cu panseluțe pentru grădina ta.

Veselă, Angélique exclamă:

- E adevărat... O, vreau să mi le sădesc!... Dar unde mi-o fi degetul de fildeș? Când nu mai lucrezi, ustensilele dispar.

Își fârî vechiul deget de fildeș pe a doua falangă a micului ei deget și se așeză de cealaltă parte a gherghefului, în fața ferestrei.

De la mijlocul ultimului secol nici o modificare nu avusese loc în orânduiala atelierului. Modele se schimbă, arta broderului se transformă, dar aici încă se găsea, fixată în zid, furca sulului, piesa de lemn în care se sprijină ghergheful și pe care o capră de lemn îl susține la cellalt capăt. Prin colțuri dormeau vechi unelte: un diligent cu angrenajul și cârligele cu ajutorul cărora se pune în broșe aurul de pe mosoare, fără a-l atinge; o depănătoare de mână, un soi de scripete pentru răsucit firele, care se fixa de zid; gherghefuri de toate mărimile, prevăzute cu taftalele și micile lor pene de lemn, necesare la brodatul cu iglița. Pe o scândură se afla rânduită o veche colecție de preducele pentru fluturașii de aur; și se zărea, de asemenea, o epavă, un obiect de aramă, sfeșnicul clasic, larg, al broderilor de odinioară. În buclele unui rastel alcătuit dintr-o curea prinsă în cuie atârnau sule, ciocănele de lemn cu două capete, ciocane, unelte de fier pentru decupat pergamentul din piele de vițel, ace groase, dăltițe de cimișir cu care modelau firele, în măsura în care erau folosite. Sub masa de tei pe care se decupa, trona o vârtelniță mare, pe ale cărei două fofeze de răchită, mobile, era întins un scul de lână roșie. O sumedenie de mosoare cu fire de mătase viu colorată, înși-

rate pe o sfoară, spânzurau în apropierea dulăpiorului. Pe podea era un coș plin cu mosoare goale. Un ghem de sfoară, căzut de pe un scaun, se desfășurase.

- Ah, frumoasă vreme, frumoasă vreme! reluă Angélique. Îți e mai mare dragul să trăiești.

Și, înainte de a se apleca deasupra lucrului, își uită o clipă de sine, în fața ferestrei deschise, prin care pătrundea dimineața strălucitoare de mai. Un colț de soare aluneca de pe acoperișul catedralei, o mireasmă proaspătă de liliac se ridica din grădina episcopiei. Zâmbea, orbită, scăldată de primăvară. Apoi, cu un suspin, de parcă s-ar fi trezit din somn:

- Tată, n-am aur pentru intercalat.

Hubert, care sfârșise de înțepat decalcul unui desen de sfită[1], se duse să caute în fundul dulăpiorului un scul, îl tăie, destrămă cele două capte zgâriind aurul care acoperea mătasea; și aduse sculul învelit într-o bucată de pergament.

- Asta-i tot?

- Da, da.

Dintr-o privire, se convinsese că nu mai lipsea nimic: broșele încărcate cu fire de aur de diferite culori, roșu, verde, albastru; mosoarele cu mătase de toate tonurile; fluturașii, fireturile, buclate sau frizate, în plăcintă - un fund de pălărie care era folosită drept cutie; àcele lungi și subțiri, cleștii de oțel, degetarele, foarfecile, boțul de ceară. Toate acesta umblau de colo până colo, chiar pe gherghef, pe stofa întinsă și apărată de o hârtie rezistentă, cenușie.

Ea vârî în ac un fir de aur pentru intercalat. Dar, de la prima împunsătură, firul se rupse și trebui să destrame din nou, desprinzând puțin aur pe care îl aruncă în măgăruș - altă cutie, de carton, folosită pentru deșeuri, care zăcea deopotrivă pe gherghef.

- Ah, în sfârșit? spuse ea, după ce înfipse acul.

Un timp, domni o tăcere adâncă. Hubert se apucase să întindă un gherghef. Așezase cele două suluri pe furcă și pe capra de lemn, cât mai în față, astfel încât să se poată veni din dreapta cu firul de mătase stacojie al sfitei pe care tocmai o cususe Hubertine. Și introduse scândurelele în cepurile sulurilor, pe care le fixă cu ajutorul a patru cuie. Pe urmă, după ce zăbreli în dreapta și în stânga, sfârși de

[1] Veșmânt preoțesc.

întins, rotind cuiele înapoi. Se auzi cum bate cu vârful degetelor peste stofa care vibra ca o tobă.

Angélique devenise o brodeză excepțională, de o iscusință și de un gust de care soții Hubert se minunau. Pe lângă ce o învățaseră ei, fata aducea pasiunea, care dădea viață florilor, sinceritate simbolurilor. Sub mâinile sale, mătasea și aurul se însuflețeau, un elan mistic avânta cele mai mici ornamente, se dăruia cu toată imaginația sa mereu trează, cu toată credința sa în lumea celui nevăzut. Unele dintre broderiile sale mișcaseră într-atât dioceza din Beaumont, că un preot arheolog și un altul amator de tablouri veniseră s-o vadă, extaziindu-se în fața Fecioarelor ei, pe care le comparau cu figurile naive ale celor din vechime. Erau aceeași sinceritate, același sentiment înălțător, ca încercuit într-o perfecțiune minuțioasă a detaliilor. Aveau darul desenului, un adevărat miracol care, fără profesor, fără nimic altceva decât silințele ei de seara, la lumina lămpii, îi îngăduiau adesea să-și corecteze modelele, să se depărteze de ele, să-și dea frâu liber fanteziei, creând cu vârful acului. Astfel încât, cei doi Hubert, care declarau știința desenului de neînlăturat pentru o bună brodeză, se înclinau în fața ei, cu toată vechimea lor în meserie. Și ajungeau să nu mai fie decât modestele sale ajutoare, să-i lase pe seamă toate lucrările de mare lux, la care ei pregăteau doar părțile de jos alte stofei.

Câte minunății strălucitoare și sfinte îi treceau prin mâini de la un capăt la celălalt al anului! Era cufundată numai în mătase, în satin, în catifele, în stofe cu fireturi de aur și argint. Broda epitrahile, etole, manipule, sfite, dalmatice, mitre, prapuri, văluri pentru potire și ortofoare. Dar epitrahilele, mai ales, reveneau întruna, cu cele cinci culori ale lor: albul pentru confesori și fecioare, roșul pentru apostoli și martiri, negrul pentru morți și zilele de post, violetul pentru inocenți, verdele pentru toate sărbătorile; și, de asemenea, aurul, deseori folosit, care putea să înlocuiască albul, roșul și verdele. În centrul crucii se aflau întotdeauna aceleași simboluri, inițialele lui Isus și a Mariei, triunghiul înconjurat de raze, mielul, pelicanul, porumbița, un potir, un chivot, o inimă însângerată sub spini; pe când în partea de sus și pe brațe curgeau ornamente sau flori, toată ornamentația vechilor stiluri, toată mulțimea florilor mari, anemonele, lalelele, bujorii, rodiile, hortensiile. Nu trecea un anotimp fără ca ea să nu refacă spicele și rădăcinile simbolice, în

argint peste negru, în aur peste roșu. La epitrahilele foarte bogate nuanța tablourile, capetele sfinților, vreun cadru central, Bunavestire, ieslea, calvarul. Când broda stofele țesute cu fir peste chiar fondul lor, când adăuga fâșiile de mătase ori de satin peste brocartul de aur sau peste catifele. Și toate aceste înfloriri de splendori sacrale se nășteau, una după alta, din degetele ei subțiri.

În acel moment, epitrahilul la care lucra Angélique era un epitrahil de satin alb, a cărui cruce se alcătuia dintr-un mănunchi de crini de aur înlănțuiți cu trandafiri de o culoare vie, din mătase de diferite nuanțe. La mijloc, într-o coroană din mici trandafiri de aur mat, inițiala Mariei răspândea raze de aur roșu și verde, de o mare bogăție ornamentală. Timp de o oră, până când isprăvi, lucrând intercalat, petalele micilor trandafiri de aur, nici un cuvânt nu tulbură tăcerea. Dar firul se rupse din nou, ea vârî iar în urechile acului, pe pipăite, sub gherghef, ca o lucrătoare iscusită. După aceea, cum ridicase capul, păru să soarbă într-o lungă aspirație toată primăvara care pătrundea în încăpere.

- Ah, murmură ea, frumos mai era ieri!... Ce bun e soarele!

Hubertine, care își trecea firul peste boțul de ceară, clătină din cap.

- Eu sunt ca zdrobită, nu-mi mai simt brațele. Nu am cei șaisprezece ani ai tăi, și ies atât de puțin!

Cu toate acestea, se apucă numaidecât de lucru. Ea pregătea crinii, cosând bucățile de dantelă fină pe locurile dinainte fixate, pentru a da relief lucrăturii.

- Și-apoi, primele învăpăieri ale soarelui totdeauna te amețesc, adăugă Hubert, care, după ce își întinse ghergheful, se pregătea să scoată pe mătase tiparul unei fâșii de sfită.

Angélique rămase cu privirile melancolice, pierdute în razele care cădeau dintr-un arc butant al bisericii. Și spuse cu blândețe:

- Nu, nu, toată această zi în aer liber, pe mine m-a liniștit, m-a destins!

Își terminase petalele mici de aur, începu să lucreze la unul din trandafirii mari, având pregătite tot atâtea ace cu firele vârâte în urechi câte nuanțe de mătase erau, pentru a broda, cu împunsături duse și întoarse, în chiar sensul mișcării petalelor. Și în pofida lucrăturii deosebit de gingașe, amintirile din ajun pe care le retrăia de un timp, în tăcere, i se revărsau acum de pe buze, îi năvăleau în număr

atât de mare, că nu se mai putea opri. Vorbea de plecare, de imensa câmpie, de prânzul luat acolo, în mijlocul ruinelor de la Hautecoeur, pe dalele unei săli ale cărei ziduri năruite dominau micul râu Ligneul, ce curgea pe dedesubtul lor, printre sălcii, la cincizeci de metri. Își simțea sufletul plin de acele ruine, de acele rămășițe risipite pe sub mărăcini, dovedind mărimea colosului, de pe vremea când, stând în picioare, stăpânea cele două văi. Donjonul, înalt de șaizeci de metri, deși crăpat și fără coronament, rămânea puternic, în ciuda tuturor aparențelor, peste fundațiile lui groase de cincisprezece picioare. Două turnuri rezistaseră deopotrivă, turnul lui Carol cel Mare și turnul lui David, unite printr-o curtină aproape neatinsă de vreme. În interior se regăsea o parte din construcții, capela, sala de judecată, mai multe încăperi; și totul părea să fi fost clădit de niște giganți, treptele scărilor, parapetul ferestrelor, băncile de pe terase, la o scară exagerată pentru generațiile de astăzi. Era un întreg oraș, puternic, cinci sute de războinici putând susține aici un asediu de trei luni, fără a duce lipsă de muniții sau de hrană. De două secole, tufele de măcieși depărtau cărămizile încăperilor de jos, cele de liliac, de drobițe acopereau dărâmăturile plafoanelor prăbușite, un platan crescuse în căminul din sala gărzilor. Dar când, la asfințitul soarelui, scheletul donjonului își alungea umbra peste trei leghe de culturi, și când întregul castel părea să se fi reclădit, uriaș, în pâclele serii, se mai simțea încă vechea suveranitate, puterea de temut, care făcea de necucerit fortăreața de care tremurau până și regii Franței.

- Și, sunt sigură, continuă Angélique, că e locuit de spirite care se întorc noaptea. Se aud tot soiul de glasuri, anumite animale te privesc de pretutindeni, și, am văzut bine, când m-am întors o dată, pe când plecam, niște chipuri mari și albe plutind deasupra zidurilor... Nu-i așa, mamă, dumneata, care știi istoria castelului?

Hubertine zâmbi placid.

- O, stafii! eu una n-am văzut.

Dar, într-adevăr, știa istoria, citită într-o carte, și trebui s-o povestească din nou, îmboldită de întrebările stăruitoare ale fetei.

Teritoriul făcea parte din episcopia de Reims, încă de pe vremea sfântului Remi, care îl deținea de la Clovis. În primii ani ai secolului al zecelea, un arhiepiscop, Séverin, puse să se ridice la Hautecoeur o fortăreață, pentru a apăra ținutul împotriva nor-

manzilor, care urcau pe Oise, de unde se varsă râul Ligneul în ea. În veacul următor, un urmaș al lui Séverin îl dădu ca feudă lui Norbert, mezinul casei de Normandia, în schimbul unui cens anual de șaizeci de bănuți, și cu condiția ca orașul Beaumont și biserica lui să rămână libere. Așa se făcu că Norbert I deveni capul marchizilor d'Hautecoeur, a căror descendență faimoasă, începând de atunci, umplu istoria. Hervé al IV-lea, excomunicat în două rânduri pentru furturile lui de bunuri ecleziastice, tâlhar de drumul mare, care măcelări cu propria-i mână treizeci de burghezi dintr–o dată, fu ucis de Ludovic cel Gros, cu care îndrăzni să se războiască. Raoul I, care pornise în cruciadă împreună cu Philipe August, pieri în fața cetății Saint-Jean-d'Acre de o lovitură de lance în inimă. Dar cel mai renumit fu Jean al V-lea cel Mare, care, în 1225, reclădi fortăreața, ridică în mai puțin de cinci ani acest temut castel d'Hautecoeur, la adăpostul căruia râvni, o clipă, tronul Franței; și după ce scăpase din masacrele a douăzeci de bătălii și devenise cumnat al regelui Scoției, muri în patul său. Urmă, apoi, Félicien al III-lea, care se duse desculț la Ierusalim, Hervé al VII-lea, care își revendică drepturile la tronul Scoției, precum și alții, puternici și nobili de-a lungul secolelor, până la Jean al IX-lea, care, sub Mazarin, avu durerea de a asista la dărâmarea castelului. După un ultim asediu, fură aruncate în aer bolțile turnurilor și ale donjonului, se incendiară clădirile în care Carol al VI-lea venise să-și aline nebunia, și în care, cu aproape două sute de ani mai târziu, Henric al IV-lea locuise opt zile împreună cu Gabrielle d'Estrée. Acum, toate aceste amintiri regale dormeau în iarbă. Fără să-și oprească acul, Angélique asculta cu pasiune, ca și când năluca acestor măreții moarte s-ar fi ridicat din gherghelul său, pe măsură ce trandafirul se năștea, prinzând viața delicată a culorilor. Neștiința ei în materie de istorie mărea faptele, le împingea pe fondul unei legende minunate. Tremura de credință vrăjită, castelul se reclădea, urcând până la porțile cerului, cei din neamul Hautecoeur deveneau verii Fecioarei.

- Și, întrebă ea, noul nostru episcop, monseniorul d'Hautecoeur, este, prin urmare, un descendent al acestei familii?

Hubertine răspunse că monseniorul trebuie să fie dintr-o ramură colaterală, întrucât ramura directă se stinsese de mult. Era chiar o revenire neobișnuită, căci de-a lungul vecurilor marchizii

d'Hautecoeur și clerul din Beaumont trăiseră în război. Către anul 1150, un abate întreprinse construcția bisericii, numai cu posibilitățile ordinului său. Și banii se isprăvirä curând, edificiul nu ajunse decât la înălțimea bolților capelelor laterale, și trebuiră să se mulțumească să se așeze peste navă un acoperiș de lemn. Trecură optzeci de ani, Jean al V-lea începuse reconstruirea castelului, când dărui trei sute de mii de livre, care, împreună cu alte sume, îngăduiră să se continue biserica. Se încheie ridicarea navei. Cele două turnuri și marea fațadă nu fură terminate decât mult mai târziu, către 1430, în plin secol al cincisprezecelea. Pentru a răsplăti dărnicia lui Jean al V-lea, clerul acordă dreptul de înmormântare, pentru el și urmașii săi, într-o capelă din absidă, consacrată sfântului Gheorghe, și care, de atunci, se numește capela Hautecoeur. Dar bunele relații nu puteau dura câtuși de puțin, caselul punea fără întrerupere în primejdie libertățile orașului Beaumont, tot timpul dușmăniile izbucneau în legătură cu chestiunile tributului și ale întâietății. Una, mai cu seamă, dreptul de taxă la trecerea pe pod, prin care seniorii nădăjduiau să lovească în navigația pe Ligneul, prelungi certurile, când se declară marea prosperitate a orașului de jos, cu fabricile lui de țesături fine. Din această epocă, avutul orașului Beaumont spori din zi în zi, pe când cel al familiei Hautecoeur scăzu, până în momentul când, o dată cu dărâmarea castelului, biserica triumfă. Ludovic al XIV-lea făcu din ea o catedrală, o episcopie fu clădită în vechea împrejmuire a călugărilor; și întâmplarea vru ca, astăzi, tocmai un Hautecoeur să revină, ca episcop, și să poruncească acestui cler, care, neînconvoindu-se niciodată, îi biruise străbunii, după patru sute de ani de luptă.

- Dar, spuse Angélique, monseniorul a fost căsătorit. Are un băiat mare, de douăzeci de ani, nu-i așa?

Hubertine luase foarfecile ca să îndrepte unul dintre cupoanele de pergament.

- Da, mi-a povestit abatele Cornille. O, e o poveste cât se poate de tristă!... Monseniorul a fost căpitan la douăzeci și unu de ani, sub Carol al X-lea. La douăzeci și patru de ani, în 1830, și-a dat demisia, și se spune că până la patruzeci a dus o viață risipitoare, călătorii, aventuri, dueluri. Când, într-o seară, aflându-se la niște prieteni, la țară, o întâlni pe fiica contelui de Valençay, Paule, foarte bogată, nespus de frumoasă, care avea abia nouăsprezece ani, cu

douăzeci și doi mai puțin decât el. O iubi până la a-și pierde mințile, ea de asemeni îl iubi fierbinte, trebuiră să grăbească nunta. Atunci răscumpără el ruinele Hautecoeur, pe nimica toată, zece mii de franci, cred, cu gândul să repare castelul, unde visa să locuiască împreună cu soția lui. Timp de nouă luni trăiră ascunși în fundul unei vechi proprietăți din Anjou, nevrând să vadă pe nimeni, părându-li-se ceasurile prea scurte... Paule născu un băiat și muri.

Hubert, care bătea în desen cu un tampon îmbibat cu alb, ridicase capul, din cale afară de palid.

- Ah, nefericitul! murmură el.

- Se povestește că a fost cât pe-aci să moară, continuă Hubertine. O săptămână mai târziu, intra în ordin. De atunci sunt douăzeci de ani, și astăzi este episcop... Dar ce se mai povestește, este că, vreme de douăzeci de ani n-a consimțit să-și vadă fiul, acel copil care costase viața mamei sale. Se descotorosise de el, trimițându-l la un unchi de-al soției, un bătrân abate, nevroind nici măcar să primească vești și străduindu-se să uite de existența lui. Într-o zi, când i se trimise un portret al micuțului, crezu că o revede pe scumpa sa moartă, fu găsit pe podele, țeapăn, ca doborât cu o lovitură de ciocan... Și-apoi, vârsta, rugăciunea trebuie să fi domolit marea lui amărăciune, căci bunul paroh Cornille îmi spunea ieri că monseniorul și-ar fi dat, în sfârșit, consimțământul să-și cheme fiul în preajma sa.

Terminându-și trandafirul, atât de proaspăt, că satinul părea să răspândească miresme, Angélique începu iar să privească pe fereastra bătută de soare, având ochii muiați de visare. Cu voce scăzută, repetă:

- Fiul monseniorului...

Hubertine își încheia povestirea.

- Un tânăr frumos ca un zeu, pare-se. Tatăl său dorea să-l facă preot. Dar bătrânul abate n-a vrut, micuțul fiind cu totul lipsit de chemare... Și apoi, milioanele! cincisprezece, din câte se povestește! Da, maică-sa i-ar fi lăsat cinci milioane, care, plasate în cumpărări de terenuri, la Paris, acum ar însemna peste cincisprezece milioane. Pe scurt, bogat ca un rege!

- Bogat ca un rege, frumos ca un zeu, repetă Angélique, fără să-și dea seama, ca în vis.

Și, cu o mână mașinală, luă de pe gherghef o broșă încărcată cu

fire de aur, pentru a începe broderia în fireturi a unui crin mare. După ce scoase firul din vârful broșei, îi fixă capătul cu o împunsătură de mătase pe chiar marginea pergamentului din piele de vițel care dădea grosimea. După aceea, apucându-se să lucreze, mai spuse, fără a-și sfârși gândul, pierdută în neclarul dorinței:

- Oh! ce-aș vrea eu, ce-aș vrea...

Tăcerea căzu iarăși, adâncă, tulburată doar de un cântec slab ce venea din biserică. Hubert își aranja desenul, trecând din nou cu o pensulă peste liniile punctate ale împunsăturii; și ornamentele sfitei ieșeau astfel la iveală, în alb, pe mătasea roșie. De data aceasta vorbi el.

- Ce mărețe erau vremurile de odinioară! Seniorii purtau veșminte de-a dreptul țepene de atâtea broderii. La Lyon, trei coți de stofă se vindeau cu până la șase sute de livre. Trebuiesc citite statutele și ordonanțele meșterilor broderi, unde se spune că broderii regelui au dreptul să rechiziționeze prin forță armată lucrătorii celorlalți meșteri... Și aveam steme: de azur, cu dungă smălțată cu aur, având trei flori de crin la fel, două în cap, una în vârf... Ah, era frumos! e mult de-atunci!

Tăcu, bătu cu unghia peste gherghef, ca să îndepărteze praful. Apoi reluă:

- În Beaumont se povestește și astăzi o legendă despre cei din neamul Hautecoeur, pe care mama mi-o repeta deseori, pe vremea când eram mic... O ciumă înspăimântătoare pustiia orașul, jumătate din locuitori muriseră, când Jean al V-lea, cel care a reclădit fortăreața, își dădu seama că Dumnezeu îi trimitea puterea de a lupta cu prăpădul. Din clipa aceea, se duse desculț la bolnavi, îngenunche în fața lor, îi sărută pe gură; și de cum îi atingea cu buzele, rostind: „Dacă Dumnezeu vrea, eu vreau", bolnavii se vindecau. Iată pentru ce aceste cuvinte au rămas deviza celor din neamul Hautecoeur, care, cu toții, au de atunci puterea de a tămădui ciuma. Ah, falnici oameni, o dinastie! Monseniorul, până să intre în ordin, se numea Jean al XII-lea, și prenumele fiului trebuie, la fel, să fie urmat de o cifră, ca al unui prinț.

Fiecare dintre cuvintele lui legăna și prelungea visarea copilei. Ea repeta, cu aceeași voce cântătoare:

- Oh! ce-aș vrea eu, ce-aș vrea...

Ținând broșa astfel încât să nu atingă firul, alcătuia ciucuri de

aur, conducându-l, rând pe rând, de la dreapta la stânga peste pergament și fixându-l, la fiecare întoarcere, cu o împunsătură de mătase. Treptat-treptat, marele crin de aur înflorea.

- Oh! ce-aș vrea eu, aș vrea să mă mărit cu un prinț... Un prinț pe care nu l-am mai văzut niciodată, care să vină într-o seară, la asfințitul zilei, să mă ia de mână și să mă ducă într-un palat... Și ce-aș mai vrea, aș mai vrea să fie nemaipomenit de frumos, nemaipomenit de bogat, oh, cel mai frumos și cel mai bogat din câți au trăit pe fața pământului! Cu niște cai pe care să-i aud cum nechează sub ferestrele mele, cu nestemate care să-mi curgă valuri-valuri peste genunchi, și cu aur, o ploaie, un potop de aur, care să cadă din mâinile mele de cum le-aș deschide... Și ce-aș mai vrea mult, aș mai vrea ca prințul meu să mă iubească la nebunie, pentru ca și eu să-l iubesc ca o nebună. Și am rămâne cu adevărat tineri, cu adevărat neprihăniți și cu adevărat nobili, mereu, mereu!

Părăsindu-și gherghefiul, Hubert se apropiase surâzător, pe când Hubertine, prietenoasă, o amenința pe tânăra fată cu degetul.

- Ah, înfumurato! ah, nesățioaso! prin urmare ești de nelecuit? Iată-te plecată de pe lumea asta cu dorința ta de a fi regină! Visul ăsta e mai puțin urât decât să șterpelești zahărul și să răspunzi obrăznicii. Dar, la urma urmei, las' că știu eu! dedesubt e diavolul, aici vorbesc patima și trufia.

Angélique o privea cu veselie.

- Mamă, mamă, ce tot spui dumneata?... Oare este un păcat să iubești ce e frumos și bogat? Eu îl iubesc pentru că e frumos, pentru că e bogat și pentru că-mi ține de cald, așa mi se pare, aici, la inimă... Știi bine că nu sunt câtuși de puțin interesată. Banii, ah, să vezi ce aș face cu banii, dacă aș avea mulți! Ar ploua cu ei peste oraș, ar curge peste nevoiași. O adevărată binecuvântare, n-ar mai exista mizerie! În primul rând, pe dumneata și pe tata, v-aș îmbogăți, aș vrea să vă văd în rochii și în veșminte de brocart, ca pe o doamnă și un senior de pe vremuri.

Hubertine ridică din umeri.

- Smintită!... Dar, copila mea, tu ești săracă, n-o să ai nici un ban în căsnicie. Cum poți să visezi un prinț? Ai lua, prin urmare, în căsătorie un bărbat mai bogat decât tine?

- Cum dacă l-aș lua în căsătorie?

Și avea un aer de adâncă uimire.

- Ah, da, l-aș lua!... De vreme ce va avea el bani, la ce bun să mai am și eu? Lui i-aș datora totul, l-aș iubi cu atât mai mult.

Această judecată biruitoare îl încântă pe Hubert. Pornea bucuros cu copila pe aripa unui nor. Strigă:

- Are dreptate!

Dar nevastă-sa îi aruncă o privire nemulțumită. Deveni aspră.

- Fata mea, vei vedea mai târziu, vei cunoaște viața.

- Cunosc viața.

- Unde ai fi putut s-o cunoști?... Ești prea tânără, habar n-ai ce e rău. Lasă, răul există și e atotputernic.

- Răul, răul...

Angélique rosti încet acest cuvânt, pentru a-i înțelege sensul. Și în ochii ei curați sălășluia aceeași uimire nevinovată. Cunoștea bine răul, *Legenda* i-l dezvăluise îndeajuns. Nu diavolul era răul? Și nu-l văzuse ea pe diavol renăscând mereu, și mereu biruit? După fiecare bătălie, el rămânea la pământ, stâlcit de lovituri, vrednic de milă.

- Răul, ah, mamă, de-ai ști cum îmi bat joc de el!... N-ai decât să-l învingi, și trăiești fericit.

Hubertine schiță o mișcare de neliniște dureroasă.

- Mă faci să-mi pară rău că te-am crescut în casă, aici, singură cu noi, departe de toate, și atât de neștiutoare în ce privește viața... Oare, ce fel de paradis visezi tu? Cum îți închipui tu lumea?

Chipul fetei strălucea de o speranță nemărginită, în timp ce, aplecată, ea conducea broșa cu aceeași mișcare continuă.

- Mamă, dumneata mă crezi proastă de-a binelea?... Lumea e plină de oameni cumsecade. Când ești cinstit și când muncești, totdeauna îți primești răsplata... O, știu, sunt și oameni răi, câte unii! Dar au ei vreo importanță? Nu-i vizitezi, sunt repede pedepsiți... Și apoi, vezi dumneata, de departe, lumea îmi face impresia unei grădini mari, da! a unui parc uriaș, plin de flori și de soare. E atât de bine să trăiești, viața este atât de plăcută, că nu poate fi rea.

Se însuflețea, ca amețită de strălucirea mătăsurilor și a aurului.

- Fericirea este din cale afară de simplă. Noi, cei de aici, suntem fericiți. Și pentru ce? pentru că ne iubim. Iată! nu e deloc mai complicat... O să vedeți și dumneavoastră, când va veni cel pe care-l aștept. Îl vom recunoaște imediat. Eu nu l-am văzut niciodată, dar știu cum trebuie să arate. Va intra, va spune: „Am venit să te iau".

Și-i voi spune: „Te așteptam, ia-mă". El mă va lua, și va fi pentru totdeauna. Ne vom duce într-un palat să dormim pe un pat de aur încrustat cu diamante. O, e cât se poate de simplu!

- Ești nebună, taci din gură! o întrerupse Hubertine.

Și, văzând-o ațâțată, gata să se ridice iar pe aripile visării:

- Taci din gură, mă faci să tremur!... Nefericito, când o să te măritâm cu cine știe ce afurisit de sărăntoc, ai să te prăbușești la pământ, cu oasele zdrobite. Pentru noi ăștia, nevoiașii, fericirea nu înseamnă decât umilință și supunere.

Angélique continua să surâdă, cu o încăpățânare liniștită.

- Îl aștept și va veni.

- Dar ea are dreptate! strigă Hubert, înălțat și el și luat pe sus de propria-i înfierbântare. De ce o dojenești?... E destul de frumoasă ca să ne-o ceară și un rege. Totul se poate întâmpla.

Întristată, Hubertine ridică spre el ochii ei frumoși și plini de înțelepciune.

- N-o încuraja să-și facă rău. Tu știi mai bine ca oricine cât de mare e prețul când te supui orbește inimii.

Hubert deveni grozav de palid, lacrimi grele îi apărură la marginea pleoapelor. Regretându-și mustrarea, Hubertine se ridică numaidecât să-i prindă mâinile într-ale sale. Dar el se eliberă, repetă cu o voce bâiguită:

- Nu, nu, n-am avut dreptate... Înțelegi, Angélique, trebuie s-o asculți pe mama ta. Noi suntem doi smintiți, ea singură are mintea limpede... N-am avut dreptate, n-am avut dreptate...

Prea tulburat ca să se așeze, părăsind sfita pe care vroise s-o întindă, Hubert se apucă să lipească un prapur terminat și rămas pe gherghef. După ce luă oala cu clei de Flandra, din dulăpior, unse cu pensula dosul stofei, ceea ce întărea broderia. Buzele lui păstraseră un mic tremur, nu mai vorbea.

Dar dacă, ascultătoare, Angélique tăcea, ca și ei, în sinea sa continua, se ridica mai sus, tot mai sus, pe aripile dorinței; își spunea totul în gând: și gura i se întredeschidea de extaz, și în ochi i se reflecta nemărginirea albastră a viziunii sale. Și tocmai visul acesta de fată săracă îl broda ea acum în fir de aur; din el se nășteau pe satinul alb și marii crini, și trandafirii și inițiala Mariei. Tulpina crinului, din fire încrucișate, aveau elanul unei țâșniri de lumină, pe când frunzele lungi și subțiri, alcătuite din fluturași cusuți fiecare cu câte o bucățică de firet, cădeau într-o ploaie de stele. La mijloc, inițiala Mariei era orbitoare, într-un relief de aur masiv, migălită din ghipură și gofrări, arzând ca o glorie de tabernacol, în pârjolul mistic al rozelor ei. Și trandafirii gingași de mătase trăiau, și tot epitrahilul strălucea, în întregime alb și minunat împodobit cu aur.

După o lungă tăcere, Angélique înălță capul. Se uită la Hubertine cu un aer răutăcios, își încordă bărbia, repetând:

- Îl aștept și va veni.

Era un gând smintit. Dar ea se încăpățâna. Așa se vor petrece lucrurile, era sigură. Nimic nu-i zdruncina încrederea surâzătoare.

- Când îți spun, mamă, că lucrurile astea vor veni!...

Hubertine o dădu pe glumă. Și începu s-o necăjească.

- Dar credeam că nu vroiai să te măriți. Sfintele tale, care ți-au sucit mințile, nu se măritau. În loc să li se supună, mai degrabă își converteau logodnicii, fugeau de la părinți și se lăsau să li se reteze gâtul.

Tânăra asculta uimită. Apoi, izbucni într-un hohot de râs nestăpânit. Toată sănătatea, toată dragostea ei de viață cântau în această veselie sonoră. Istoriile astea ale sfintelor erau dintr-o epocă atât de îndepărtată! Vremurile se schimbaseră cu totul; triumfând, Dumnezeu nu mai cerea nimănui să moară pentru el. Din *Legendă*, ea își însușise partea miraculoasă, mai degrabă, decât disprețuirea lumii și gustul morții. Ah, da! vroia, nici vorbă, să se mărite, și să iubească, și să fie iubită, și să fie fericită!

- Smerește-te! continuă Hubertine, o faci să plângă pe Agnés, ocrotitoarea ta. Nu știi că ea l-a respins pe fiul guvernatorului și că a preferat să moară, ca să se mărite cu Isus?

Clopotul mare din turlă porni să bată, un stol de vrăbii își luă zborul dintr-o iederă uriașă, care încadra una dintre ferestrele absidei. În atelier, Hubert, fără să iasă din muțenia lui, se duse să agațe prapurul întins, încă umed de clei, într-unul din piroanele de fier bătute în perete, ca să se usuce. Urcând pe cer, în drumu-i rotund, soarele înveselea bătrânele unelte, diligentul, fofezele de răchită, sfeșnicul de aramă; și când ajunse la cele două lucrătoare,

ghergheful la care lucrau începu să ardă, cu sulurile și scândurelele lustruite de folosință, cu tot ce nu-și găsea astâmpărul peste stofă, firetурile și fluturașii, mosoarele cu mătase, broșele încărcate cu aur fin.

Atunci, în acea strălucire călduță de primăvară, Angélique privi marele crin simbolic, pe care tocmai îl terminase. Apoi, răspunse cu aerul ei de fericire încrezătoare:

- Dar eu pe Isus îl vreau!

IV

Cu toată veselia ei plină de viață, Angélique iubea singurătatea; și prețuia bucuria unei odihne adevărate, când se regăsea singură în camera sa, dimineața și seara: aici se simțea în largul ei, aici gusta escapada visărilor sale. Uneori, chiar în timpul zilei, când putea s-o zbughească o clipă aici, era fericită ca de o fugă în plină libertate.

Camera, neobișnuit de mare, se întindea pe o întreagă jumătate din acoperișul al cărui pod ocupa cealaltă jumătate. Era toată văruită în alb, pereții, grinzile, până la căpriorii aparenți ai părților mansardate; și, în această goliciune albă, mobilele vechi de stejar păreau negre. De când se înfrumusețaseră salonul și dormitorul de jos, aici fusese urcat străvechiul mobilier datând din toate epocile: un sipet din Renaștere, o masă și câteva scaune Ludovic al XIII-lea, un enorm pat Ludovic al XIV-lea, un foarte frumos dulap Ludovic al XV-lea. Doar soba, din faianță albă, și masa de toaletă, o măsuță acoperită cu pânză cerată, nu se armonizau printre aceste venerabile vechituri. Drapat într-o pânză roșie pictată, cu mănunchiuri de iarbă-neagră, atât de decolorată că ajunsese de un roz-stins, abia bănuit, mai ales patul enorm păstra majestatea îndelungatei sale vârste.

Dar ce-i plăcea fetei îndeosebi, era balconul. Din cele două uși-ferestre de altădată, una, cea din stânga, fusese blocată pur și simplu cu ajutorul cuielor; și balconul, care se întindea cândva pe toată lungimea catului, nu mai exista decât în fața ferestrei din dreapta. Cum dedesubt grinzile erau încă trainice, se pusese un parchet nou și deasupra se prinsese în șuruburi o ramă de fier, în locul vechii

balustrade putrezite. Era acolo un colț încântător, un soi de firidă, sub creasta pinionului, care închidea leațurile înlocuite în primii ani ai secolului nostru. Când te aplecai în afară, vedeai toată fațada dinspre grădină a casei, foarte veche aceasta, cu temelia ei de pietre mici, cioplite, cu suprafețele sale de lemn, împănate de cărămizi aparente, cu marile sale goluri, astăzi micșorate. Jos, ușa bucătăriei era depășită de o streașină acoperită cu tablă de zinc. Și, sus, ultimele cosoroabe[1], care înaintau cu un metru, ca și coama acoperișului, erau sprijinte de mari console, al căror picior se proptea în rișului, erau sprijinte de mari console, al căror picior se proptea în bandoul[2] parterului. Ele așezau balconul într-o întreagă vegetație de cherestea, în adâncul unei păduri de lemne vechi, pe care creșteau, colorându-se în verde, micsandre și mușchi.

De când avea camera, Angélique petrecuse aici nenumărate ceasuri cu coatele rezemate de rampă și privind. Mai întâi, sub ea, se afunda grădina, pe care tufișuri mari o adumbreau cu veșnica lor verdeață; într-un colț, lângă biserică, o tufă de liliac prăpădit înconjura o bancă veche din granit; pe când, în celălalt colț, pe jumătate ascunsă de o iederă a cărei mantă acoperea cu totul zidul din fund, se afla o portiță ce se deschidea spre Clos-Marie, un teren mare, împrejmuit, dar lăsat în paragină. Acest Clos-Marie era livada de altădată a călugărilor. Îl străbătea un pârâu cu apă limpede, la Chevrotte, în care gospodinele caselor din vecinătate primiseră încuvințarea să-și spele rufele; câteva familii nevoiașe își găsiseră adăpost în ruinele unei vechi mori năruite; și nimeni altcineva nu sălășluia în acel câmp, pe care singură străduța des Guerdaches îl lega de strada Magloire, între zidurile înalte ale episcopiei și cele ale palatului Voincourt. Vara, ulmii seculari ai celor două parcuri opreau cu creștetele lor de frunziș orizontul strâmt, care spre miazăzi era întrerupt de coama gigantică a bisericii. Astfel închis din toate părțile, Clos-Marie dormea în pacea părăsirii lui, năpădit de ierburi nebune, străjuit de sălciile și de plopii semănați de vânt. Peste pietriș, la Chevrotte tresălta, melodioasă, răspândind o neîntreruptă muzică de cristal.

---

[1] Bârnele orizontale care, împreună cu capetele căpriorilor, alcătuiesc streașina caselor.

[2] Bandou - strat de zidărie sau blocuri de piatră dispuse orizontal și ieșite în afară de-a lungul unei clădiri pentru a marca etajele.

Angélique nu se plictisea niciodată în fața acestui colț pierdut. Cu toate că, timp de șapte ani nu regăsise, în fiecare dimineață, altceva decât priveliștea privită și în ajun. Arborii de la palatul Voincourt, a cărui fațadă dădea spre Grand-Rue, erau atât de stufoși, că numai iarna o putea desluși pe fiica doamnei contese, Claire, o copilă de vârsta sa. În grădina episcopiei era o desime de ramuri și mai adâncă, se străduise zadarnic să recunoască sutana monseniorului; și vechiul grilaj cu obloane, care se deschidea spre terenul împrejmuit, trebuie să fi fost condamnat de multă vreme, căci nu-și aducea aminte să-l fi văzut vreodată întredeschis, nici măcar pentru a lăsa să treacă un grădinar. În afară de gospodinele care își băteau rufele, niciodată nu zărea acolo decât pe aceeași micuți sărmani în zdrențe, culcați pe iarbă.

În anul acela, primăvara era de o rară blândețe. Angélique avea șaisprezece ani și, până în ziua aceea, privirile ei singuratice se bucuraseră să vadă cum înverzește Clos-Marie sub soarele de aprilie. Ivirea frunzelor gingașe, limpezimea serilor calde, toată reînnoirea înmiresmată a pământului, pur și simplu o desfătau. Dar în anul acela, la primul mugur, inima ei începu să bată. Avea în ea o neliniște care sporea întruna de când porniseră să crească ierburile și de când vântul le aducea mireasma tot mai puternică. Spaime bruște, fără motiv, îi apăsau pieptul. Într-o seară, se aruncă în brațele Hubertinei plângând, fără să aibă vreo pricină de supărare, ci dimpotrivă - fericită. Noaptea, mai ales, visa din cale afară de frumos, vedea umbre trecând, își pierdea cumpătul în extazieri de care nu îndrăznea să-și amintească, la deșteptare, tulburată de bucuria ce i-o dăruiau îngerii. Uneori, în adâncul patului ei mare, se trezea deodată, cu amândouă mâinile împreunate, apăsându-le peste piept; și era nevoită să sară desculță pe lespezile camerei, până într-atât simțea că se înăbușă; și alerga să deschidă fereastra, rămânea acolo, fremătătoare, pierdută, în acea baie de aer proaspăt care o liniștea. Era o neîntreruptă uimire, uluiala de a nu se mai recunoaște, de a se simți crescând, parcă, de bucurii și de dureri pe care nu le cunoștea.

Ei, cum! într-adevăr, liliacul și drobițele nevăzute ale episcopiei răspândeau o mireasmă atât de dulce, pe care n-o mai respira fără ca un val purpuriu să-i urce în obraji? Niciodată nu băgase de seamă acestă căldură a miresmelor, care acum atingeau blând, cu o răsu-

flare vie. Și, de asemenea, cum de nu băgase ea de seamă, în anii dinainte, un mare paulownia în floare, al cărui enorm mănunchi violet se ivise între doi ulmi din grădina palatului Voincourt? Anul acesta, numai cât se uita la el, și ochii i se tulburau de emoție, până într-atât acel violet pal îi mergea la inimă. La fel, nu-și amintea deloc s-o fi auzit pe la Chevrotte sporovăind atât de tare peste pietre, pe lângă stufărișul de pe malurile ei. Pârâul vorbea, desigur, și ea îl asculta rostind cuvinte nedeslușite, mereu repetate, care o tulburau nespus. Oare nu mai era câmpul de altădată, pentru că totul de pe el o uimea și căpăta astfel înțelesuri noi? sau, mai degrabă, se schimbase ea, pentru că acolo simțea, acolo vedea și acolo auzea cum germinează viața?

Dar catedrala, din dreapta sa, masa uriașă care astupa cerul, o surprindea și mai mult. În fiecare dimineață își închipuia că o vede pentru prima dată, emoționându-se de descoperirea ei, înțelegând că acele pietre bătrâne iubeau și gândeau ca ea. Nu se sprijinea câtuși de puțin pe rațiune, nu avea nici un fel de cunoștințe, doar se lăsa în voia elanului mistic al gigantei, a cărei naștere durase trei secole și în care se suprapuseseră convingerile atâtor generații. În partea de jos, era ca îngenuncheată, ca strivită de piatră, cu capelele romane ale înconjurului, cu ferestrele având bolți în semicerc, sobre, împodobite doar cu colonete subțiri, sub arhivolte. Apoi, se simțea ridicată, cu fața și cu mâinile spre cer, cu ferestrele ogivale ale navei, construite optzeci de ani mai târziu, ferestre înalte și zvelte, divizate de cercevelele care sprijineau arcurile frânte și rozetele. Apoi, părăsea solul, încântată, dreaptă, cu contraforții și arcurile butante ale corului, reluate și ornamentate două secole mai târziu, în plină strălucire a goticului, încărcate de clošetoane[1], vârfuri și săgeți. Burlanele scurte, la piciorul arcurilor butante vărsau apele de pe acoperișuri. Se adăugase o balustradă împodobită cu ornamente în formă de trifoi, care mărginea terasa, deasupra capetelor absidiale. Acoperișul, la fel, era împodobit cu ornamente florale. Și întregul edificiu înflorea, pe măsură ce se apropia de cer, într-un elan continuu, eliberat de vechea teroare sacerdotală, ducându-se să se piardă la sânul unui Dumnezeu al iertării și al iubirii. În privința asta avea o senzație fizică, era alinată și fericită, ca de un imn pe care l-ar fi cântat, fără seamăn de curat, fără seamăn de pătrunzător și care se pierdea în slava cerului.

Dealtfel, catedrala trăia. Rândunelele, cu sutele, își tencuiseră cuiburile sub cingătorile de trifoi, până în scobiturile cloșetoanelor și ale săgeților; și, mereu, mereu, zborurile lor atingeau arcurile butante și contraforții pe care îi populau. Și mai erau porumbeii gulerați din ulmii episcopiei, care își umflau gușa pe marginea terasei, mergând cu pași mici, ca niște persoane ieșite la plimbare. Uneori, pierdut în albastrul cerului și abia cât o muscă de mare, un corb își netezea penele în vârful unei săgeți. Plante, o întreagă floră, lichenii, păioasele care împungeau crăpăturile zidurilor, însuflețeau bătrânele pietre cu tainica muncă a rădăcinilor lor. În zilele marilor ploi, absida întreagă se trezea și bombănea, în huruitul răpăielii ce izbea în foile de plumb ale acoperișului, revărsându-se peste jgheaburile galeriilor, rostogolindu-se din etaj în etaj cu vuietul unui torent ieșit din matcă. Dar rafalele spăimântătoarelor vânturi din octombrie și martie îi dădeau un suflet, un glas mânios și tânguitor, când suflau de-a curmezișul pădurii sale de pinioane și arcaturi, de colonete și rozete. Soarele, în sfârșit, o făcea să trăiască, prin jocul mișcător al luminii, începând de dimineața, când o întinerea cu o veselie blondă, și până seara când, sub umbrele alungite încetul cu încetul, o cufunda în necunoscut. Și își avea existența sa interioară, precum și bătăile vinelor sale, ceremoniile în timpul cărora vibra toată, o dată cu balansul clopotelor, cu muzica orgilor, cu cântecul preoților. Întotdeauna viața fremăta în ea: zgomotele pierdute, murmurul unei slujbe, îngenuncherea ușoară a unei femei, un fior abia ghicit, nimic altceva decât râvna devotată a unei rugăciuni, rostită fără cuvinte, cu gura închisă.

Acum, când zilele se măreau, dimineața și seara Angélique rămânea timp îndelungat rezemată în coate de balcon, umăr la umăr cu marea sa prietenă, catedrala. O iubea mult mai mult seara, când nu-i vedea decât masa uriașă, desprinzându-se în bloc pe cerul înstelat. Suprafețele netede se pierdeau, abia îi distingea arcurile butante azvârlite ca niște punți în gol. O simțea trează în întuneric, plină de o visare de șapte veacuri, mare de mulțimile care speraseră și disperaseră în fața altarelor sale. Era o veghe continuă, venind din nesfârșirea trecutului, mergând spre veșnicia viitorului, veghea tainică și înspăimântătoare a unei case în care Dumnezeu nu putea

[1] Cloșeton - ornament piramidal așezat deasupra unui edificiu.

să doarmă. Și, în masa neagră, neclintită și vie, privirile ei se întorceau mereu către fereastra unei capele a corului, la înălțimea arbuștilor din Clos-Marie, singura care se lumina, asemenea unui ochi nedeslușit în noapte. În spate, în unghiul unui stâlp, ardea o lampă de sanctuar. Fără îndoială, această capelă era cea pe care abații de odinioară le-o dăduseră lui Jean al V-lea d'Hautecoeur și urmașilor săi, cu dreptul de a fi înmormântați aici, ca răsplată pentru dărnicia lor. Închinată sfântului Gheorghe, ea avea un vitraliu din secolul al doisprezecelea, pe care se vedea pictată legenda sfântului. După apusul soarelui, legenda renăștea din umbră, luminoasă ca o apariție; de aceea, Angélique, cu ochii visători, și fermecați, iubea fereastra.

Fondul vitraliului era albastru; marginea, roșie. Pe acest fond de o bogăție sobră, personajele, ale căror postavuri zburătoare schițau nudul, se înălțau în culori vii, având fiecare parte alcătuită din sticle colorate, umbrite de negru, prinse în plumb. Trei scene suprapuse ale legendei ocupau fereastra, până la arhitravă. În partea de jos, fiica regelui, ieșită din oraș în veșminte regești, pentru a se lăsa mâncată, îl întâlnește pe sfântul Gheorghe, în preajma heleșteului din care se și ivise botul monstrului; și o banderolă purta aceste cuvinte: „Bunule cavaler, nu te primejdui pentru mine, căci nu mă putea-vei agiuta, neci slobozi, ci peri-vei dimpreună cu mine". Apoi, la mijloc, era înfățișată lupta, sfântul călare pe cal străpungând monstrul dintr-o parte în alta, ceea ce se explică în fraza: „Gheorghe răsuci într-astfel lanciia că răni foarte dihania și o prăvăli la pământ". În sfârșit, deasupra, fiica regelui duce cu sine, în oraș, monstrul învins: „Gheorghe dzise: «Leagă-l cu cingătoarea ta împregiurul grumadzului și de nemica să n-ai teamă, frumoasă fată!» Și când ea plini astă treabă, balaurele merse pe urmele-i aidoma câinelui celui mai blându." În momentul execuției, vitraliul urma să fie împodobit, deasupra, pe bolta în semicerc, cu un motiv ornamental. Dar, mai târziu, când capela intră în stăpânirea celor din neamul Hautecoeur, aceștia înlocuiră motivul cu armele lor. Și așa se întâmplă că, în nopțile întunecoase, de deasupra legendei azvârleau flăcări armoariile strălucitoare, lucrate mai de curând. Scutul era împărțit în patru, unu și patru, doi și trei, pentru Ierusalim, și neamul Hautecoeur; pentru Ierusalim, de argint, având crucea cu cârji de aur, mărginită de patru cruciulițe identice; pentru

neamul Hautecoeur, azur cu fortăreață de aur, având ecuson de email negru cu inimă de argint în adâncime, totul flancat de trei crini de aur, doi sus, unul în vârf. Scutul era susținut, din dreapta și din stânga, de două himere de aur, și dominat, în mijlocul unui panaș azuriu, de casca de argint, încrustată cu aur, așezată frontal și închisă de unsprezece zăbrele, care este casca ducilor, a mareșalilor Franței, a seniorilor cu titlu nobiliar și conducători de companii suverane. Și, ca deviză: „Dacă Dumnedzeu vrea, ieu vreau".

Pe nesimțite, tot văzându-l cum străpunge monstrul cu lancea, în timp ce fiica regelui își ridica mâinile împreunate, Angélique se îndrăgostise de sfântul Gheorghe. De la distanța aceea, distingea greu figurile, le zărea într-o extindere de vis, pe fiica zveltă, blondă, cu propriul său chip, pe sfântul candid și semeț, de o frumusețe de arhanghel. Pe ea venea s-o elibereze, ea, nici vorbă, i-ar săruta mâinile în semn de recunoștință. Și, în această aventură la care visa confuz, o întâlnire pe malul unui lac, o mare primejdie din care o scăpa un tânar mai frumos decât ziua, se amestea amintirea plimbării la castelul d'Hautecoeur, o deplină evocare a donjonului feudal, ridicându-se drept către cer, locuit de înalții seniori de odinioară. Armoariile străluceau ca un astru al nopților de vară, le cunoștea bine, le citea cu ușurință, cu slovele lor sonore, ea care adesea broda blazoane. Jean al V-lea se oprea din ușă în ușă în orașul pustiit de ciumă, urca să sărute muribunzii pe gură și-i tămăduia spunând: „Dacă Dumnezeu vrea, eu vreau". Félicien al III-lea, înștiințat că o boală îl împiedica pe Filip cel Frumos să plece în Palestina, porni în locul lui, desculț, cu o lumânare în mână, ceea ce făcu să i se acorde o pătrime din blazonul Ierusalimului. Alte și alte istorii erau evocate, mai ales cele despre femeile neamului d'Hautecoeur, moartele fericite, cum le numea legenda. În acest neam, femeile mureau tinere, în plină fericire. Uneori, erau cruțate două-trei generații, apoi moartea reapărea, zâmbitoare, cu mâini blânde, și o lua pe fiica sau pe soția unui Hautecoeur - cele mai vârstnice având douăzeci de ani - în clipa vreunei mari fericiri în dragoste. Laurette, fiica lui Raoul I, în seara logodnei cu vărul ei Richard, care locuia în castel, așezându-se la fereastra sa, îl zări la a lui, dintre turnul lui David și turnul lui Carol cel Mare; și crezu că o cheamă, și cum o rază a lunii arunca între ei o punte de lumină porni spre el; dar, la mijlocul drumului, în graba ei, un pas greșit o

făcu să iasă din rază, căzu și se zdrobi la piciorul turnurilor; astfel că, de atunci, în fiecare noapte, când e lună plină ea merge prin aer de jur împrejurul castelului, pe care îl scaldă în albul foșnetului neauzit al rochiei sale imense. Balbine, soția lui Hervé al VII-lea, timp de șase luni își crezu bărbatul ucis în război; ca, într-o dimineață, pe când îl aștepta, cum îi era obiceiul, în vârful donjonului, să-l recunoască pe drum întorcându-se acasă, și coborî alergând, atât de înnebunită de bucurie, că muri pe ultima treaptă a scării; și, astăzi, de îndată ce se lasă amurgul, ea coboară încă de-a curmezișul ruinelor, este văzută alergând de la un etaj la altul, fugind pe coridoare și prin camere, trecând ca o umbră prin spatele ferestrelor larg deschise, căscate deasupra golului. Toate se întorceau, Isabeau, Gudule Yvonne, Austreberthe, toate moartele fericite, iubite de moartea care nu le cruțase viața, răpindu-le cu o bătaie de aripă, în floarea tinereții, în extazul celei dintâi fericiri. În anumite nopți, stolul lor alb umplea castelul aidoma unui stol de porumbițe. Și până la ultina dintre ele, mama fiului monseniorului, care fusese găsită întinsă fără viață în fața leagănului copilului, unde, bolnavă, se târâse ca să moară, fulgerată de bucuria de a-l îmbrățișa. Toate aceste istorii munceau imaginația copilei: vorbea de ele ca de niște fapte sigure, petrecute în ajun; citise cele două nume Laurette și Balbine pe bătrânele pietre funerare, încastrate în pereții capelei. Atunci, de ce n-ar muri și ea la fel de tânără și la fel de fericită? Armoariile răspândeau raze, sfântul cobora din vitraliu și ea era răpită la cer, în scurta răsuflare a unei sărutări.

Legenda o învățase: nu-i așa că miracolul este regula comună, mersul obișnuit al lucrurilor? El există în stare vie, continuă, se produce cu o ușurință nemaipomenită, la momentul potrivit, se multiplică, se desfășoară, se revarsă, chiar și inutil, pentru plăcerea de a nega legile naturii. Se trăiește la același nivel cu Dumnezeu. Abgar, regele Edessei, îi scrie lui Isus, care îi răspunde. Ignace primește scrisori de la Fecioară. Mama și Fiul apar pretutindeni, iau diverse înfățișări, stau de vorbă cu un aer de cumsecădenie surâzătoare. Când îi întâlnește, Etienne este plin de familiaritate. Toate fecioarele se mărită cu Isus, martirii urcă la cer pentru a se uni cu Maria. Și, în ce-i privește pe îngeri și pe sfinți, aceștia sunt tovarășii obișnuiți ai oamenilor, se duc, vin, trec prin ziduri, se arată în vis, vorbesc din înaltul norilor, sunt de față la naștere și la moarte,

îmbărbătează în timpul caznelor, eliberează din temnițe, aduc răspunsuri, fac comisioane. Sub pașii lor este o înflorire nesfârșită de minuni. Silvestre leagă botul unui balaur cu un fir de ață. Pământul se ridică pentru a-i sluji de jilț lui Hilaire, ai cărui tovarăși vroiau să-l umilească. O piatră prețioasă cade în potirul sfântului Loup. Un copac îi zdrobește pe vrăjmașii sfântului Martin, un câine își ia colții de pe un iepure, un pârjol se stinge la porunca sfântului, Maria Egipteana merge pe mare, albine ies din gura lui Ambroise când se naște. Neîncetat, sfinții vindecă ochii bolnavi, mâinile și picioarele paralizate sau descărnate, lepra și mai ales ciuma. Nici o boală nu rezistă la semnul crucii. Într-o mulțime, bolnavii și schilozii sunt trecuți deoparte, pentru a fi tămăduiți în masă, cât ai clipi din ochi. Moartea este înfrântă, învierile sunt atât de frecvente, că intră în evenimentele mărunte ale fiecărei zile. Și, când înșiși sfinții și-au dat duhul, minunile nu se opresc, își dublează numărul, sunt ca florile pline de viață de pe mormintele lor. Două izvoare de untdelemn, leac suveran, curg din picioarele și din capul lui Nicolas. O mireasmă de trandafiri se ridică din sicriul sfintei Cécile, când este deschis. Cel al sfintei Dorothée este plin cu mană cerească. Toate oasele fecioarelor și ale martirilor îi reduc la tăcere pe mincinoși, îi silesc pe tâlhari să dea prăzile înapoi, redau sănătatea muribunzilor. Aproape nimic nu e imposibil, nevăzutul domnește, unica lege este toana celui supranatural. În temple, vrăjitorii se iau la bătaie, seceri se văd secerând singure și șerpi de metal mișcându-se, statui de bronz se aud râzând și lupi cântând. Sfinții le răspund pe dată, îi zdrobesc: ostii sunt schimbate în carne vie, de pe imagini ale lui Christos pornește să picure sânge, toiege înfipte în pământ înfloresc, izvoare țâșnesc, pâini calde se înmulțesc la picioarele nevoiașilor, un copac se apleacă și-l proslăvește pe Isus; și, mai mult, capetele tăiate vorbesc, potirele sparte se repară singure, ploaia ocolește o biserică pentru a îneca palatele din vecinătate, veșmântul pustnicelor nu se tocește niciodată, se reînnoiește în fiecare anotimp, ca pielea unei jivine. În Armenia, prigonitorii aruncă în mare sicriele de plumb a cinci martiri, și cel ce conține rămășițele pământești ale apostolului Barthélemy ia conducerea, și celelalte patru îl însoțesc pentru a-l cinsti, și toate, în minunata ordine a unei escadre, plutesc lin, mânate de briză pe marile întinderi ale mării, până la țărmurile Siciliei.

Angélique credea cu temeinicie în miracole. În neștiința ei, trăi înconjurată de minuni, de răsărirea stelelor și apariția simplelor violete. I se părea smintit gândul de a-și închipui lumea ca pe un mecanism, condusă de legi fixe. Atâtea lucruri îi scăpau, se simțea atât de pierdută, atât de slabă în mijlocul unor forțe cărora îi era imposibil să le măsoare puterea și pe care nici măcar nu le-ar fi bănuit, fără marile răsuflări ce-i teceau uneori peste față! Și, ca o cucernică a Bisericii primitive, hrănită cu lecturi din *Legendă*, se lăsa, țeapănă, între mâinile lui Dumnezeu, cu vina păcatului originar de ispășit; nu avea nici o libertate, singur Dumnezeu putea să-i îngăduie mântuirea, trimițându-i grația; și grația lui înseamnă chiar faptul că o adusese sub acoperișul soților Hubert, în umbra catedralei, că trăia o viață de supunere, de neprihană și de credință. În adâncul ei îl auzea mârâind pe demonul răului ereditar. Cine știe ce ar fi devenit în solul natal? o fată rea, fără îndoială; pe când ea creștea într-o sănătate nouă, o dată cu trecerea fiecărui anotimp, în acest colț binecuvântat. Grația nu era oare, acel mediu creat de istorisile pe care le știa pe dinafară, de credința sorbită din ele, din acel dincolo mistic în care se scălda, acel mediu al Celui nevăzut unde miracolul i se părea firesc, de același nivel cu existența ei zilnică? O înarma pentru lupta vieții, așa cum grația îi înarma pe martiri. Îl născocea ea însăși, fără să-și dea sema; se năștea din imaginația ei înfierbântată de povești; se mărea cu tot ceea ce nu știa ea, revenea în memorie din necunoscutul care era în ea și în lucruri. Totul pornea din ea pentru a se reîntoarce în ea, omul îl născocea pe Dumnezeu pentru a-l salva pe om, totul nu era altceva decât un vis. Câteodată se mira, își pipăia chipul, nespus de tulburată, îndoindu-se de propria sa materialitate. Nu era și ea o aparență care va dispărea, după ce și-a născocit o himeră?

Într-o seară de mai, pe balconul unde își petrecea atât de lungi ceasuri, izbucni în lacrimi. Nu simțea nici o amărăciune, era răscolită de o așteptare, cu toate că nimeni nu trebuia să vină. Se întunecase de-a binelea. Clos-Marie se adâncea ca o groapă de umbră, sub cerul ciuruit de stele, și ea nu deslușea decât matahalele posomorâte ale ulmilor bătrâni ai episcopiei și ai palatului Voincourt. Doar vitraliul capelei strălucea. Dacă nimeni nu trebuia să vină, atunci de ce îi bătea inima atât de tare? Era o așteptare care venea de departe, din adâncul tinereții sale, o așteptare care crescuse o dată cu vârsta, pentru a ajunge la această înfrigurare neliniștită. Nimic n-ar fi mirat-o, erau săptămâni când auzea freamăte de glasuri în acel colț de mister populat de imaginația ei. *Legenda* își descărcase aici lumea supranaturală de sfinți și de sfinte, miracolul era gata să înflorească aici. Își dădea bine seama că totul prindea viață, că glasurile veneau din lucrurile tăcute altădată, că frunzele arborilor, apele Chevrottei, pietrele catedralei îi vorbeau. Dar cine, oare, prevestea astfel șoaptele celui nevăzut, ce vroiau să facă din ea forțele necunoscute, suflând dinspre acel dincolo și fâlfâind prin văzduh? Rămânea cu ochii scrutători în beznă, ca la o întâlnire pe care nimeni nu i-o dăduse, și aștepta mereu, până pica de somn, simțind că, mai presus de voia ei, necunoscutul îi hotărăște viața.

Vreme de o săptămână, Angélique plânse astfel, în noaptea întunecată. Venea mereu aici, aștepta cu nerăbdare. Învăluirea în jurul ei continua, sporea în fiecare seară, ca și când orizontul s-ar fi strâmtat și ar fi împovărat-o. Lucrurile îi apăsau inima, acum glasurile îi zumzăiau în adâncul creierului, fără să le înțeleagă mai deslușit. Era o luare în stăpânire lentă, întreaga natură, pământul și cerul nemărginit pătrundeau în ființa sa. La cel mai neînsemnat zgomot, mâinile îi ardeau, ochii ei se străduiau să străpungă beznele. Era, în sfârșit, minunea așteptată? Nu, încă nimic, nimic altceva decât bătaia din aripi a unei păsări de noapte, cu siguranță. Și din nou își încorda urechea, deslușea până și foșnetul diferit al frunzelor în ulmi și în sălcii. Astfel, un fior o scutura de douăzeci de ori din creștet până în tălpi, când o piatră se rostogolea în pârâu sau vreo jivină hoinară se strecura pe lângă un zid. Se apleca, gata să leșine. Nimic, nu, încă nimic.

În sfârșit, într-o seară, când o întunecime și mai caldă cobora din cerul fără lună, începu să se petreacă ceva. Îi era teamă că se înșală, era ceva atât de ușor, aproape imperceptibil, un zgomot mic, nou printre zgomotele pe care le cunoștea. Întârzia să se repete, ea își ținea răsuflarea. Apoi se auzi mai tare, încă neclar. Ar fi zis că era zgomotul îndepărtat, abia ghicit al unui pas, acel tremur al aerului care vestea o apropiere, în afara văzului și a auzului. Cel așteptat venea din nevăzut, ieșea lin din tot ce se înfiora în preajma ei. Se desprindea crâmpei după crâmpei din propriu-i vis, ca o întruchipare a dorințelor nelimpezite ale tinereții sale. Era, oare, sfântul

Gheorghe din vitraliu, care, cu picioarele lui mute din imaginea pictată, păşea peste ierburile înalte pentru a urca spre ea? Fereastra tocmai pălea, nu-l mai vedea lămurit pe sfânt, asemenea unui norişor purpuriu risipit, dispărut. În noaptea aceea nu putu afla mai mult. Dar a doua zi, la aceeaşi oră, pe aceeaşi întunecime, zgomotul crescu, se apropie puţin. Era un zgomot de paşi, bineînţeles, paşii unei năluci care abia atingea pământul. Se opreau, porneau din nou, ici şi colo, fără a-i fi cu putinţă să precizeze locul. Poate că veneau dinspre grădina Voincourt, vreun plimbăreţ nocturn întârziat sub ulmi. Poate că, mai degrabă, ieşeau din desişurile episcopiei, din tufele mari de liliac al căror miros puternic îi inundau inima. Zadarnic scrutase întunericul, doar auzul o prevenise de minunea aşteptată, şi simţul mirosului despre acel parfum mereu sporit al florilor, ca şi când o răsuflare s-ar fi unit cu el. Şi, timp de mai multe nopţi, cercul paşilor se strânse sub balcon, ea îi asculta cum înaintează până lângă zid, la picioarele sale. Acolo se opreau, şi atunci se lăsa o tăcere îndelungată, şi încercuirea lua sfârşit, acea strângere molcomă şi mereu sporită a necunoscutului, sub care se simţea gata să leşine.

În serile următoare, văzu apărând printre stele cornul subţire al lunii noi. Dar astrul cobora o dată cu asfinţitul zilei şi dispărea, dincolo de acoperişul catedralei, asemenea unui ochi de lumină vie pe care pleoapa îl acoperă. Îl urmărea, îl privea cum creşte în fiece amurg, neliniştită de acest candelabru care avea, în sfârşit, să lumineze nevăzutul. Într-adevăr, puţin câte puţin, Clos-Marie ieşea din beznă, cu ruinele vechii mori, cu pâlcurile de arbori, cu pârâul zglobiu. Şi atunci, în lumină, plăsmuirea continuă. Cel ce venea din vis deveni, până la urmă, umbra unui corp. Căci, la început, Angélique nu zări decât o umbră ştearsă mişcându-se sub lună. Cine era? umbra unei ramuri clătinate de vânt? Uneori, totul dispărea, câmpul dormea într-o neclintire de moarte, credea că e vorba de o halucinaţie a vederii sale. După aceea, îndoiala nu mai fu cu putinţă, o pată întunecată trecu peste un spaţiu luminat, alunecând de la o salcie la alta. O pierdea din ochi, o regăsea, fără a ajunge vreodată s-o definească. Într-o seară, crezu că recunoaşte fuga sprintenă a doi umeri, şi privirile i se răsuciră imediat către vitraliu: acesta bătea în cenuşiu, părea golit, stins de luna care îl lumina în plin. Din acel moment băgă de seamă că umbra vie se alungea, se apropia de fereastra ei, înaintând mereu, din adâncitură neagră în adâncitură neagră, prin ierburi, de-a lungul bisericii. Pe măsură ce îl ghicea mai aproape, o emoţie crescândă o năpădea, acea senzaţie nervoasă ce o simţi când te ştii privit de nişte ochi misterioşi, pe care nu poţi defel să-i vezi. Desigur, acolo, sub frunze, se afla o fiinţă care, cu privirile ridicate, n-o mai părăsea. Pe mâini, pe faţă ea avea întipărirea fizică a acestor priviri lungi, din cale afară de blânde şi temătoare; nu se ferea de ele, pentru că le simţea curate, venite din lumea fermecată a *Legendei*; şi neliniştea dintâi i se schimba într-o tulburare delicioasă, în deplina ei încredere în fericire. Pe neaşteptate, într-una din nopţi, pe pământul albit de lună, umbra se contură într-o linie sigură şi clară, umbra unui bărbat pe care nu putea să-l vadă, pentru că era ascuns de sălcii. Bărbatul nu se mişca, ea privi multă vreme umbra neclintită.

Din acel moment, Angélique avu un secret. Camera sa goală, spoită cu var, cu totul şi cu totul albă, era plină de el. Ore în şir rămânea în patul ei mare, unde se pierdea, atât era de subţire, cu ochii închişi, dar fără să doarmă, văzând mereu umbra nemişcată pe pământul strălucitor. În zori, când redeschidea pleoapele, privirile îi alergau de la dulapul uriaş la bătrânul sipet, de la soba de faianţă la măsuţa de toaletă, uimită că nu întâlneşte pe nicăieri acel profil misterios, pe care îl conturase cu o linie sigură în memorie. Îl revăzuse în somn, alunecând printre ierburile-negre decolorate ale perdelelor. Visele ei, ca şi veghea, erau populate de el. Era o umbră însoţitoare a umbrei sale, avea două umbre, cu toate că era singură, cu visul ei. Şi acest secret nu-l destăinuia nimănui, nici măcar Hubertinei, căreia, până atunci, îi spusese totul. Când aceasta o întreba, mirată de voioşia ei, se făcea roşie ca focul, îi răspundea că primăvara timpurie îi reda buna dispoziţie. Zumzăia de dimineaţa până seara, asemenea unei gâze ameţite de primele raze ale soarelui. Niciodată epitrahilele pe care le broda nu arseseră într-o astfel de scânteiere de mătase şi de aur. Zâmbitori, cei doi Hubert o credeau pur şi simplu plină de sănătate. Veselia ei creştea pe măsură ce ziua se apropia de asfinţit, pornea să cânte la răsăritul lunii, şi când sosea ora, se rezema în coate pe balcon, vedea umbra. Pe durata întregului pătrar, o găsi punctuală la fiecare întâlnire, dreaptă şi mută, fără să ştie mai multe despre ea, necunoscând făptura căreia îi aparţinea. Oare nu era decât o umbră, doar o aparenţă, poate sfântul dispărut din vi-

traliu, poate îngerul care o iubise pe Cécile odinioară, și care cobora s-o iubească la rândul ei? Gândul acesta o umplu de mândrie, îi era cum nu se poate mai plăcut, ca o dezmierdare a celui nevăzut. Apoi, o prindea nerăbdarea de a-l cunoaște, așteptarea sa reîncepea.

Luna, în plinul ei, lumina Clos-Marie. Când ajungea la zenit, arborii, sub lumina albă care cădea vertical, nu mai aveau umbră, asemenea unor fântâni din care țâșneau transparențe mute. Tot câmpul era scăldat în razele ei, o undă luminoasă îl acoperea, de o limpezime ca de cristal; și strălucirea era atât de penetrantă, că se putea distinge până și decuparea fină a frunzelor de salcie. Cea mai slabă înfiorare a aerului părea să încrețească tot acest lac de raze adormit în pacea sa suverană, între marii ulmi ai grădinilor vecine și coama gigantică a catedralei.

Alte două seri trecură, când, în cea de a treia noapte, venind să se rezeme în coate, Angélique primi un șoc violent în inimă. Acolo, în lumina vie, îl văzu stând drept, cu fața întoarsă către ea. Umbra lui, ca și cele ale arborilor, i se strânsese sub picioare, dispăruse. Nu mai era decât el, foarte clar. De la distanța aceea îl vedea ca în plină zi, în vârstă de douăzeci de ani, blond, înalt și subțire. Semăna cu sfântul Gheorghe, cu un superb Isus, având părul cârlionțat, barba fină, nasul drept, puțin cam mare, ochii negri de o blândețe mândră. Și îl recunoștea foarte bine: niciodată nu-l văzuse altfel, era el, era așa cum îl aștepta. Minunea se săvârșea, în sfârșit, plăsmuirea înceată a nevăzutului ajungea la această apariție vie. Ieșea din necunoscut, din înfiorarea lucrurilor, din glasurile murmurânde, din jocurile mișcătoare ale nopții, din tot ceea ce-l învăluise, până la a o face să leșine. Și îl vedea la două picioare deasupra pământului, în supranaturalul venirii sale, în timp ce miracolul îl înconjura din toate părțile, plutind pe lacul misterios al lunii. Avea drept escortă întregul popor al *Legendei*, pe sfinții ale căror toiege înfloreau, pe sfintele din ale căror răni ploua cu lapte. Și stolul alb al fecioarelor făcea stelele să pălească. Angélique îl privea întruna. El ridică amândouă brațele, le întinse, larg deschise. Ea nu se temea, îi zâmbea.

V

La fiecare trei luni era multă treabă de făcut, când Hubertine spăla rufele. Se angaja o femeie, bătrâna Gabet; timp de patru zile broderiile rămâneau uitate; chiar și Angélique lua parte, căci urma o distracție de săpunire și de clătire în apele limpezi ale Chevrottei. Odată scoase din leșie, rufele erau cărate cu roaba prin portița de comunicație. Se trăiau câteva zile în Clos-Marie, la aer liber, în plin soare.

- Mamă, de data asta spăl eu, mă-nveselește grozav!

Și, scuturată de hohote de râs, cu mânecile suflecate până deasupra coatelor, fluturând lopățica, Angélique bătea din răsputeri, în bucuria și sănătatea acestei munci aspre care o împroșca din belșug cu spumă.

- Munca asta îmi întărește brațele, mamă, îmi face bine!

La Chevrotte tăia câmpul de-a curmezișul, întâi leneșă, apoi foarte iute, azvârlindu-se cu vârtejuri mari pe o pantă plină de pietriș. Ieșea din grădina episcopiei, printr-un soi de vană lăsată în partea de jos a zidului împrejmuitor; și, la celălalt capăt, la colțul dinspre palatul Voincourt, dispărea sub o arcadă boltită, se pierdea în pământ, pentru a apărea iarăși, două sute de metri mai departe, de-a lungul întregii străzi Basse, până la Ligneul, în care se vărsa. Astfel că trebuia să veghezi cu grijă rufele, căci puteau fi luate de apă: orice rufă scăpată din mâini, era o rufă pierdută.

- Mamă, așteaptă, așteaptă!... Mă duc să pun acest pietroi peste prosoape. Să vedem dacă o să ni le mai ia, hoțomana!

Așeza piatra, se întorcea să scoată alta din dărâmăturile morii,

încântată să se agite, să se obosească; și, când își făcea vreo vânătaie la un deget, îl scutura de câteva ori, spunea că nu era nimic. În timpul zilei, familia de nevoiași care se adăpostea în aceste ruine, pleca la cerșit, risipindu-se pe drumuri. Împrejmuirea rămânea pustie, de o singurătate fermecătoare și răcoroasă, cu pâlcurile sale de sălcii palide, cu plopii zvelți, cu iarba, mai ales, cu revărsarea sa de iarbă nebună, atât de înaltă, că intrai în ea până la umeri. O tăcere fermecătoare venea din cele două parcuri vecine, ai căror arbori mari închideau orizontul. De trei ceasuri, umbra catedralei se alungea, cu o blândețe reculeasă și având o ușoară aromă de tămâie.

Și ea bătea albiturile mai tare, cu toată puterea brațului ei proaspăt și alb.

- Mamă, mamă! ce-am să mai mănânc diseară!... Ah, știi, mi-ai făgăduit o tartă cu căpșuni!

Dar, la acest spălat, în ziua când trebuiau cărate rufele, Angélique rămase singură. Suferind de o criză bruscă de sciatică, bătrâna Gabet nu venise; și alte treburi ale gospodăriei o rețineau pe Hubertine în casă. Îngenuncheată în cutia ei căptușită cu paie, tânăra lua rufele una câte una, le agita îndelung, dar în așa fel încât să nu se tulbure apa, să-și păstreze limpezimea de cristal. Nu se grăbea câtuși de puțin, încerca o curiozitate neliniștită încă de dimineața, de când avusese uimirea să găsească acolo un lucrător bătrân într-o bluză cenușie, care înălța o schelă ușoară în fața ferestrei de la capela Hautecoeur. Oare vroiau să repare vitraliul? Ar fi fost, desigur, necesar: câteva sticle din sfântul Gheorghe lipseau; altele, sparte de-a lungul veacurilor, fuseseră înlocuite cu simple geamuri. Totuși treaba asta o supăra. Era atât de obișnuită cu lipsurile din trupul sfântului care străpungea balaurul și din cel al fiicei regelui care îl ducea legat cu cingătoarea, că-i și părea rău de ele, ca și când ar fi avut desenul și urma să fie sluțit. I se părea un sacrilegiu să se schimbe niște lucruri atât de vechi. Și deodată, când reveni de la masa de prânz, furia îi dispăru; un al doilea lucrător se afla pe schelă - acesta însă tânăr - îmbrăcat la fel, într-o bluză cenușie. Și îl recunoscuse, era el.

Veselă, fără a se simți tulburată, Angélique își reluă locul, se lăsă în genunchi peste paiele din cutie. Apoi, cu mâinile goale, începu să agite rufa în adâncul apei limpezi. Era el, înalt, subțire, blond, cu barba lui fină și cu părul lui cârlionțat de zeu tânăr, și cu pielea tot atât de albă cum i-o văzuse în lumină albă a lunii. De vreme ce era el, vitraliul n-avea de ce să se teamă: unde îl va atinge el, acolo îl va înfrumuseța. Și nu încercă nici o dezamăgire că-l regăsea îmbrăcat cu acea bluză, lucrător ca și ea, pictor sticlar, de bună-seamă. Asta, dimpotrivă, o făcea să surâdă, cu deplină încredere în visul ei de destin regesc. Nu era decât o aparență. La ce bun să știe? Într-o dimineață el va fi cel ce trebuia să fie. Ploaia de aur curgea de pe acoperișul catedralei, un marș triumfal izbucnea, în bubuitul îndepărtat al orgilor. Nici măcar nu se întreba pe ce drum o lua el ca să ajungă acolo, noaptea și ziua. Doar dacă nu locuia într-una din casele vecine, nu putea să treacă decât pe străduța des Guerdaches, care mergea de-a lungul zidului episcopiei până la strada Magloire.

Trecu o oră încântătoare. Se apleca, își clătea rufa, cu obrazul atingând aproape apa rece; dar, la fiecare rufă nouă, înălța capul, arunca o privire grăbită, în care din neliniștea inimii răzbătea puțină răutate. Și el, de pe schelă, având înfățișarea unuia foarte interesat să constate starea vitraliului, o privea dintr-o parte, stânjenit de câte ori ea îl surprindea astfel, întors în direcția ei. Era uimitor cât de repede se înroșea, cât de brusc i se colora chipul, din foarte alb cum era. La cea mai mică emoție, mânie sau tandrețe, tot sângele din vine îi năvălea în față. Avea ochi de luptă, și era atât de timid, când o simțea că-l privește cu atenție, încât redevenea un copilaș, încurcat de propriile-i mâini, bâiguind unele porunci bătrânului, tovarășul său. Ce o înveselea pe Angélique, în acea apă a cărei turbulență îi răcorea brațele, era să-l ghicească la fel de curat la suflet ca și ea, neștiutor a toate, cu dorința lacomă de a mușca din viață. Nu e nevoie să spui cu glas tare ce se petrece, mesageri nevăzuți i-l aduc, guri mute i-o repetă. Înălța capul, îl surprindea întorcându-l pe al lui, și minutele se scurgeau, și era nemaipomenit de plăcut.

Deodată, îl văzu cum sare de pe schelă, apoi cum se îndepărtează de-a-ndăratelea prin iarbă, de parcă ar fi vrut să ia distanță, ca să vadă mai bine. Și fu cât pe-aci să izbucnească în râs, atât era de limpede că nu vroia decât doar să se apropie de ea. Pusese în săritură hotărârea nestrămutată de bărbat care riscă totul, și caraghioslâcul emoționant, acum, era că rămânea înfipt la câțiva pași, cu spatele către ea, neîndrăznind să se întoarcă, în neajunsul

de moarte al acțiunii lui prea repezite. O clipă, crezu că va porni din nou spre vitraliu, așa cum venise, fără să arunce vreo privire înapoi. Cu toate acestea, luă o hotărâre disperată, se întoarse; și, cum ea tocmai înălța capul, cu râsul ei răutăcios, privirile lor se întâlniră, rămaseră una într-alta. Urmă, pentru amândoi, o mare încurcătură: își pierdură stăpânirea de sine, nu și-ar fi recăpătat-o niciodată, dacă nu s-ar fi petrecut atunci un incident dramatic.

- O, Doamne! strigă ea, necăjită.

În emoția ei, cămășuța de noapte din bumbăcel pe care o clătea cu o mână inconștientă, îi scăpă; și apa iute a pârâului o luă; și, peste un minut, ar fi dispărut, la colțul zidului palatului Voincourt, sub arcada boltită, unde pârâul la Chevrotte dispărea sub pământ.

Câteva secunde, el păru înspăimântat. Înțelesese, își luase elan. Dar curentul sărea peste pietre, acea diavoliță de cămășuță de noapte alerga mai repede ca el. Se apleca, credea că o prinde, nu lua decât un pumn de spumă. De două ori îi scăpă din mâini. În sfârșit, ațâțat, cu aerul viteaz al celui ce se aruncă în primejdia vieții, intră în apă, salvă cămășuța în chiar clipa când se afunda sub pământ.

Angélique, care până atunci urmărise neliniștită încercarea de salvare, simți râsul, râsul nestăvilit cum îi urcă din adâncul pieptului. Ah! aventura asta la care visase atâta, întâlnirea asta pe malul lacului, primejdia asta grozavă din care o scăpa un tânăr mai frumos ca ziua! Sfântul Gheorghe, tribunul, războinicul nu mai era decât acest pictor de sticlă, acest tânăr lucrător în bluză cenușie. Când îl văzu întorcându-se, cu picioarele ude, ținând, cu un gest stângaci, cămășuța ce șiroia de apă, înțelegând ridicolul pasiunii pe care o pusese ca s-o smulgă din valuri, Angélique fu nevoită să-și muște buzele pentru a-și înăbuși izbucnirea de veselie ce o gâdila în gâtlej.

Privind-o, el își uită de sine. Era de o copilărie atât de fermecătoare, cu râsul pe care abia și-l reținea și de care vibra toată tinerețea ei! Împroșcată de apă, cu brațele înghețate de șuvoiul repede, exala curățenia, limpezimea izvoarelor vii, țâșnite din mușchiul pădurilor. Erau sănătatea și veselia în plin soare! O ghicea bună gospodină și regină, totuși, în rochia sa de lucru, cu talia ei zveltă, cu chipul prelung de fiică de rege, așa cum trec ele prin adâncul legendelor. Și nu mai știa în ce fel să-i dea rufa, atât de frumoasă o găsea, de frumusețea artei pe care o iubea. Îl scotea și mai mult din sărite faptul că avea înfățișarea unui prostănac, deoarece vedea foarte bine

cât se silea ea să nu râdă. Trebui să se hotărască. Îi înmână cămășuța de noapte.

Și Angélique înțelese că, dacă-și deschidea buzele, va izbucni. Bietul băiat! o înduioșa nespus; dar îi era peste putință, era prea fericită, avea nevoie să râdă, să râdă până își pierdea răsuflarea ce se revărsa din ea.

În sfârșit, crezu că putea vorbi, vru să-i spună simplu: „Mulțumesc, domnule". Dar râsul îi revenise, râsul o făcu să se bâlbâie, îi tăie cuvântul; și râsul ei răsună foarte înalt, o ploaie de note sonore care cântau, sub șoptitul cristalin al Chevrottei. Descumpănit, el nu găsi nimic, nici un cuvânt. Chipul lui atât de alb se împurpurase brusc; ochii lui de copil timid se înflăcăraseră, asemenea unor ochi de vultur. Și plecă, dispăruse împreună cu lucrătorul bătrân, pe când ea tot mai râdea, aplecată peste apa limpede, împroșcându-se din nou de la clătirea vreunei rufe, în fericirea strălucitoare a acelei zile.

A doua zi, cu începere de la ora șase, se întinseră rufele, al căror morman se scursese de apă încă din ajun. Tocmai se ridicase un vânt puternic, care ajuta la uscare. Ba chiar, pentru ca albiturile să nu fie smulse, trebuiau fixate cu pietre la cele patru colțuri. Toate lucrurile spălate se aflau acolo, întinse, cum nu se poate mai albe, peste iarba verde, răspândind mireasma plăcută a plantelor; și pajiștea părea să se fi împodobit dintr-odată cu fețe de masă peste care ninsese cu părăluțe.

După masa de prânz, când veni iar să arunce o privire, pe Angélique o prinse disperarea: toate rufele amenințau să-și ia zborul, atât de puternice deveniseră rafalele vântului, sub cerul albastru, de o limpezime vie, ca purificată de acele mari răsuflări; un cearșaf se și răsucise, câtea prosoape plecaseră să se lipească de ramurile unei sălcii. Culese prosoapele. Dar, în spatele ei, o zbugheau mai multe batiste. Și - nimeni! începea să-și piardă capul. Când vru să întindă cearșaful, trebui să se lupte. O amețea, o înfășura cu plesnete ca de steag.

Atunc, în bătaia vântului, auzi un glas care spunea:

- Domnișoară, dorești să te ajut?

Era el, și numaidecât ea începu să strige, fără altă preocupare decât grija sa de gospodină:

- Bineînțeles, ajută-mă odată!... Prinde capătul, acolo jos! ține cu putere!

Cearșaful, pe care îl întindeau cu brațele lor viguroase, se zbătea ca o pânză de corabie. După aceea, îl așezară pe iarbă, îi puseră la cele patru colțuri câteva pietre mai mari. Și, după ce-l doborâră și-l îmblânziră, nici el, nici ea nu se ridicau, rămânând îngenuncheați la cele două capete, despărțiți de acea rufă mare, orbitor de albă.

Până la urmă, ea zâmbi, dar fără răutate, cu un zâmbet de mulțumire. El prinse curaj.

- Mă numesc Félicien.

- Și eu, Angélique.

- Sunt pictor sticlar, mi s-a dat în seamă repararea acestui vitraliu.

- Locuiesc aici, cu părinții mei, și sunt brodeză.

Vântul puternic le ducea vorbele, îi biciuia cu nevinovăția lui vioaie, în soarele arzător care îi scălda. Își spuneau lucruri pe care le știau, din plăcerea de a le spune.

- N-o să se schimbe înfățișarea vitraliului?

- Nu, nu. Reparația nici măcar n-o să se cunoască... Îl iubesc tot atât de mult cât îl iubești și dumneata.

- E adevărat, îl iubesc. Are culori atât de dulci!... După el am brodat și eu un sfânt Gheorghe, dar era mai puțin frumos.

- O, mai puțin frumos!... L-am văzut, dacă e sfântul Gheorghe de pe veșmântul de catifea roșie pe care îl purta abatele Cornille duminică. O minune!

Ea se înroși de plăcere și, pe neașteptate, îi strigă:

- Pune o piatră pe marginea cearșafului, la stânga dumitale! Are să ni-l smulgă din nou vântul.

El se grăbi, așeză piatra peste pânza care avusese o zvâcnire, bătaia din aripi a unei păsări captive, care se străduia încă să zboare. Și pentru că de data aceasta nu se mai mișca, amândoi se ridicară.

Acum, ea pășea pe potecile înguste de iarbă, printre rufe, aruncând fiecăreia câte o privire; pe când el o urma, grozav de agitat, din cale afară de preocupat de posibila pierdere a unui șorț sau a unei cârpe de bucătărie. I se părea lucrul cel mai firesc de pe lume. Și ea continuă să vorbească, povestind cum își petrecea zilele, justificându-și gusturile.

- Mie îmi place ca toate lucrurile să fie la locul lor... Dimineața,

mă trezește cucul din atelier, totdeauna la ora șase; și nu se luminează bine de ziuă când mă îmbrac: ciorapii îmi sunt aici, săpunul acolo, o adevărată manie. O, nu m-am născut deloc așa, eram tare dezordonată! S-a pus mama cu gura pe mine!... Nici în atelier nu puteam lucra cu spor, dacă nu aveam scaunul așezat într-un anumit loc, cu fața spre lumina zilei. E o fericire că nu sunt nici stângace, nici dreptace, și că brodez cu amândouă mâinile, ceea ce e o mare însușire, pentru că nu oricine izbutește... Se întâmplă ca și cu florile pe care le iubesc foarte mult, nu pot să țin un buchet aproape de mine, fără să mă doară cumplit capul. Suport numai violetele, și, lucru surprinzător, mirosul lor mai degrabă mă liniștește. La cea mai mică indispoziție, n-am decât să respir mireasma câtorva violete și-mi trece.

El o asculta vrăjit. Se îmbăta de dulceața vocii ei, care era de un farmec nemaipomenit, pătrunzătoare și prelungită; și era, pesemne, deosebit de sensibil la această muzică omenească, pentru că inflexiunea mângâietoare pe anumite silabe îi umezea ochii.

- Ah! spuse ea întrerupându-se, iată, cămășile vor fi, curând, uscate.

Apoi își încheie destăinuirile, în nevoia naivă și involuntară de a se face cunoscută.

- Culoarea albă e-ntotdeauna frumoasă, nu-i așa? În anumite zile mă satur de albastru, de roșu, de toate culorile; pe când albul este o bucurie desăvârșită, de care nu mă plictisesc niciodată. Nimic nu te supără, ai vrea să te pierzi în el... Noi avem un pisoi alb, cu pete galbene, și i-am vopsit petele. Era nemaipomenit de frumos, dar n-a ținut prea mult... Iată! ceva ce mama nu știe: păstrez toate rămășițele de mătase albă, am un sertar plin cu ele, pentru nimic, pentru plăcerea de a le privi și de a le atinge când și când... Și mai am un secret, oh, unul foarte mare! În fiecare dimineață, când mă trezesc, văd pe cineva lângă patul meu, da! ceva alb care-și ia zborul.

El nu avu nici o îndoială, păru s-o creadă întru totul. Nu era normal și în firea lucrurilor? O tânără prințesă nu l-ar fi cucerit nici pe departe atât de repede, în mijlocul splendorilor curții sale. Printre aceste rufe albe, pe această iarbă verde, ea avea o înfățișare atât de fermecătoare, atât de veselă și de suverană, că-i încătușa inima și i-o strângea din ce în ce mai tare. Era limpede, n-o avea decât doar pe

ea, o va urma până la capătul vieții. Ea continua să meargă, cu pasul ei mărunt și grăbit, întorcând uneori capul cu un surâs; și el călca mereu pe urmele ei, pierzându-și răsuflarea de bucurie, fără nici o speranță că o va ajunge vreodată.

Dar se iscă o scurtă vijelie, un stol de lucruri mărunte, fu ridicat, se abătu în depărtare, ca un cârd de păsări albe, rostogolite de furtună. Și Angélique porni să alerge.

- Ah, Doamne! vino repede, ajută-mă!

Amândoi se azvârliseră. Ea opri un guler pe malul Chevrottei. El și ținea în mână două fișiuri, regăsite în mijlocul urzicilor înalte. Una după alta, manșetele fură redobândite. Dar, pe când alergau cât îi țineau picioarele, ea îl atinse de trei ori cu pliurile zburătoare ale fustei; și, de fiecare dată, el simțea o zguduitură în inimă și fața i se înroșea brusc. La rândul lui, o atinse și el când făcu un salt ca să prindă ultimul batic care îi scăpa ei din mână. Fata rămăsese în picioare, nemișcată, gata să se înăbușe. O vie tulburare îi îneca râsul, nu mai glumea, nu-și mai bătea joc de acest băiat mare, curat la suflet și stângaci. Oare, ce se întâmpla cu ea, de nu mai era veselă și simțea că se sfârșește astfel, sub acea spaimă delicioasă? Când el îi întinse baticul, întâmplător, mâinile lor se atinseră. Tresăriră, se priviră îndelung, pierduți. Ea se trase cu vioiciune îndărăt, rămase câteva secunde neștiind ce să facă, în dezastrul nemaipomenit ce se abătuse peste ea. Apoi, dintr-o dată, ca scoasă din minți, o luă la sănătoasa, căutându-și scăparea, cu brațele plie de rufe mici, lăsându-le la voia întâmplării pe celelalte.

Atunci, Félicien vru să-i vorbească.

- Oh, te rog... te implor!...

Vântul se întețea, îi tăia respirația. Disperat, o privea cum aleargă, de parcă acel vânt puternic ar fi dus-o cu sine. Alerga, alerga printre cearșafurile și fețele de masă albe, în aurul palid și pieziș. Umbra catedralei părea s-o înghită, și era pe punctul de a intra la ea, prin portița grădinii, fără să arunce o privire în urmă. Dar, în prag, se întoarse cu vioiciune, prinsă de o bunătate subită, nevroind ca el s-o creadă prea supărată. Și încurcată, surâzătoare, strigă:

- Mulțumesc! Mulțumesc!

Îi mulțumea pentru că o ajutase să-și redobândească rufele? îi mulțumea pentru altceva? Dispăruse, poarta se închidea la loc.

Și el rămase singur în mijlocul câmpului, sub rafalele puternice, regulate, care suflau, tot mai vii, sub cerul senin. Ulmii episcopiei

fremătau scoțând un zgomot prelung, de furtună, o voce înaltă striga de-a curmezișul teraselor și arcurilor butante ale catedralei. Dar el nu auzea decât plesnetul ușor al unei mici bonete, legate de un liliac, ca un buchet alb, și care era a ei.

Începând din ziua aceea, de fiecare dată când Angélique deschidea fereastra îl zărea pe Félicien, jos, în Clos-Marie. Avea pretextul vitraliului, acolo își făcea veacul, fără ca lucrul să avanseze câtuși de puțin. Ceasuri în șir își uita de sine în dosul unui tufiș, lungit pe iarbă, pândind printre frunze. Și era nespus de plăcut să schimbe un zâmbet, dimineața și seara. Fericită, ea nici nu cerea mai mult. Spălatul rufelor nu avea să se repete decât peste trei luni și, până atunci, poarta grădinii rămânea închisă. Dar dacă se vedeau zi de zi, cele trei luni vor trece atât de repede! și-apoi, exista o bucurie mai mare decât să trăiești astfel, ziua - pentru privirea de seară, noaptea - pentru privirea de dimineața?

De la prima întâlnire, Angélique spusese totul, obiceiurile, gusturile, micile secrete ale inimii sale. El, tăcut, se numea Félicien, și ea nu mai știa nimic altceva. Poate că așa trebuia să fie, femeia să se dăruie cu totul, bărbatul să se păstreze în necunoscut. Nu avea nici o curiozitate timpurie, zâmbea, gândindu-se la lucrurile care, desigur, se vor împlini. Apoi, ceea ce nu știa ea, nu avea nici o importanță, important era doar să se vadă. Nu știa nimic despre el, și-l cunoștea atât de bine, că-i citea gândurile în privire. Venise, îl recunoscuse și se iubeau.

Așadar, se bucurară delicios de această luare în posesiune de la distanță. Trăiau fără încetare noi bucurii legate de descoperirile pe care le făceau. Ea avea niște mâini lungi, împunse de ace, pe care el le adora. Ea remarcă picioarele lui zvelte, se simți mândră de micimea lor. Totul la el o fermeca, îi era recunoscătoare pentru frumusețea lui, trăi o bucurie puternică în seara când observă că avea barba de un blond mai cenușiu decât părul, ceea ce dădea râsului său o dulceață fără seamăn. El plecă nebun de fericire, într-o dimineață când Angélique se aplecase și zărise pe gâtul ei delicat un semn cafeniu. Inimile lor, de asemenea, se dădeau în vileg, făcură alte descoperiri. Cu siguranță, gestul prin care ea deschidea fereastra, nevinovat și mândru, glăsuia că, în condiția ei de mică brodeză, avea sufletul unei regine. Tot astfel, ea îl simțea bun, văzându-l cu ce pas sprinten călca peste iarbă. În jurul lor era o strălucire de

calități și de gingășii, la acea primă oră a apropierii lor. Fiecare întâlnire își aducea farmecul ei. Li se părea că niciodată nu vor epuiza fericirea de a se vedea.

Cu toate acestea, Félicien vădi curând o oarecare nerăbdare. Nu mai rămânea ceasuri în șir la piciorul vreunui tufiș, în neclintirea unei fericiri absolute. De câte ori Angélique se arăta, sprijinită în coate, el își pierdea liniștea, căuta să se apropie de ea. Și acest lucru sfârșea prin a o necăji întrucâtva, căci se temea să nu fie văzut. Într-o zi chiar avu loc o adevărată ceartă: el înaintase până lângă zid, ea se văzu nevoită să părăsească balconul. Asta fu o mare nenorocire, el rămase răvășit, cu un chip pe care se citea atâta rugăminte și supunere, că ea îl iertă a doua zi, așezându-se în coate la ora obișnuită. Dar lui așteptarea nu-i mai ajungea, o luă de la capăt. Acum, părea să se afle în același timp peste tot, prin Clos-Marie, pe care îl umplea de înfrigurarea lui. Ieșea din dosul fiecărui trunchi de copac, apărea deasupra fiecărei tufe de mărăcini. Asemenea proumbeilor gulerați din marii ulmi, trebuie să-și fi avut locuința prin preajmă, între două ramuri. La Chevrotte era pentru el un pretext de a trăi acolo, aplecat deasupra curentului, în care avea aerul că urmărește zborul norilor. Într-o zi, îl văzu printre ruinele morii, stând în picioare pe acoperișul spart al unei șuri, fericit că astfel se ridicase puțin, în regretul de a nu putea zbura până la umărul ei. În altă zi, își înăbuși un ușor strigăt, când îl zări mai sus decât ea, între două ferestre ale catedralei, pe terasa capelelor corului. Cum izbutise el să ajungă la acea galerie închisă cu o ușă a cărei cheie se afla în păstrarea paracliserului? Cum, în alte rânduri, de-l regăsea în slava cerului, printre arcurile butante ale navei și coamele contraforților? Din acele înălțimi el se cufunda în adâncurile camerei sale, ca rândunelele zburătoare din vârful clopotnițelor. Niciodată nu-i trecuse prin minte să se ascundă. Și, de atunci, se baricadă, și o prindea o tulburare care creștea, până la a se simți cotropită, a fi mereu amândoi. Dacă nu se grăbea, pentru ce atunci inima îi bătea atât de tare, asemenea clopotului mare din clopotnița care se clătina la marile sărbători?

Se scurseră trei zile fără ca Angélique să se fi arătat, speriată de cutezanța crescândă a lui Félicien. Își jura să nu-l mai vadă, se ațâța să-l urască. Dar el îi transmisese din înfrigurarea lui, nu putea rămâne într-un loc, toate pretextele erau bune pentru a lăsa deoparte veșmântul preoțesc pe care îl broda. Și, aflând că bătrâna Gabet zăcea la pat, într-o sărăcie lucie, se duse s-o vadă în fiecare dimineață. Locuia chiar pe strada des Orfévres, la trei porți depărtare. Urca la ea cu supă, zahăr, cobora apoi ca să cumpere medicamente de la farmacistul de pe Grand-Rue. Și, într-o zi când urca iarăși cu niște pachete și sticluțe, avu uimirea să-l găsească pe Félicien la căpătâiul femeii bolnave. Obrajii lui deveniră roșii ca focul, o șterse cu stângăcie. În ziua următoare, pe când pleca, Félicien se înfățișă din nou, și ea îi lăsă locul nemulțumită. Oare vroia s-o împiedice să-și vadă săracii? Tocmai era prinsă de una din acele crize de caritate care o făceau să se dăruie toată, pentru a-i copleși pe cei ce nu aveau nimic. La gândul suferinței, făptura ei se topea de fraternitate miloasă. Alerga la moș Mascart, un orb paralitic de pe strada Basse, căruia îi dădea cu mână ei să mănânce farfuria de supă pe care i-o aducea; la perechea Chouteau, bărbatul și femeia, de pe strada Magloire, unde dusese câteva mobile vechi, doi bătrâni de nouăzeci de ani, care locuiau într-o pivniță, luate din podul soților Hubert; la alții și la alții, la toți nevoiașii din cartier, cu care stătea de vorbă într-ascuns despre lucruri petrecute în jurul ei, fericită să-i uimească și să-i vadă strălucind de bucurie pentru vreo rămășiță din ajun. Și, iată că, la toți, de acum încolo, îl întâlnea pe Félicien. Niciodată nu-l văzuse atât de des, ea, care se ferea să stea la fereastră tocmai ca să nu-l vadă. Zbuciumul îi creștea, se socotea din cale afară de furioasă.

În această aventură, lucrul cu adevărat cel mai rău fu că Angélique își pierdu curând speranța în caritatea sa. Acest băiat îi strica bucuria de a fi bună. Poate că înainte el avea alți nevoiași, oricum nu pe aceștia, pentru că nu-i vizita defel; și trebuise s-o pândească, să urce după ea, ca să-i cunoască și să i-i ia, astfel, unul după altul. Acum, de fiecare dată când ajungea la bătrânii Chouteau cu un paneraș de provizii, vedea că pe masa lor fuseseră puse câteva monede albe. Într-o zi, când alerga să-i ducă zece bănuți - economiile ei pe o săptămână întreagă - lui moș Mascart, care se plângea mereu că din pricina sărăciei nu poate să-și cumpere tutun, îl găsi îmbogățit cu o monedă de douăzeci de franci, strălucitoare ca un soare. Tot astfel, într-o seară, când îi făcea o vizită bătrânei Gabet, aceasta o rugă să coboare și să-i schimbe o bancnotă. Și cu câtă sfâșiere își vădea neputința, ea, căreia îi lipseau banii, pe când

el își golea punga cu atâta ușurință! De bună seamă, era fericită că-și ducea obolul la cei sărmani; dar nu mai avea bucuria darului făcut, era necăjită că dădea atât de puțin, în timp ce altul dădea atât de mult. Neîndemânaticul tânăr, incapabil s-o înțeleagă, crezând că o cucerește, se supunea unui nevoi de dărnicie duioasă, îi ucidea milosteniile. Fără a mai pune la socoteală că ea trebuia să suporte laudele aduse lui, la toți necăjiții: un tânăr atât de bun, atât de cumsecade, atât de bine crescut! Nu mai vorbeau decât despre el, se făleau cu darurile lui, ca pentru a le disprețui pe ale sale. Cu tot jurământul ei de a-l uita, îi întreba despre el: ce le lăsase, ce spusese? și era frumos, nu-i așa? și delicat, și timid! Poate că îndrăznea să vorbească despre ea? A, bineînțeles, vorbea mereu despre ea! Și atunci, cu atât mai mult nu putea să-l sufere, pentru că ajungea să-și simtă inima apăsată de o greutate tot mai mare.

În sfârșit, lucrurile nu puteau să continue astfel; și, într-o seară de mai, într-un amurg zâmbitor, se produse catastrofa. Se afla la familia Lemballeuse, în cuibul sărăntocilor ce se adăposteau printre dărâmăturile vechii mori. Nu erau acolo decât femeile, mama Lemballeuse, o bătrână cu fața brăzdată de zbârcituri, Tiennette, fiica vârstnică, o mare sălbăticiune de douăzeci de ani, și cele două surori ale ei mai mici, Rose și Jeanne, cu ochii de pe acum obraznici, sub claia de păr roșcat. Toate patru cerșeau pe drumuri, de-a lungul șanțurilor, și se întorceau noaptea, cu picioarele zdrobite de oboseală, în pantofii lor rupți pe care îi legau cu sfoară. Și tocmai în seara aceea, Tiennette, părăsindu-i până la urmă pe ai săi printre pietrele prundișului, venise acasă rănită, cu gleznele sângerânde. Așezată în fața ușii, în mijlocul ierburilor înalte din Clos-Marie, ea își smulgea mărăcinii din carne, pe când mama și cele două micuțe se văicăreau pe lângă ea. În acel moment sosi Angélique, ascunzând sub șorț pâinea pe care le-o dădea în fiecare săptămână. Trecuse în goană prin portița grădinii și o lăsase deschisă în urma ei, deoarece socotea că se va întoarce într-o clipă. Dar, văzând toată familia în lacrimi, zăbovi.

- Ce s-a întâmplat? ce aveți?

- Ah, buna mea domnișoară! se văita mama Lamballeuse, vedeți în ce hal a ajuns proasta asta mare! Mâine n-o să poată merge, va fi o zi pierdută... Are nevoie de pantofi.

Cu ochii aruncând flăcări pe sub hălăciuga lor de păr, Rose și

Jeanne își sporiră hohotele de plâns, strigând cu o voce ascuțită:

- Are nevoie de pantofi, are nevoie de pantofi!

Tiennette își ridicase pe jumătate chipul uscățiv și posomorât. Apoi, sălbatică, fără să crâcnească, se sângeră încă o dată, înverșunându-se asupra unei țepi lungi, pe care vroia s-o scoată cu ajutorul unui spin.

Mișcată, Angélique le dădu pâinea.

- Iată, totuși, o pâine.

- Oh, pâine! reluă mama, sigur că ne trebuie. Dar, nici vorbă să meargă încălțată cu pâine. Și vine bâlciul de la Bligni, un bâlci la care în toți anii capătă mai mult de patruzeci de bănuți... Doamne, Dumnezeule mare! ce-o să se aleagă de noi?

Mila și strâmtorarea o amuțiră din nou pe Angélique. Avea cinci bănuți, și nimic mai mult, în buzunar. Cu cinci bănuți era peste putință să cumperi o pereche de pantofi, chiar de ocazie. De fiecare dată, lipsa de bani o paraliza. Și, în momentul acela, ceea ce o scoase pe dată din sărite fu faptul că, întrocându-și privirea, îl zări pe Félicien, la câțiva pași. Trebuie să fi auzit totul, pesemne că se afla acolo de multă vreme. Așa apărea totdeauna, fără ca ea să știe vreodată pe unde, nici cum venise.

„Are să-i dăruie pantofi“, își spuse ea în gând.

Într-adevăr, el se și apropiase. Pe cerul violaceu apăreau primele stele. O liniște adâncă și călduță cobora din slăvi, adormind întregul Clos-Marie, ale cărui sălcii se pierdeau în beznă. Catedrala nu mai era decât o îngrămădire neagră spre apus.

„Fără doar și poate, are să-i dăruie pantofii.“

Și era cuprinsă de o adevărată disperare. Așadar, va dărui tot, nici măcar o dată nu-l va învinge! Inima îi bătea să se spargă, ar fi vrut să fie putred de bogată, ca să-i arate că și ea făcea oameni fericiți.

Dar cele patru Lemballeuse îl văzură pe bunul domn, mama se și repezise spre el, cele două surori mai mici se smiorcăiau cu mâna întinsă, pe când cea mare, lăsându-și gleznele sângerânde, îl privea cu ochii ei piezișì.

- Ascultă, sărmană femeie, spuse Félicien, ai să te duci la Grand-Rue, la colțul străzii Basse...

Angélique înțelese, acolo era dugheana unui cizmar. Îl între-

rupse cu vioiciune, atât de tulburată, că bâiguia cuvintele la întâmplare.

- Un drum fără nici un rost!... La ce bun?... E mult mai simplu...

Și nu găsea în ruptul capului acel lucru mult mai simplu. Ce să facă, ce să născocească pentru a-l întrece în milostenie? Niciodată n-ar fi crezut că-l urăște atât de mult.

- Ai să spui că vii din partea mea, reluă Félicien. Ai să ceri...

Ea îl întrerupse din nou, repetând cu un aer tot mai neliniștit:

- E mult mai simplu... e mult mai simplu...

Pe neașteptate, calmată, se așeză pe o piatră, își deznodă pantofii, își scoase și ciorapii cu o mână energică.

- Uite, e atât de simplu! Pentru ce să te mai deranjezi?

- Ah, buna mea domnișoară, să-ți răsplătească Dumnezeu! strigă mama Lemballeuse cercetând pantofii, aproape noi-nouți. Am să-i tai deasupra, ca să-i intre în picioare... Tiennette mulțumește-i și tu, proasto!

Tiennette smulgea din mâinile Rosei și ale Jeannei ciorapii pe care acestea îi râvneau. Nu-și descleștă buzele.

Dar, în clipa aceea, Angélique își dădu seama că avea picioarele goale și că Félicien le vedea. O copleși rușinea. Nu îndrăznea să se clintească din loc, sigură că, dacă se ridica, i le va vedea și mai mult. Apoi se sperie, își pierdu capul, o luă la fugă. Prin iarbă, picioarele ei mici alergau, nemaipomenit de albe. Noaptea se lăsase mai adâncă, Clos-Marie devenea un lac de întuneric, între arborii mari din vecinătate și masa catedralei. Și, la suprafața beznelor ce acopereau pământu, nu mai exista decât goana picioarușelor albe, de albul mătăsos al porumbițelor.

Înfricoșată, temându-se de apă, Angélique urmă cursul Chevrottei, ca să ajungă la scândura care ținea loc de punte. Dar Félicien o tăiase de-a curmezișul mărăcinișurilor. Atât de timid până atunci, se făcuse și mai roșu decât ea, văzându-i picioarele albe; și o flacără îl grăbea, ar fi vrut să-și strige pasiunea care puse-se cu totul stăpânire pe el, din prima zi, în revărsarea tinereții sale. Apoi, când ea îl atinse ușor, nu putu decât să-și gângăvească mărturisirea de care îi ardeau buzele:

- Te iubesc.

Pierdută, ea se oprise. O clipă, stând dreaptă îl privi. Mânia, ura pe care credea că i-o poartă dispărea, se topea într-un sentiment de

spaimă delicioasă. Ce spusese el, de se simțise atât de răvășită? O iubea, știa bine, și iată că, murmurat la urechea ei, cuvântul o amuțea de uluire și teamă. Prinzând curaj, cu inima deschisă, reîmpăcată cu a sa de milostenia complice, el repetă:

- Te iubesc.

Și ea o luă iarăși la fugă. La Chevrotte n-o mai opri, intră în ea aidoma căprioarelor urmărite, picioarușele ei albe începură să alerge peste pietrele pârâului, înfiorându-se de apa rece. Poarta grădinii se închise din nou, dispărură.

VI

Timp de două zile Angélique fu copleșită de remușcări. Cum rămânea singură, izbucnea în plâns, de parcă ar fi săvârșit un lucru rău. Și întrebarea, de o confuzie alarmantă, renăștea mereu: păcătuise cu acest tânăr? era pierdută, asemenea acelor femei necinstite din *Legendă*, care se lasă ademenite de diavol? Cuvintele murmurate atât de încet: „Te iubesc“, îi răsunau cu un astfel de vuiet în ureche, încât veneau fără doar și poate din vreo forță nemaipomenită, ascunsă în adâncul Celui nevăzut. Dar nu știa, nu putea să știe în ignoranța și singurătatea în care crescuse ea.

Păcătuise cu acest tânăr? Și se străduia să-și amintească bine faptele, discuta scrupulele nevinovăției sale. În ce consta, așadar, păcatul? Era suficient să se vadă, să-și vorbească, să-și mintă după aceea părinții? Nu acesta trebuia să fie tot răul. Atunci, pentru ce se înăbușea astfel? pentru ce, dacă nu era vinovată, simțea cum devine alta, chinuită de un suflet nou? Poate că păcatul o împingea aici, în neliniștea surdă care îi sleia puterile. Inima îi era doldora de lucruri vagi, nedefinite, apărea un întreg vălmășag de vorbe și de fapte, care, înainte de a le înțelege, o buimăceau. Un val de sânge îi împurpurau obrajii, auzea izbucnind cuvintele înspăimântătoare: „Te iubesc“; și nu mai judeca, pornea din nou să plângă, îndoindu–se de fapte, temându-se pentru vina ei, dincolo, înaintea Celui fără nume și chip.

Cel mai mult se zbuciuma din pricină că nu se destăinuise Hubertinei. Dacă ar fi putut s-o întrebe, aceasta, printr-un singur cuvânt, de bună seamă, i-ar fi dezvăluit misterul. Pe urmă, avea

impresia că s-ar fi tămăduit și numai vorbind cu cineva despre răul ei. Dar secretul ajunsese prea mare, ar fi murit de rușine. Devenea vicleană, se prefăcea liniștită, în timp ce avea furtuni în adâncul ființei sale. Când era întrebată cum se distrează, deschidea niște ochi mirați, răspunzând că nu se gândea la nimic. Așezată în fața gherghefului, trăgând de ac cu mâini mașinale și având un aer foarte pașnic, era răvășită de un singur gând, de dimineața până seara. Să fie iubită, să fie iubită! Întrebare confuză încă, aceasta, pe care neștiința ei o lăsa fără răspuns. Și-o repeta până obosea, cuvintele își pierdeau înțelesul obișnuit, totul curgea într-un soi de amețeală care o târa necontenit. Cu un efort, devenea iar stăpână pe sine, se regăsea cu acul în mână, broda totuși cu sârguința ei obișnuită, ca prin vis. Poate o încerca vreo boală grea. Într-o seară, pe când se culca, fu scuturată de un fior; crezu că n-o să se mai ridice din pat. Inima îi bătea să se spargă, urechile i se umpleau de un sunet ca dangătul de clopot. Iubea sau urma să moară? Și zâmbea pașnic către Hubertine care, ceruindu-și firul, o cerceta din ochi, neliniștită.

Dealtfel, Angélique făcuse legământ să nu-l mai revadă niciodată pe Félicien. Nu se mai primejduia printre ierburile nebune din Clos-Marie, nici măcar nu-și mai vizita săracii. Teama ei era să nu se petreacă ceva ieșit din comun în ziua când se vor găsi iarăși față în față. În hotărârea ei intra mai mult un gând de pocăință, spre a se pedepsi pentru păcatul pe care fusese în stare să-l săvârșească. Și, în diminețile de severitate excesivă, se osândea să nu mai arunce nici o privire pe fereastră, ca nu cumva să-l zărească pe malul Chevrottei pe cel de care se temea. Cu toate că, ispitită, se uita într–acolo și, dacă nu-l vedea, era grozav de tristă până a doua zi.

Or, într-o dimineață Hubert aranja o dalmatică nouă, când sunetul clopoțelului îl sili să coboare. Trebuia să fie un client, vreo comandă fără îndoială, căci Hubertine și Angélique deslușeau zumzetul vocilor, prin ușa dinspre scară, rămasă deschisă. Apoi, ridicară capul foarte mirate: niște pași urcau, broderul aducea sus clientul, ceea ce nu se întâmpla niciodată. Și tânăra rămase uluită recunoscându-l pe Félicien. Era îmbrăcat simpu, în chip de lucrător de artă, ale cărui mâini sunt albe. Pentru că nu se mai ducea ea la el, venea el la ea, după zile lungi de așteptare zadarnică și de

îndoială temătoare, pe care le petrecuse spunându-și că, prin urmare, nu-l iubea.

- Ascultă, fata mea! iată ceva ce te privește pe tine, explică Hubert. Domnul a venit să ne comande o lucrare deosebită. Și, pe legea mea! ca să vorbim în tihnă despre ea, m-am gândit să-l aduc aici... Fiicei mele, domnule, trebuie să-i arătați desenul dumneavoastră.

Atât el, cât și Hubertine nu aveau nici cea mai mică bănuială. Se apropiară numai din curiozitate, ca să vadă. Dar Félicien era, ca și Angélique , gâtuit de emoție. Când desfășură desenul, mâinile îi tremurau; și fu nevoit să vorbească rar, ca să-și ascundă tremurul din glas.

- E o mitră pentru monseniorul... Da, mai multe doamne din oraș, care vor să-i facă acest dar, m-au însărcinat să-i desenez componentele și să supraveghez execuția. Sunt pictor pe sticlă, dar mă ocup și de arta veche... Vedeți, n-am făcut altceva decât să reconstitui o mitră gotică...

Aplecată deasupra foii mari pe care o așezase dinaintea ei, Angélique scoase o ușoară exclamație.

- Oh, sfânta Agnès!

Era, într-adevăr, martira de treisprezece ani, fecioara înveșmântată în propriile-i plete, de sub care nu-i ieșeau decât piciorușele și mânuțele, așa cum arăta pe stâlpul său, la una dintre ușile catedralei, și mai cu seamă așa cum putea fi văzută în interior, într-o statuie de lemn veche, pictată odinioară, astăzi de un blond roșcat, cu totul aurită de trecerea vremii. Ocupa în întregime partea din față a mitrei, stând dreaptă, răpită la cer, purtată de doi îngeri; și, dedesubtul ei, se așternea un peisaj foarte îndepărtat, foarte fin. Partea din spate a mitrei și vârfurile erau împodobite cu ornamente lanceolate, într-o frumoasă manieră artistică.

- Doamnele acelea, reluă Félicien, fac darul pentru procesiunea Miracolului, și, firește, m-am crezut dator s-o aleg pe sfânta Agnès...

- Ideea este minunată, îl întrerupse Hubert.

La rândul ei, Hubertine spuse:

- Monseniorul va fi tare mișcat.

Procesiunea Miracolului, care avea loc în fiecare an la 28 iulie, data de pe vremea lui Jean al V-lea d'Hautecoeur, în semn de mulțumire adusă puterii miraculoase de vindecare, pe care Dumnezeu i-o dăduse, lui și stirpei sale, pentru a scăpa întregul Beaumont de ciumă. Legenda povestea că cei din neamul Hautecoeur datorau această putere intervenției sfintei Agnès, căreia îi erau pe deplin devotați; și, de aici, obiceiul ca, în ziua aniversării, să se scoată vechea statuie a sfintei, care era plimbată cu solemnitate de-a lungul străzilor orașului, în credința pioasă că ea nu contenea să alunge toate relele.

- Pentru procesiunea Miracolului, murmură în cele din urmă Angélique cu ochii pe desen, dar e peste douăzeci de zile, nici vorbă să avem timp.

Soții Hubert clătinară din cap. Într-adevăr, asemenea lucrare cerea o atenție fără de margini. Cu toate acestea, Hubertine se întoarse către tânăra fată.

- Aș putea să te ajut, aș lua ornamentele asupra mea, și tu n-ai avea de lucrat decât figura.

În tulburarea ei, Angélique cerceta mereu trăsăturile sfintei. Nu, nu! ea refuza, se apăra împotriva plăcerii de a primi. Ar fi cumplit de rău dacă ar deveni complice; căci, desigur, Félicien mințea, își dădea bine seama că nu era sărac, că se ascundea sub un veșmânt de lucrător; și toată simplitatea lui jucată, toată această poveste născocită ca să pătrundă până la ea, îi atrăgea atenția, amuzând-o de fapt și bucurând-o, transfigurându-se, văzând în el prințul regal care trebuia să fie, în convingerea absolută în care trăia din realizarea deplină a visului ei.

- Nu, repetă ea cu glasul pe jumătate, n-o să avem timp.

Și, fără să-și ridice ochii, continuă, ca și cum ar fi vorbit cu sine:

- Pentru sfântă, nu poți folosi nici lucrătura intercalată, nici ghipura. Ar fi nedemn... Trebuie o broderie în aur nuanțat.

- Tocmai, spuse Félicien, și eu mă gândeam la această broderie, știam că domnișoara îi va redescoperi secretul. În sacristie se poate vedea și astăzi un destul de frumos fragment cu o astfel de lucrătură.

Hubert se înflăcără.

- Da, da, e din secolul al cincisprezecelea, a fost brodat de una dintre străbunicele mele... În aur nuanțat, ah! nu exista lucrătură mai frumoasă, domnule. Dar cerea prea mult timp, costa prea scump, și pe urmă era nevoie de adevărați artiști. Sunt două sute de

ani de când nu se mai face lucrătura asta... Și dacă fiica mea refuză, puteți să vă lăsați păgubaș, pentru că în ziua de azi numai ea e în stare s-o ducă la bun sfârșit, nu cunosc pe altcineva care să aibă gingășia trebuitoare ochiului și mâinii.

De când se vorbea de aur nuanțat, Hubertine devenise respectuoasă. Adăuga și ea, convinsă:

- Adevărat, în douăzeci de zile e peste putință... ar trebui o răbdare de zână.

Dar, privind-o cu atenție pe sfântă, Angélique făcu o descoperire care-i inunda inima de bucurie. Agnès semăna cu ea. Desenând vechea statuie, Félicien desigur se gândise la dânsa; și gândul că era astfel mereu prezentă, că el o vedea mereu, pretutindeni, îi clătina hotărârea de a-l îndepărta. Ridică fruntea, în sfârșit, îl văzu tremurând, cu ochii umeziți de o rugăminte atât de fierbinte, că fu învinsă. Și doar prin acea răutate, prin acea știință naturală fetelor, nu vru să aibă aerul că primește.

- E peste putință, repetă ea, înapoindu-i desenul. N-aș face-o pentru nimeni.

Félicien schiță un gest de reală disperare. Pe el îl respingea, cel puțin așa înțelegea. Plecând, îi mai spuse lui Hubert:

- Cât despre bani, oricât veți cere... Doamnele acelea ar da până la două mii de franci...

Familia, de bună seamă, nu era interesată. Și totuși, această sumă mare o tulbură. Soțul se uitase la soție. Le-ar părea rău să piardă o comandă atât de avantajoasă!

- Două mii de franci, reluă Angélique cu vocea ei melodioasă, două mii de franci, domnule...

Și ea, pentru care banii nu aveau nici un preț, își reținu un zâmbet, un zâmbet de tachinare, care abia-i subția colțurile gurii, făcând haz ca să nu arate câtuși de puțin că se lasă în voia plăcerii de a-l vedea și de a-i prilejui o părere falsă despre ea.

- Oh, două mii de franci, domnule! primesc... N-aș face-o pentru nimeni, dar de vreme ce au hotărât să plătească... Dacă va fi nevoie, am să lucrez și noaptea.

Atunci, Hubert și Hubertine vrură să refuze la rândul lor, de teamă să nu se obosească prea mult.

- Nu, nu banii care-ți vin, nu-i poți trimite înapoi... Bizuie-te pe mine. Mitra dumitale va fi gata în ajunul procesiunii.

Félicien lăsă desenul și se retrase, cu inima zdrobită, fără a găsi curajul să dea noi explicații, ca să mai poată zăbovi. Ea nu-l iubea, desigur, se prefăcuse că nu-l cunoaște deloc și-l primise ca pe un client obișnuit, de la care doar banii sunt buni de luat. La început, se mânie, o învinui că are un suflet josnic. Cu atât mai bine! totul se sfârșise, nu se va mai gândi la ea. Apoi, pentru că se gândea fără încetare la Angélique, sfârși prin a o ierta: nu trăia din munca ei, nu trebuia să-și câștige pâinea? Două zile mai târziu, se simți peste măsură de nefericit, începu să dea târcoale, bolnav din pricină că nu putea cu nici un chip s-o vadă. Nu mai ieșea, nu mai apărea nici măcar la ferestre. Și își spunea că dacă ea nu-l iubea, dacă nu iubea decât câștigul, el pe zi ce trecea o iubea tot mai mult, așa cum se iubește la douăzeci de ani, fără judecată, după bunul plac al inimii, pentru bucuria și durerea de a iubi. O văzuse într-o seară, și - gata: de atunci, ea, și nu alta, era aleasa inimii lui; oricum ar fi, rea sau bună, slută sau chipeșă, săracă sau bogată, și-ar căuta moartea dacă n-ar fi a lui. În cea de a treia zi, suferea atât de cumplit, că, în ciuda jurământului de a o uita, se întoarse la familia Hubert.

Jos, după ce sunase, fu primit tot de broder, care, în fața confuziei explicațiilor lui, socoti necesar să-i ceară să urce din nou.

- Fata mea, domnul dorește să-ți explice niște lucruri pe care eu nu le înțeleg prea bine.

Atunci, Félicien bâigui:

- Dacă nu te stingherește prea mult, domnișoară, mi-ar place să te informez... Doamnele acelea mi-au recomandat să urmăresc personal lucrul... Cel puțin, dacă totuși nu deranjez...

Văzându-l că apare, Angélique își simțise inima bătând furtunos, până în capul pieptului. Îi tăia răsuflarea. Dar cu un efort, și-o domoli; sângele nu-i mai urcă nici măcar până în obraji; și, cum nu se poate mai liniștită, cu o înfățișare nepăsătoare, îi răspunse:

- Oh, nimic nu mă deranjează, domnule! Lucrez la fel de bine și în fața lumii... Ai făcut desenul, e normal să urmărești executarea.

Descumpănit, Félicien n-ar fi cutezat să se așeze, fără privirea Hubertinei, care-i zâmbea, cu zâmbetul ei grav, acestui client serios. Numaidecât, ea se apucă iarăși de lucru aplecată peste gherghelul la care broda în ghipură ornamentele gotice ale reversului mitrei. Lângă ea, Hubert începu să desprindă de pe perete un prapor terminat, uns cu clei, care se usca acolo de două zile, și pe care vroia să-l

dezdoaie. Nimeni nu mai vorbea, cele două brodeze și broderul lucrau, ca și când nimeni altcineva nu s-ar fi aflat în încăpere.

Și tânărul se liniști puțin, în mijlocul acestei tăceri depline. Sună de ora trei, umbra catedralei pornea să se alungească, o lumină slabă, fină, pătrundea pe fereastra larg dechisă. Era ceasul amurgului, care începea încă de la amiază pentru căsuța răcoroasă și înverzită de la piciorul colosului. Se auzea un ușor zgomot de pantofi peste dale, un internat de fetițe care erau conduse la spovedanie. În atelier, bătrânele unelte, bătrânele ziduri, tot ce rămânea aici neclintit, părea să doarmă somnul veacurilor; și ele răspândeau răcoare și liniște din belșug. Un pătrat mare de lumină albă, egală și curată, cădea peste gherghelul deasupra căruia se încovoiau brodezele cu profilurile lor delicate, în reflexul roșcat al aurului.

- Domnișoară, aș fi vrut să-ți spun, începu Félicien stânjenit, simțind că trebuia să-și justifice venirea, aș fi vrut să-ți spun că, pentru părul sfintei, aurul mi se pare de preferat mătăsii.

Ea ridicase fruntea. Râsul ochilor săi îi dădeau limpede de înțeles că ar fi putut să nu se deranjeze, dacă nu mai avea nici o altă recomandație de făcut. Și se aplecă din nou, răspunzându-i cu o voce dulce-batjocoritoare.

- Fără îndoială, domnule.

El se simți foarte prost, abia atunci băgă de seamă că ea tocmai lucra la părul sfintei. În fața sa era desenul pe care îl făcuse, dar colorat în diverse nuanțe de acuarelă, înfrumusețat de aurul așternut în tonuri calde de miniatură veche, îngălbenită într-o carte de rugăciuni. Și ea copia această imagine, cu o răbdare și o iscusință de artist care pictează sub lupă. După ce o reproduse cu o linie puțin groasă de satin alb, bine întins, dublat de o pânză trainică, acoperise satinul cu fire de aur aruncate de la stânga la dreapta, oprite fără greș la cele două capete, libere și atingându-se toate. Apoi, folosindu-se de aceste fire ca de o urzeală, le distanța cu vârful acului pentru a regăsi desenul dedesubt, urmărea acest desen, cosea firele de aur cu puncte de mătase în curmeziș, pe care le asorta la nuanțele modelului. În zonele de umbră, mătasea ascundea complet aurul; în demitente[1], punctele se spațiau din ce în ce mai mult; și luminile erau

[1] *Demitentă* - valoare intermediară de ton, care leagă armonios părțile luminoase de cele întunecate ale unei picturi sau gravuri.

făcute numai din aur lăsat descoperit. Era aurul nuanțat, fondul de aur pe care acul îl nuanța cu mătase, un tablou în culori combinate, ca încălzite dedesubt de o glorie, de strălucire mistică.

- Ah! spuse pe neașteptate Hubert, care începu să dezdoaie praporul, înfășurând pe degete sfoara spalierului, capodopera unei brodeze era din aur nuanțat... Ea trebuia să facă, după cum sta scris în statuie, „o figură singură care să fie din aur nuanțat, având a șasea parte din înălțime..." Tu ai fi fost primită, Angélique.

Și tăcerea se lăsă din nou. Pentru părul sfintei, abătându-se de la regulă, Angélique avusese aceeași idee ca și Félicien: acea de a nu folosi mătase, de a acoperi aurul cu aur; și mânui zece fire de aur pentru intercalat, având tonuri diferite, de la aurul roșu-închis al jarului ce se stinge, până la galbenul deschis al pădurilor de toamnă. De la gât până la glezne, Agnès se înveșmânta astfel într-o revărsare de păr de aur. Valul pornea de la ceafă, îi acoperea spatele ca o pelerină groasă, năvălea în față, pe umeri, în două unde care, adunate iar sub bărbie, curgeau până la picioare. Un păr miraculos, un păr uluitor, căzând în bucle enorme, o rochie călduță și vie.

În ziua aceea, Félicien nu știu decât s-o privească pe Angélique cum brodează buclele cu împunsături depărtate, în sensul răsucirii lor; și nu se plictisi să tot vadă părul crescând și arzând sub acul ei. Profunzimea lui, marea înfiorare care îl desfășura dintr-odată, îl tulburau. Hubertine, care cosea fluturașii de aur, ascunzând firul fiecăruia cu câte un firișor de frizură, se răsucea din când în când, îl învăluia în privirea sa calmă, când trebuia să arunce în măgăruș vreun fluturaș prost făcut. Hubert, după ce trăsese scândurelele ca să scoată praporul de pe suluri, sfârșea minuțioasa împăturire a acestuia. Și Félicien, a cărui tăcere sporea stânjeneala, izbuti să-și dea seama că trebuia să aibă înțelepciunea de a pleca, pentru că nu-și mai amintea nici una dintre observațiile pe care își făgăduise să le facă.

Se ridică, bâigui:

- Am să revin... Am reprodus atât de rău desenul fermecător al capului, încât vei avea probabil nevoie de îndrumările mele.

Liniștită, Angélique își așeză peste ochii lui ochii ei mari, negri.

- Nu, nu... Dar poți să revii, domnule, poți să revii, dacă te îngrijorează execuția.

El plecă fericit de permisiune, mâhnit de această răceală. Nu-l

iubea, nu-l va iubi niciodată, era lucru hotărât. Şi atunci, la ce bun? Şi a doua zi, şi în zilele următoare reveni în casa răcoroasă de pe strada des Orfèvres. Ceasurile pe care nu le petrecea acolo erau groaznice, pustiite de lupta sa interioară, sfâşiate de îndoieli. Nu se liniştea decât în preajma brodezei, împăcat până şi cu gândul că nu-i e pe plac, alinat de toate cele, numai ea să fie de faţă. Venea în fiecare dimineaţă, vorbea de lucrare, se aşeza înaintea gherghefului, ca şi cum prezenţa lui ar fi fost necesară; şi-l încânta să-i regăsească profilul delicat şi neclintit, scăldat în lumina blondă a părului, să urmărească jocul sprinten al mânuţelor ei mlădioase descurcându-se printre acele lungi. Era foarte naturală, acum îl trata ca pe un tovarăş de muncă. Cu toate acestea, simţea mereu între ei anumite lucruri despre care ea nu vorbea şi care lui îi umpleau inima de nelinişte. Ridica uneori capul, cu aerul ei batjocoritor, cu ochii plini de nerăbdare şi întrebători. Apoi, văzându-l că se tulbură, devenea din nou grozav de rece.

Dar Félicien descoperise un mijloc ca s-o captiveze, de care făcea abuz. Acela de a-i vorbi despre arta sa, despre vechile capodopere de broderie pe care le văzuse, păstrate în tezaurele catedralelor sau gravate în cărţi: sfite minunate, sfita lui Carol cel Mare, din mătase roşie, cu vulturi mari având aripi larg deschise, sfita din Sion, care împodobeşte o sumedenie de sfinţi; o dalmatică socotită cea mai frumoasă dintre cele cunoscute, dalmatica imperială, pe care este celebrată gloria lui Isus Christos pe pământ şi în cer, Schimbarea la faţă, Judecata de Apoi, ale cărei numeroase personaje sunt brodate în mătase nuanţă, în aur şi argint; şi un arbore al lui Ieseu, care este o perdea de altar din mătase pe satin, părând desprinsă dintr-un vitraliu din secolul al cincisprezecelea. Abraham, în partea de jos, David, Solomon, Fecioara Maria, apoi, în partea de sus, Isus; şi epitrahile nemaipomenite, epitrahilul de o atât de mare simplitate, Isus pe cruce, însângerat, stropit cu mătase roşie pe stofa cu fireturi de aur, având-o la picioarele sale pe Fecioara susţinută de sfântul Ioan, în sfârşit, epitrahilul din Naintré, pe care se vede Maria, încălţată, stând cu măreţie şi ţinând pruncul pe genunchi. Alte şi alte minunăţii se perindau, vrednice de respect prin marea lor vechime, de o sinceritate, de o naivitate în bogăţie, pierdute în zilele noastre, păstrând de la artofoare mirosul de tămâie şi mistica licărire a aurului stins.

- Ah, suspină Angélique, s-a sfârşt cu toate aceste lucruri frumoase. Nu le mai poţi recunoaşte nici măcar tonurile.

Şi, cu ochii scăpărători, se oprea din lucru, când el îi spunea povestea marilor brodeze de altădată, Simone de Gaules, Colin Jolye, ale căror nume au străbătut veacurile. Apoi, trăgând iar de ac, rămânea transfigurată, păstra pe chip strălucirea pasiunii sale de artistă. Niciodată nu-i părea lui mai frumoasă - atât de entuziastă, atât de feciorelnică, arzând de o flacără curată în sclipirea aurului şi a mătăsii, cu aptitudinea ei profundă, cu lucrul de precizie, cu împunsăturilor mărunte în care îşi punea tot sufletul. El înceta să mai vorbească, o privea îndelung, până când, trezită din pricina tăcerii, ea îşi dădea seama cât de mult o tulbura Félicien. Se simţea ruşinată ca de o bătălie pierdută, îşi redobândea calmul nepăsător, vocea mânioasă.

- Bun! uite că mi se-ncurcă iar mătăsurile!... Mamă, stai o dată locului!

Hubertine, care nu se clintise defel, zâmbea, liniştită. La început, îşi făcuse griji de stăruinţele tânărului, stătuse de vorbă despre acest lucru cu Hubert, într-o seară, când se culcau. Dar băiatul nu le displăcea, rămânea nemaipomenit de cuviincios: pentru ce s-ar fi opus unor întâlniri din care putea ieşi fericirea fetei? Lăsa, deci, să se desfăşoare lucrurile, pe care le supraveghea, cu aerul ei înţelept.

Se scurse o săptămână, lucrul la mitră avansa. Întâlnirile zilnice deveniseră de o mare duioşie familiară.

- Fruntea foarte înaltă, nu-i aşa? fără urme de sprâncene.
- Da, foarte înaltă, şi nici o umbră, ca-n miniaturile vremii.
- Dă-mi mătasea albă.
- Aşteaptă o clipă, să-i trag firul.

O ajuta, era ca o alinare a lucrului în doi. Asta îi plasa în realitatea de toate zilele. Fără ca vreun cuvânt de iubire să fie rostit, fără ca măcar vreo atingere voită să le apropie degetele, legătura se strângea cu fiecare oră ce trecea.

- Tată, ce faci acolo? nu te mai auzi deloc.

Se întorcea, îl zărea pe broder cu mâinile ocupate să înfăşoare firul pe una dintre broşe, cu ochii drăgăstoşi aţintiţi asupra soţiei sale.

- Îi dau maică-ti nişte aur.

Şi, de la broşa adusă, din mulţumirea mută a Hubertinei, din zelul neistovit al lui Hubert în jurul ei, un suflu călduţ de alintare se răspândea, îi învăluia pe Angélique şi pe Félicien, aplecaţi din nou deasupra gherghefului. Atelierul însuşi, bătrâna încăpere cu ustensilele ei vechi, cu pacea ei din alte vremuri, era complice. Părea atât de departe de stradă, retras în adâncul visului, în acel meleag al sufletelor bune unde domneşte miracolul, împlinirea lesnicioasă a tuturor bucuriilor.

Peste cinci zile, mitra urma să fie predată; şi Angélique, sigură că o va termina, că va câştiga douăzeci şi patru de ore, răsufla uşurată, se mira că-l vede pe Félicien atât de aproape de ea, cu coatele rezemate de capra de lemn. Erau, prin urmare, tovarăşi de muncă? Nu se mai apăra împotriva a ceea ce simţea cuceritor în el, nu mai zâmbea răutăcioasă în legătură cu tot ce ascundea el şi ea ghicea. Atunci, ce o domolise, în aşteptarea ei neliniştită? Şi veşnica întrebare revenea, întrebarea pe care şi-o punea în fiecare seară, când se culca: îl iubea? Ceasuri de-a rândul, în adâncul patului ei mare, întorsese cuvintele pe toate părţile, căutând înţelesuri care îi scăpau. Pe neaşteptate, în noaptea aceea, simţi cum i se sfâşie inima, izbucni în lacrimi, cu capul înfundat în pernă, pentru că nu mai înţelegea nimic. Îl iubea, îl iubea din cale afară de mult. De ce? nu ştia, nu va şti niciodată nimic; dar îl iubea, toată fiinţa ei îl striga. Se făcuse lumină, dragostea izbucnise ca razele soarelui. Plânse multă vreme, plină de o ruşine şi de o fericire peste putinţă de exprimat, prinsă iarăşi de părerea de rău că nu i se destăinuise Hubertinei. Secretul o înăbuşea, şi făcu un mare jurământ, acela de a redeveni ca de gheaţă pentru Félicien, de a suferi până la capăt mai degrabă decât de a-l lăsa să-i vadă afecţiunea. Să-l iubească, să-l iubească fără a i-o spune era pedeapsa, încercarea ce trebuia să-i răscumpere păcatul. Suferea cu plăcere, se gândea la martirele din *Legendă*, îi părea că flagelându-se astfel, devenea sora lor, şi că ocrotitoarea sa Agnès o privea cu ochii trişti şi blânzi.

A doua zi, Angélique isprăvi mitra. Brodase cu fire de mătase despicate - mai uşoare decât cele folosite la Fecioară - mânuţele şi picioruşele, singurele colţuri de goliciune albă ce ieşeau de sub regalul păr de aur. Termina faţa, de o delicateţe de crin, pe care aurul apărea precum sângele vinelor, sub epiderma de mătase. Şi

această faţă de soare se înălţa la orizontul mării, purtată de cei doi îngeri.

Când intră, Félicien scoase un strigăt de admiraţie:

- O, seamănă cu dumneata!

Era o mărturisire involuntară, mărturisirea asemănării pe care îşi întemeiase desenul. Ea îl înţelese, deveni roşie ca focul.

- Adevărat, fata mea, are ochii tăi frumoşi, spuse Hubert, care se apropiase.

Hubertine se mulţumea să zâmbească, deoarece ea băgase de seamă cu mult timp înainte; şi păru surprinsă, chiar întristată, când o auzi pe Angélique răspunzând cu vocea sa dinainte, din zilele rele:

- Ochii mei frumoşi, îţi baţi joc de mine!... Sunt urâtă, mă cunosc eu bine.

Apoi, ridicându-se, se scutură, exagerându-şi rolul de fată interesată şi rece.

- Ah, bine că s-a sfârşit!... Mă săturasem, am scăpat de o straşnică povară de pe umeri!... Ştii, n-aş mai lua-o de la capăt pentru acelaşi preţ!

Félicien o asculta uluit. Ei, cum aşa? iarăşi banii! O simţise, un moment, atât de îndrăgostită, atât de pasionată de arta ei! Prin urmare, se înşelase, de vreme ce o redescoperea sensibilă numai la gândul câştigului, indiferentă până la a se bucura că terminase şi că nu-l va mai vedea? De câteva zile era cuprins de disperare, căuta zadarnic un pretext ca să mai poată veni pe la ea. Şi ea nu-l iubea, şi ea nu-l va iubi niciodată! Inima îi era sugrumată de o asemenea suferinţă, că i se împăinjeneau ochii.

- Domnişoară, nu montezi dumneata mitra?

- Nu, mama se pricepe mult mai bine... Eu sunt tare mulţumită că n-am să mai pun mâna pe ea.

- Aşadar, nu-ţi iubeşti munca?

- Eu!... Eu nu iubesc nimic.

Hubertine fu nevoită să-i ceară, cu asprime, să tacă. Şi îl rugă pe Félicien s-o scuze pe această copilă nervoasă, îi spuse că a doua zi, devreme, mitra va fi la dispoziţia lui. Era o concediere, dar el nu pleca, privea bătrânul atelier, plin de umbră şi de pace, ca şi când ar fi fost alungat din paradis. Aici avusese iluzia unor ceasuri atât de dulci, simţea atât de dureros că, smulsă din piept, inima lui rămânea

aici! Ce-l chinuia mai mult, era faptul că nu putea să se explice, că ducea cu sine o groaznică îndoială. În sfârșit, trebui să plece.

Abia se închise ușa, ca Hubert întrebă:

- Ce ai tu, copila mea? Ești bolnavă?

- Ei, nu! băiatul ăsta mă plictisea. Nu vreau să-l mai văd.

Și atunci, Hubertine încheie:

- Bine, n-ai să-l mai vezi. Numai că nimic nu te împiedică să fii politicoasă.

Angélique, sub un motiv oarecare, nu avut decât timpul necesar de a se urca în camera sa. Acolo izbucni în lacrimi. Ah, cât era de fericită și cât suferea! Sărmanul, dragul ei îndrăgostit, cât de trist fusese nevoit să plece! Dar, așa cum le jurase sfintelor, îl va iubi până la moarte și el nu va ști niciodată.

VII

În seara aceleiași zile, imediat ce se ridică de la masă, Angélique se plânse de o mare indispoziție și urcă în camera sa. Emoțiile din timpul dimineții, lupta cu sine însăși, o zdrobiseră. Se culcă numaidecât, izbucni din nou în lacrimi, cu capul vârât sub cearșaf, cu nevoia disperată de a dispărea, de a nu mai fi.

Ceasurile trecură, se lăsase noaptea, o noapte fierbinte de iulie, a cărei liniște apăsătoare pătrundea pe fereastra lăsată larg deschisă. Pe cerul negru sclipea un furnicar de stele. Trebuia să fie aproape ora unsprezece, luna aflată la ultimul pătrar, de pe acum subțiată, nu avea să răsară decât spre miezul nopții.

Și, în camera întunecată, Angélique plângea întruna vărsând un șuvoi nesecat de lacrimi, când o bătaie la ușă o făcu să ridice capul. Urmă un moment de tăcere, apoi o voce drăgăstoasă o strigă:

- Angélique... Angélique... scumpa mea...

Recunoscu vocea Hubertinei. De bună seamă, ea auzise zgomotul îndepărtat al plânsului; și, neliniștită, pe jumătate dezbrăcată, urca să vadă despre ce e vorba.

- Angélique, ești bolnavă?

Ținându-și răsuflarea, tânăra fată nu răspunse. Nu simțea decât o imensă dorință de singurătate, singura ușurare a răului de care suferea. Un cuvânt de mângâiere, o dezmierdare, fie și din partea maică-si, ar fi ucis-o. Și-o imagina în dosul ușii, ghicea că avea picioarele desculțe, după lipăitul lor ușor peste dale. Se scurseră două minute și o bănuia mereu acolo, aplecată, cu urechea lipită de lemn, strângându-și cu frumoasele sale brațe veșmintele descheiate.

Neînțelegând nimic, fără să răsufle, Hubertine nu îndrăznea s-o strige din nou. Era pe deplin încredințată că auzise plânsete; dar, dacă până la urmă copila adormise, la ce bun s-o trezească? Așteptă încă un minut, preocupată de amărăciunea pe care i-o ascundea fiica sa, ghicind-o întrucâtva, cuprinsă ea însăși de o mare și duioasă emoție. Și se hotărî să coboare așa cum urcase, având mâinile obișnuite cu cele mai mici cotituri, fără să lase alt zgomot după ea, în casa cufundată în beznă, decât lipăitul ușor al picioarelor sale desculțe.

Și atunci, Angélique fu cea care, stând în capul oaselor, în mijlocul patului, începu să asculte. Tăcerea era atât de deplină, că distingea apăsarea ușoară a călcâielor pe marginea fiecărei trepte. Jos, ușa camerei se deschise, se închise; după aceea, prinse un murmur abia deslușit, o șușotire afectuoasă și tristă - ceea ce părinții săi vorbeau despre ea, fără îndoială, temerile, dorințele lor.

Angélique nu se putea opri, lacrimile îi curgeau întruna; dar, acum, îi șiroiau în tăcere, călduțe și repezi, asemenea sângelui din vinele sale. O singură întrebare revenea, încă de dimineața, în mintea ei, îi rănea toată ființa: avusese dreptate să-l ducă la disperare pe Félicien, să-l izgonească astfel, cu convingerea că nu-l iubea, înfiptă în inimă, ca un cuțit? Ea îl iubea, și totuși îi pricinuise această suferință, și ea însăși suferea năprasnic. Pentru ce atâta durere? sfintele cereau lacrimi? ar fi supărat-o pe Agnès s-o știe fericită? Acum, o sfâșia îndoiala. Altădată, când îl aștepta pe cel ce trebuia să vină, rânduia mai bine lucrurile: el va intra, ea îl va recunoaște, amândoi vor pleca împreună, foarte departe și pentru totdeauna. Și el venise, și iată că și unul și celălalt plângeau, despărțiți pentru totdeauna. Pentru ce? ce se întâmplase, oare? cine–i ceruse acel jurământ crud, de a-l iubi fără să i-o spună?

Dar mai ales teama că era vinovată, că fusese răutăcioasă o mâhnea adânc pe Angélique. Poate că fata rea apăruse iarăși. Uimită, își amintea viclenia cu care făcea pe nepăsătoarea, felul batjocoritor în care îl primea pe Félicien, plăcerea malițioasă ce o simțea dându-i o impresie falsă despre ea. Lacrimile i se întețeau, inima i se topea de o milă adâncă, nemărginită, pentru suferința pe care o pricinuise astfel, fără să vrea. Îl vedea mereu plecând, avea prezentă mâhnirea adâncă a chipului său, ochii lui tulburi, buzele sale tremurătoare; și îl urmărea pe străzi, acasă la el, palid, rănit de moarte de ea, pierzându-și sângele picătură cu picătură. Unde era el acum? Nu se zbătea scuturat de friguri? Mâinile i se încleștau de spaimă la gândul că nu știa cum să îndrepte răul. Ah, o revolta gândul că îl făcuse să sufere! Ar fi vrut să fie bună, și asta numaidecât, ca să aducă fericire în jurul ei.

Curând avea să sune de miezul nopții, ulmii mari ai episcopiei ascundeau luna la orizont, și camera rămânea întunecată. Atunci, lăsânduși capul pe pernă, Angélique nu se mai gândi la nimic, vru să adoarmă; dar nu putea, lacrimile continuau să-i curgă din pleoapele închise. Și gândurile îi reveneau, se gândea la violetele pe care, de cincisprezece zile, când urca să se culce, le găsea pe balcon, în fața ferestrei. Câte un buchet de violete în fiecare seară. Félicien, desigur, i le arunca din Clos-Marie, își amintea cum îi povestise că numai violetele, printr-o neobișnuită însușire, o calmau, pe când mirosul altor flori, dimpotrivă, o chinuia cu dureri de cap îngrozitoare; și el îi trimitea astfel nopți plăcute, un somn înmiresmat, odihnit de vise frumoase. În seara aceea, cum își pusese buchetul la căpătâi, avu fericita idee să-l ia, îl culcă lângă ea, aproape de obraz, se liniști respirându-l. Până la urmă, violetele îi secară izvorul lacrimilor. Cu toate acestea, nu adormea, stătea cu ochii închiși, scăldată în acel parfum ce venea de la el, fericită că se odihnea și aștepta, într-o părăsire încrezătoare a întregii sale ființe.

Dar o străbătu un puternic fior. Suna de miezul nopții, deschise pleoapele, se miră că-și regăsește camera plină de o lumină vie. Deasupra ulmilor, luna se înălța cu încetineală, stingând stelele pe cerul fără strălucire. Prin fereastră zărea absida catedralei, de un alb intens. Și părea că reflexul acelui alb scălda camera într-o lumină lăptoasă și proaspătă, de revărsat de zori. Pereții albi, grinzile albe, toată acea goliciune albă crescuse, se lărgise, și se retrăsese, ca într-un vis. Recunoștea totuși mobilele vechi de stejar închis la culoare, dulapul, sipetul, scaunele cu muchiile lucioase ale sculpturilor. Singur patul, patul ei pătrat, de o amploare regală, o emoționa, de parcă nu l-ar mai fi văzut niciodată, ridicându-și coloanele, purtându-și baldachinul de țăsătură veche pictată, colorată în roz, scăldat de lună într-o pânză de apă atât de adâncă, încât se credea deasupra unui nor, în văzduh, purtată de un stol de aripi mute și nevăzute. O clipă, simți ca o largă legănare; apoi, ochii i se obișnuiră, patul stătea frumos în colțul obișnuit. Rămase cu

capul nemișcat, cu privirile rătăcitoare, în mijlocul acelui lac de raze, cu buchetul de violete pe buze.

Ce aștepta? de ce nu putea să doarmă? Acum era sigură, aștepta pe cineva. Dacă se oprise din plâns, însemna că urma să vină. Îl vestea acea lumină mângâietoare care punea pe fugă norul gândurilor sale negre. Urma să vină, luna vestitoare nu intrase înaintea lui decât pentru a le da acea albă strălucire de auroră. Camera era așternută cu catifele albe, se puteau și vedea. Atunci, ea se ridică, se îmbrăcă: într-o rochie complet albă, rochia de muselină pe care o avea în ziua plimbării la ruinele de la Hautecoeur. Nici măcar nu-și strânse părul, care-i înveșmântă umerii. Picioarele îi rămaseră desculțe în papuci. Și aștepta.

Deocamdată, Angélique nu știa pe unde va veni. De bună seamă, nu va putea să urce, se vor vedea amândoi, ea rezemată în coate de balcon, el, jos, în Clos-Marie. Cu toate acestea, se așezase, de parcă ar fi înțeles că era inutil să se ducă la fereastră. De ce n-ar trece el prin pereți, ca sfinții din *Legendă?* Aștepta. Dar nu aștepta câtuși de puțin singură, le simțea pe toate în preajma sa, pe toate fecioarele al căror zbor alb o învăluia din tinerețea ei. Pătrundeau o dată cu raza lunii, veneau din arborii mari și misterioși ai episcopiei, cu coroane albastre, din colțurile pierdute ale catedralei, unde se îmbuca pădurea ei de pietre. Din întregul orizont cunoscut și iubit, din la Chevrotte, din sălcii, din ierburi, tânăra fată își auzea visele reîntorcându-i-se, și speranțele, și dorințele, tot ce pusese din ea în lucrurile văzute zi de zi, și pe care lucrurile i le trimiteau îndărăt. Niciodată glasurile nevăzute nu vorbiseră atât de tare, îl asculta pe cel de dincolo, recunoștea în adâncul nopții arzătoare, fără cea mai slabă adiere de vânt, ușoara înfiorare care pentru ea era abia simțitul freamăt al rochiei sfintei Agnès, când ocrotitoarea corpului său se afla în preajma ei. Se bucura s-o știe pe Agnès acolo, alături de ceilalți. Și aștepta.

Se mai scurse un timp, Angélique nu-și dădea bine seama. I se păru cu totul firesc când Félicien sosi, încălecând balustrada balconului. Talia lui înaltă se contura pe cerul alb. Nu intră, rămase în cadrul luminos al ferestrei.

- Nu te teme... Sunt eu, am venit.

Ea nu se temea, îl găsea pur și simplu punctual.

- Te-ai urcat pe șarpante, nu-i așa?

- Da, pe șarpante.

Această cale atât de simplă o făcu să râdă. Se ridicase întâi pe streașina ușii; apoi, de acolo, cățărându-se de-a lungul consolei, al cărei picior se sprijinea pe bandoul parterului, ajunsese fără greutate pe balcon.

- Te așteptam, vino lângă mine.

Félicien nu se clinti, amețit de această fericire neașteptată. Și acum, Angélique era sigură că sfintele nu-i interziceau să iubească, pentru că le auzea întâmpinându-l, o dată cu ea, printr-un râs prietenos, ușor ca o răsuflare a nopții. Cum de făcuse prostia să creadă că Agnès se va supăra? În ceea ce o privea, Agnès strălucea de o bucurie pe care o simțea cum îi coboară peste umeri și o acoperă asemenea mângâierii a două aripi mari.

- Vino lângă mine, te așteptam.

Atunci, clătinându-se, Félicien intră. Făcuse trei pași. Dar tremura, căzu în genunchi, departe de ea.

- De-ai ști ce tortură îngrozitoare!... Niciodată n-am mai suferit astfel, singura durere adevărată este să nu te crezi iubit... Vreau mai degrabă să pierd totul, să ajung un nevoiaș, un muritor de foame, secătuit de boală. Dar nu vreau să mai petrec o singură zi în chinul acesta mistuitor al inimii, să-mi spun că nu mă iubești... Fii bună, cruță-mă...

Ea îl asculta, mută, răvășită de milă, și totuși fericită.

- Cum m-ai lăsat să plec azi-dimineață! Îmi închipuiam că ai devenit mai bună, că m-ai înțeles. Și te-am regăsit la fel ca în prima zi, tratându-mă ca pe un simplu client, care vine și pleacă, amintindu-mi cu asprime de chestiunile josnice ale vieții... Pe scară, mă împleticeam. Ajuns afară, am luat-o la fugă, îmi era teamă să nu izbucnesc în lacrimi. Mai târziu, în momentul când am vrut să urc la mine, mi s-a părut că o să mă înăbuș, dacă mă închid în casă... Atunci, am luat-o din nou razna de-a lungul câmpului, am rătăcit la întâmplare, când pe un drum, când pe altul. Am mărșăluit așa și după ce s-a lăsat noaptea. Dar chinul alerga tot atât de repede și mă devora. Când iubești, nu poți scăpa de pedeapsa iubirii... Iată! aici îmi înfipseseși cuțitul, și vârful lui mi se înfigea tot mai atânc.

Scoase un geamăt prelung, amintindu-și de chinul lui.

- Am rămas câteva ceasuri în iarbă, doborât de suferință, ca un copac smuls din rădăcini... Și nimic nu mai exista pentru mine, în

afară de dumneata. La gândul că n-o să te mai văd, îmi venea să mor. Brațele și picioarele îmi și înțepeniseră, simțeam că-mi pierd mințile... De aceea m-am întors. Nu știu pe unde am trecut, nici cum am putut să ajung până în această cameră. Iartă-mă, aș fi sfărâmat ușile cu pumnii, m-aș fi cățărat până la fereastra dumitale și în plină zi...

Ea era în umbră. Îngenuncheat, sub lumina lunii, el n-o vedea - din cale afară de palidă în dragostea-i plină de căință, și atât de emoționată, că nu putea să vorbească. O crezu nepăsătoare, își împreună mâinile.

- Totul a început de departe... Te-am zărit într-o seară, aici, la această fereastră. Nu erai decât ceva de un alb nedefinit, cu mare greutate îți deslușeam fața, și totuși te vedeam, te ghiceam așa cum ești. Dar îmi era grozav de teamă, dădeam târcoale nopți în șir, fără să am curajul de a te întâlni la lumina zilei... Și apoi, îmi plăceai în acest mister, eram fericit să visez la dumneata, ca la o necunoscută pe care n-am s-o cunosc niciodată... Mai târziu, am aflat cine ești, nu poți rezista nevoii de a ști, de a-ți cunoaște visul. Atunci a început și înfrigurarea mea. Ea a crescut la fiecare întâlnire. Îți aduci aminte, prima dată, pe câmpul de aici, în dimineața când cercetam vitraliul. Niciodată nu m-am simțit atât de stângaci, ai avut toată dreptatea să-ți bați joc de mine... Și te-am înspăimântat după aceea, am continuat să fiu neîndemânatic, urmărindu-te până la săracii dumitale. Încetasem de mult să mai fiu stăpânul voinței mele, săvârșeam lucrurile cu uimirea și cu teama de a le săvârși... Când m-am prezentat ca să comand acea mitră, eram mânat de o forță, pentru că eu n-aș fi îndrăznit câtuși de puțin, știam bine că am să-ți displac... De-ai putea înțelege cât de vrednic de milă sunt! Nu mă iubi, dar îngăduie-mi să te iubesc. Fii rece, fii răutăcioasă, am să te iubesc oricum vei fi. Nu cer decât să te văd, fără nici o speranță, pentru singura bucurie de a mă afla astfel, la picioarele dumitale.

Tăcu, sfârșit, pierzându-și curajul de a crede că nu găsea nimic ca s-o înduioșeze. Nu-și dădea seama că ea zâmbea, cu un zâmbet de neînvins, și care i se mărea încetul cu încetul pe buze. Ah! dragul băiat, era atât de sincer și atât de credincios, își rostea ruga dintr-o inimă cu totul nouă și pătimașă, stând în adorație dinaintea ei, ca dinaintea visului însuși al tinereții sale! Ai spune că luptase mai întâi ca să nu-l revadă, apoi că jurase să-l iubească fără ca

măcar el să știe! Se lăsase o tăcere adâncă, sfintele nu te opreau nicidecum să iubești, când iubești astfel. În spatele ei alergase ceva vesel, abia ca un tremur - unda mișcătoare a lunii peste pătratul camerei. Un deget nevăzut, de bună seamă cel al ocrotitoarei sale, i se lipi de buze, ca s-o dezlege de jurământ. De acum încolo putea să vorbească, tot ce plutea cu forță și simțire în jurul său îi insufla cuvintele.

- Ah, da! îmi aduc, îmi aduc aminte...

Și Félicien fu dintr-odată cucerit de muzica acestei voci, al cărei farmec asupra lui era atât de puternic, că iubirea lui creștea numai auzind-o.

- Da, îmi aduc aminte când ai venit noaptea... Erai atât de departe, în primele seri, că mă îndoiam de zgomotul deslușit al pașilor dumitale. După aceea, te-am recunoscut, și mai târziu ți-am zărit umbra, și într-o seară, în sfârșit, te-ai arătat, pe o noapte frumoasă, asemenea celei de acum, în plină lumină albă. Ieșeai încetul cu încetul din lucruri, așa cum te așteptam de ani și ani... Îmi aduc aminte hohotul de râs abia stăpânit, care a izbucnit fără să vreau din mine, când ai salvat acea rufă luată de pe Chevrotte. Îmi aduc aminte de furia mea, când îmi răpeai săracii, dându-le atât de mulți bani, încât eu aveam aerul unei zgârcite. Îmi aduc aminte spaima mea, din seara când m-ai silit să alerg atât de repede, desculță prin iarbă... Da, îmi aduc, îmi aduc aminte...

Vocea ei de cristal se tulburase puțin, înfiorată de această din urmă amintire pe care o evoca, de parcă acel: „Te iubesc“, ar fi trecut din nou peste fața sa. Și el o ascultase în extaz.

- Am fost răutăcioasă, e foarte adevărat. Când nu știi, te porți de-a dreptul prostește! Faci lucruri pe care nu le crezi necesare, te temi să nu greșești dacă te supui îndemnului inimii. Dar câte remușcări am avut după aceea, cât am suferit pentru suferința dumitale!... Dacă aș fi vrut să explic toate astea, cu siguranță că n-aș fi putut. Când ai venit cu desenul sfintei Agnès, eram încântată să lucrez pentru dumneata, nu mă îndoiam că o să revii în fiecare zi. Și, bagă de seamă, m-am prefăcut indiferentă, ca și când mi-aș fi dat osteneala să te alung din casă. Oare simțim nevoia să ne lăsăm pradă nefericirii? În timp ce vroiam să te primesc cu brațele deschise, exista aici, în adâncul ființei mele, o altă femeie care se revolta, care se temea și nu avea încredere în dumneata, căreia îi făcea plăcere să te chinuie cu îndoieli, având nedeslușit în minte

gândul de a încheia o sfadă, căreia i-a și uitat pricina veche. Nu sunt întotdeauna bună, se ciocnesc în mine sentimente pe care nu le cunosc... Și cel mai rău lucru, de bună seamă, este că ți-am vorbit de bani. Ah, banii! eu care nu m-am gândit niciodată la ei, care aș primi chiar și căruțe pline cu bani numai pentru bucuria de a face să plouă cu ei unde aș dori! Ce distracție răutăcioasă a putut să mă apuce, de m-am ponegrit astfel! Mă ierți?

Félicien era la picioarele fetei. Mersese în genunchi până la ea. Totul era neașteptat și întrecea orice închipuire.

Murmură:

- Ah, suflet drag, neprețuit, și frumos, și bun, de o bunătate minunată, care m-a tămăduit dintr-o răsuflare! Nu mai știu dacă am suferit... Și e rândul dumitale să mă ierți, pentru că am să-ți fac o mărturisire, trebuie să-ți spun cine sunt.

O mare tulburare îl prindea iarăși, la gândul că nu putea să se ascundă mai mult, atunci când ea i se destăinuia cu atâta sinceritate. Ar fi fost necinstit din partea lui. Șovăia, temându-se să n-o piardă, dacă ar neliniști-o viitorul, după ce, în sfârșit, l-ar cunoaște. Și ea, din nou răutăcioasă, fără să vrea, îl aștepta să vorbească.

Pe șoptite, el continuă:

- I-am mințit pe părinții dumitale.

- Da, știu, spuse ea, zâmbitoare.

- Nu, nu știi, nu poți ști, n-ai de unde... Nu pictez pe sticlă decât pentru plăcerea mea, trebuie să știi...

În clipa aceea, cu o mișcare grăbită, ea îi puse mâna pe gură, îi opri destăinuirea.

- Nu vreau să știu... Te așteptam, și ai venit. Asta îmi e de ajuns.

El nu mai vorbea, mâna aceea mică peste buzele lui îl înăbușea de fericire.

- Am să știu mai târziu, când va fi timp... Apoi, te asigur că știu. Nu poți fi decât cel mai frumos, cel mai bogat, cel mai nobil, căci acesta este visul meu. Aștept foarte liniștită, sunt sigură că se va realiza... Ești cel pe care-l așteptam, și sunt a dumitale...

Se întrerupse pentru a doua oară, în freamătul cuvintelor pe care le rostea. Nu singură le găsea, îi veneau din noaptea frumoasă, din imensul cer alb, din arborii bătrâni și din pietrele bătrâne, din tot ce dormea afară, visându-și cu voce tare visele; și glasuri, în spatele ei, le murmurau, de asemenea, glasurile prietenelor sale din *Legendă*,

cu care era populat văzduhul. Dar rămânea de spus un cuvânt, cel în care se topea totul, așteptarea depărtată, crearea domoală a iubitului, înfrigurarea crescândă a primelor întâlniri. Și cuvântul acesta căzu din zborul alb al unei păsări matinale ce urca spre ziuă, în albul neprihănit al camerei.

- Te iubesc.

El o privi un moment, fără ca măcar să se lase dus în ispita de a-i săruta părul.

- Mă iubești și te iubesc... Ah, convingerea de a fi iubit!

Dar o neliniște îi smulse din extaz. Oare, ce se întâmplase? se vedeau într-o lumină mare, albă, li se părea că lumina lunii creștea, strălucea la fel ca aceea a soarelui. Se revărsau zorii, un nor se colora în roșu-purpuriu deasupra ulmilor episcopiei. Cum așa? se apropia ziua! Rămaseră muți, nevenindu-le să creadă că stăteau acolo și vorbeau de ceasuri în șir. Ea nu-i spusese încă nimic, și avea atâtea lucruri să-i spună!

- Un minut, doar un minut!

Zorii surâzători creșteau, zorii de pe acum călduți ai unei zile fierbinți de vară. Una câte una, stelele se stingeau, și o dată cu ele plecaseră și vedeniile rătăcitoare, prietenele nevăzute, ridicate iarăși pe o rază de lună. Acum, în plină zi, camera nu era mai albă decât albul pereților și al grinzilor, și părea lipsită de farmec, cu mobilele ei vechi de stejar închis la culoare.

- Un minut, încă un minut!

Angélique se ridicase, refuzând, grăbindu-l pe Félicien să plece. Pe măsură ce se lumina de ziuă, începea să se simtă rușinată. I se părea că aude un zgomot ușor în dreapta, și se zbârlea părul de pe ea, cu toate că nici o adiere de vânt nu pătrunsese în cameră. Nu era Agnès care pleca ultima, izgonită de soare?

- Nu, lasă-mă, te rog... Acum se luminează de-a binelea, mi-e frică.

Félicien, ascultător, plecă. Să fie iubit, asta întrecea până și dorința lui! Cu toate astea, când ajunse la fereastră se întoarse, o mai privi o dată lung, ca și cum ar fi vrut să ia cu sine ceva din făptura ei. Zâmbiră unul către celălalt, scăldați de zorii zilei în dezmierdarea prelungită a privirii lor.

Pentru ultima dată, el îi spuse:

- Te iubesc!

Și ea repetă:

- Te iubesc!

Asta a fost tot, el și coborâse pe șarpante, cu o sprinteneală mlădioasă, în timp ce ea, rămasă pe balcon, sprijinită în coate, îl urmărea din ochi. Luase buchetul de violete, îi respira parfumul ca să-și risipească emoția. Și când el traversă Clos-Marie și ridică fruntea, o zări sărutând florile.

Abia dispăruse Félicien în dosul sălciilor, că Angélique se neliniști, auzind, dedesubtul ei, cum se deschide ușa casei. Suna de ora patru, nimeni nu se trezea decât două ceasuri mai târziu. Uimirea ei crescu atunci când o recunoscu pe Hubertine; căci, de obicei, Hubert cobora primul. O văzu plimbându-se încet pe cărările grădinii înguste, cu brațele atârnând moi, cu fața palidă în aerul dimineții, ca și cum zăduful ar fi silit-o să-și părăsească atât de curând camera, după o noapte arzătoare de insomnie.

VIII

A doua zi, trezindu-se după un somn de opt ceasuri, unul dintre acele somnuri plăcute și adânci care echilibrează marile fericiri, Angélique alergă la fereastră. Cerul era nespus de limpede, timpul călduros continua, după o mare vijelie care o speriase, în ajun; și strigă plină de voioșie către Hubert, care tocmai deschidea obloanele, sub ea:

- Tată, tată, soare!... Ah, cât mă bucur! procesiunea va fi frumoasă!

Se îmbrăcă repede, ca să coboare. Era ziua de 28 iulie, când procesiunea Miracolului trebuia să străbată străzile orașului Beaumont. Și, în fiecare an, la această dată, era sărbătoare printre broderi: nimeni nu se atingea de ac, toți își petreceau ziua împodobindu-și locuința, după o rânduială tradițională, pe care, de patru sute de ani, mamele o transmiteau fiicelor.

Grăbindu-se să-și ia cafeaua cu lapte, Angélique era preocupată de tapiserii.

- Mamă, ar trebui să le cercetăm, ca să vedem dacă sunt în bună stare.

- Avem tot timpul, răspunse Hubertine cu vocea ei placidă. N-o să le agățăm înainte de amiază.

Era vorba de trei panouri admirabile de broderie veche, pe care soții Hubert le păstrau cu evlavie, ca pe o relicvă de familie, și pe care le scoteau o dată pe an, în ziua când trecea procesiunea. Din ajun, conform obiceiului, responsabilul cu ceremonia, bunul abate Cornille, trecuse din ușă în ușă, ca să înștiințeze locuitorii asupra

itinerarului urmat de statuia sfintei Agnès, însoțită de monseniorul care va purta sfânta cuminecătură. De peste patru secole acest itinerar rămânea același: plecarea se făcea prin ușa Sainte-Agnès, strada des Orfèvres, Grand-Rue, strada Basse; apoi, după ce străbătea orașul nou, se întorcea prin strada Magloire și piața du Cloître, ca să intre din nou prin marea fațadă. Și de-a lungul traseului, locuitorii rivalizau în zel, pavoazau ferestrele, își întindeau pe ziduri cele mai bogate stofe, semănau micul pavaj de piatră cu petale de trandafir.

Angélique nu-și găsi liniștea decât după ce i se îngăduise să scoată cele trei panouri brodate din sertarul unde dormeau tot anul.

- N-au nimic, absolut nimic, murmură ea încântată.

După ce ridicase cu grijă hârtiile fine ce le apărau, se iviră, toate trei consacrate Mariei: Fecioara primind vizita îngerului, Fecioara plângând la piciorul crucii, Fecioara suindu-se la cer. Din mătase nuanțată pe fond de aur și minunat conservate, datau din secolul al cincisprezecelea; și broderii, care refuzaseră sume mari de bani, erau cum nu se poate mai mândri de ele.

- Mamă, le agăț eu!

Era o treabă serioasă. Hubert își petrecu dimineața curățind bătrâna fațadă. Ajustă o mătură la capătul unei prăjini, șterse bârnele de lemn înconjurate cu cărămizi, până la șarpantele acoperișului; după aceea, spălă cu buretele temelia de piatră, precum și tot ce putu ajunge cu mâna din micul turn al scării. Și atunci, cele trei panouri brodate își ocupară locurile. Angélique le agăță de inele în cuiele seculare, Buna-vestire sub fereastra din stânga, Adormirea Maicii Domnului sub cea din dreapta; cât despre Calvar, acesta își avea cuiele deasupra marii ferestre de la parter, și ea trebui să scoată o scară ca să-l agațe și pe el. Cum împodobise dinainte ferestrele cu flori, bătrâna locuință părea să fi revenit la vremea îndepărtată a tinereții sale, cu broderiile de aur și de mătase strălucind în soarele frumos de sărbătoare.

De la prânz, toată stradă des Orfèvres se învioră. Ca să evite căldura prea mare, procesiunea nu ieșea decât la ora cinci; dar încă de la amiază orașul își făcea toaleta. Peste drum de Hubert, orfăurarul își tapeta dugheana cu draperii albastre precum cerul, brodate cu franjuri de argint; în timp ce lumânărarul, alături, își folosea perdelele propriului alcov, niște perdele din stambă roșie, părând că sângerează în plină zi. Și la fiecare casă erau alte culori, o risipă de stofe, tot ce aveau oamenii, până la covorașele de lângă pat, fluturând în răsuflările obosite ale zilei fierbinți. Strada era înveșmântată, de o veselie strălucitoare și vibrantă, transformată într-o galerie de gală deschisă sub cer. Toți locuitorii se îmbulzeau, vorbind tare, ca la ei acasă, unii plimbându-și lucrurile cu brațele încărcate, alții cățărându-se, bătând cuie, strigând. Fără să mai punem la socoteală altarul care se ridica în colțul dinspre Grand-Rue, și care scotea afară femeile din vecinătate, grăbite să-și aducă vasele și candelabrele.

Angélique alergă să ofere cele două sfeșnice Empire, care împodobeau căminul din salon. Nu se oprise de dimineața, nici măcar nu obosea, înălțată, purtată de marea ei bucurie interioară. Și când se întorcea, cu părul în vânt, să smulgă petale de trandafir, pentru a umple un coș, Hubert o luă peste picior.

- Ai să te istovești mai puțin în ziua nunții tale... Tu ești cea care se mărită?

- Da, eu! răspunse ea, zâmbind.

Hubertine, la rândul ei, zâmbi.

- Până atunci, pentru că toată casa e frumoasă, am face bine să urcăm și să ne îmbrăcăm.

- Numaidecât, mamă... Uite, mi-am umplut coșul.

Sfârși de smuls de pe toți bobocii de trandafir petalele pe care le păstra ca să le arunce în fața monseniorului. Petalele cădeau ca o ploaie din degetele sale subțiri, coșul se revărsa, ușor, plăcut mirositor. Și ea dispăru pe scara îngustă a turnulețului, strigând într-un hohot de râs:

- Repede! mă duc să mă fac frumoasă ca o stea!

După-amiaza înainta. Acum, înfrigurarea activă a întregului Beaumont l'Eglise se domolise, o așteptare fremăta pe străzile pregătite, în sfârșit, șușotitoare de glasuri reținute. Arșița descrescuse o dată cu soarele piezis, din cerul palid nu mai cădea, între casele apropiate, decât o umbră călduță și subțire, de o seninătate delicată. Și reculegerea era profundă, de parcă întregul oraș vechi devenea o prelungire a catedralei. Singure zgomotele vehiculelor urcau din Beaumont-la-Ville, orașul nou, pe malul gârlei Ligneul, unde multe fabrici nu opriseră câtuși de puțin lucrul, disprețuind cinstirea acestei demodate solemnități religioase.

De la ora patru, marele clopot din turnul dinspre miazănoapte, cel al cărui dangăt clătina casa familiei Hubert, porni să bată; și chiar în acel moment Angélique și Hubertine apărură îmbrăcate. Aceasta din urmă era într-o rochie din pânză de in nealbit, garnisită cu o modestă dantelă de fir, dar având talia atât de tânără, încât părea sora mai mare a fiicei sale adoptive. Angélique își pusese rochia din fular alb; și nimic altceva, nici o bijuterie în urechi sau la încheieturile mâinilor, nimic decât brațele ei goale, gâtul ei gol, nimic decât satinul pielii sale ieșind de sub stofa ușoară, ca o deschidere de floare. Un pieptene invizibil, înfipt la repezeală, reținea prea puțin buclele părului său răzvrătit, de un blond ca soarele. Era nevinovată și mândră, de o simplitate candidă, frumoasă ca o stea.

- Ah! spuse ea, bate clopotul, monseniorul a părăsit episcopia.

Clopotul continua să bată, înalt și grav, în marea limpezime a cerului. Și familia Hubert se instală la fereastra parterului larg dechisă, cele două femei cu coatele rezemate de bara de sprijin, bărbatul stând în picioare, mai în spate. Era modul lor obișnuit de a se așeza, aveau un loc bun, de unde se vedea bine, erau cei dintâi care zăreau procesiunea venind din adâncul bisericii, fără să piardă o lumânare din defilare.

- Unde mi-e coșul? întrebă Angélique.

Hubert îi dădu coșul cu petale de trandafiri, pe care ea îl păstră în brațe, strângându-l la piept.

- Oh, clopotul ăsta! mai murmură ea, ai zice că ne leagănă!

Toată căsuța vibra, răsunând de mișcarea clopotului; și strada, și cartierul stăteau în așteptare, cuprinse de înfrigurare, în timp ce tapiseriile fluturau alene în aerul serii. Parfumul trandafirilor era nespus de dulce.

Trecu o jumătate de oră. Apoi, dintr-odată, cele două batante ale ușii Sainte-Agnès fură împinse, adâncurile bisericii apărură, negre, împunse de micile pete strălucitoare ale lumânărilor. Și ieși mai întâi purtătorul crucii, un subdiacon în tunică, flancat de doi diaconi ținând fiecare câte o făclie mare aprinsă. În spatele lor se grăbea responsabilul ceremoniei, bunul abate Cornille, care, după ce se asigurase de frumoasa înfățișare a străzii, se opri sub pridvor, asistă o clipă la defilare, ca să verifice dacă locurile în rânduri fuseseră bine luate. Cortegiul îl deschideau confreriile laice, asociații pioase,

școli, în rând, după vechime. Erau copii foarte mici, fetițe în alb, asemenea mireselor, băiețași frizați și cu capul descoperit, gătiți de sărbătoare ca niște prinți, transportați de bucurie, căutându-și mamele din priviri. Un pici de nouă ani mergea singur, la mijloc, îmbrăcat în chip de Sfântul Ioan Botezătorul, cu o blană de oaie peste umerii lui uscățivi și goi. Patru ștrengărițe, împodobite cu panglici trandafirii, purtau un scut mare de muselină, pe care se înălța un snop de grâu copt. Urmau câteva domnișoare, grupate în jurul unui stindard al Fecioarei, mai multe doamne în negru, care își aveau de asemenea stindardul lor, o mătase de culoare roșie-închisă, pe care era brodat un Sfânt Iosif, alte și multe alte stindarde, din catifea, din satin, legănându-se la capătul prăjinilor aurite. Confreriile bărbaților nu erau mai puțin numeroase, penitenți de toate culorile, penitenți în cenușiu mai ales, îmbrăcați în pânză cenușie-cafenie, cu glugile pe cap, și a căror emblemă producea o impresie puternică, o cruce uriașă înconjurată de o roată, pe care spânzurau, atârnate de ea, uneltele pătimirii.

Angélique scoase o exclamație drăgăstoasă, de cum se iviră copiii.

- Oh, dragii de ei! ia priviți!

Unul, nu mai mare de o șchioapă, având cel mult trei ani, șovăitor și mândru pe picioruşele lui, trecea atât de nostim, că fata își cufundă mâna în coș și-l acoperi cu un pumn de flori. Când dispărea, avea petale de trandafiri pe umeri, prin păr. Și râsul drăgăstos pe care îl stârnea, se răspândi treptat-treptat, plouă cu flori de la fiecare fereastră. În tăcerea zumzăitoare a străzii, nu se mai auzeau decât tropotitul înăbușit al procesiunii, în timp ce pumnii de flori se abăteau peste pavaj, într-un zbor fără zgomot. Curând, toată strada fu acoperită.

Dar, mulțumit în privința bunei ordini a laicilor, abatele Cornille se îngrijoră, totuși, neliniștit de faptul că alaiul stătea pe loc de două minute, și se grăbi să se întoarcă în partea unde era capătul, salutând totodată familia Hubert, printr-un zâmbet, în treacăt.

- Oare ce s-a întâmplat, de nu merg? întrebă Angélique, pe care o cuprindea înfrigurarea, ca și când de dincolo, de la celălalt capăt, și-ar fi așteptat fericirea.

Hubertine răspunse, cu aerul ei calm:

- N-au nevoie să alerge.

- Vreo îmbulzeală, poate un altar în aer liber care încă nu e terminat, explică Hubert.

Fiicele Fecioarei începuseră să cânte un imn, și vocile lor ascuțite urcau în văzduh, cu o limpezime de cristal. Treptat, defilarea se puse în mișcare. Porni din nou.

Acum, după laici, din biserică începea să iasă clerul, cei dintâi fiind și cei mai puțin gravi. În stihare albe cu toții, se acopereau cu pălăria sub pridvor; și fiecare ținea câte o lumânare aprinsă, cei din dreapta în mâna dreaptă, cei din stânga în mâna stângă, în afara rândului, rând dublu de flăcărui clipitoare, părând aproape stinse în lumina vie a zilei. Trecură întâi marele seminar, parohiile, bisericile colegiale; apoi, veniră clericii și beneficiarii catedralei, urmați de canonicii cu umerii ascunși de mantale albe. În mijlocul lor se găseau cantorii, în sfite din mătase roșie, care începuseră antifonul, cu voce tare, și cărora întregul cler le răspundea cântând ceva mai încet. Imnul *Pange lingua*[1] se înălță foarte clar, strada se umplu de un mare freamăt de muselină, aripile zburătoare ale stiharelor, pe care flăcăruile lumânărilor le ciuruiau cu stelele lor de aur palid.

- Oh, sfânta Agnès! murmură Angélique.

Îi zâmbea sfintei, pe care patru clerici o purtau pe o brancardă de catifea albastră, împodobită cu dantelă. În fiecare an o încerca un sentiment de uimire văzând-o, scoasă din întunericul unde veghea de secole, părând cu totul alta la lumina puternică, în rochia sa din păr lung de aur. Era atât de bătrână și cu toate acestea cum nu se poate mai tânără, cu mânuțele, cu piciorușele sale firave, cu fața ei subțire de fetiță, înnegrită de vreme.

Dar monseniorul trebuia s-o urmeze. Din adâncul bisericii se și deslușea, apropiindu-se, balansarea cădelnițelor.

Se auziră șușoteli, Angélique repetă:

- Monseniorul... monseniorul...

Și, în clipa aceea, ținând ochii pe sfânta care trecea, ea își amintea vechile istorii, înalții marchizi d'Hautecoeur scăpând orașul Beaumont de ciumă, mulțumită intervenției aceleiași Agnès, Jean al V-lea și toți cei din neamul lui venind să cadă în genunchi dinaintea sfintei, înrobiți de imaginea ei; și pe toți îi vedea, pe toți seniorii Miracolului, defilând unul câte unul, ca o stirpe de prinți.

---

[1] Limba preamărește (lat.).

Pe o mare distanță strada rămăsese goală. Apoi, capelanul care avea în grijă cârja înaintă, ținând-o dreaptă, cu partea arcuită către el. După aceea, apărură doi clerici cu cădelnițe, mergând de-a-ndăratelea și cădelnițând scurt, și având fiecare în preajma sa câte un diacon care purta cățuia. Și marele baldachin de catifea purpurie, împodobit cu franjuri de aur, avu o oarecare greutate până să iasă printr-unul dintre golurile ușii. Dar ordinea se restabili cu repeziciune, autoritățile desemnate își luară toiegele. Ceva mai încolo, între diaconii de onoare, pășea monseniorul, cu capul gol, cu umerii acoperiți de eșarfa albă, cu cele două capete înfășurându-i mâinile, care purtau foarte sus, fără s-o atingă, sfânta cuminecătură.

Numaidecât, clericii cu cădelnițele își luară avânt, și acestea, repezite în zbor, recăzură în cadență, cu zgomotul scurt, argintiu al lănțugurilor lor.

Unde cunoscuse, oare, Angélique pe cineva care semăna cu monseniorul? Un moment de reculegere înclina toate frunțile. Dar ea, cu capul pe jumătate aplecat, îl privea. Era înalt de statură, subțire și nobil, de o tinerețe impunătoare la cei șaizeci de ani ai săi. Ochii de vultur îi străluceau, nasul puțin cam mare îi accentua autoritatea suverană a feței, îmblânzită de părul alb, căzând în cârlionți deși; și-i observă paloarea tenului, în care crezu că vede urcând un val de sânge. Poate că nu era decât reflexul acelui mare soare de aur, pe care îl purta cu mâinile sale acoperite, și care îl punea într-o strălucire de lumină mistică.

Desigur, un chip asemănător îi venea în minte, din străfundurile ființei. De la primii pași, monseniorul începuse versetele unui psalm, pe care îl recitea cu voce scăzută, împreună cu diaconii, alternativ. Și se cutremură când îl văzu întorcându-și ochii către fereastra unde se afla ea, până într-atât îi apăru de sever, de o răceală semeață, condamnând zădărnicia oricărei pasiuni. Privirile îi alergaseră peste cele trei broderii străvechi, Maria vizitată de înger, Maria la piciorul crucii, Maria urcându-se la ceruri. Se bucurară, pe urmă coborâră, zăbovind asupra sa, fără ca, în tulburarea ei, să poată înțelege dacă păleau de asprime sau de blândețe. Peste o clipă se și întoarseră la sfânta cuminecătură, neclintite, scânteind în reflexul marelui soare de aur. Cădelnițele se repezeau în zbor, recădeau cu zgomotul argintiu al lănțugurilor, fumul de tămâie urca la cer.

Dar inima fetei porni să bată năvalnic. În spatele baldachinului zărea mitra, pe sfânta Agnès răpită de doi îngeri, lucrarea brodată fir cu fir de iubirea ei, pe care un capelan, cu degetele acoperite de un văl, o purta cu evlavie, ca pe un lucru sfânt. Şi acolo, printre laicii care urmau, în talazul de slujbaşi, ofiţeri şi magistraţi, îl recunoştea pe Félicien, aflat în primul rând, subţire şi blond, în costum, cu părul lui cârlionţat, cu nasul lui drept, de o semeaţă blândeţe. Îl aştepta, şi n-o mira să-l vadă, în sfârşit, transformându-se într-un prinţ. Privirii îngrijorate pe care i-o aruncă, implorând iertare pentru minciuna lui, îi răspunse printr-un zâmbet luminos.

- Ia te uită! murmură Hubertine uluită, nu e tânărul acela?

Şi ea îl recunoscuse, şi se tulbură când, întorcându-se, îşi văzu fiica transfigurată.

- Aşadar, ne-a minţit?... De ce? tu ştii de ce?... Tu ştii cine-i acest tânăr?

Da, poate că ştia. Un glas în adâncul ei răspundea unor întrebări puse de curând. Dar nu cuteza, nu mai vroia să se întrebe. Se va convinge la vremea potrivită. Şi, bănuindu-i apropierea, simţea cum i se umflă pieptul de mândrie şi dragoste.

- Ce se-ntâmplă? întrebă Hubert aplecându-se în spatele soţiei sale.

Niciodată nu era atent. Şi când i-l arătă pe tânăr avu îndoieli.

- Ce idee! ăsta nu-i el!

Atunci, Hubertine se prefăcu că se înşelase. Era cel mai cuminte; se va informa ea. Dar procesiunea care se oprise iarăşi, cât timp monseniorul, la colţul străzii, balansând cădelniţa, tămâie sfânta cuminecătură, printre rămurelele verzi de pe altar, se puse din nou în mişcare; şi Angélique, a cărei mână rămăsese uitată în fundul coşului, ţinând un ultim pumn de petale de trandafiri, cu o mişcare rapidă, aruncă florile, în emoţia ei încântată. Félicien tocmai îşi relua mersul. Ploua cu flori, două petale, legănându-se într-un zbor lin, se aşezară pe părul lui.

Era sfârşitul. Baldachinul dispăruse la colţul dinspre Grand-Rue, coada cortegiului se scurgea, lăsând strada goală, meditativă, ca domolită de o credinţă visătoare, în aromeala puţin aspră a florilor de trandafir strivite. Şi, în depărtare, se auzea încă, din ce în ce mai slab zgomotul argintiu al lănţugurilor, crescând cu fiecare zbor al cădelniţelor.

- Oh, vrei, mamă? strigă Angélique, mergem în biserică să-i vedem când se întorc.

Cel dintâi imbold al Hubertinei fu să refuze. Pe urmă, simţi ea însăşi o atât de mare dorinţă de a se convinge, încât consimţi.

- Da, imediat, dacă asta îţi face plăcere.

Dar trebuiau să mai aştepte. Angélique, care urcase la ea ca să-şi pună o pălărie, nu-şi găsea locul. Se repezea la fiece minut în faţa ferestrei, cerceta capătul străzii, ridica ochii ca pentru a cerceta spaţiul însuşi; şi vorbea cât putea de tare, urma procesiunea pas cu pas.

- Coboară strada Basse... Ah, iată-i, trebuie să iasă în piaţă, dinaintea sub-prefecturii!... Sunt nesfârşit de lungi străzile din Beaumont-la-Ville! Numai pentru plăcerea de a o vedea negustorii ăştia de pânză pe sfânta Agnès!

Un nor subţire, traversat cu delicateţe de un grilaj de aur, plutea pe cer. Se simţea în neclintirea aerului că toată viaţa civilă era suspendată, că Dumnezeu îşi părăsise casa unde fiecare aştepta să se reîntoarcă, pentru a-şi relua ocupaţiile zilnice. Vizavi, draperiile albastre ale orfăurarului, perdelele roşii ale lumânărarului continuau să bareze intrarea în dughenelor lor. Străzile păreau să doarmă, nu mai exista de la una la cealaltă decât trecerea lentă a clerului, a cărui înaintare se ghicea în toate punctele oraşului.

- Mamă, mamă, sunt sigură că au ajuns la intrarea în strada Magloire. Au început să urce panta.

Minţea, nu era decât şase şi jumătate, şi niciodată procesiunea nu se întorcea înainte de şapte şi un sfert. Ştia bine că baldachinul trebuia să meargă în acest moment de-a lungul micului port de pe Ligneul. Dar era atât de nerăbdătoare!

- Mamă, să ne grăbim, n-o să mai avem loc.

- Haide, vino! spuse în cele din urmă Hubertine, zâmbind fără să vrea.

- Eu rămân acasă, declară Hubert. Vreau să dau jos broderiile şi am să aşez masa.

Biserica li se păru goală, Dumnezeu nemaifiind în ea. Toate uşile rămăseseră deschise, aidoma celor ale unei case în dezordine, care aştepta întoarcerea stăpânului. Puţină lume intra, singur altarul principal, un sarcofag sever în stil roman, scânteia în fundul navei

înstelate de lumânări; restul uriașei nave, naosurile laterale, capelele se cufundau în noapte, o dată cu căderea amurgului.

Cu pas domol, Angélique și Hubertine făcură înconjurul. În partea de jos, edificiul părea că se strivește, stâlpi scurți și groși susțineau bolțile în semicerc ale colateralelor. Pășeau de-a lungul capelelor negre, cufundate în pământ ca niște cripte. Apoi, când traversară, în fața ușii mari, sub traveea orgilor, ridicând ochii către înaltele ferestre gotice ale navei, care se avântau până deasupra greoaiei asize romane, avură un sentiment de eliberare. Dar când continuară să meargă prin naosul lateral dinspre miazăzi, sufocarea reîncepu. La crucea transeptului, patru coloane enorme, în patru unghiuri, se ridicau dintr-odată să sprijine bolta: și acolo domnea încă o lumină violetă, bun-rămasul zilei în rozetele de pe fațadele laterale. Urcară cele trei trepte care duceau la cor, se întoarseră prin ocolul absidei, partea cea mai de demult construită, vârâtă în adâncul pământului ca un mormânt. Lângă vechiul grilaj, lucrat cu multă măiestrie, și care închidea corul din toate părțile, se opriră o clipă ca să privească strălucirea altarului principal, ale cărui flăcări mici se reflectau în stejarul vechi, lustruit, al stranelor, minunatele strane împodobite de sculpturi. Și astfel reveniră la locul de plecare, înălțând din nou capul, părându-li-se că simt adierea ca de zbor a navei, în timp ce beznele crescânde se retrăgeau, lărgind străvechile ziduri, de pe care dispăreau urmele de aur și de pictură.

- Știam bine că era prea devreme, spuse Hubertine.

Fără să-i răspundă, Angélique murmură:

- Ce mare e!

I se părea că nu cunoaște biserica și că o vedea pentru prima dată. Ochii îi rătăceau peste rândurile încremenite ale scaunelor, ajungeau până în fundul capelelor, unde nu ghicea decât pietrele funerare, prin grosimea întunericului. Dar întâlni capela Hautecoeur, recunoscu vitraliul, reparat, în sfârșit, cu sfântul Gheorghe neclar ca o vedenie, în asfințitul zilei. Și se bucură mult.

În clipa aceea, o clătinătură însufleți catedrala, clopotul mare pornea din nou să bată.

- Ah, spuse, iată-i, suie pe strada Magloire!

De data aceasta era adevărat. Un val de lume invadă colateralele, și din minut în minut se simțea sporind apropierea procesiunii. Aceasta creștea o dată cu dangătele clopotului, cu un suflu

larg ce venea de dinafară, pe marea ușă larg deschisă. Dumnezeu se reîntorcea.

Angélique, sprijinită de umărul Hubertinei, ridicată pe vârfurile picioarelor, privea spre golul ușii deschise, a cărui rotunjime se decupa în albul amurgului din piața du Cloître. Mai întâi reapăru subdiaconul purtând crucea, flancat de cei doi diaconi cu sfeșnicele; și, în urma lor, se grăbea responsabilul cu ceremonia, bunul abate Cornille, gâfâind, ajuns de oboseală. Pe pragul bisericii, fiecărui nou-sosit i se deslușea o clipă silueta clară și viguroasă, apoi se pierdea în beznele din interior. Stindardele laicilor, ale școlilor, ale asociațiilor, ale confreriilor, fluturând asemenea unor văluri, erau dintr-odată înghițite de întuneric. Se văzu grupul palid al fiicelor Fecioarei, care intrau cântând cu vocile lor subțiri de serafimi. Catedrala mistuia necontenit, nava se umplea încetul cu încetul, bărbații la dreapta, femeile la stânga. Dar se lăsase noaptea, piața, până în depărtare, se punctă de scântei, sute de luminițe clipitoare, și apăru clerul, cu lumânările aprinse în afara râului, un dublu cordon de flăcări galbene, care intră pe ușă. Nu se mai sfârșea, lumânările veneau unele după altele, se înmulțeau, marele seminar, parohiile, catedrala, cantorii atacând antifonul, canonicii în mantale albe. Și atunci, puțin câte puțin, biserica se lumină, se populă cu aceste flăcări, deveni strălucitoare, ciuruită de sute de stele, ca un cer de vară.

Două scaune erau libere, Angélique se urcă pe unul dintre ele.

- Dă-te jos, îi spunea mereu Hubertine, nu e voie!

Dar ea se încăpățâna, liniștită.

- De ce nu e voie? Vreau să văd... O, ce frumos e!

Și până la urmă o făcu pe maică-sa să se urce pe celălalt scaun.

Acum, toată catedrala scânteia, arzătoare. Tălăzuirea de lumânări care o străbătea aprindea reflexe sub bolțile joase ale naosurilor laterale, în adâncul capelelor, unde străluceau sticla unei racle, aurul unui tabernacol. Chiar și în colul absidei, până la criptele sepulcrale pătrundeau raze de lumină. Corul ardea, cu altarul lui incendiat, cu stranele învăpăiate, cu vechiul lui grilaj ale cărui ornamente imitând florile de trandafir se decupau în negru. Și înălțimea navei se accentua mereu, în partea de jos stâlpii greoi și scurți ce susțineau bolțile în semicerc, în partea de sus mănunchiurile de colonete ce se subțiau tot mai împodobite de ornamente,

printre arcurile frânte ale ogivelor, într-un elan de credință și de iubire, asemenea strălucirii însăși a luminii.

Dar tropotul picioarelor și zgomotul scaunelor se auziră din nou sunând lănțugurile sclipitoare ale cădelnițelor. Și numaidecât orgile cântară o frază enormă, care se revărsă, umplu bolțile cu un bubuit de tunet. Era pentru monseniorul, aflat încă în piață. În acel moment, sfânta Agnès ajungea la absidă, purtată întruna de clerici, cu fața parcă alinată de licăririle lumânărilor, fericită că se reîntorcea la reveriile ei de patru secole. În sfârșit, precedat de cârjă, urmat de mitră, intră monseniorul, ținând sfânta cuminecătură în același fel, cu amândouă mâinile acoperite de eșarfă. Baldachinul, care înainta prin mijlocul navei, se opri în fața grilajului corului. Acolo se iscă o oarecare învălmășeală, un moment episcopul se află foarte aproape de persoanele din suita sa.

De când Félicien reapăruse, în spatele mitrei, Angélique nu-l mai părăsea din ochi. Or, se întâmplă că el fu împins prin dreapta baldachinului; și, în clipa aceea, fata văzu dintr-o singură privire capul alb al monseniorului și capul blond al tânărului. O sclipire trecuse peste pleoapele ei, își împreună mâinile, spuse cu voce tare:

- Oh, monseniorul! fiul monseniorului!

Secretul i se dădea în vileag. Era un strigăt involuntar, convingerea care, în sfârșit, se alcătuia, în lumina bruscă a asemănării lor. În sinea ei, poate că-l știa, dar niciodată n-ar fi îndrăznit să-l rostească; pe când, acum, el țâșnea, orbind-o. Din toate părțile, din ea însăși și din lucruri se năpusteau amintiri, repetându-i strigătul.

Dându-și seama și ea, Hubertine murmură:

- Fiul monseniorului, băiatul acela?

În jurul lor se înghesuia lumea. Le cunoșteau, le admirau, mama încă plină de farmec, în toaleta ei de pânză de in, fiica de gingășia unui arhanghel, cu rochia sa de fular alb. Erau atât de frumoase și atât de la vedere astfel urcate pe scaune, că ochii se înălțau, își uitau de sine privindu-le.

- Da, desigur, buna mea doamnă, spuse maica Lemballeuse, aflată în grup, da, desigur, fiul monseniorulului! Cum, nu știați?... Un tânăr chipeș și bogat, ah, atât de bogat, că poate să cumpere tot orașul, dacă vrea! Milioane, milioane!

Palidă, Hubertine asculta.

- Ați auzit ce se povestește? continuă bătrâna cerșetoare. Maica-sa a murit aducându-l pe lume, și atunci monseniorul s-a făcut preot. Azi, e hotărât să-l cheme aproape de el... Félicien al VII-lea d'Hautecoeur, cum s-ar zice un adevărat prinț!

Atunci, Hubertine făcu un gest larg de amărăciune. Pe când Angélique strălucea, în fața visului ei care se realiza. Nu se mira câtuși de puțin, știa bine că el trebuia să fie cel mai bogat, cel mai frumos, cel mai nobil; și bucuria ei era imensă, desăvârșită, fără grija vreunor obstacole, pe care nu le prevedea defel. În sfârșit, el se făcea cunoscut, se dăruia la rândul lui. Aurul curgea o dată cu flăcăruile lumânărilor, orgile preamăreau fastul logodnei lor, descendenții neamului Hautecoeur defilau regește, din adâncul legendei; Norbert I, Jean al V-lea, Félicien al III-lea, Jean al XII-lea, apoi, ultimul, Félicien al VII-lea, cel care își întorcea spre ea capul lui blond. Era urmașul verișorilor Fecioarei, stăpânul, Isusul mândru, care se arăta în deplină glorie, alături de tatăl său.

Félicien tocmai îi zâmbea, și ea nu băgă de seamă privirea supărată a monseniorului care, de o clipă, o zărise în picioare pe scaun, deasupra mulțimii; îmbujorată, orgolioasă și pasionată.

- Ah, sărmana mea copilă! suspină Hubertine cu disperare.

Dar capelanii și diaconii se orânduiseră la dreapta și la stânga, și primul diacon luând sfânta cuminecătură din mâinile monseniorului o depuse pe altar. Cantorii mugiră binecuvântarea finală, *Tantum ergo*[1], în timp ce tămâia din cățuie fumega în cădelniță, după care se lăsă brusc adânca tăcere a orației. Și, în mijlocul bisericii arzătoare, înțesată de clerici și de popor, sub bolțile avântate, monseniorul urcă la altar, luă cu amândouă mâinile marele soare de aur, pe care îl mișcă de trei ori în aer, într-un domol semn al crucii.

[1] *Tantum ergo (sacramentum novam cedat rituit)*. Așadar încă o dată cuminecătura să se supună din nou ritului (lat.).

IX

În aceeași seară, întorcându-se de la biserică, Angélique își spunea: „Am să-l văd imediat: va fi în Clos-Marie și am să cobor ca să-l întâlnesc". Ochii lor își dăduseră această întâlnire.

Nu luară cina decât la ora opt, în bucătărie, ca de obicei. Hubert vorbea singur, ațâțat de acea zi de sărbătoare. Serioasă, Hubertine abia răspundea, neslăbind-o din priviri pe tânăra fată, care mânca cu mare poftă, dar inconștientă, fără a părea să știe că duce furculița la gură, furată cu totul de visul ei. Și Hubertine citea limpede în ea, vedea cum prind formă și cum se succed unul după altul gândurile sub acea frunte candidă, ca sub cristalul unei ape clare.

La ora nouă rămaseră uimiți când auziră sunând clopoțelul. Era abatele Cornille. Cu toată oboseala lui, venea să le spună că monseniorul admirase mult cele trei vechi panouri brodate.

- Da, a vorbit despre ele în fața mea. Știam că are să vă bucure când veți afla.

Angélique, căreia numele monseniorului îi stârnise interesul, recăzu în visarea ei de îndată ce începură să vorbească despre procesiune. Apoi, după câteva minute, se ridică.

- Unde pleci? o întrebă Hubertine.

Întrebarea o surprinse, ca și cum ea însăși n-ar fi știut pentru ce se ridica.

- Mamă, urc la mine, sunt foarte obosită.

Și, dincolo de acest pretext, Hubertine ghicea adevăratul motiv, nevoia de a fi singură cu bucuria ei.

- Vino să mă săruți.

Cât timp o ținu în brațe, lipită de ea, o simți fremătând. De sărutul ei din fiecare seară, aproape că se feri. Atunci, o privi cu toată seriozitatea în față, îi citi în ochi întâlnirea acceptată, nerăbdarea de a se duce.

- Fii fată înțeleaptă, dormi bine.

Dar Angélique, după un „bună seara" spus în grabă lui Hubert și abatelui Cornille, se și grăbea spre camera ei, pierdută, până într-atât își simțise taina gata să-i scape de pe buze. Dacă maică-sa ar mai fi ținut-o încă o clipă lipită de inima sa, ar fi vorbit. După ce răsuci de două ori cheia în broască, lumina o răni, suflă în lumânare. Luna răsărea din ce în ce mai târziu, noaptea era deosebit de întunecoasă. Și, fără să se dezbrace, așezată în fața ferestrei deschise deasupra beznelor, așteptă ceasuri întregi. Minutele se scurgeau pline, același gând era de-ajuns ca să le umple; și când va suna de miezul nopții, va coborî să-l întâlnească. Lucrurile se vor petrece cât de poate de firesc, se vedea acționând pas cu pas, gest cu gest, cu acea dezinvoltură pe care o ai în vis. Aproape numaidecât îl auzise pe abatele Cornille plecând. După aceea, soții Hubert urcaseră la rândul lor. În două dăți i se păru că ușa camerei lor se deschidea, că pași furișați înaintau până la scară, ca și când cineva ar fi venit acolo să asculte o clipă. Apoi, casa păru să se cufunde într-un somn adânc.

Când sună ora, Angélique se ridică.

- Haide, mă așteaptă.

Si deschise ușa, pe care nici măcar n-o mai închise. Pe scară, trecând prin fața camerei perechii Hubert, trase cu urechea; dar nu auzi nimic, nimic decât fiorul tăcerii. Dealtfel, se simțea foarte la largul ei, fără spaimă sau grabă, neavând câtuși de puțin conștiința că săvârșește o greșeală. O forță o mâna, i se părea un lucru atât de simplu, încât gândul vreunei primejdii ar fi făcut-o să zâmbească. O dată jos, ieși în grădină, prin bucătărie, și uită din nou să închidă oblonul. Apoi, grăbind pasul, ajunse la portița care dădea spre Clos-Marie, și o lăsă, tot așa, larg deschisă în urma ei. În Clos-Marie, deși bezna era neagră, nu avu nici o șovăială, porni drept către scândură, trecu peste la Chevrotte, merse pe dibuite, ca într-un loc familiar, unde fiecare arbore îi era cunoscut. Și cotind-o la dreapta, sub o salcie, nu făcu decât să întindă mâinile pentru a întâlni mâinile celui despre care știa că este acolo și c-o așteaptă. O clipă, mută, Angélique strânse mâinile lui Félicien într-ale sale. Nu se puteau

vedea, cerul era acoperit de un nor ridicat de arșiță, pe care luna, abia răsărită, subțiată, nu-l lumina încă. Și ea vorbi în întuneric, își despovără inima de marea sa bucurie.

- Ah, seniorul meu drag, cât te iubesc și cât îți mulțumesc!

Râdea pentru că îl cunoscuse, în sfârșit, îi mulțumea pentru că era tânăr, frumos, bogat, mult mai bogat decât se așteptase ea. Era o veselie răsunătoare, strigătul de uimire și de recunoștință în fața acestui dar de iubire pe care i-l făcea propriul ei vis.

- Dumneata ești regele, ești stăpânul meu, și iată-mă a dumitale, nu-mi pare rău decât că sunt atât de puțin... Dar am mândria de a-ți aparține, și-i de ajuns să mă iubești, ca să fiu regină la rândul meu... Degeaba știam și te așteptam, mi-a crescut inima de când ai devenit atât de mare... Ah, seniorul meu drag, cât îți mulțumesc și cât te iubesc!

Atunci, cu delicatețe, el își petrecu brațul pe după mijlocul ei, o luă cu sine, spunându-i:

- Vino la mine acasă.

O duse în fundul împrejmuirii Clos-Marie, printre ierburile înalte; și ea își explică în ce fel trecea el în fiecare seară prin vechiul grilaj al episcopiei, altădată ferecat. Lăsase grilajul deschis, o introduse la brațul lui în marea grădină a monseniorului. Urcând pe cer încetul cu încetul, dar rămânând ascunsă pe după un văl de nori calzi, luna îi înălbea într-o transparență lăptoasă.

Toată bolta, fără nici o stea, era plină de o pulbere luminoasă, care cădea mută în tăcerea nopții. Urcară domol de-a lungul Chevrottei, a cărei albie traversa parcul; dar aici nu mai era pârâul grăbit, ce se azvârlea peste un povârniș pietros; era o apă blajină, o apă moleșită, rătăcitoare printre pâlcurile de arbori. Și, sub norii luminoși, între arborii scăldați de lumina lunii și fremătători, râul eliseean părea să curgă într-un vis.

Voioasă, Angélique reluase:

- Sunt atât de mândră și atât de fericită că merg așa, la brațul dumitale!

Vrăjit de atâta simplicitate și farmec, Félicien o asculta exprimându-se fără sfială, fără să ascundă nimic, rostind cu glas tare tot ce gândea, în candoarea inimii sale.

- Ah, suflet drag! eu trebuie să-ți fiu recunoscător pentru că binevoiești să mă iubești puțin, cu atâta drăgălășenie... Mai

spune-mi în ce fel mă iubești, spune-mi ce s-a petrecut în dumneata, când ai aflat, în sfârșit, cine eram.

Dar, cu un gest nostim de nerăbdare, ea îl întrerupse.

- Nu, nu, să vorbim de dumneata, numai de dumneata. Ce importanță am eu? are vreo importanță cine sunt, ce gândesc?... Acum numai dumneata exiști.

Și, lipindu-se de el, micșorând pasul de-a lungul malului vrăjit, îl întreba fără sfârșit, vroia să cunoască tot, copilăria, tinerețea lui, cei douăzeci de ani trăiți departe de tatăl său.

- Știu că mama dumitale a murit când te-ai născut și că ai crescut la un unchi, un abate bătrân... Știu că monseniorul refuza să te mai vadă...

El vorbi aproape în șoaptă, cu o vocea îndepărtată, ce părea să urce din trecut.

- Da, tatăl meu o adorase pe mama, eram vinovat că venisem pe lume și o ucisesem... Unchiul mă creștea fără să-mi spună nimic despre familia mea, cu asprime, ca și cum aș fi fost un copil sărman, lăsat în grija lui. N-am aflat adevărul decât foarte târziu, abia acum doi ani... Dar nu m-a luat pe neașteptate, simțeam această mare avuție în spatele meu. Orice muncă regulată mă plictisea, nu eram bun decât să umblu razna. După aceea, mi s-a dezvăluit pasiunea pentru vitraliile micii noastre biserici...

Ea râdea, și făcea și el haz.

- Sunt un lucrător ca și dumneata, mă hotărâsem să-mi câștig existența pictând vitralii, când toată această bogăție s-a prăvălit asupra mea... Și tata se supăra cumplit în zilele când unchiul îi scria că sunt un diavol, că niciodată n-o să intru în cin! Voința lui expresă era să mă vadă preot, gândindu-se poate că astfel voi ispăși pentru moartea mamei. Cu toate acestea, a dat înapoi, m-a chemat lângă el... Ah, să trăiești, să trăiești, ce lucru minunat! să trăiești pentru a iubi și a fi iubit!

Tinerețea lui sănătoasă vibra în acest strigăt de care se înfiora noaptea calmă. Era pasiunea, pasiunea din pricina căreia murise mama sa, pasiunea care îl aruncase în această primă iubire, născută din mister. Toată ardoarea lui tindea într-acolo, frumusețea, sinceritatea, neștiința și dorința sa lacomă de viață.

- Eram ca dumneata, așteptam, și în noaptea când te-ai arătat la

fereastră, la fel, te-am recunoscut... Spune-mi ce visai, povestește-mi despre zilele dumitale de dinainte...

Dar ea îi închise din nou gura.

- Nu, să vorbim de dumneata, numai de dumneata. Aș vrea să nu-mi rămână nimic din dumneata ascuns... să te păstrez, să te iubesc întreg!

Și nu se mai sătura să-l audă vorbind despre el, într-o bucurie extaziată de a-l cunoaște, iubitoare ca o fecioară sfântă la picioarele lui Isus. Și nici unul, nici celălalt nu se plictiseau repetându-și aceleași lucruri, la nesfârșit, cum se iubiseră, cum se iubeau. Cuvintele reveneau deopotrivă, mereu noi, căpătând sensuri neașteptate, de nepătruns. Fericirea lor creștea până la a-i copleși, până la a-și sorbi muzica buzelor. El îi mărturisea vraja în care și numai cu vocea sa ea îl ținea atât de strâns încât nu mai era decât sclavul ei, doar ca s-o poată asculta. Ea îi destăinuia spaima delicioasă ce o cuprindea când pielea lui atât de albă se împurpura de un val de sânge, la cea mai neînsemnată mânie. Și acum părăsiseră malurile aburitoare ale Chevrottei, se afundau sub pădurea întunecată a marilor ulmi, cu brațele petrecute pe după mijloc.

- O, grădina asta! murmură Angélique bucurându-se de răcoarea ce cobora din frunziș. Ani de-a rândul am dorit să intru în ea.... Și iată-mă aici cu dumneata, iată-mă aici!

Nu-l mai întreba unde o ducea, se lăsa condusă de brațul lui, în beznele trunchiurilor seculare. Pământul era moale sub tălpi, bolțile de frunziș se pierdeau, undeva, foarte sus, la fel ca bolțile bisericii. Nici un zgomot, nici o adiere, nimic altceva decât zbaterea inimilor lor.

În sfârșit, împingând ușa unui pavilion, el îi spuse:

- Intră, ești la mine acasă.

Acolo socotise tatăl lui că e bine să-l instaleze, deoparte, în acel colț retras al parcului. Jos, avea un salon mare; sus, un apartament complet. O lampă lumina imensa cameră de la parter.

- Vezi bine, reluă el surâzând, că te afli la un artizan. Iată-mi atelierul.

Un atelier, într-adevăr, capriciul unui băiat bogat, care se complăcea în treburi meșteșugărești, în pictura pe sticlă. Regăsise vechile procedee ale veacului al treisprezecelea, se putea crede unul dintre acei sticlari primitivi, care dădeau naștere unor capodopere, cu bietele mijloace ale vremii. Îi era de ajuns străvechea masă,

grunduită cu praf de cretă, pe care desena în roșu și pe care decupa sticlele cu cauterul, disprețuind diamantul. Mufla, un mic cuptor reconstruit după un desen, fusese de curând încărcată; ceva tocmai se cocea în ea, un alt vitraliu reparat al catedralei; și se mai aflau acolo, în niște cutii, o sumedenie de sticle de toate culorile, pe care le pregătea pentru nevoile sale, albastre, galbene, verzi, roșii, pale, ca iaspul, fumurii, întunecate, sidefii, intense. Dar camera era tapisată cu stofe admirabile, atelierul dispărea sub un uluitor lux de mobilier. În fund, pe un tabernacol vechi, care îi ținea loc de piedestal, o Fecioară mare, aurită, surâdea din buzele ei ca purpura.

- Și lucrezi, lucrezi! repeta Angélique cu o veselie de copil.

Se amuza mult de cuptor, îi ceru să-i explice toată munca lui: cum se mulțumea, după exemplul unor meșteri de altădată, să folosească sticle colorate în pastă, pe care le întuneca, simplu, cu negru; pentru ce se mărginea la mici personaje distincte, accentuând mișcările și draperiile; și ideile lui asupra artei sticlarului, care decăzuse de când se apucase să picteze sticla, s-o emaileze, desenând mai bine; și părerea lui finală, că un vitraliu trebuia să fie doar un mozaic transparent, cu tonurile cele mai vii dispuse în ordinea cea mai armonioasă, un adevărat buchet delicat și strălucitor de culori. Dar, în clipa aceea, puțin îi păsa ei, la urma urmei, de arta sticlarului. Toate aceste lucruri nu aveau decât o singură însemnătate, aceea de a veni de la el, de a o ocupa și mai mult cu el, de a fi ca o dependență a persoanei lui.

- Ah, spuse ea, o să fim fericiți! Dumneata vei picta, eu am să brodez.

El îi prinsese iar mâinile, în mijlocul camerei imense, al cărei mare lux o încânta, părea mediul firesc unde gingășia ei avea să înflorească. Și, o clipă, amândoi tăcură. Apoi, din nou, vorbi ea.

- Atunci, s-a făcut?

- Ce? întrebă el zâmbitor.

- Ne căsătorim?

O clipă, el șovăi. Fața lui, foarte albă, se coloră pe neașteptate. Ea se neliniști.

- Te-am supărat?

Dar el îi și strângea mâinile, într-o strânsoare care o cuprindea toată.

- S-a făcut. E de ajuns ca dumneata să dorești un lucru, pentru

ca el să se împlinească, în ciuda tuturor piedicilor. Nu mai am decât un gând, acela de a-ți fi pe plac.

Auzindu-l, ochii ei străluciră.

- Ne vom căsători, ne vom iubi totdeauna, nu ne vom mai despărți niciodată.

Nu se îndoia câtuși de puțin, asta se va realiza chiar de a doua zi, cu ușurința miracolelor din *Legendă*. Gândul celui mai neînsemnat obstacol, al celei mai mici întârzieri nu-i trecea deloc prin minte. De vreme ce se iubeau, pentru ce ar mai fi stat despărțiți? Cei ce se adoră, se căsătoresc, e foarte simplu. Era stăpânită de o mare și calmă bucurie.

- Ne-am înțeles, să batem palma, reluă ea glumind.

El îi duse mâna mică la buze.

- Ne-am înțeles.

Și, cum ea pleca, fiindu-i teamă să n-o surprindă ivirea zorilor, grăbindu-se să pună capăt tainei, el vru s-o conducă.

- Nu, nu, n-am ajunge înaintea zilei. O să-mi găsesc eu drumul... Pe mâine!

- Pe mâine!

Ascultător, Félicien se mulțumi s-o privească pe Angélique plecând, și ea alergă pe sub ulmii întunecoși, alergă de-a lungul Chevrottei scăldată în lumină. Curând ajunse la grilajul parcului, după aceea se avântă peste ierburile înalte din Clos-Marie. Tot alergând, se gândea că n-o să poată avea răbdare până la răsăritul soarelui, că era cel mai bine să bată la ușa soților Hubert, să-i trezească și să le spună tot. Era o exuberanță de fericire, o răsmeriță a sincerității; se simțea neînstare să mai ascundă cinci minute acest secret păstrat atât de multă vreme. Intră în grădină, închise poarta.

Și acolo, lângă catedrală, Angélique o zări pe Hubertine, care o aștepta în noapte, așezată pe banca de piatră înconjurată de o tufă prăpădită de liliac. Trezindu-se din somn, prevenită de o neliniște, aceasta urcase, înțelesese totul găsind ușile deschise. Și, îngrijorată, neștiind unde să se ducă, temându-se să nu agraveze lucrurile, o aștepta. Numaidecât, Angélique se aruncă de gâtul ei, fără sfială, cu inima tresăltând de bucurie, râzând veselă că nu mai avea nimic de ascuns.

- Ah, mamă, s-a făcut!.. O să ne căsătorim, sunt atât de bucuroasă!

Înainte de a-i răspunde, Hubertine o privi cu insistență. Dar temerile sale se risipiră în fața acelei virginități în floare, a ochilor limpezi, a buzelor neprihănite. Și nu-i mai rămase decât multă amărăciune, lacrimi îi curseră pe obraji.

- Sărmana mea copilă! murmură ea, ca în ajun, la biserică.

Angélique, surprinsă că o vede astfel, tocmai pe ea, cea atât de cumpănită, care nu plângea niciodată, scoase un strigăt.

- Ce-i cu dumneata? Mamă, îți faci sânge rău... Este adevărat, am fost rea, am avut un secret față de dumneata. Dar dacă ai ști cât de greu mi-a apăsat sufletul! Când nu te destăinui de la început, mai târziu nu îndrăznești... Trebuie să mă ierți.

Se așezase lângă ea și, cu un braț alintător, îi cuprinsese mijlocul. Banca veche părea să se afunde în acel ungher al catedralei acoperit de mușchi. Deasupra capetelor, ramurile liliacului făceau o oarecare umbră; și mai era și măceșul sădit de tânăra fată, ca să vadă dacă nu-i vor da boboci de trandafir; dar, lăsat în voia lui de un rând de vreme, creștea, reîntorcându-se la starea de sălbăticie.

- Mamă, vreau să-ți spun totul, uite! la ureche.

Și, cu vocea pe jumătate, îi povesti iubirea lor, într-un val de cuvinte nesecate, reînviind cele mai mici fapte, retrăindu-le cu însuflețire. Nu lăsa nimic de-o parte, își scormonea memoria, ca pe o confesiune. Și nu se simțea nicidecum stânjenită, sângele pasiunii îi încălzea obrajii, o flacără de mândrie i se aprindea în ochi, fără să-și ridice vocea, șoptitoare și fierbinte. Hubertine sfârși prin a o întrerupe, vorbind și ea la fel de încet.

- Hai, hai, o cam iei razna! Degeaba te îndrepți uneori, totul se duce de fiece dată, ca luat de vânt... Ah, încrezuto! ah, pătimașo, tu rămâi mereu fetița care nu vroia să spele bucătăria și care-și săruta mâinile.

Angélique nu-și putu reține un hohot de râs.

- Nu, nu râde, curând n-o să ai destule lacrimi ca să plângi.... Căsătoria asta n-o să se facă niciodată, sărmana mea copilă.

Veselia fetei izbucni deodată sonoră, prelungită.

- Mamă, mamă, ce tot spui? Ca să mă sâcâi și să mă pedepsești?... E atât de simplu! Astă-seară se duce să vorbească cu tatăl lui. Mâine vine să rânduiască totul cu voi.

Își imagina, cu adevărat, că așa se vor petrece lucrurile? Hubertine socoti că trebuie să fie nemiloasă. O mică brodeză, fără

avere, fără nume, să se mărite cu Félicien d'Hautecoeur! Un tânăr a cărui bogăție se ridica la cincizeci de milioane! ultimul descendent al uneia dintre cele mai vechi familii din Franța!

Dar, la fiecare nouă piedică, Angélique răspundea liniștită:

- De ce nu?

Ar fi un adevărat scandal, o căsătorie în afara condițiilor obișnuite ale fericirii. Totul se va ridica s-o împiedice. Prin urmare, avea de gând să lupte împotriva tuturor?

- De ce nu?

Se spune că monseniorul era mândru de numele său, sever față de iubirile întâmplătoare. Putea ea nădăjdui să-l înduplece?

- De ce nu?

Și, neclintită în credința ei:

- E curios, mamă, cât de rea crezi dumneata lumea! Când îți spun că lucrurile vor merge bine!... Sunt, acum, două luni, dumneata mă bombăneai, mă luai peste picior, adu-ți aminte, și cu toate acestea aveam dreptate, tot ce prevesteam eu s-a îndeplinit.

- Dar, nefericito, așteaptă sfârșitul!

Hubertine se necăjea din cale afară, zbuciumată de remușcări pentru că o lăsase pe Angélique cu totul neștiutoare în această privință. Ar fi vrut să-i vorbească de lecțiile aspre ale realității, s-o lămurească în legătură cu cruzimile, cu ticăloșiile lumii, simțindu-se la mare încurcătură, negăsind cuvintele potrivite. Ce mâhnire, dacă, într-o zi, ar fi avut să-și impute nenorocirea acestei copile, crescută astfel, singuratică, în minciuna necurmată a visului!

- Haide, draga mea, n-ai să te măriți totuși cu acest băiat împotriva voinței noastre a tuturor, împotriva voinței tatălui lui.

Angélique deveni serioasă, o privi în față, apoi, cu un ton grav:

- De ce nu? Îl iubesc și mă iubește.

Cu amândouă brațele, mama o cuprinse din nou, o ținu lipită de pieptul ei; și ea o privea, fără să vorbească încă, fremătătoare. Luna, acoperită, coborâse în spatele catedralei, negurile zburătoare se rumeneau ușor pe cer, o dată cu apropierea zilei. Amândouă se scăldau în această puritate matinală, în adânca liniște răcoroasă, pe care numai trezirea păsărilor o tulbura cu mici ciripiri.

- O, copila mea, numai împlinirea datoriei și supunerea aduc bucurie! Suferi toată viața pentru un ceas de iubire și de trufie. Dacă vrei să fii fericită, supune-te, renunță, dispari...

Dar o simțea răzvrătindu-se sub strânsoarea sa, și ceea ce nu-i spusese niciodată, ceea ce șovăia încă să-i spună, îi scăpă de pe buze.

- Ascultă, ne crezi fericiți, pe tatăl tău și pe mine. Am fi fost, dacă o mare suferință nu ne-ar fi stricat viața.

Coborî și mai mult vocea, îi spuse cu răsuflarea tremurătoare povestea lor, căsătoria împotriva voinței mamei sale, moartea copilului, dorința zadarnică de a mai avea unul, întru ispășirea păcatului. Cu toate acestea, se iubeau fierbinte, trăiseră din munca lor, fără să ducă lipsuri; și erau nefericiți, ar fi ajuns desigur la certuri, la o viață de infern, poate la o despărțire violentă, fără strădaniile lor, fără bunătatea lui și mintea ei echilibrată.

- Chibzuiește, copila mea, nu vârî nimic în viața ta pentru care ai putea să te căiești mai târziu... Fii modestă, ascultătoare, domolește-ți sângele inimii.

Înfruntată, Angélique o asculta din cale afară de palidă, abia reținându-și lacrimile.

- Mamă, dumneata mă faci să sufăr... Îl iubesc și mă iubește.

Și lacrimile începură să-i curgă. Era adânc tulburată de mărturisirea mamei sale, și adânc înduioșată, cu o spaimă în ochi, ca rănită de acel colț al adevărului întrezărit. Dar nu se dădea bătută. Va muri atât de bucuroasă din pricina dragostei sale! Atunci, Hubertine se hotărî.

- Nu vroiam să-ți vorbesc de toate piedicile dintr-odată. Trebuie totuși să știi... Aseară, după ce ai urcat în camera ta, l-am întrebat pe abatele Cornille, am aflat pentru ce monseniorul, care s-a împotrivit atât de multă vreme, a socotit că trebuie să-și cheme fiul la Beaumont... Unul dintre marile lui necazuri era lipsa de stăpânire a tânărului, graba cu care vroia să se bucure de viață, fără să țină seama de vreo opreliște. După ce părăsise cu durere gândul să facă din el un preot, nu mai nădăjduia nici măcar să-l îndrume către o îndeletnicire potrivită cu rangul și bogăția sa. Știa că nu va fi niciodată altceva decât un pasionat, un smintit, un artist... Și atunci, temându-se de prostiile inimii lui, i-a cerut să vină aici ca să-l însoare cât mai degrabă.

- Ei bine? întrebă Angélique, fără să priceapă încă.

- O căsătorie fusese plănuită chiar dinainte de sosirea lui, și acum totul se pare c-a fost pus la cale, abatele Cornille mi-a spus

limpede că trebuia să se însoare la toamnă cu domnișoara Claire de Voincourt!... Cunoști palatul acestor Voincourt, aici, lângă episcopie. Sunt în legături foarte strânse cu monseniorul. Și unii și alții nu-și pot dori mai mult, atât în ce privește numele, cât și avutul. Abatele e cât se poate de mulțumit de această unire.

Tânăra fată nu-i mai asculta argumentele pline de bun-simț. În fața ochilor îi revenise, brusc, imaginea acelei Claire. O vedea trecând, așa cum o zărea câteodată iarna, pe sub arborii parcului ei, așa cum o întâlnea în catedrală, la zilele de sărbătoare: o domnișoară distinsă, oacheșă, de vârsta ei, negrăit de frumoasă, de o frumusețe mai strălucitoare decât a sa, cu un mers de o distincție regească. Ai fi crezut-o foarte bună, cu toată înfățișarea ei rece.

- Domnișoara aceea distinsă, atât de frumoasă, atât de bogată... Se căsătorește cu ea...

Murmura cuvintele ca în vis. Apoi, cu o cumplită sfâșiere de inima, strigă:

- Așadar, minte! nu mi-a spus nimic.

Își reaminti șovăiala de o clipă a lui Félicien, valul de sânge ce-i împurpurase obrajii, când îi vorbise de căsătorie. Zguduitura fu atât de puternică, încât capul palid îi alunecă pe umărul maică-si.

- Micuța mea, scumpa mea micuță... E cumplit, știu bine. Dar dacă amâi, va fi și mai cumplit. Smulge, prin urmare, numaidecât cuțitul din rană... Spune-ți mereu, ori de câte ori ți se trezește suferința în suflet, că niciodată monseniorul, cumplitul Jean al XII-lea, despre a cărui trufie încăpățânată pare-se că lumea încă își amintește, nu-și va da fiul, ultimul din stirpea sa, unei brodeze, culeasă de sub o ușă și adoptată de niște oameni sărmani ca noi.

În sfârșeala ei, Angélique asculta fără să se mai revolte. Ce simțise ea trecându-i peste față? O răsuflare rece, venită de departe, pe deasupra acoperișurilor, îi îngheța sângele. I se vorbea de nimicnicia lumii, de realitatea josnică, așa cum se vorbește de lup unor copii neascultători. Deși atinsă doar în treacăt, durerea o simțea. Cu toate acestea, îl și dezvinovățea pe Félicien: el nu mințise, rămăsese pur și simplu mut. Dacă tatăl lui vroia să-l însoare cu acea tânără fată, de bună seamă că o va refuza. Dar el nu cuteza încă să intre în luptă: și, de vreme ce nu-i spusese nimic, poate că tocmai se hotărâse. În fața acestei prime prăbușiri, palidă, atinsă de degetul aspru al vieții, ea rămânea mereu încrezătoare, oricum, credea în

visul ei. Lucrurile se vor împlini, doar mândria sa era înfrântă, recădea în umilința iertării.

- Mamă, e adevărat, am păcătuit și nu voi mai păcătui... Îți făgăduiesc să nu mă revolt, să fiu ce va vrea cerul să fiu.

Iertarea vorbea prin gura ei, izbânda era a lumii în care crescuse, a educației pe care o primise. Pentru ce s-ar fi îndoit de viitor, când, până atunci, tot ce o înconjura se arătase atât de mărinimos cu ea și atât de iubitor? Vroia să rămână înțeleaptă precum Catherine, modestă ca Elizabeth, castă ca Agnès, îmbărbătată de sprijinul sfintelor, sigură că numai ele o vor ajuta să izbândească. Vechea ei prietenă catedrala, Clos-Marie și la Chevrotte, mica și răcoroasa casă a familiei Hubert, soții Hubert înșiși, tot ceea ce o iubea, ar consimți s-o apere, dacă n-ar fi de-a dreptul ascultătoare și neprihănită?

- Atunci, îmi făgăduiești că n-ai să faci niciodată nimic împotriva voinței noastre, nici, mai cu seamă, împotriva voinței monseniorului?

- Da, mamă, făgăduiesc.

- Îmi făgăduiești să nu-l mai vezi niciodată pe acest tânăr și să nu te mai gândești la năzbâtia de a te mărita cu el?

Auzind aceste cuvinte, Angélique simți că i se sfâșie inima. Puțin lipsi ca o ultimă răzvrătire s-o ridice în picioare, să-și strige iubirea. Apoi, lăsă capul în jos, definitiv îmblânzită.

- Făgăduiesc să nu fac nimic ca să-l mai văd și ca să se însoare cu mine.

Cum nu se poate mai emoționată, Hubertine o strânse cu disperare în brațe, mulțumindu-i pentru supunere. Ah, ce mizerie! vrându-le binele, îi faci să sufere pe cei dragi! Era vlăguită, se ridică, mirată de ziua care creștea. Ciripitul păsărelelor sporise, fără să se vadă încă vreuna zburând. Pe cer, norii se destrămau ca aburii, în albăstrimea transparentă a văzduhului.

Și atunci, căzându-i întâmplător privirile asupra măceșului, Angélique îi zări până la urmă florile pipernicite. Râse trist.

- Aveai dreptate, mamă, e departe de a face flori de trandafir.

X

Dimineața, la ora șapte, ca de obicei, Angélique era la lucru; și zilele se scurseră una după alta, și în fiecare dimineață se așeză, cum nu se poate mai calmă, în fața epitrahilului părăsit în ajun. Nimic nu lăsa impresia să se fi schimbat, își ținea cu strășnicie cuvântul dat, trăia izolată, fără a căuta să-l revadă pe Félicien. Asta nici măcar nu părea s-o intereseze, își păstra veselia obrazului tânăr, zâmbind către Hubertine, când o surprindea, mirată, că se uită la ea. Totuși, în această voință de tăcere, nu se gândea decât la el, toată ziua. Speranța ei rămânea de neînvins; era sigură că, orice s-ar întâmpla, visul i se va împlini. Și tocmai această siguranță îi dădea acea ținută de curaj, atât de firească și atât de mândră.

Uneori, Hubert o bombănea.

- Muncești prea mult, te găsesc cam palidă... Cel puțin, dormi bine?

- O, tată, ca o buturugă! Niciodată nu m-am simțit mai minunat.

Dar Hubertine, la rândul ei, se frământa, îi vorbea de distracții.

- Dacă vrei, închidem casa și face tustrei o călătorie la Paris.

- Ei, asta-i bună! Și comenzile, mamă?... Când vă spun că munca multă înseamnă sănătatea mea!

În realitate, Angélique aștepta, pur și simplu, un miracol, vreo manifestare a Celui nevăzut, care i-o va da lui Félicien. Pe lângă că făgăduise să nu întreprindă nimic, la ce bun să acționeze, atâta timp cât Cel de dincolo acționa clipă de clipă pentru ea? Și, în inerția ei voită, prefăcându-se pe deplin nepăsătoare, ținea mereu urechea la pândă, ascultând glasurile, tot ce se înfiora în preajmă-i, micile zgomote cunoscute ale acelei lumi în care trăia și care îi va veni în ajutor. Ceva, fără doar și poate, trebuia să se întâmple. Aplecată peste gherghef, cu fereastra deschisă, nu pierdea nici un freamăt al arborilor, nici un murmur al Chevrottei. Cele mai mici șoapte ale catedralei îi parveneau înzecite de atenția cu care le asculta: auzea până și papucii paracliserului care stingea lumânările. Lângă ea, simțea din nou fâlfâitul unor aripi misterioase, se știa sprijinită de acel necunoscut; și-i venea să se răsucească brusc, crezând că o umbră îi gângăvise la ureche vreo modalitate de izbândă. Dar zilele treceau, nimic nu venea încă.

Noaptea, pentru a-și respecta făgăduiala, Angélique se ferea în primul rând să stea la balcon, temându-se să nu se întâlnească cu Fèlicien, dacă-l zărea jos. Aștepta în fundul camerei. Apoi, cum chiar frunzele, adormite, nu se clinteau deloc, se primejduia, pornea din nou să scruteze beznele. De unde se va produce miracolul? Fără îndoială, dinspre grădina episcopiei o mână arzătoare îi va face semn să vină. Poate din catedrală, unde orgile vor bubui și o vor chema la altar. Nimic n-ar fi luat-o pe neașteptate, nici porumbițele din *Legendă* care i-ar aduce cuvintele de binecuvântare, nici intervenția sfintelor care ar trece prin ziduri ca să-i dea de veste că monseniorul vroia s-o cunoască. Și nu avea decât o pricină de uimire, care creștea seară de seară: încetineala cu care se producea minunea. Aidoma zilelor, nopțile urmau nopților, fără ca nimic, nimic încă să se arate.

După a doua săptămână, ceea ce o mira și mai mult pe Angélique era că nu-l văzuse pe Félicien. Ea se angajase să nu întreprindă nimic pentru a se apropia de el; dar, fără s-o spună, se bizuia pe faptul că el face totul pentru a se apropia de ea; și Clos-Marie rămânea pustiu, el nici măcar nu mai traversa ierburile înalte. De cincisprezece zile, nu-i zărise niciodată umbra în ceasurile de noapte. Asta nu-i zdruncina credința: dacă nu se arăta deloc, înseamnează că se ocupa de fericirea lor. Cu toate acestea, uimirea ei creștea, amestecată cu un început de neliniște.

Într-o seară, în sfârșit, cina fu tristă la broderi, și pentru că Hubert ieșea, având de făcut un drum urgent, Hubertine rămase singură cu Angélique, în bucătărie. O privi multă vreme, cu ochii umeziți, emoționată de marele său curaj. După cincisprezece zile de când nu-și spuneau un cuvânt despre lucrurile ce le umpleau până

la revărsare inimile, era mișcată de puterea și de buna credință cu care își păstra jurământul. O bruscă dovadă de dragoste o făcu să-și deschidă brațele, și tânăra fată se aruncă la pieptul ei, și amândouă se strânseră în tăcere.

Pe urmă, când Hubertine se simți în stare să vorbească:

- Ah, sărmana mea copilă! am așteptat să rămân singură cu tine; trebuie să știi... Totul s-a sfârșit, s-a sfârșit definitiv.

Pierdută, Angélique se ridică, strigând:

- Félicien a murit!

- Nu, nu.

- Dacă nu vine, înseamnă că a murit!

Și Hubertine trebui să-i explice că, a doua zi după procesiune, îl văzuse, pentru a-i cere și lui făgăduiala de a nu mai reapare, atâta timp cât nu va avea încuviințarea monseniorului. Era o despărțire definitivă, pentru că știa căsătoria de neînfăptuit.

Îl impresionase profund arătându-i ce faptă urâtă săvârșea în legătură cu această sărmană fată încrezătoare, neștiutoare, pe care o compromitea, fără s-o poată lua de soție într-o bună zi; și strigase și el, că va muri de durerea de a n-o revedea, mai degrabă, decât să fie necinstit. În aceeași seară se destăinuia tatălui său.

- Haide, reluă Hubertine, ești atât de curajoasă, încât îți vorbesc fără ocolișuri... Ah, dacă ai ști, micuța mea, cât te plâng și cât te admir de când te simt atât de mândră, atât de vitează, că poți să taci și să fii veselă, când inima ți se sfâșie!... Dar încă îți mai trebuie curaj mult, mult... Azi după-amiază l-am întâlnit pe abatele Cornille. Totul s-a sfârșit, monseniorul nu vrea.

Se aștepta la o criză de lacrimi, și se miră când o văzu, din cale afară de palidă, așezându-se iarăși cu un aer liniștit. Bătrâna masă de stejar tocmai fusese strânsă, o lampă lumina străvechea sală comună, a cărei tăcere nu era tulburată decât de susurul ușor al ceainicului.

- Mamă, nimic nu s-a sfârșit... Povestește-mi, am dreptul să știu tot, nu-i așa? pentru că astea sunt treburi care mă privesc pe mine.

Si ascultă cu atenție ceea ce Hubertine socoti că poate să-i spună din lucrurile aflate de la abate, sărind peste anumite amănunte, continuând să-i ascundă viața acestei copile neștiutoare.

De când își chemase fiul în preajma sa, monseniorul trăia într-o continuă frământare. După ce-l îndepărtase de lângă sine, a doua zi

după moartea soției sale, și stătuse douăzeci de ani fără a consimți să-l cunoască, iată că-l vedea în puterea și în strălucirea tinereții, portret viu al aceleia pe care o plângea, de vârsta și de grația blondă a frumuseții ei. Acest lung surghiun, această ură ascunsă împotriva copilului care îl costase viața mamei, era și o măsură de prevedere: își dădea seama de asta în clipa de față, îi părea rău că revenise asupra voinței sale. Vârsta, douăzeci de ani de rugăciuni, Dumnezeu coborât în el, nimic nu ucisese omul de altădată. Și fusese de ajuns ca fiul femeii adorate să se ridice, cu zâmbetul ochilor lui albaștri, pentru ca inima să-i bată năprasnic, crezând că moarta reînvia.

Bunul abate Cornille îi vorbise Hubertinei cât se poate de încet, cu mâinile tremurând. Circulau zvonuri tainice; se șoptea că monseniorul se închidea în camera sa imediat după ce se lăsa amurgul; și urmau nopți de zbucium, de lacrimi, de gemete, a căror violență, înăbușită de tapiserii, înspăimânta episcopia.

Când ieșea din cameră, monseniorul își relua înfățișarea severă, fața sa liniștită și trufașă, abia îngălbenită de o rămășiță de paloare. În dimineața când Félicien i se destăinuise, îl ascultase, fără să rostească un cuvânt, înfrânându-se printr-o astfel de sforțare, încât nici o fibră de pe chipul lui nu tresărea. Îl privea, cu inima răvășită că-l vedea atât de tânăr, atât de frumos, atât de înflăcărat. Nu mai era ura ascunsă, ci voința absolută, datoria aspră de a-l scăpa de răul de care suferea el însuși atât de mult. Această poveste romanescă începea să-l îngrijoreze.Cum! o fată săracă, o fată fără nume, o mică brodeză zărită zub o rază de lună, transfigurată într-o fecioară zveltă a *Legendei*, adorată în vis! Și până la urmă îi răspunsese printr-un singur cuvânt: „Niciodată!" Félicien i se aruncase la genunchi, implorându-l, pledând cauza lui, pe aceea a fetei. Până atunci, nu se apropiase de el decât tremurând, îl ruga să nu se opună fericirii lui, fără ca măcar să îndrăznească a-și ridica ochii asupra persoanei sale sfinte. Cu vocea supusă, făgăduia să dispară, să-și ducă soția atât de departe, că nu-i va mai vedea nimeni, să-și lase Bisericii marea sa avuție. Nu vroia decât să fie iubit și să iubească, necunoscut de nimeni. Atunci, pe monseniorul îl scuturase un fior. Își dăduse cuvântul familiei Voincourt, niciodată nu și-l va lua îndărăt. Și Félicien, la capătul puterilor, simțindu-se cuprins de turbare, ple-

case, fiindu-i teamă de valul de sânge ce-i împurpurase obrajii, și care l-ar fi împins la sacrilegiul unei revolte fățișe.

- Copila mea, încheie Hubertine, vezi bine că nu trebuie să te mai gândești la acest tânăr, căci, bineînțeles, nu te poți bizui câtuși de puțin să faci ceva contra voinței monseniorului... Eu prevedeam toate acestea. Dar îmi place mai mult să vorbească faptele, și piedica să nu vină din partea mea.

Angélique ascultase cu aerul ei liniștit, cu mâinile lăsate în jos și împreunate peste genunchi. Doar pleoapele i se zbăteau din când în când, privirile-i nemișcate vedeau scena, Félicien la picioarele monseniorului, vorbind despre ea într-o revărsare de iubire. Nu răspunse imediat, continua să chibzuiacă în tăcerea moartă a bucătăriei, unde susurul ușor al ceainicului începea să se stingă. Coborî pleoapele, își privi mâinile care, în lumina lămpii, păreau din cel mai frumos fildeș. Apoi, în timp ce surâsul de o nestrămutată încredere îi urca din nou pe buze, spuse cu simplitate:

- Dacă monseniorul refuză, refuză pentru că așteaptă să mă cunoască.

În noaptea aceea, Angélique nu dormi deloc. Gândul că viața i-o va hotărî monseniorul o obseda. Și aici nu era nici o înfumurare personală de femeie; simțea iubirea atotputernică; îl iubea atât de mult pe Félicien, încât asta se va vedea, cu siguranță, și tatăl nu se va mai putea încăpățâna de a le prelungi nefericirea. De zeci și zeci de ori se zvârcoli în patul ei mare, repetându-și aceste lucruri. Monseniorul trecea pe dinaintea ochilor ei închiși. Poate că ținea de el și numai prin el se va produce miracolul așteptat. Afară, noaptea caldă dormea, și ea își pleca urechea ca să asculte glasurile, se străduia să prindă ceea ce o povățuiau arborii, la Chevrotte, catedrala, însăși camera sa populată de umbre prietene. Dar totul murmura, nimic deslușit nu ajungea până la ea. Convingerile-i prea încete i se transformau în nerăbdare. Și, adormind, se pomeni spunându-și:

- Mâine am să vorbesc cu monseniorul.

Când se trezi, încercarea i se păru cât se poate de simplă și de necesară. Era pasiunea nevinovată și vitează, o deplină și mândră candoare în vitejie.

Știa că în fiecare sâmbătă, către ora cinci după-amiază, episcopul se ducea să îngenuncheze în capela Hautecoeur, unde îi plăcea să se roage singur, în fața trecutului stirpei sale și a lui însuși, căutând o

singurătate respectată de întregul său cler; și tocmai era o zi de sâmbătă. Trebuia să ia repede o hotărâre. La episcopie, poate că n-ar fi fost primită; pe de altă parte acolo se afla totdeauna lume multă, s-ar fi zăpăcit; în timp ce era atât de lesnicios să aștepte în capelă și să-i spună monseniorului cine este, de îndată ce acesta se va arăta. În ziua aceea, brodă cu atenția și cu liniștea obișnuite: nu avea nici o emoție, era hotărâtă în voința ei, sigură că procedează bine. Apoi, la ora patru, spuse că se duce s-o vadă pe bătrâna Gabet, ieși, îmbrăcată ca pentru drumurile sale din cartier, acoperită cu o pălărie de grădină, înnodată la repezeală sub bărbie. Cotise la stânga, împinse batantul umplut cu câlți al ușii Sainte-Agnès, care reveni cu zgomot înăbușit în spatele ei.

Biserica era goală; doar un confesional din capela Saint-Joseph era încă ocupat de o penitentă, din care nu se vedea ieșind în afară decât fusta neagră; și Angélique, fără seamăn de calmă până atunci, porni să tremure în acea singurătate venerabilă și rece, unde zgomotul ușor al pașilor săi părea să răsune înspăimântător. De ce, oare, i se strângea astfel inima? Se socotise atât de puternică, petrecuse o zi atât de liniștită, gândindu-se la dreptul ei de a voi să fie fericită! Și iată că nu mai știa, că pălea ca o vinovată! Se strecură pe nesimțite până la capela Hautecoeur, unde simți nevoia să se sprijine de grilaj.

Această capelă era una dintre cele mai izolate, una dintre cele mai întunecoase ale anticei abside romane. Asemănătoare cu un cavou tăiat în stâncă, strâmtă și goală, cu nervurile simple ale bolții sale scunde, nu era luminată decât de vitraliul, cel cu legenda sfântului Gheorghe, din care sticlele roșii și sticlele albastre, dominând, răsfrângeau o lumină liliachie, crepusculară. Altarul, din marmură albă și neagră, fără vreun ornament, cu crucifixul și dubla sa pereche de sfeșnice, aducea cu un mormânt. Și restul pereților era acoperit de pietre funerare, o adevărată încastrare, de sus în jos, de pietre mâncate de vârste, pe care se puteau încă citi inscripțiile cu litere săpate adânc.

Sufocându-se, Angélique aștepta, nemișcată. Un paraclisier trecu fără ca măcar s-o vadă, așa cum stătea pe partea dinăuntru a grilajului. Zărea întruna fusta penitentei ieșind în afara confesionalului. Ochii i se obișnuiau cu lumina slabă, se aținteau mașinal asupra inscripțiilor ale căror caractere izbuti până la urmă să le

descifreze. Anumite nume îi atrăgeau atenția, trezind în ea legendele castelului d'Hautecoeur, Jean al V-lea cel Mare, Raoul al III-lea, Hervé al VII-lea. Descoperi acolo ale două nume, Laurette și Balbine, care, în tulburarea ei, o înduioșară până la lacrimi. Erau cele ale moartelor fericite, Laurette, căzută de pe o rază de lună pe când se ducea să-și întâlnească logodnicul, Balbine, ucisă fulgerător de bucurie când află de întoarcerea soțului ei pe care îl credea mort în război, amândouă reapărând noaptea, învăluind castelul în zborul alb al rochiei lor imense. Nu le văzuse ea, în ziua când vizitase ruinele, plutind pe deasupra turnurilor, în cenușa ștearsă a asfințitului? Ah, cu câtă plăcere ar muri ca ele, la șaisprezece ani, fericită că visul i s-a realizat!

Un zgomot uriaș, răsfrânt sub bolți, o făcu să tresară. Era preotul care ieșea din confesionalul capelei Saint-Joseph, și care închidea ușa. Rămase surprinsă nemaivăzând penitenta, dispărută dinainte. Apoi, când preotul, la rândul lui, intră în sacristie, se simți cu desăvârșire singură, în vasta singurătate a bisericii. Auzind zgomotul ca de tunet al vechiului confesional bubuind peste ferecăturile-i ruginite, crezuse că se apropia monseniorul. Se împlinea curând o jumătate de oră de când îl aștepta și nu-și dădea seama, în emoția ei, cât de repede treceau minutele.

Dar privirea i se opri pe un nume nou, Félicien al III-lea, cel care se dusese în Palestina cu o lumânare în mână, pentru a îndeplini un jurământ al lui Filip cel Frumos. Și, cu inima bătând, vedea ridicându-se capul tânăr al lui Félicien al VII-lea, descendentul tuturor, seniorul blond pe care îl adora și de care era adorată. Stătea pe loc, ca țintuită de mândrie și de teamă. Era posibil să fi venit aici pentru săvârșirea minunii? În fața ei se afla o placă de marmură mai nouă, datând din secolul trecut, pe care citea cu ușurință, scris cu litere negre: Norber, Louis Ogier, marchiz d'Hautecoeur, principe de Mirande și de Louvres, conte de Ferrières, de Montégu, de Saint-Marc, precum și de Villemareuil, baron de Combeville, senior de Morainvilliers, cavaler al celor patru ordine ale regelui, locotenent al oștilor sale, guvernator al Normandiei, având însărcinarea de căpitan general al vânătorii cu câini și al echipajului pentru mistreți. Erau titlurile bunicului lui Félicien, și ea venise, atât de credulă, în rochia sa de lucrătoare cu degetele ei împunse de ace, să se mărite cu nepotul acestui mort.

Se auzi un zgomot ușor, abia ca un lipăit peste dalele de piatră. Se întoarse, îl văzu pe monseniorul, și rămase încremenită de această apropiere pe tăcute, fără lovitura de trăsnet pe care o aștepta. Intrase în capelă, foarte înalt, foarte nobil, cu nasul puțin cam mare pe fața palidă, cu ochii semeți, rămași tineri. La început, n-o zări, lângă acel grilaj negru. Apoi, pe când se înclina spre altar, o găsi dinaintea lui, la picioarele sale.

Cu picioarele îndoite, zdrobită de respect și de groază, Angélique căzuse în genunchi. Îi apărea precum Dumnezeu-Tatăl, înspăimântător, stăpân absolut al soartei sale. Dar avea inima curajoasă; începu numaidecât să vorbească.

- O, monseniore, am venit...

El își îndreptase spatele. Și-o amintea: era tânăra fată pe care o remarcase la fereastră, în ziua procesiunii, pe care o regăsise în biserică, stând în picioare pe un scaun, acea mică brodeză după care fiul lui era nebun. Nu rosti un cuvânt, nu făcu o mișcare. Aștepta, înalt, țeapăn.

- O, monseniore, am venit ca să mă puteți vedea... M-ați respins numai pentru că nu mă cunoașteți. Și, iată-mă, priviți-mă, înainte de a mă respinge din nou... Sunt cea care iubește și este iubită, și nimic altceva, nimic în afară de această iubire, doar o copilă sărmană, culeasă de sub ușa acestei bisrici... Mă vedeți la picioarele dumneavoastră cât sunt de mică, nevolnică și umilă. Vă va fi ușor să mă înlăturați, dacă vă stingheresc. N-aveți decât să ridicați un deget ca să mă distrugeți... Dar câte lacrimi! Trebuie să știi ce înseamnă suferința! Atunci devii milos... Am vrut, în ce mă privește, să-mi apăr cauza, monseniore. Sunt o neștiutoare, știu doar că iubesc și că sunt iubită... Oare, nu-i de ajuns? Să iubești, să iubești și s-o spui!

Și continua în fraze întrerupte și suspinate, spunea tot ce avea pe inimă, într-un elan de credulitate. Pe nesimțite ridicase capul.

- Ne iubim, monseniore. De bună seamă că el v-a explicat cum de s-a ajuns la asta. Eu m-am întrebat de multe ori, fără să-mi pot da un răspuns... Ne iubim, și dacă asta e o crimă, iertați-o, pentru că a venit de departe, din arborii și chiar din pietrele care ne înconjurau. Când mi-am dat seama că-l iubeam, era prea târziu ca să nu-l mai iubesc... Și acum, e cu putință să nu mai vrei una ca asta? Puteți să-l țineți sub pază la dumneavoastră, să-l însurați într-altă parte, dar n-o să-l faceți să nu mă mai iubească deloc. Va muri fără mine,

așa cum și eu voi muri fără el. Când nu e aici, lână mine, eu simt totuși că este, că nu ne vom mai despărți, că unul duce cu sine inima celuilalt. N-am decât să închid ochii, și-l revăd, e în ființa mea... Și ne veți smulge din această unire? Monseniore, e ceva divin, nu ne opriți să ne iubim.

El o privea, atât de proaspătă, atât de simplă, răspândind o mireasmă de buchet, în rochița ei de lucrătoare. O asculta cum își rostește imnul propriei iubiri, cu o voce de un farmec pătrunzător, puțin câte puțin îmbărbătată. Dar pălăria de grădină îi alunecă de pe umeri, părul de lumină îi nimbă chipul de aur; și-i apăru aidoma uneia dintre acele fecioare legendare din vechile cărți de rugăciuni, având în ea ceva gingaș, primitiv, o vioiciune în iubire, o pasiune nevinovată.

- Fiți bun, monseniore... Sunteți stăpânul, ajutați-ne să fim fericiți.

Îl implora, își apleca din nou fruntea, văzându-l atât de rece, mereu fără să spună un cuvânt, fără să facă o mișcare.

Începuseră s-o înece lacrimile, cu toate acestea Angélique continua, vroia să spună totul.

- Și, monseniore, nu-l iubesc doar pe el, mai iubesc și noblețea numelui lui, strălucirea bogăției sale regești... Da, știu că eu, nefiind nimic, neavând nimic, las impresia că-l vreau pentru banii lui; și, e adevărat, îl vreau și pentru banii lui... vă spun asta, pentru că trebuie să mă cunoașteți bine... Ah, să devii bogată prin el, o dată cu el, să trăiești în desfătarea și strălucirea luxului, să-i datorezi lui toate bucuriile, să fim nestânjeniți în iubirea noastră, să nu mai lăsăm lacrimi, să nu mai lăsăm nevoi în jurul nostru!... De când mă iubește, mă văd înveșmântată în brocart, ca-n vremurile de odinioară; la gât, la încheieturile mâinilor port șiraguri sclipitoare de pietre prețioase și de perle; am cai, cupeuri, păduri mari în care mă plimb, urmată de paji... Niciodată nu mă gândesc la el fără să iau de la capăt acest vis; și îmi spun că așa trebuie să fie, mi-a îndeplinit dorința de a fi regină. Monseniore, e oare necinstit să-l iubesc și mai mult pentru că-mi satisface toate năzuințele de copil, ploile de aur miraculoase din poveștile cu zâne?

El o vedea mândră, cu spatele îndreptat, având o înfățișare măreață și fermecătoare de prințesă, în simplicitatea ei.

- Mă las în mâinile dumneavoastră, monseniore. Fiți milostiv, hotărâți-mi soarta!

Și el continua să nu vorbească, o îngrozea, ca și cum ar fi crescut în fața ei, de-o majestate de temut. Catedrala pustie, cu naosurile laterale de pe acum întunecate, cu bolțile înalte în care se stingea ziua, mărea și mai mult neliniștea așteptării. În capelă, nu se mai distingeau nici măcar pietrele funerare, nu rămânea decât el, în sutana sa neagră, cu fața prelungă și albă, singura care părea să fi păstrat lumina. Ea îi vedea ochii licărind, ațintindu-se asupra ei, cu o sclipire crescândă. Oare furia-i aprindea astfel?

- Monseniore, dacă nu veneam aici, m-aș fi mustrat veșnic că am adus nefericirea noastră, a amândurora, prin lipsa mea de curaj... Spuneți, vă rog din suflet, spuneți că am avut dreptate, că încuviințați.

La ce bun să discute cu această copilă? Îi arătase fiului său pricina refuzului lui, și era de ajuns. Dacă nu vorbea, era pentru că nu avea - cel puțin așa credea - nimic de spus. Ea îl înțelese, fără doar și poate, vru să se ridice până la mâinile lui, ca să i le sărute. Dar el și le trase cu violență îndărăt; și fata rămase buimăcită observând că obrazul lui palid se înroși de un val neașteptat de sânge.

- Monseniore... monseniore...

În sfârșit, el deschise buzele, îi spuse un cuvânt, cuvântul azvârlit fiului său:

- Niciodată!

Și fără ca măcar să se împărtășească, în ziua aceea, plecă. Pașii lui gravi se pierdură în dosul stâlpilor absidei.

Prăbușită peste dalele de piatră, Angélique plânse multă vreme cu hohote, în marea pace goală a bisericii.

XI

Încă de seară, în bucătărie, după ce ieșiseră de la masă, Angélique se destăinui celor doi Hubert, le povesti intervenția ei pe lângă episcop și refuzul acestuia. Era neobișnuit de palidă, dar cât se poate de calmă.

Hubert fu zdruncinat. Ei, cum! scumpa lui copilă a și început să sufere! Și era rănită în inimă.

- Ah, sărmana mea scumpă, de ce nu mi-ai cerut sfatul? Aș fi mers cu tine, poate că l-aș fi înduplecat pe monseniorul.

Dintr-o privire, Hubertine îl făcu să tacă. Era nesăbuit, cu adevărat nesăbuit. N-ar fi fost mai bine să folosească prilejul pentru a-i scoate din cap această căsătorie peste putință de realizat? O cuprinse pe tânăra fată în brațe, o sărută drăgăstos pe frunte...

- Atunci, s-a sfârșit, micuța mea, s-a sfârșit definitiv?

La început, Angélique nu păru să priceapă. După aceea, cuvintele îi veniră, de departe. Privi drept înainte, ca și când ar fi întrebat vidul; și răspunse:

- Fără-ndoială, mamă.

Într-adevăr, a doua zi își reluă locul în fața gherghefului și se apucă să brodeze, cu înfățișarea ei obișnuită. Viața de altădată reîncepea, fata părea să nu sufere defel. Nici o aluzie în altă parte, nici o privire spre fereastră, de-abia o rămășiță de paloare. Sacrificiul păru împlinit.

Hubert însuși crezu în el, se plecă în fața înțelepciunii Hubertinei, acționă pentru a-l înlătura pe Félicien, care, neîndrăznind încă să se revolte contra tatălui său, se înfierbânta până la a nu-și mai ține făgăduiala dată, de a aștepta, fără a căuta s-o revadă pe Angélique. Îi scrise, și scrisorile fură interceptate. Veni la ei într-o dimineață, și-l primi Hubert. Explicația îi deznădăjdui și pe unul și pe celălalt, atât de grea suferință vădi tânărul, când broderul îi vorbi de calmul convalescent al fiicei sale, rugându-l să se poarte cinstit, să dispară, pentru a n-o mai azvârli în zbuciumul îngrozitor din ultima lună. Félicien făgădui din nou să aibă răbdare, dar refuză cu tărie să-și ia cuvântul înapoi, nădăjduia în continuare să-l convingă pe tatăl său, va lăsa lucrurile în starea în care erau cu familia Voincourt, unde cina de două ori pe săptămână, cu singurul scop de a evita o răzvrătire deschisă. Și, pe când pleca, îl rugă pe Hubert să-i explice scumpei lui Angélique de ce accepta chinul de a n-o vedea: nu se gândea decât la ea, toate actele lui neavând alt țel decât acela de a o cuceri.

Când soțul îi aduse la cunoștință discuția aceasta, Hubertine deveni gravă. Apoi, după o clipă de tăcere:

- Îi vei repeta copilei ceea ce te-a însărcinat să-i spui?

- I-o datorez.

Ea îl privi țintă, după care declară:

- Procedează după cum te îndeamnă cugetul... Numai că, dacă el își face visuri, va ajunge până la urmă să se plece în fața voinței tatălui său, și cea care va muri va fi sărmana și scumpa noastră fetiță.

Atunci, Hubert se împotrivi, plin de spaimă, șovăi, se resemnă să nu-i spună nimic. Dealtfel, zi de zi, se calma câte puțin, de câte ori soția sa îl făcea să bage de seamă înfățișarea liniștită a fetei.

- Vezi bine că rana se închide... Începe să uite.

Angélique nu uita, ci pur și simplu aștepta și ea. Orice speranță în oameni îi pierise, revenea la gândul unei minuni. Se va produce cu siguranță una, dacă Dumnezeu o vroia fericită. Nu avea decât să se lase în mâinile Sale, se credea pedepsită prin această nouă încercare, deoarece căutase să-i forțeze voința, supărându-l și pe monseniorul. Fără grația Lui, creatura era slabă, incapabilă de izbândă. Nevoia de grație o reîntorcea la umilință, având singura nădejde în ajutorul Celui nevăzut, nemaifăcând ea nimic, lăsând să facă totul forțele misterioase, răspândite în jurul Său. În fiecare seară, la lumina lămpii, se apuca să recitească străvechiul ei exemplar din *Legenda aurită*; și se simțea vrăjită, ca în naivitatea copilăriei; și nu

punea la îndoială nici un miracol, convinsă că puterea Celui necunoscut este fără de margini când e vorba de izbânda sufletelor curate.

Chiar în vremea aceea, tapițerul catedralei venise să-i comande lui Hubert un panou de broderie foarte bogată, pentru jilțul episcopal al monseniorului. Acest panou, lat de un metru și jumătate și înalt de trei metri, trebuia să se încadreze în lambriurile de lemn ale fondului și reprezenta doi îngeri, în mărime naturală, ținând o coroană, sub care se aflau armoariile neamului Hautecoeur. Trebuia o broderie în basorelief, muncă dificilă, care cerea multă artă și o mare cheltuială de forță fizică. La început, soții Hubert refuzaseră, de teamă să n-o obosească pe Angélique, mai ales să n-o întristeze brodând aceste armoarii care, fir cu fir, timp de mai multe săptămâni, i-ar fi reînviat amintirile. Dar fata se certase cu ei ca să primească comanda, și se așeza în fiecare dimineață la lucru, cu o tărie nemaipomenită. Părea fericită că se istovea, că simțea nevoia să-și sfărâme trupul, vrând să fie calmă.

Și viața își urma cursul în vechiul atelier, mereu la fel și regulată, ca și când inimile n-ar fi bătut nici o clipă mai repede. În timp ce Hubert se ocupa de gherghefuri, desena, întindea și destindea, Hubertine o ajuta pe Angélique și, când cobora seara, amândouă aveau degetele învinețite. Pentru execuția îngerilor și a ornamentelor, fusese nevoie să se împartă fiecare motiv în mai multe părți și să se trateze separat. Ca să redea marile reliefuri, Angélique mânuia, cu o broșă, lungi fire ecru, pe care le acoperea, din sens opus, cu fir de Bretagne; și, rând pe rând, folosindu-se de un ac gros ca de o dălțiță, detașa detaliile ornamentelor. Se efectua aici o adevărată muncă de sculptură. După aceea, o dată forma obținută, și Hubertine și ea puneau firele de aur, pe care le coseau cu împunsături mici. Era un basorelief cu totul și cu totul din aur, de o gingășie și de o frumusețe fără seamăn, strălucind ca un soare în mijlocul încăperii afumate. Vechile ustensile se aliniau în ordinea lor seculară, preducelele, sulele, ciocănelele de lemn cu două capete, ciocanele; pe gherghefuri alergau măgărușul și plăcinta, degetarele și acele; și în adâncul ungherelor,unde le mânca rugina, diligentul, depănătoarea de mână, vârtelnița cu fofezele ei de răchită păreau să doarmă, ațipite în marea pace care pătrundea prin ferestrele deschise.

Se scurseră mai multe zile, Angélique rupea ace de dimineața până seara, atât de anevoios se cosea aurul, prin grosimea firelor ceruite. Ai fi crezut-o cu totul absorbită de munca aceasta aspră, nu numai cu trupul, ci și cu spiritul, până la a nu mai gândi. După nouă ore cădea de oboseală, se culca, dormea un somn de plumb. Când lucrul îi lăsa mintea liberă un minut, se mira că nu-l vede pe Félicien. Dacă ea nu făcea nimic ca să-l întâlnească, se gândea că el ar trebui să treacă peste toate obstacolele și să vină lângă ea. Dar îl aproba pentru că se arăta atât de înțelept, l-ar fi dojenit dacă ar fi vrut să grăbească lucrurile. Desigur că și el aștepta minunea. Era singura speranță prin care trăia acum, nădăjduind în fiecare seară că se va realiza a doua zi. Și până atunci nu avea motive de revoltă. Uneori, totuși, ridica fruntea: cum, încă nimic? Și împungea mai tare cu acul, din pricina căruia mâinile ei mici sângerau. Adesea, era nevoită să-l tragă cu cleștele. Când acul se rupea, cu un zgomot sec de sticlă care se sparge, nu vădea nici cel mai mic gest de iritare.

Hubertine se îngrijora văzând-o că lucrează cu atâta înverșunare și, cum venise vremea să se spele rufele, o sili să-și părăsească panoul de broderie, ca să trăiască patru zile bune de viață activă, în lumina deplină a soarelui. Bătrâna Gabet, căreia durerile îi dăduseră pace, putu să ajute la săpunirea și la clătitul rufelor. Clos-Marie se afla în sărbătoare, acel sfârșit de august era de o frumusețe nemaipomenită, un cer dogorâtor, umbrare negre; în timp ce o răcoreală delicioasă se răspândea din la Chevrotte, ale cărei sălcii umbroase răceau apa curgătoare. Și Angélique își petrecu prima zi într-o mare veselie, bătând și afundând albiturile, bucurându-se de râu, de ulmi, de moara în ruină, de ierburi, de toate aceste lucruri prietenoase, atât de pline de amintiri. Nu aici îl cunoscuse ea pe Félicien, la început, atât de misterios în lumina lunii, după aceea atât de fermecător de stângaci, în dimineața când îi salvase cămășuța de noapte furată de apă? După fiece rufă pe care o clătea, nu se putea împiedica să arunce câte o ocheadă spre grilajul episcopiei, altădată închis: într-o seară îl străbătuse mergând braț la braț cu el, poate că-l va deschide pe neașteptate pentru a veni s-o ia și s-o ducă la picioarele tatălui său. Această speranță îi făcea plăcută munca ei aspră, cu dese împroșcări de spumă.

Dar a doua zi, când bătrâna Gabet aducea ultima roabă cu albituri pe care trebuia să le întindă împreună cu Angélique, aceasta îi întrerupse flecăreala nesfârșită, pentru a-i spune fără nici o răutate:

- Fiindcă veni vorba, știți că monseniorul își căsătorește fiul?

Tânăra fată, care tocmai întindea un cearșaf, îngenunche în iarbă, cu inima sfârșită de vestea zguduitoare.

- Da, așa vorbește lumea... La toamnă fiul monseniorului se însoară cu domnișoara de Voincourt. Pare-se că totul a fost pus la cale de alaltăieri.

Ea rămânea în genunchi, un val de gânduri învălmășite îi vuia în cap. Vestea n-o surprindea deloc, o simțea adevărată. Maică-sa o prevenise, trebuia să se aștepte la asta. Dar ceea ce-i reteza astfel picioarele, în acel prim moment, era gândul că, tremurând în fața tatălui său Félicien se arătase gata să se căsătorească cu cealaltă, fără s-o iubească, într-o seară de istovire. Așadar, pentru ea, pe care o adora, era pierdut. Niciodată nu se gândise la această posibilă lipsă de tărie, îl vedea plecându-se în fața datoriei, aducând, în numele supunerii, nenorocirea lor, a amândurora. Și, fără să se miște încă, ochii i se îndreptaseră spre grilaj, o revoltă o ridica, în sfârșit, să alerge până la el și să-i susțină curajul, pentru a nu da înapoi.

Se miră ea însăși când se auzi răspunzându-i bătrânei Gabet, în instinctul total inconștient de a-și ascunde tulburarea.

- Ah, se însoară cu domnișoara Claire!... E foarte frumoasă și, din câte se spune, foarte bună...

De îndată ce va pleca bătrâna femeie, se va duce, cu orice preț, să-l întâlnească. Așteptase destul, își va sfărâma jurământul de a nu-l revedea, ca pe un obstacol supărător. Cu ce drept îi despărțeau astfel? Totul îi striga iubirea lor, catedrala, apele răcoroase, ulmii bătrâni printre care se iubiseră. Pentru că dragostea lor crescuse aici, aici vroia să-l recapete, ca să fugă, de gâtul lui, foarte departe, atât de departe, încât niciodată să nu-i mai găsească nimeni.

- Gata, spuse în sfârșit bătrâna Gabet, care isprăvise de întins peste un tufiș ultimele prosoape. În două ceasuri sunt uscate... Seara bună, domnișoară, pentru că nu mai e nevoie de mine.

Acum, stând în picioare în mijlocul acelei înfloriri de rufe, ce străluceau peste iarba verde, Angélique se gândea la cealaltă zi, când, sub vântul puternic, printre plesnetele cearșafurilor și ale fețelor de masă, inimile lor se dăruiseră una alteia, cu atâta nevinovăție. De ce încetase el să mai vină s-o vadă? De ce nu era la această întâlnire, în această voie bună sănătoasă a spălatului de rufe? Dar imediat ce l-ar fi cuprins în brațe, știa bine că n-ar mai fi decât al ei. Nici măcar n-ar fi avut nevoie să-l învinuiască de slăbiciune, i-ar fi fost suficient să se arate, pentru a-și regăsi voința fericirii lor. El va îndrăzni totul, nu avea decât să-l întâlnească peste o clipă.

Trecu o oră, și Angélique mergea cu pași mărunți printre albituri, foarte albă ea însăși în orbitoarea strălucire a soarelui, și un glas nedeslușit se ridica în ființa sa, creștea, o împiedica să se ducă acolo, la grilaj. Se înfricoșa în fața acestei lupte aflate abia la început. Cum așa? în ea nu exista decât dorința de a-l vrea pe el? altceva, care se interpusese, nici vorbă, se opunea, zdruncina buna simplicitate a dragostei sale. Era atât de simplu să alergi la cel pe care îl iubești; și de pe acum ea nu se mai simțea în stare s-o facă, chinul îndoielii o muncea: jurase, și-apoi poate că ar fi fost un lucru foarte rău. Seara, când rufele se uscaseră și Hubertine veni să-i ajute la căratul lor, nu se hotărâse încă, își oferi răgazul unei nopți ca să chibzuiască. Cu rufele ca zăpada, plăcut mirositoare, revărsându-i-se din brațe, aruncă o privire neliniștită peste întregul Clos-Marie, acum învăluit de amurg, ca peste un colț de natură prieten care refuză să fie complice.

A doua zi, Angélique se trezi zbuciumată. Alte nopți trecură, fără să-i aducă vreo hotărâre. Nu-și regăsea calmul decât în convingerea că era iubită. Convingerea aceasta îi rămăsese nestrămutată, în ea se odihnea dumnezeiește. Știindu-se iubită, putea să aștepte, putea să rabde totul. Crizele de caritate o cuprinseseră din nou, se înduioșa în fața celor mai mici suferințe, cu ochii plini de lacrimi totdeauna gata să țâșnească. Moș Mascart o făcea să-i dăruie tutun, bătrânii Chouteau scoteau de la ea până și dulciuri. Dar mai cu seamă femeile Lemballeuse profitau de chilipir, Tiennette fusese văzută dansând la sărbători într-o rochie de-a bunei domnișoare. Și iată că, într-o zi, pe când Angélique îi aducea mamei Lemballeuse niște cămăși făgăduite în ajun, le zări de departe, la cerșetoare, pe doamna de Voincourt și pe fiica sa, Claire, însoțite de Félicien. De bună seamă că acesta le adusese cu sine. Ea nu se arătă, se întoarse acasă, cu inima înghețată. Două zile mai târziu, îi văzu pe toți trei intrând la bătrânii Chouteau; apoi, moș Mascart îi povesti despre o vizită a frumosului tânăr împreună cu cele două doamne. Atunci, ea își părăsi nevoiașii, care nu mai erau ai ei pentru că, după ce i-i

luase, Félicien li-i dăruise acestor femei; încetă să mai iasă din casă, de teamă că-i întâlnește iar, că primește în inimă rana a cărei suferință, de fiecare dată, i se împlânta tot mai adânc; și simțea cum ceva murea în ea, cum viața îi pleca picătură cu picătură.

Și într-o seară, după una dintre aceste întâlniri, aflându-se singură în camera ei, covârșită de spaimă, scăpă acest strigăt:

- Dar el nu mă mai iubește!

O revedea pe Claire de Voincourt, înaltă, frumoasă cu cununa sa de păr negru; și-l revedea pe el, alături de ea, subțire și mândru. Nu erau făcuți unul pentru celălalt, din aceeași seminție, atât de potriviți, că i-ai fi și crezut căsătoriți?

- El nu mă iubește, nu mă mai iubește!

Cuvintele acestea explodau în ea cu un zgomot asurzitor, de prăbușire. Credința-i zbuciumată, totul se năruia, fără ca ea să-și poate regăsi calmul de a analiza, de a discuta faptele la rece. În ajun credea, în clipa de față nu mai credea: o adiere, venită nu știa de unde, fusese de ajuns; și, dintr-o dată, căzuse în nenorocirea fără margini de a nu se crede iubită. Îi spusese bine lui altădată: asta era singura durere, chinul cel mai îngrozitor. Până atunci, se putuse resemna, aștepta miracolul. Dar forța îi pierise o dată cu credința, se rostogolea spre o disperare de copil. Și lupta dureroasă începu.

În primul moment, făcu apel la propriul său orgoliu: cu atât mai bine dacă n-o mai iubea! pentru că era prea mândră ca să-l iubească încă. Și se simțea ea însăși, se prefăcea că se simte eliberată, că fredonează cu nepăsare, în timp ce broda armoariile neamului Hautecoeur, la care se așezase să lucreze. Dar inima i se umfla s-o înăbușe, suferea rușinea de a-și mărturisi că era atât de lașă încât îl iubea întruna, îl iubea din ce în ce mai mult. Vreme de o săptămână armoariile, născându-se fir cu fir sub degetele ei, o copleșiră de o groaznică amărăciune. Scutul era împărțit în patru, unul și patru, doi și trei, pentru Ierusalim și neamul Hautecoeur; pentru Ierusalim, de argint, având crucea cu cârji de aur, mărginită de patru cruciulițe identice; pentru neamul Hautecoeur, azur cu fortăreață de aur, având ecuson de email negru cu inima de argint în adâncime, totul flancat de trei crini de aur, doi sus, unul în vârf. Emailurile erau din ceaprazuri, metalele din fir de aur și de argint. Ce lucru plictisitor să-ți simți mâna tremurândă, să-ți pleci capul pentru a-ți ascunde ochii, pe care sclipirea acestor armoarii îi orbea cu lacrimi! Nu se

gândea decât la el, îl adora pentru noblețea lui legendară. Și când brodă deviza: „Dacă Dumnezeu vrea, eu vreau", cu mătase neagră pe o banderolă de argint, înțelese pe deplin că era sclava lui, că niciodată nu va mai fi propria sa stăpână: cu toate că lacrimile o împiedicau să vadă, mașinal, ea continua să împungă cu acul.

Și, ceea ce era și mai rău, Angélique iubi în disperare, se zbătu în această iubire fără speranță, pe care n-o putea ucide. Mereu vroia să alerge la Félicien, să-l recucerească aruncându-se de gâtul lui; și, mereu, lupta reîncepea. Uneori credea că biruise, o mare liniște cobora în ea, i se părea că se vede, cum ar fi văzut-o pe o străină, mică de tot, cu totul nepăsătoare, îngenuncheată ca o fată ascultătoare, în umilința renunțării: nu mai era ea, era fata cuminte care devenea, pe care mediul și educația o plăsmuiseră. Apoi, un val de sânge urca, o amețea; sănătatea ei bună, tinerețea sa arzătoare galopau ca niște iepe scăpate din frâu; și se regăsea cu mândria și cu dragostea ei, pradă deplină a necunoscutului brutal al obârșiei sale. Oare, pentru ce s-ar supune? Și își pregătea goana, socotea cesul prielnic pentru a forța grilajul grădinii episcopiei. Dar din nou o și cuprindea spaima, o tainică neliniște, zbuciumul îndoielii. Dacă dădea înapoi din fața răului, ar fi avut remușcări veșnice. Ceasuri, ceasuri groaznice se scurgeau în acea șovăială a hotărârii ce avea s-o ia, sub acel vânt de furtună, care, la nesfârșit, o azvârlea de la revolta iubirii până la scârba față de păcat. Și ieșea tot mai vlăguită după fiecare izbândă asupra propiei sale inimi.

Într-o seară, în momentul când vroia să plece de acasă pentru a se duce să-l întâlnească pe Félicien, se gândi pe neașteptate la carnetul ei de copilă ajutată, în chinul în care se zbătea nemaigăsindu-și forța de a ține piept iubirii. Îl luă din fundul dulăpiorului, îl răsfoi, se simți pălmuită la fiecare pagină de josnicia nașterii sale, hămesită de o arzătoare nevoie de umilință. Tată și mamă necunoscuți, nici un nume, nimic decât o dată și un număr, părăsirea plantei sălbatice care crește pe marginea drumului! Și amintirile îi reveneau puzderie, pășunile grase de la Nièvre, vitele pe care le păzise acolo, drumul neted de la Soulanges, pe care mergea desculță, mama Nini care o cârpea cu palma de câte ori șterpelea mere. Unele pagini, mai cu seamă, îi redeșteptau aducerea aminte, cele în care erau consemnate, o dată la trei luni, vizitele subinspectorului și ale medicului, semnături precedate uneori de

observații și lămuriri: o boală de care fusese cât pe-aci să moară, o reclamație a doicii în legătură cu niște pantofi arși, note proaste pentru caracterul ei neîmblânzit. Era jurnalul nefericirii sale. Dar o anumită parte o făcu până la urmă să izbucnească în lacrimi, procesul-verbal despre ruperea colierului pe care îl ținuse până la vârsta de șase ani. Își amintea că din instinct avusese oroare de acel colier din mărgele de os în formă de măsline, înșirate pe un șnur de mătase și care închidea o medalie de argint ce purta data intrării și numărul său. Îl socotea un colier de sclavă, l-ar fi rupt cu mânuțele ei, dacă nu s-ar fi temut de consecințe. După aceea, când mai crescuse, se plânsese că o sugruma. Timp de încă un an, i-l mai lăsaseră. Și ce bucurie pe ea, când subinspectorul îi tăiase șnurul, în prezența primarului comunei, înlocuind acel semn de individualitate prin semnalmente în toată regula, în care de pe atunci apăreau ochii ei de culoarea violetei, părul său mătăsos, de aur! Și, cu toate acestea, simțea mereu la gât acel colier de animal domestic, care se pune ca semn de recunoaștere, îi rămânea în carne, o înăbușea. În ziua aceea, dinaintea acestei pagini, umilința o cuprinse iar, îngrozitoare, o făcu să urce din nou în camera sa, hohotind de plâns, nedemnă de a fi iubită. În alte două rânduri, tot carnetul o salvă. După aceea, se simți și ea lipsită de putere împotriva propriei revolte.

Acum crizele ispitei o chinuiau noaptea. Înainte de a se culca, își impunea să recitească *Legenda*. Dar, cu fruntea în mâini și în ciuda oricărei strădanii, nu mai înțelegea: miracolele o năuceau, nu pricepea decât o goană decolorată de fantome. Apoi, în patul ei mare, după o prăbușire într-un somn de plumb, o spaimă subită o trezea brusc, pe întuneric. Se ridica, pierdută, îngenunchea printre cearșafurile zvârlite în lături, cu tâmplele scăldate de sudoare, scuturată din creștet până în tălpi de un fior; și-și împreuna mâinile și bâiguia:

- Doamne, de ce m-ai părăsit?

Căci deznădejdea ei era de a se simți singură în acele clipe, în beznă. Îl visase pe Félicien, tremura de dorința de a se îmbrăca, de a se duce să-l întâlnească, și nu se afla nimeni acolo care s-o oprească. Grația se depărta de ea, Dumnezeu înceta de a mai fi în preajma sa, mediul o părăsea. Disperată, chema necunoscutul, pleca urechea către Cel nevăzut. Și văzduhul era gol, nici glasuri șoptitoare, nici fâlfâiri misterioase. Totul părea mort: Clos-Marie, cu la

Chevrotte, sălciile, ierburile, ulmii episcopiei și catedrala însăși. Nimic nu rămânea din visurile pe care și le făurise aici, zborul alb al fecioarelor, dispărând, nu lăsa din lucruri decât mormântul. Agoniza de neputință, dezarmată, ca o creștină a Bisericii primive pe care păcatul ereditar o doboară de îndată ce ajutorul supranaturalului încetează. În tăcerea sumbră a acestei griji protectoare, ea asculta cum renaște și cum urlă acea ereditate a răului, biruind educația primită. Dacă în două minute nici un ajutor nu-i sosea din partea forțelor necunoscute, dacă lucrurile nu se trezeau din somnul lor și n-o îmbărbătau, fără doar și poate că va ceda ispitei, se va duce la propria-i pierzare.

- Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit?

Și, îngenuncheată în mijlocul patului mare, atât de mică și de gingașă, se simțea murind.

Apoi, de fiecare dată, până acum, în clipa disperării extreme, ceva răcoros o alina. Era grația care se milostivea, care pătrundea în ea redându-i iluziile. Sărea desculță pe dalele de piatră ale camerei, alerga la fereastră într-un elan nestăpânit; și, acolo, asculta din nou glasurile, aripi nevăzute îi atingeau ușor părul, poporul *Legendei* ieșea din arbori și din pietre, o înconjura în număr mare. Neprihănirea, bunătatea, tot ce exista din ființa sa în lucruri, i se întorceau și o salvau. Din acel moment, nu-i mai era teamă, se știa ocrotită: Agnés se afla din nou lângă ea, în tovărășia fecioarelor blânde și rătăcitoare prin văzduhul fremătător. Era o încurajare depărtată, un murmur lung de izbândă care ajungea până la ea, contopit cu vântul nopții. Timp de o oră respira această blândețe liniștitoare, de o tristețe de moarte, sporită de voința ei de a muri, mai degrabă, decât să-și calce jurământul. În sfârșit, zdrobită, se culca iarăși și adormea cu spaima crizei de a doua zi, torturată mereu de gândul că va muri până la urmă, dacă se va istovi astfel, de fiecare dată.

O lâncezeală, într-adevăr, o sleia de puteri pe Angélique, de când nu se mai credea iubită de Félicien. Avea rana între coaste, murea câte puțin în fiecare oră, pe tăcute, fără un geamăt. La început, totul se tălmăci prin anumite oboseli; i se tăia răsuflarea, gâfâia, era nevoită să dea drumul firului, rămânea un minut cu ochii împăienjeniți, pierduți în gol. Apoi, încetase să mănânce, abia dacă lua câteva înghițituri de lapte; și își ascundea pâinea, o azvârlea la găinile vecinilor, ca să nu-și îngrijoreze părinții. Un medic care fu

adus, nedescoperind nimic, dădea vina pe viața prea retrasă, se mulțumea să recomande mișcare. Era o stingere a întregii sale făpturi, o dispariție lentă. Corpul ei șovăia, ca în legănarea a două aripi mari, lumina părea că-i iese din fața subțiată, în care sufletul ardea. Și ajunsese să nu mai coboare din camera ei, decât ținându-se cu amândouă mâinile de pereții scării, clătinându-se. Dar se încăpățâna, făcea pe viteaza, de îndată ce se simțea privită, vroia cu orice preț să isprăvească panoul de broderie dificilă, pentru jilțul monseniorului. Mânuțele ei lungi nu mai aveau forță, și când rupea vreun ac, nu putea să-l tragă cu cleștele.

Or, într-o dimineață când Hubert și Hubertine, siliți să plece de acasă, o lăsaseră singură, la lucru, întorcându-se primul, broderul o găsi pe dalele de piatră, alunecată de pe scaun, fără cunoștință, prăvălită în fața gherghefului. Murea la datorie, unul dintre marii îngeri de aur rămânea neterminat. Zdruncinat, Hubert o luă în brațe, se strădui s-o așeze în picioare. Dar ea cădea mereu, nu se putea smulge din neant.

- Scumpa mea, scumpa mea... Răspunde-mi, te implor.

În sfârșit, deschise ochii, îl privi cu mâhnire. De ce o vroia vie? Moartă, era atât de fericită!

- Ce ai tu, scumpa mea? Prin urmare, ne-ai înșelat, prin urmare, tot îl iubești?

Ea nu răspundea, îl privea cu aerul ei de tristețe nemărginită. Atunci, strângând-o cu disperare în brațe, o ridică, o urcă în camera sa; și, când o așeză pe pat, atât de albă, atât de vlăguită, deplânse lucrul cumplit ce-l săvârșise, fără să vrea, îndepărtându-l de ea pe cel pe care îl iubea.

- Ți l-aș fi dat eu! De ce nu mi-ai spus nimic?

Dar ea nu răspunse, pleoapele i se închiseră din nou și păru că doarme. El rămăsese în picioare, cu ochii ațintiți pe chipul ei subțire de crin, cu inima sângerândă de milă. Apoi, cum ea respira liniștit, coborî să aștepte întoarcerea nevesti-si.

Explicația avu loc jos, în atelier. Hubertine tocmai își scosese pălăria, și el îi spuse numaidecât că o culesese pe copilă de acolo, că acum dormita în pat, fulgerată de moarte.

- Ne-am înșelat. Se gândește mereu la băiatul acela, și din pricina asta moare... Ah, de-ai ști ce lovitură am primit, ce remușcări mă sfâșie de când mi-am dat seama și de când am dus-o pe brațe, sus, atât de vrednică de milă! E vina noastră, noi i-am despărțit cu minciuni... Ce, ai s-o lași să sufere? n-ai să spui nimic ca s-o salvezi?

Hubertine, ca și Angélique, tăcea, îl privea cu aerul ei înțelept, de femeie cu judecată, palidă de amărăciune. Pe când el, pasionatul, pe care această pasiune plină de suferință îl scotea din supunerea obișnuită, nu se liniștea, își agita mâinile fierbinți.

- Ei bine! am să vorbesc eu, am să-i spun că Félicien o iubește, că noi ăștia am avut cruzimea de a-l împiedica să vină la ea, înșelându-l și pe el... Acum, fiecare lacrimă de-a ei are să-mi pârjolească inima. Va fi o crimă, la care o să mă simt părtaș... Vreau să fie fericită, da! fericită, oricum, cu orice chip...

Se apropiase de soția sa, îndrăznea să strige la dragostea lui, revoltat, enervându-se tot mai mult de tăcerea tristă din care ea nu ieșea.

- Pentru că se iubesc, sunt stăpâni... Nimic altceva nu e mai presus, când iubești și ești iubit... Da! cu orice chip, fericirea este îndreptățită.

În picioare, nemișcată, Hubertine vorbi, în sfârșit, cu vocea ei domoală.

- Să ne-o ia, nu-i așa? s-o ia de soție, fără să țină seama de noi, fără să țină seama de tatăl lui... Asta-i îndemni, și crezi că după aceea or să fie fericiți?...

Și, fără vreo altă legătură, cu aceeași voce adânc mâhnită, urmă:

- Când mă întorceam, am trecut prin fața cimitirului, o speranță m-a făcut să intru iar în el. Am îngenuncheat, o dată mai mult, în acel loc tocit de genunchii noștri și m-am rugat îndelung.

Hubert pălise, fierbințeala i se transformase într-un mare frig. Desigur, îl cunoștea, era mormântul mamei îndărătnice, unde se duseseră de atâtea ori să plângă și să se supună, învinuindu-se pentru neascultarea lor, pentru ca moarta să-i ierte, din fundul pământului.

- M-am rugat îndelung, repetă Hubertine, ascultam dacă nu tresare ceva...

Neliniștit, Hubert o întreba din priviri.

- Și, nimic, nu, nimic n-a urcat din pământ, nimic n-a tresărit în mine! Ah, s-a sfârșit, e prea târziu, noi ne-am pricinuit nenorocirea!

Atunci, cutremurat, el întrebă:

- Mă învinuiești?

- Da, tu ești vinovatul, păcatul l-am săvârșit și eu, urmându-te... nu ne-am supus, ne-am stricat toată viața.

- Și nu ești fericită?

- Nu, nu sunt fericită... o femeie care nu are nici un copil, nu este fericită... A iubi nu înseamnă nimic, trebuie ca iubirea să fie binecuvântată.

Hubert se prăbușise pe un scaun, sfârșit, cu ochii spuziți de lacrimi. Niciodată ea nu-i imputase astfel plaga vie a existenței lor; și Hubertine, care se domolea atât de repede și-l mângâia, când îl rănea cu vreo aluzie involuntară, de data asta îl privea cum suferă, stând mereu dreaptă, fără să facă vreo mișcare, vreun pas în direcția lui. El plângea, striga printre lacrimi:

- Ah, scumpa copilă de-acolo, de sus! o condamni... Nu vrei s-o ia în căsătorie, cum te-am luat eu pe tine, ca să sufere și ea ce ai suferit tu.

Ea răspunse printr-un semn din cap, simplu, cu toată puterea și simplicitatea inimii sale.

- Dar tu singură spuneai că sărmana, scumpa fetiță are să moară... Prin urmare, îi vrei moartea?

- Da, moartea, mai degrabă, decât o viață trăită în păcat.

El se ridicase, fremătând, și se adăposti între brațele ei, și amândoi hohotiră de plâns. Se strânseră, așa, multă vreme. Hubert se dădea bătut; acum, Hubertine trebuia să se rezeme de umărul lui, pentru a avea destul curaj. Ieșiră de aici disperați și hotărâți, închiși într-o tăcere adâncă și sfâșietoare, la capătul căreia, dacă așa vroia Dumnezeu, se afla moartea, acceptată de ei, a copilei.

Cu începere din acea zi, Angélique fu nevoită să rămână în camera sa. Slăbiciunea ei devenea atât de mare, că nu era în stare să mai coboare în atelier: o cuprindea numaidecât amețeala, picioarele i se înmuiau. La început, merse totuși, se plimbă până la balcon, sprijinindu-se de mobile. Pe urmă, trebui să se mulțumească doar să se ducă de la pat până la fotoliu. Drumul era lung, nu se primejduia să-l străbată decât dimineața și seara, sleită de puteri. Cu toate acestea, lucra întruna, renunțând la broderia în basorelief, prea obositoare, brodând flori din mătăsuri nuanțate; și le broda după natură - un buchet de flori fără parfum, care o lăsau liniștită, hortensii și nalbe-roșii. Buchetul înflorea într-un vas, deseori se odihnea privindu-l, căci mătasea, deși atât de ușoară, o apăsa greu peste degete. În două zile nu făcuse decât o floare de nalbă, de o mare prospețime, strălucitoare pe satin; dar asta era viața ei, avea să țină acul în mână până la ultima suflare. Topită de suferință, subțiindu-se neîncetat, nu mai era decât o flacără curată și negrăit de frumoasă.

La ce bun să mai lupte, de vreme ce Félicien n-o iubea? Acum, murea din cauza acestei convingeri: el n-o iubea, poate că n-o iubise niciodată. Câtă vreme avusese puteri, se luptase împotriva inimii, a sănătății, a tinereții sale, care-i dădeau ghes să alerge ca să-l reîntâlnească. De când se afla țintuită aici, era silită să se resemneze, se sfârșise.

Într-o dimineață, pe când Hubert o așeza în fotoliu, punându-i pe o pernă piciorușele nemișcate, ea spuse zâmbind:

- Ah, acum știu bine că sunt cuminte, și că nu mai am scăpare!

Hubert se grăbi să coboare, simțind că se înăbușe, temându-se să nu izbucnească în lacrimi.

XII

În noaptea aceea, Angélique nu putu să doarmă. O insomnie îi ținea deschise pleoapele arzătoare, cu toată slăbiciunea ei nemaipomenită; și, cum perechea Hubert se culcase și curând avea să sune de miezul nopții, prefera să se ridice, în pofida efortului uriaș, prinsă de teama că avea să moară dacă mai rămânea în pat.

Se sufoca, își puse un capot, se târî până la fereastra pe care o deschise larg. Iarna era ploioasă, de o blândețe umedă. Apoi, se lăsă pe fotoliu, după ce ridică în fața ei, pe măsuță, fitilul lămpii, care stătea aprinsă toată noaptea. Aici, lângă volumul *Legenda aurită*, se afla și buchetul de nalbe-roșii și de hortensii pe care îl copia. Și, pentru a-și relua viața, avu fantezia de a se apuca să lucreze, își trase ghergheful alături, făcând câteva împunsături cu mâinile ei șovăitoare. Mătasea roșie a unui boboc de nalbă sângera între degetele-i albe, părând sângele vinelor sale care sfârșea de curs, picătură cu picătură.

Dar, după ce se zvârcolise zadarnic timp de două ceasuri în cearșafurile arzătoare, acum căzu aproape imediat pradă somnului, îndată ce se așeză. Capul i se răsturnă, sprijinit de spătar, se aplecă puțin spre umărul drept; și, cum mătasea rămăsese între degetele sale nemișcate, s-ar fi spus că încă lucra. Din cale afară de albă, din cale afară de liniștită, dormea sub lampă, în camera tăcută și albă, la rândul ei, ca un mormânt. Lumina îngălbenea marele pat regal, acoperind pânza lui pictată, de un roșu decolorat. Numai sipetul, dulapul, jilțurile de stejar bătrân retezau, pătau pereții cu doliu. Minutele se scurseră, ea dormea foarte liniștită și foarte albă.

În sfârșit, se auzi un zgomot. Și pe balcon apăru Félicien, tremurând, vlăguit ca și ea. Cu chipul răvășit, el se năpusti în cameră, când o zări prăbușită astfel în fundul fotoliului, vrednică de milă și atât de frumoasă. O durere fără margini îi strânse inima, căzu în genunchi, se cufundă într-o reverie mâhnită. Așadar, ea nu mai exista, așadar, răul o ruinase, de părea să nu mai aibă greutate, de se așezase aici, aidoma unui fulg care stă gata să fie luat de vânt? În somnul ei adânc i se citea suferința și resemnarea. N-o recunoștea decât după grația de crin, după avântul gâtului delicat peste umerii rotunzi, după fața prelungă și transfigurată de fecioară care zboară la cer. Părul nu-i mai era decât de lumină, sufletul de zăpadă îi strălucea sub mătasea transparentă a pielii. Avea frumusețea sfintelor eliberate de trupuri, din pricina asta era orbită și disperată, într-o uimire care o țintuia pe loc, cu mâinile împreunate. Ea nu se trezea, el o privea întruna.

O ușoară răsuflare a buzelor lui Félicien trecu, totuși, peste chipul fetei. Dintr-odată, ea deschise ochii mari. Nu se mișca, îl privea la rândul ei, surâzând, ca prin vis. Era el, îl recunoștea, în ciuda faptului că se schimbase. Dar credea că încă picotește, pentru că i se întâmpla să-l vadă astfel în somn, ceea ce la trezire îi sporea durerea.

El întinse mâinile, îi vorbi.

- Suflet scump, te iubesc... Mi s-a spus cât suferi, și am venit degrabă... Iată-mă, te iubesc.

Ea fremăta, își trecea degetele peste pleoape, cu mișcări mecanice.

- Nu te îndoi de mine... Sunt la picioarele dumitale, și te iubesc, te iubesc întruna.

Atunci, ea scoase un strigăt.

- Ah, dumneata ești!... Nu te mai așteptam, și dumneata ești...

Cu mâinile ei bâjbâitoare, i le prinsese pe ale lui, ca să se convingă că nu era o vedenie rătăcitoare a somnului.

- Mă iubești întruna, și eu te iubesc, ah, mai mult decât credeam că aș fi putut să iubesc!

Era o amețeală de bucurie, un prim minut de fericire absolută în care uitau totul, pentru a nu le rămâne decât convingerea că încă se iubesc, și de a și-o spune. Suferințele din ajun, piedicile de a doua zi dispăruseră; habar nu aveau cum de ajunseseră aici! dar aici

ajunseseră, își amestecau lacrimile dulci, el pierdut de milă, ea atât de suptă de amărăciune, că Félicien nu ținea în brațe decât o răsuflare. Sub vraja surprizei, Angélique rămânea ca paralizată, clătinându-se, dar mai mult decât fericită în adâncul fotoliului, nemairecunoscându-și mâinile și picioarele, neputând să se ridice pe jumătate decât pentru a recădea la loc, în încântarea bucuriei.

- Ah, seniore drag, unica mea dorință s-a împlinit: să te mai văd o dată înainte de a muri.

El ridică fruntea, făcu un gest de spaimă.

- Să mori!... Dar nu vreau! Sunt aici, te iubesc.

Ea surâse dumnezeiește.

- O, de vreme ce mă iubești, pot să mor! Moartea nu mă mai sperie, am să adorm așa, pe umărul dumitale... Mai spune-mi o dată că mă iubești.

- Te iubesc, cum te iubeam și ieri, cum te voi iubi și mâine. Să nu te mai îndoiești niciodată, asta e pentru eternitate.

- Da, ne iubim... pentru eternitate.

Răpită, Angélique privea înaintea ei, în albul camerei, Dar, pe nesimțite, un fel de trezire o făcu să devină gravă. În toată această imensă fericire care o amețise, în sfârșit, reflecta. Și faptele o uimeau.

- Dacă mă iubești, de ce n-ai venit?

- Părinții dumitale mi-au spus că nu mai simțeai nici o dragoste pentru mine. Puțin mi-a lipsit și mie să mor din cauza asta... Și când am aflat că ești bolnavă m-am hotărât, cu riscul de a fi alungat din această casă a cărei ușă mi-a fost închisă.

- Maică-mea îmi spunea la fel, că nu mă mai iubeai, și am crezut-o pe maică-mea... Te întâlnisem cu domnișoara aceea, mă gândeam că te supuneai monseniorului.

- Nu, așteptam. Dar am fost laș, am tremurat în fața lui.

Urmară câteva clipe de tăcere. Angélique se ridicase. Fața îi deveni aspră, o cută de mânie îi tăia fruntea.

- Atunci, ne-au înșelat și unul și celălalt, ne-au mințit ca să ne despartă... Noi ne iubeam și ei ne chinuiau, erau gata să ne ucidă pe amândoi... Ei bine! e o ticăloșie, asta ne dezleagă de jurămintele noastre. Suntem liberi.

Un dispreț nestăpânit o ridicase în picioare. Nu-și mai simțea boala, puterile i se întorceau, în redeșteptarea iubirii și a mândriei

sale. Să-și creadă visul mort, și pe neașteptate să-l regăsească viu și strălucitor! Să-și spună că nu fuseseră vrednici de iubirea lor, când vinovații erau ceilalți! Această mărire a ei însăși, această izbândă în sfârșit sigură, o exaltau, o umpleau de o revoltă fără margini.

- Haidem, plecăm! spuse ea simplu.

Și umbla prin încăpere, curajoasă, plină de energie și de voință. Își și alegea o pelerină ca să-și acopere umerii. O dantelă pe cap îi era de ajuns.

Félicien scoase un strigăt de bucurie, căci ea venea în întâmpinarea dorinței sale, el nu se gândea decât la această fugă, fără să aibă curajul de a i-o propune. O, să plece împreună, să dispară, să pună capăt tuturor acestor necazuri, tuturor obstacolelor! Și asta numaidecât, ocolind până și zbaterea chibzuielii!

- Da, sufletul meu drag, plecăm imediat! Veneam să te iau, știu unde o să găsim o trăsură. Până se luminează de ziuă, vom fi departe, atât de departe că niciodată nimeni nu va putea să ne ajungă.

Ea deschidea sertarele, le închidea cu putere, fără să ia ceva din ele, într-o exaltare crescândă. Cum, se chinuia de săptămâni întregi, se muncise să și-l alunge din memorie, chiar credea că ar fi izbutit! și nu era nimic de făcut, și acest chin îngrozitor trebuia luat de la capăt! Nu, niciodată nu va avea această putere. Pentru că se iubeau, era cât de poate de simplu: se vor căsători, nici o forță din lume nu-i va despărți pe unul de celălalt.

- Hai, ce trebuie să iau cu mine?... Ah, eram o proastă cu scrupulele mele de copil! Când mă gândesc că au coborât până la minciună! Da, aș fi murit, și ei nu te-ar fi chemat... Trebuie să iau albituri, îmbrăcăminte, spune? Iată, o rochie mai călduroasă... Și îmi vârâseră o grămadă de gânduri, o grămadă de spaime în minte. Există binele, există răul, ce ai voie să faci, ce n-ai voie să faci, lucruri de neînțeles, ca să te imbecilizeze. Spun numai minciuni, nu e adevărat: nu există decât bucuria de a trăi, de a iubi pe cel ce te iubește...

Triumfa, într-o ardere a tuturor focurilor ereditare pe care le-ai fi crezut stinse. Muzici o îmbătau; vedea plecarea lor regească, pe acest fiu de prinți luând-o cu el, făcând-o regina unui regat îndepărtat; și ea îl urma, atârnată de gâtul lui. Să nu mai fie decât ei

amândoi, să se lase în galopul cailor, să fugă și să dispară într-o îmbrățișare!

- Nu iau nimic, nu-i așa?... La ce bun?

El, aflat dinainte la ușă, scăpăra de înflăcărare.

- Nu, nimic... Să plecăm repede!

- Da, să plecăm, asta e!

Și ajunsese lângă el. Dar se întoarse, vru să arunce o ultimă privire prin cameră. Lampa ardea cu aceeași blândețe palidă, buchetul de ortensii și de nalbe-roșii înflorea neîncetat, un boboc de nalbă neterminat și totuși viu în mijlocul gherghefului părea că o așteaptă. Niciodată camera, mai ales, nu-i apăruse atât de albă, cu pereții albi, cu patul alb, cu aerul alb, ca plin de o răsuflare albă.

Ceva se clătină în ea, și fu nevoită să se rezeme de spătarul unui scaun.

- Ce ai? întrebă Félicien neliniștit.

Angélique nu răspunse, respira greu. Scuturată de un fior, cu picioarele ca retezate, trebui să se așeze.

- Nu te speria, nu-i nimic... Doar un minut de odihnă, și plecăm.

Tăcură amândoi. Ea se uita prin cameră, ca și când uitase un obiect de preț, pe care n-ar fi putut să-l numească. Era un regret, la început ușor, care apoi creștea, și-i cuprindea treptat-treptat pieptul, înăbușind-o. Nu-și mai aducea aminte. Oare tot acest alb o reținea astfel? Întotdeauna iubise culoarea albă, până la a șterpeli capetele de mătase albă, să se bucure pe ascuns de priveliștea ei.

- Un minut, încă un minut, și plecăm, seniorul meu drag.

Dar nu făcea nici cel mai mic efort să se ridice. Foarte îngrijorat, Félicien se lăsase în genunchi dinaintea ei.

- Tu suferi, nu pot face nimic ca să te ajut? Dacă ți-e frig, îți iau piciorușele în mâinile mele, și ți le încălzesc, până ce devin destul de voinice ca să alerge.

Ea clătină din cap.

- Nu, nu, nu mi-e frig, am să pot merge... Așteaptă un minut, un singur minut.

El vedea bine că lanțuri nevăzute o legau de mâini și de picioare, o țintuiau acolo, cu atâta forță, încât poate că peste o clipă îi va fi imposibil s-o mai scoată afară. Și, dacă n-o lua pe dată cu sine, se gândea la lupta de neînlăturat cu tatăl său, a doua zi, la acea sfâșiere din fața căreia dădea înapoi de atâtea săptămâni. Atunci, deveni insistent, rugând-o fierbinte.

- Vino, drumurile sunt întunecate la această oră, trăsura ne va duce prin beznă; și vom merge mereu, legănați, și ca tăinuiți într-un cuib de puf, fără teamă de răcorile nopții; și, când se va lumina de ziuă, ne vom urma drumul prin soare, mereu, mereu mai departe, până vom ajunge pe meleagul unde te simți fericit... Nimeni nu ne va cunoaște, vom trăi ascunși în adâncul vreunei grădini mari, fără altă grijă decât să ne iubim tot mai mult, pe zi ce trece. Și acolo vor fi flori înalte ca arborii, fructe mai dulci decât mierea. Și vom trăi din te miri ce și mai nimic, în mijlocul acelei primăveri eterne, sufletul meu drag.

- Oh, într-o clipă, numaidecât!

- Mai târziu, dacă ne obosesc călătoriile, ne vom întoarce aici, vom reclădi zidurile castelului d'Hautecoeur, și acolo ne vom sfârși zilele. Acesta este visul meu... Tot avutul nostru, dacă va fi necesar, acolo îl vom cheltui, cu mână largă. Donjonul va domina din nou cele două văi. Vom locui în apartamentul de onoare, între turnul lui David și turnul lui Carol cel Mare. Colosul va fi restaurat în întregime, ca în zilele puterii sale, curtinele, clădirile, capela, cu luxul barbar de altădată... Și acolo vreau să ducem viața din vremurile străvechi, dumneata prințesă și eu prinț, în mijlocul unei suite de oameni de arme și de paji. Zidurile noastre, groase de cincisprezece picioare, ne vor ține departe de lume, vom trăi în plină legendă... Soarele coboară pe după coline, noi ne întoarcem de la o vânătoare, pe cai mari și albi, venerați de satele căzute în genunchi. Cornul sună, podul mobil se lasă în jos. Seara mai mulți regi se vor afla la masa noastră...

Fremătătoare, Angélique surâdea acum de o plăcere orgolioasă, stăvilită de suferința care îi revenea, o copleșea, ștergându-i surâsul gurii îndurerate. Și, cum ea alunga, cu un gest mașinal, viziunile ispititoare, el își spori înflăcărarea.

- O, vino!... Să fugim, să uităm tot!

Ea se eliberă brusc, într-o revoltă instinctivă; și, stând în picioare, de pe buzele ei țâșniră aceste cuvinte:

- Nu, nu, nu pot, nu mai pot!

Cu toate acestea, se tânguia, încă răscolită de luptă, șovăitoare, bâiguind.

- Fii bun, te rog, și nu mă grăbi, așteaptă... Aș vrea atât de mult să-ți dovedesc că te iubesc, să pornesc la brațul dumitale spre frumoasele meleaguri îndepărtate, să locuim împreună regește în castelul visurilor dumitale. Mi se părea un lucru atât de lesnicios, de atâtea ori am făcut planul fugii noastre... Și, cum să-ți spun? În clipa asta îmi pare un lucru peste puterile mele. E ca și cum deodată mi-ar fi fost zidită ușa, ca să nu mai pot ieși.

El vru din nou s-o aline, dar ea îi făcu semn să tacă.

- Nu, să nu mai vorbim... Ciudat! pe măsură ce-mi spui lucruri atât de dulci, atât de tandre, care ar trebui să mă convingă, pe mine mă prinde spaima, un frig mă îngheață... Doamne! oare ce-i cu mine? Cuvintele dumitale mă îndepărtează de dumneata. Dacă continui, n-o să te mai pot asculta, va trebui să pleci... Așteaptă, așteaptă puțin.

Și porni cu pas domol prin cameră, căutând să devină iar stăpână pe sine, pe când el, nemișcat, se lăsa pradă disperării.

- Crezusem că nu te mai iubesc, dar nu făceam altceva decât să mă necăjesc, bineînțeles, pentru că adineauri, când te-am regăsit aici, la picioarele mele, mi-a tresăltat inima, primul meu imbold a fost să te urmez, ca o sclavă... Atunci, dacă te iubesc, pentru ce mă înspăimânți? și cine mă oprește să părăsesc această cameră, de parcă niște mâini nevăzute m-ar ține de tot trupul, de fiecare fir de păr de pe capul meu?

Se oprise lângă pat, se întoarse către dulap, și păși astfel pe dinaintea celorlalte mobile. Desigur, legături tainice le legau de persoana sa. Pereții albi, mai cu seamă, albul imens al plafonului mansardat, o înveșmântau într-o rochie de candoare, de care nu se va lăsa despuiată decât izbucnind în lacrimi. De acum încolo, toate acestea făceau parte din ființa sa, mediul pătrunsese în ea. Și înțelese asta, o dată mai mult, când se aflã în fața gherghefului, rămas sub lampă, alături de masă. I se topea inima văzând bobocul de nalbă început, și pe care nu-l va mai termina niciodată, dacă pleca astfel, ca o criminală. Anii de muncă îi reveneau în amintire, anii aceia atât de cuminți, atât de fericiți, o atât de îndelungată obișnuință a tihnei și a cinstei, care se revolta până și la gândul vreunui păcat. Zi de zi, căsuța răcoroasă a broderilor, viața activă și curată pe care o ducea aici, departe de lume, refăcuse puțin din sângele vinelor sale.

Dar Félicien, văzând-o astfel, recucerită de lucruri, simțea nevoia să grăbească plecarea.

- Vino, vremea trece, curând nu va mai fi timp.

Atunci, în mintea ei se făcu lumină deplină, strigă:

- Și acum e prea târziu... Vezi bine că nu pot să te urmez. Altădată exista în mine o făptură trufașă care ți-ar fi pus amândouă brațele de gât, ca s-o duci cu dumneata. Dar m-a schimbat ceva, nu mă mai regăsesc... Oare, nu auzi cum totul, în această cameră, îmi strigă să rămân? Și supunerea a devenit bucuria mea.

Fără să vorbească, fără să-i spună un cuvânt, Félicien încercă s-o ia cu sine ca pe un copil neascultător. Ea se feri, fugi spre fereastră.

- Nu, te implor! Adineuri, te-aș fi urmat. Dar era ultima mea revoltă. Pe nesimțite și fără știrea mea, umilința și renunțarea care au fost sădite în mine trebuiau să se adune odată aici. De asemenea, la fiecare întoarcere a păcatului meu de obârșie, lupta era mai puțin grea, mă biruiam pe mine însămi cu mai multă ușurință. De acum încolo, s-a sfârșit, m-am învins... Ah, seniore drag, te iubesc atât de mult! să nu facem nimic împotriva fericirii noastre. Ca să fii fericit, trebuie să te supui.

Și, cum el înainta cu încă un pas, ea se apropie de fereastra larg deschisă, pe balcon.

- Doar nu vrei, nu mă silești să mă arunc de-aici... Ascultă, deci, și înțelege că am alături de mine tot ce mă înconjoară. Mie lucrurile îmi vorbesc de multă vreme, aud niște glasuri, și niciodată nu le-am auzit vorbindu-mi atât de tare... Ascultă! întregul Clos-Marie mă îndeamnă să nu-mi bat joc de viața mea și nici de a dumitale. Glasul acesta melodios este la Chevrotte, atât de limpede, atât de proaspăt, că pare să-mi fi transmis și mie curățenia lui de cristal. Glasul acesta de mulțime, duios și adânc, este câmpul întreg, sunt ierburile, arborii, toată viața pașnică a acestui colț sfințit, ce lucrează pentru liniștea propriei mele vieți. Și glasurile vin și mai de departe, din ulmii episcopiei, din acel orizont de ramuri, care, până și cea mai mică dintre ele, arată interes față de izbânda mea... Pe urmă, ascultă! acest puternic glas subpământean este vechea mea prietenă catedrala, care m-a învățat, veșnic trează în noapte. Fiecare dintre pietrele sale, colonetele ferestrelor, cloșetoanele contraforților, arcurile butante ale absidei au un murmur pe care îl deslușesc, o

limbă pe care o înțeleg. Ascultă-le ce spun, că până și în moarte dăinuie speranța. Cânt te-ai umilit, iubirea rămâne și triumfă... Și, în sfârșit, ascultă! văzduhul însuși este plin de șușoteala sufletelor, iată că-mi sosesc însoțitoarele, fecioarele nevăzute. Ascultă, ascultă!

Surâzătoare, Angélique ridicase mâna, făcând o mișcare de adâncă simpatie. Toată ființa îi era vrăjită de răsuflările răspândite pretutindeni. Erau fecioarele *Legendei*, pe care imaginația sa le rechema în amintire, ca în copilărie, și al căror stol mistic ieșea din cartea veche, cu imagini naive, așezată pe masă. Agnés, înveșmântată în propriu-i păr, apoi toate celelalte, Barbe cu turnul ei, Geneviève cu mieii săi, Cécile cu viola sa, Agathe, Elisabeth cerșind pe drumuri, Catherine învingându-i pe doctori. Un miracol o face pe Luce să atârne atât de greu, că nici o mie de bărbați și cinci perechi de boi n-o pot trage. Și toate zboară în noaptea senină, cum nu se poate mai albe, cu pieptul încă deschis de fierul torturilor, lăsând să curgă, în loc de sânge, fluvii de lapte. Văzduhul e curat, beznele se luminează ca de scânteierea stelelor.

Félicien se apropiase.

- Eu sunt cel ce există, Angélique, și dumneata mă respingi pentru niște vise...

- Niște vise, murmură ea.

- Căci vedeniile astea te împresoară numai pentru că dumneata însăți le-ai născocit... Vino! Nu mai pune nimic din dumneata în lucruri, și lucrurile vor amuți.

Ea făcu o mișcare de proslăvire.

- O, nu! să vorbească, să vorbească și mai tare! ele sunt forța mea, ele îmi dau curajul să-ți rezist... Aceasta este grația, și niciodată până acum ea n-a revărsat în mine o asemenea putere. Ce importanță are dacă nu e decât un vis, visul de care m-am lăsat de bună voie împresurată și pe care-l trăiesc mereu! El mă salvează, mă duce neprihănită în lumea aparențelor... Oh, lasă-te păgubaș, supune-te, ca mine! Nu vreau să te urmez.

Cu toată slăbiciunea ei, stătea dreaptă, hotărâtă, de neînvins.

- Dar te-au înșelat, reluă el, au coborât până la minciună ca să ne despartă!

- Păcatul aproapelui nu-l va justifica pe al nostru.

- Ah, inima dumitale s-a-ndepărtat de mine, nu mă mai iubești!

- Te iubesc, nu lupt împotriva dumitale decât pentru dragostea și pentru fericirea noastră... Obține consimțământul tatălui dumitale, și te voi urma.

- Nu-l cunoști pe tatăl meu. Singur Dumnezeu ar putea să-l înduplece... Atunci, spune, s-a sfârșit? Dacă tata îmi poruncește să mă însor cu Claire de Voincourt, trebuie deci să mă supun?

La această ultimă lovitură, Angélique se clătină. Nu putu să-și înăbușe un geamăt.

- E prea mult... Te implor, du-te, nu fi crud... Pentru ce ai venit? Mă resemnasem, mă obișnuisem cu dezastrul de a nu fi iubită de dumneata. Și iată că mă iubești și tot martiriul îmi reîncepe!... Cum vrei să mai trăiesc de acum încolo?

Crezând că e gata să leșine, Félicien repetă:

- Dacă tata vrea să mă însor cu ea...

Angélique se străduia să-și îndure suferința; și izbuti să se țină încă drept, cu toată sfâșierea din inima sa; apoi, târându-se spre masă, ca pentru a-l lăsa să treacă:

- Însoară-te cu ea, trebuie să te supui.

La rândul lui, el se afla în fața ferestrei, gata de plecare, pentru că îl izgonea.

- Dar ai să mori! strigă.

Angélique se liniștise; zâmbind, ea murmură:

- O, pe jumătate s-a și făcut!

Încă o clipă, el o privi, atât de albă, atât de micșorată, ușoară ca un fulg pe care și o adiere îl face să zboare; cu un gest de hotărâre furioasă, dispăru în noapte.

Când nu se mai află în cameră, Angélique, rezemată de spătarul fotoliului, întinse cu disperare mâinile spre întuneric. Hohotele mari de plâns îi scuturau corpul, o sudoare de agonie îi acoperea chipul. Doamne! era sfârșitul, nu-l va mai vedea. Toată suferința îi revenise, picioarele, ca retezate, n-o mai țineau. Cu mare greutate izbuti să ajungă la patul în care se prăvăli victorioasă și fără suflare. A doua zi de dimineață, acolo o descoperiră, muribundă. Lampa se stingea de la sine, o dată cu ivirea zorilor, în albul biruitor al camerei.

XIII

Angélique era pe moarte. Suna de ora zece, într-o dimineață luminoasă de la sfârșitul iernii, pe o vreme strălucitoare, cu un cer alb, înveselit de soare. În marele pat regal, acoperit cu o veche pânză pictată, de culoare roșie, ea nu mai mișca, zăcea fără cunoștință din ajun. Întinsă pe spate, cu mâinile-i de fildeș ca lăsate în părăsire pe deasupra cearșafului nu mai deschisese ochii; și profilul ei delicat se subțiase, sub nimbul de aur al părului; și ai fi crezut-o moartă, fără de tot slaba răsuflare a buzelor sale.

În ajun, simțindu-se din cale afară de rău, Angélique se spovedise și se împărtășise. Pe la ora trei, bunul abate Cornille îi adusese sfânta împărtășanie de moarte. Mai târziu, seara, cum moartea o îngheța încetul cu încetul, dori nespus de mult să i se facă *maslu*, medicina cerească, instituită pentru tămăduirea sufletului și a trupului. Înainte de a-și pierde cunoștința, prin ultimul ei cuvânt, abia un murmur, prins de Hubertine, bâiguise că dorește sfântul mir, oh! imediat, cât încă mai era timp. Dar cum noaptea înainta, așteptaseră ziua, și abatele, înștiințat, trebuia în sfârșit să sosească.

Totul era pregătit, soții Hubert terminau de aranjat camera. Sub soarele vesel, care, la acea oră matinală, bătea în geamuri, încăperea, cu goliciunea marilor ei pereți albi, avea culoarea albă a zorilor de zi.Acoperiseră masa cu o față de masă albă. La dreapta și la stânga unui crucifix ardeau două lumânări în sfeșnicele de argint aduse din salon. Și se mai aflau acolo agheasmă și un sfeștoc, un ibric de apă cu ligheanul său și un prosop, două farfurii de porțelan, una plină cu smocuri de vată, alta cu cornete de hârtie albă. Dăduseră

o fugă până la serele din orașul de jos, fără să găsească alte flori decât trandafiri mari și albi, ale căror buchete enorme împodobeau masa ca o înfiorare de dantele albe. Și, în această nesfârșire de alb, Angélique, muribundă, încă respira, cu răsuflarea ei slabă, ținând pleoapele închise.

La vizita sa de dimineață, doctorul spusese că nu va apuca să trăiască întreaga zi. Putea să moară dintr-un moment în altul, fără ca măcar să-și recapete cunoștința. Și cei doi Hubert așteptau. În pofida lacrimilor lor, lucrul trebuia să se întâmple. Dacă vroiseră această moarte, preferând copila moartă în locul copilei revoltate, era pentru că Dumnezeu o vroise o dată cu ei. Acum totul scăpa din puterea lor; nu aveau decât să se supună. Nu regretau nimic, dar ființa le era zdrobită de durere. De când fata zăcea astfel, în agonie, o îngrijiseră, refuzând orice ajutor străin. Tot singuri erau și în aceste clipe de pe urmă, și așteptau.

Mașinal, Hubert se duse să închidă ușa sobei de faianță, al cărei duduit semăna cu un geamăt. Se înstăpâni tăcerea, o căldură blândă vestejea trandafirii. De o clipă, Hubertine asculta zgomotele catedralei, în spatele zidului. Balansul clopotului înfiora zidurile bătrâne; fără îndoială, abatele Cornille ieșea cu mirul din biserică; și ea coborî să-l primească pe pragul casei. Se scurseră două minute, un murmur puternic umplu scara îngustă din turnuleț. Apoi, în camera călduță, Hubert, uluit, porni să tremure, în timp ce o spaimă religioasă, precum și o speranță, îl făceau să cadă în genunchi.

În locul bătrânului preot așteptat, monseniorul era cel ce intra, monseniorul într-un veșmânt alb de dantelă, având etola violetă și purtând vasul de argint în care se afla untdelemnul pentru schilozi, binecuvântat de el însuși în joia sfântă. Ochii săi de vultur rămâneau ficși, frumoasa lui față palidă își păstra măreția, sub cârlionții deși ai părului alb. Și, în spatele lui, ca un simplu cleric, mergea abatele Cornille, cu un crucifix în mână și cartea de ritual sub celălalt braț.

Oprindu-se o clipă în ușă, cu o voce gravă episcopul spuse:

- *Pax hic domui.*[1]

- *Et omnibus habitatibus in ea*[2], răspunse mai încet preotul.

[1] Pace casei acesteia (lat.).
[2] Și tuturor celor ce locuiesc în ea (lat.).

După ce intrară, Hubertine, care urca în urma lor, tremurând și ea de uimire, îngenunche alături de soțul ei. Prosternați, cu mâinile împreunate, și unul și celălalt se rugară din tot sufletul.

A doua zi după ce o vizitase pe Angélique, o explicație violentă avusese loc între Félicien și tatăl său. Chiar în dimineața acelei zile, el forță ușile, se făcu primit în însuși oratoriul unde episcopul era cufundat încă în rugăciune. Din acest fiu respectuos, încovoiat până atunci de teamă, revolta, atâta vreme înăbușită, se revărsa; și ciocnirea acestor doi oameni din același sânge, iuți la mânie, fu năprasnică. Părăsindu-și scăunelul de rugăciune, bătrânul asculta, cu obrajii dintr-o dată împurpurați, mut, într-o încăpățânare trufașă. Tânărul, deopotrivă de aprins la față, își deșerta inima, vorbea cu un glas care se ridica treptat-treptat, bubuitor. Îi spunea că Angélique e bolnavă, în agonie, îi povestea în ce criză de dragoste înspăimântată făcuse planul de a fugi cu ea, și cum ea refuzase să-l urmeze. N-ar fi o crimă, dacă o lăsa să moară pe această copilă ascultătoare, care înțelegea să nu-l primească decât din mâna tatălui său? Când putea să-l aibă, în sfârșit, pe el, titlul, avutul lui, ea strigase nu, se zbătuse, biruindu-se pe sine însăși. Și o iubea, până la a muri și el din pricina asta; se disprețuia pentru că nu era alături de ea, să se stingă împreună, dându-și amândoi o dată sufletul! Ar avea cruzimea să le vrea amândurora sfârșitul jalnic? Ah! mândria numelui, orgoliul banilor, încăpățânarea în voință, toate astea trăgeau greu la cântar, când nu avea decât doi fericiți de făcut? Și își împreuna, își răsucea mâinile tremurătoare, scos din fire, cerea un consimțământ, încă rugând, dar de pe atunci amenințător. Episcopul însă nu se hotărî să deschidă buzele decât ca să răspundă prin cuvântul atotputerniciei sale:

- Niciodată!

Atunci, în răzvrătirea lui, Félicien delirase, pierzând orice măsură. Vorbi de mama sa. Ea reînvia în el, pentru a cere drepturile dragostei. Oare tatăl său n-o iubise, oare se bucura de moartea sa, de se arăta atât de aspru față de cei ce se iubeau și vroiau să trăiască? Dar degeaba se împietrise în renunțările cultului, ea va reveni să-l viziteze mereu și să-l chinuiască, pentru că el chinuia copilul pe care îl avusese din căsătoria lor. Ea era veșnică, vroia să trăiască în copiii copilului ei, de-a pururi; și el o ucidea a doua oară, refuzând acestui copil logodnica aleasă, pe aceea care trebuia să continue

neamul. Și, în fața tatălui său nemișcat, mărit parcă în înfricoșătoarea-i tăcere, azvârli cuvântul asasin. Apoi, înspăimântat, clătinându-se, o luă la fugă.

Rămânând singur, monseniorul, ca izbit în piept de un cuțit, se întoarse în sine-însuși și se prăbuși în genunchi pe scăunelul de rugăciune. Fără să și-o fi mărturisit, fusese mișcat în catedrală de mica brodeză, atât de simplă, cu părul ei de aur, cu ceafa atât de proaspătă, mirosind frumos a tinerețe. O vedea din nou cum pășea gingașă, neprihănită, de o supunere căreia nu-i puteai rezista. Remușcarea n-ar fi pătruns în el pe o cale mai sigură, mai cuceritoare. Putea s-o respingă cu glas tare; știa însă bine de acum înainte că ea îi ținea inima, cu mâinile sale umile, prăpădite de ac. Pe când Félicien îl implora furtunos, dincolo de capul lui blond le zărise pe amândouă femeile adorate, pe cea după care plângea el, pe cea care murea pentru copilul lui.

Monseniorul se rugă până seara. Când apăru iarăși, era alb ca ceara, sfâșiat, și totuși hotărât. Nu putea să facă nimic, repeta cuvântul groaznic: „Niciodată!“ Singur Dumnezeu avea dreptul să-l dezlege de cuvânt și Dumnezeu, rugat fierbinte, rămânea mut. Trebuia să sufere.

Se scurseră două zile, Félicien dădea târcoale prin fața căsuței, înnebunit de durere, pândind veștile. De fiecare dată când ieșea cineva, simțea că-l prinde leșinul de spaimă. Și astfel se întâmplă că, în dimineața când Hubertine alergă la biserică să ceară mirul, el știu că Angélique nu va mai trăi până seara. Abatele Cornille nu era acolo; colindă tot orașul ca să-l găsească, punându-și în el o ultimă speranță de ajutor divin. Apoi, pe când îl aducea pe bunul preot, speranța i se spulberă; îl cuprinse o criză de îndoială și de furie. Ce să facă? în ce fel să silească Cerul să intervină? Porni în goană, forță din nou ușile episcopiei; și episcopul se sperie o clipă în fața cuvintelor lui lipsite de orice legătură. După aceea, înțelese: Angélique era în agonie, aștepta sfântul mir, singur Dumnezeu o mai putea scăpa. Tânărul nu venise decât ca să-și strige suferința, s-o rupă cu acest părinte ticălos, să-i arunce propria sa moarte în față. Dar monseniorul îl asculta fără mânie, cu ochii luminați de o rază neașteptată, ca și când, în sfârșit, un glas i-ar fi vorbit. Îi făcu semn să meargă înaintea lui, și-l urmă spunând:

- Dacă Dumnezeu vrea, eu vreau.

Félicien fu străbătut de un puternic fior. Descătușat de propria-i voință, supunându-se în fața bunăvoinței miracolului, tatăl său consimțea. Ei nu mai existau, Dumnezeu acționa. În timp ce monseniorul lua mirul din mâinile abatelui Cornille, lacrimile îl orbiră. Îi însoți, pierdut; nu cuteză să intre în cameră, căzu în genunchi pe odihna scării, dinaintea ușii larg deschise.

- *Pax huuc domui.*

- *Et omnibus habitantibus in ea.*

Monseniorul puse mirul pe masa albă, între cele două lumânări, făcând în aer semnul crucii cu vasul de argint. Luă apoi, din mâinile abatelui, crucifixul și se apropie de bolnavă, pentru a-l săruta. Dar Angélique era tot fără cunoștință, cu pleoapele închise, cu mâinile înțepenite, asemenea figurilor de piatră subțiri și rigide culcate pe morminte. O privi un moment, își dădu seama că nu murise, după răsuflarea ei slabă, și-i puse pe buze crucifixul. Aștepta, chipul lui păstra majestatea unui ministru al penitenței, nici o emoție omenească nu se vădi pe el, după ce constatase că nici cea mai mică înfiorare nu alergase pe profilul delicat sau prin părul de lumină. Cu toate acestea trăia, și asta era de ajuns pentru răscumpărarea păcatelor.

Atunci, monseniorul luă de la abate agheasmatarul și sfeștocul; și, pe când acesta îi prezenta cartea de ritual deschisă, el stropi muribunda cu apă sfințită, citind cuvintele latine:

- *Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor*[1].

Picăturile țâșneau; marele pat era răcorit peste tot, ca de o cădere de rouă. Plouă peste degete, peste obraji; dar, una câte una, ele se rostogoleau ca de pe o marmură nesimțitoare. Și episcopul se întoarse apoi către cei de față, îi stropi la rândul lor. Hubert și Hubertine, îngenuncheați unul lângă altul, în nevoia lor de credință arzătoare, se încovoiaseră sub unda acestei binecuvântări. Și episcopul binecuvântă la fel camera, mobilele, pereții albi, tot acest alb sobru, când, trecând pe lângă ușă, se pomeni în fața fiului său prăbușit peste prag, hohotind de plâns în mâinile arzătoare. Cu o mișcare domoală, ridică de trei ori sfeștocul și îl purifică cu o ploaie

[1] Stropește-mă, Doamne, cu sfeștocul, și mă voi curăța; spală-mă, și voi fi mai alb decât zăpada (lat.).

blândă. Împrăștia astfel peste tot acea apă binecuvântată, ca să alunge duhurile rele, care zburau cu miliardele, nevăzute. În momentul acela, o rază palidă a soarelui iernii aluneca până la pat; și o puzderie întreagă de atomi, de colburi sprintene ce păreau să trăiască în preajmă, fără număr, coborî dintr-un colț al ferestrei ca pentru a scălda în mulțimea lor călduță mâinile reci ale muribundei.

Reîntors în fața mesei, monseniorul rosti orația:

- *Exaudi nos...*[1]

Nu se grăbea deloc. Moartea se afla acolo, printre perdelele de pânză veche pictată; dar n-o simțea grăbită, va aștepta răbdătoare. Și, cu toate că, în prăbușirea ființei sale, copila nu-l putea auzi, el îi vorbi; o întrebă:

- Nu ai nimic pe conștiință care te chinuie? Destăinuie-ți suferințele, ușurează-te, fata mea.

Întinsă pe pat, ea păstra tăcerea. După ce zadarnic îi lăsase timpul necesar pentru răspuns, el începu îndemnul cu aceeași voce plină, fără a părea să știe că nici una din vorbele lui nu ajungea la ea.

- Reculege-te, cere, din adâncul făpturii tale, iertare lui Dumnezeu. Spovedania te va purifica și-ți va da puteri noi. Ochii tăi vor deveni limpezi, urechile tale neprihănite, nările tale proaspete, gura ta sfântă, mâinile tale nevinovate...

Spuse până la capăt tot ce trebuia să spună, cu ochii ațintiți asupra ei; și fata abia răsufla, nici unul dintre firele pleoapelor sale nu se mișca. Apoi, îi porunci:

- Spune *Crezul*!

După o lungă așteptare, îl spune el însuși:

- *Credo in unum Deum...*

- *Amen*, răspunse abatele Cornille.

Pe scară, se auzea întruna Félicien plângând cu hohotele mari, în tremurul speranței. Hubert și Hubertine se rugau, cu aceeași mișcare avântată și temătoare, de parcă ar fi simțit cum coboară atotputerniciile necunoscute. Și, acum, nestăvilite, se desfășurau litaniile ritualului, invocarea sfinților și a sfintelor, zborul mai multor *Kyrie eleison*[2], chemând tot Cerul în ajutorul omenirii necăjite.

[1] Ascultă-ne pre noi... (lat.).
[2] Doamne miluește (gr. veche).

Apoi, deodată, glasurile amuţiră; se lăsă o linişte adâncă. Monseniorul îşi spăla degetele sub cele câteva picături de apă pe care abatele i le vărsa din ibric. În sfârşit, luă iar vasul cu mir, îi scoase capacul şi se aşeză în faţa patului. Era apropierea solemnă a sfintei cuminecături, acea ultimă cuminecătură a cărei eficacitate şterge toate păcatele grele sau uşoare, neiertate, care rămân în suflet după primirea celorlalte cuminecături: vechi rămăşiţe de păcate uitate, păcate săvârşite fără să-ţi dai seama, păcatele moliciunii de a nu-ţi fi îngăduit o temeinică revenire în graţia lui Dumnezeu. Dar de unde proveneau aceste păcate? Ele veneau de afară, pe acea rază de soare cu colburi jucăuşe, ce păreau să aducă germenii vieţii până la acest mare pat regesc, alb şi rece, patul de moarte al unei fecioare.

Monseniorul se reculesese, cu privirile aţintite din nou pe Angélique, asigurându-se că slaba ei răsuflare nu încetase. Se punea încă o dată la adăpost de orice emoţie omenească, văzând-o atât de subţiată, de o frumuseţe îngerească, de pe acum imaterială. Degetul lui mare nu tremură când îl muie uşor în untdelemnul sfinţit şi când începu miruirile pe cele cinci părţi ale corpului unde sălăşluiesc simţurile, cele cinci ferestre pe unde răul pătrunde în suflet.

În primul rând, pe ochi, pe pleoapele închise, pe cea dreaptă, pe cea stângă; şi degetul lui mare trasă sprinten semnul crucii.

- *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti.*[1]

Şi păcatele văzului fură ispăşite, indiscreţiile necuviincioase, deşertăciunile spectacolelor, lecturile dăunătoare, lacrimile vărsate pentru dureri vinovate. Şi ea nu cunoştea altă carte decât *Legenda*, alt orizont decât absida catedralei care îi astupa restul lumii. Şi ea nu plânsese decât în lupta dintre supunere şi iubire.

Abatele Cornille luă unul dintre smocurile de vată, şterse cele două pleoape, apoi îl închise într-unul dintre cornetele de hârtie.

După aceea, monseniorul mirui urechile, pe lobii de o transparenţă de sidef, pe cel drept, pe cel stâng, abia umezindu-i cu semnul crucii.

- *Per isam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per auditum deliquisti.*

[1] Prin această sfântă miruire, şi prin foarte pioasa ei milostivire, Domnul să-ţi ierte tot ce ai păcătuit cu văzul (lat.).

Şi toată ticăloşia auzului fu răscumpărată, toate vorbele, toate muzicile corupătoare, clevetirile, calomniile, blestemele, minciunile iubirii care contribuie la încălcarea datoriei, viorile orchestrelor care plâng de voluptate pe sub lustre. Şi, în singurătatea ei de fată izolată, ea nici măcar o dată nu auzise flecăreala slobodă a vecinelor, înjurătura vreunui căruţaş care îşi biciuie caii. Şi ea nu avea în urechi altă muzică, decât imnurile sfinte, bubuitul orgilor, gângăveala rugăciunilor de care căsuţa răcoroasă vibra toată, în coasta vechii biserici.

După ce ştersese urechile cu un smoc de vată, abatele îl vârî într-unul dintre cornetele de hârtie albă.

Apoi, monseniorul trecu la nări, la cea dreaptă, la cea stângă, asemănătoare cu două petale de trandafir alb, pe care degetul lui mare le purifică prin semnul crucii.

- *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per odoratum deliquisti.*

Şi simţul mirosului se întoarse iar la nevinovăţia dintâi, spălat de toată murdăria, nu numai de ruşinea carnală a parfumurilor, de ademenirea florilor cu arome prea dulci, de miresmele răspândite în aer care adorm sufletul, ci şi de vinile mirosului lăuntric, de pildele rele date aproapelui, de ciuma molipsitoare a căderii în păcat. Şi dreaptă, curată, ea devenise până la urmă un crin printre crini, un crin mare al cărui parfum le dădea puteri celor slabi, îi înveselea pe cei puternici. Şi, pe drept cuvânt, ea era atât de candid delicată, că niciodată nu putuse suporta garoafele aprinse, liliacul tămâios, zambilele înflăcărate, ci se simţea în largul ei numai printre florile calme, printre violetele şi ciuboţica-cucului de pădure.

Abatele şterse nările, strecură smocul de vată într-un alt cornet de hârtie albă.

După aceea, monseniorul, coborând la gura închisă, pe care abia o întredeschidea răsuflarea uşoară, bară buza de jos cu semnul crucii.

- *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per gustum deliquisti.*

Şi toată gura ei nu mai fu decât un potir de nevinovăţie, căci de data aceasta era vorba de iertarea satisfacţiilor josnice, ale gustului, lăcomia, plăcerea vinului şi a mierii, mai cu seamă de iertarea crimelor limbii, obştească vinovată, aţâţătoarea, otrăvitoarea, cea

care săvârşeşte gâlcevile, războaiele, greşelile, vorbele viclene de care Cerul însuşi se întunecă. Şi lăcomia niciodată nu fusese viciul ei, ea se mulţumise, ca şi Elisabeth, să se hrănească, fără a face vreo deosebire între mâncăruri. Şi, dacă trăia în greşeală, visul ei o împinsese către ea; speranţa în ceea ce este dincolo, mângâierea celui nevăzut, toată acea lume fermecată, plăsmuită de propria-i neştiinţă, şi care făcea din ea o sfântă.

Abatele, după ce îi şterse gura, strânse smocul de vată în cel de-al patrulea dintre cornetele de hârtie albă.

În sfârşit, monseniorul, miruind palmele celor două mânuţe de fildeş, prăvălite peste cearşaf, pe cea dreaptă, apoi pe cea stângă, le înlătură păcatele cu semnul crucii.

- *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per tactum deliquisti.*

Şi corpul întreg deveni alb, spălat de ultimele sale pete, cele ale pipăitului, care murdăresc cel mai mult, jafurile, ciomăgelile, omorurile, furiile noastre, dorinţele noastre, pasiunile noastre desfrânate. Şi, de când se afla aici, murind de pe urma propriei sale victorii, ea îşi înfrânase violenţa, trufia şi pasiunea, ca şi cum n-ar fi invocat răul originar decât pentru gloria de a izbândi asupra lui.

Abatele şterse mâinile, făcu să dispară smocul de vată în ultimul cornet de hârtie albă, şi arse cele cinci cornete în sobă.

Ceremonia se terminase, monseniorul îşi spăla degetele, înainte de a rosti oraţia finală. Nu mai avea decât s-o îndemne încă o dată pe muribundă, punându-i în mână lumânarea simbolică, să alunge diavolii şi să se arate că îşi recăpăta neprihănirea de la botez. Dar fata rămăsese ţeapănă, cu ochii închişi, neînsufleţită. Miruirile îi purificaseră corpul, semnele crucii îşi lăsaseră urmele pe cele cinci ferestre ale sufletului, fără a face ca vreo undă de viaţă să-i urce ioarăşi în obraji. Rugată cu stăruinţă, aşteptată, minunea nu se produsese. Hubert şi Hubertine, stând mereu îngenuncheaţi unul lângă altul, nu se mai rugau, ci priveau atât de arzător, cu ochii ficşi, că i-ai fi crezut pe amândoi încremeniţi pentru totdeauna, aidoma acelor figuri de donatori care aşteaptă reînvierea, într-un colţ de vitraliu de demult. Félicien, care se târâse pe genunchi până ajunsese pe pragul uşii, şi încetase să mai plângă, ridicase şi el capul ca să vadă, scos din sărite de surzenia lui Dumnezeu.

Pentru ultima dată, monseniorul se apropie de pat, urmat de

abatele Cornille, care ţinea, aprinsă, lumânarea ce trebuia pusă în mâna bolnavei. Şi, încăpăţânându-se să meargă până la capătul ritualului, pentru a-i lăsa lui Dumnezeu timp să acţioneze, monseniorul rosti formula:

- *Accipe lampadem ardentem, custodi unctionem tuam, ut cum Dominus ad judicandum venerit, possis occurrere ei cum omnibus sanctis, et vivas in saecula saeculorum.*[1]

- *Amen*, răspunse abatele.

Dar, când încercară să deschidă mâna fetei şi s-o strângă în jurul lumânării, mâna, inertă, căzu iar peste piept.

Atunci, monseniorul fu cuprins de un tremur puternic. Era emoţia, multă vreme zăgăzuită, care se revărsa în el, luând cu sine ultimele asprimi ale sacerdotului. O îndrăgise pe această copilă din ziua când venise să plângă în hohote la picioarele lui. În clipa de faţă era vrednică de milă, cu paloarea ei de mormânt, de o frumuseţe atât de dureroasă, că nu-şi mai întorcea privirile către pat, fără ca, în taină, inima lui să nu fie copleşită de tristeţe. Deşi căuta să se stăpânească, două lacrimi mari îi umeziră pleoapele, i se scurseră pe obraji. Nu putea să moară astfel, episcopul fusese învins de farmecul ei în moarte.

Şi monseniorul, amintindu-şi de miracolele neamului său, puterea ce o a avea de a tămădui, se gândi că, desigur, Dumnezeu aştepta consimţământul lui de părinte. O chemă în ajutor pe sfânta Agnès, în faţa căreia toţi ai săi se împărăşiseră, şi, aşa cum Jean al V-lea d'Hautecoeur se ducea să se roage la căpătâiul ciumaţilor şi să-i sărute, se rugă, o sărută pe Angélique pe gură.

- Dacă Dumnezeu vrea, eu vreau.

Angélique deschise numaidecât pleoapele. Îl privea fără să se mire, trezită din lungul ei leşin; şi buzele sale, umede de sărut, zâmbeau. Erau lucruri care trebuiau să se îndeplinească, era nevoie pesemne să le viseze încă o dată, găsind cât se poate de simplu faptul că monseniorul se afla acolo ca s-o logodească cu fiul său, pentru că sosise, în sfârşit, ceasul. Se ridică ea singură în capul oaselor, în mijlocul marelui pat regesc.

[1] Primeşte lumânarea aprinsă, ai grijă de miruirea ta, pentru ca atunci când Dumnezeu va veni la Judecata de Apoi, să-l poţi întâmpina cu toţi sfinţii şi să trăieşti în vecii vecilor (lat.).

Episcopul, având în ochi scânteierea miracolului, repetă formula:

- *Accipe lampadem ardentem...*

- *Amen*, răspunse abatele.

Angélique luase lumânarea aprinsă și, cu mâna sigură, o ținea dreaptă. Viața revenise, flacăra ardea din cale afară de strălucitoare, alungând duhurile nopții.

Un strigăt puternic străbătu camera, Félicien era în picioare, ca ridicat de vântul miracolului; pe când cei doi Hubert, răsturnați de același suflu, rămâneau în genunchi, cu ochii holbați, cu chipul vrăjit în fața a ceea ce văzuseră. Patul li se păru învăluit într-o lumină vie, ceva alb se tot ridica în raza soarelui, asemenea unor fulgi albi; și pereții albi, toată camera albă aveau o strălucire de zăpadă. În mijloc, ca un crin împrospătat și ridicat pe tulpină, Angélique răspândea acea lumină. Părul de aur fin o nimba cu o aureolă, ochii de culoarea violetei îi sclipeau divin, frumusețea vieții scânteia pe fața ei curată. Și Félicien, văzând-o tămăduită, adânc tulburat de grația pe care le-o dăruia Cerul, se apropie, îngenunche lângă pat.

- Ah, suflet drag, ne recunoști, trăiești!... Sunt al tău, tatăl meu vrea din tot sufletul, pentru că și Dumnezeu a vrut.

Ea înclină capul, râse cu veselie.

- Oh, știam, așteptam!... Tot ce am văzut trebuie să se întâmple.

Monseniorul, care își regăsise semeția senină, îi puse din nou pe gură crucifixul, pe care ea îl săruta de data aceasta ca o slujitoare supusă. Apoi, cu o mișcare largă, prin toată camera, pe deasupra tuturor capetelor, dădu ultimele binecuvântări, în timp ce soții Hubert și abatele Cornille plângeau.

Félicien o prinsese pe Angélique de mână. Și, în cealaltă mână lumânarea nevinovăției ardea cu flacără foarte înaltă.

XIV

Căsătoria fusese stabilită pentru primele zile din martie. Dar Angélique rămânea din cale afară de slăbită, în ciuda bucuriei care strălucea din întreaga ei persoană. La început, ținuse să coboare iarăși în atelier, din prima săptămână a convalescenței, încăpățânându-se să termine panoul de broderie în basorelief pentru jilțul monseniorului: era ultima muncă de lucrătoare, spunea ea cu veselie, nu se lăsa o comandă la jumătate. Apoi, sleită de acest efort, se văzuse din nou silită să stea în cameră. Acolo trăia surâzătoare, fără a-și găsi sănătatea robustă de altădată, mereu albă și imaterială ca sub miruire, plimbându-se de ici-colo cu pas mic de nălucă, odihnindu-se gânditoare, ceasuri de-a rândul, pentru că făcuse un drum lung, de la masă până la fereastră. Și căsătoria i se amână, se luă hotărârea de a se aștepta deplina sa restabilire, care, în urma îngrijirilor, nu putea să întârzie.

În fiecare după-amiază, Félicien urca s-o vadă. Hubert și Hubertine erau de față, petreceau împreună ceasuri pline de farmec, făcându-și și refăcându-și aceleași planuri, fără încetare. Stând așezată, Angélique se arăta de o vioiciune gata oricând să izbucnească în râs, aducea prima în discuție zilele atât de ocupate ale existenței lor viitoare, călătoriile, restaurarea castelului Hautecoeur, toate fericirile pe care le vor cunoaște. În acele momente ai fi crezut-o pe deplin scăpată, recăpătându-și puterile în primăvara timpurie care pătrundea, din zi în zi mai călduță, pe fereastra deschisă. Și nu recădea în severitatea reveriilor ei decât atunci când rămânea singură și nu se temea că este văzută. Noaptea, glasurile o atingeau ușor; apoi, deslușea de jur împrejur o chemare a pământu-

lui; și în ea se făcea lumină, înțelegea că miracolul continua numai și numai pentru a-și realiza visul. Nu era ea de pe acum moartă, nemaiaflându-se printre aparențe decât datorită unui răgaz al lucrurilor? Convingerea aceasta o legăna, în ceasurile de singurătate, cu o blândețe nemărginită, fără să încerce vreo părere de rău la gândul că va smulsă din bucuria sa, mereu convinsă că va ajunge până la capătul fericirii. Răul va aștepta. Marea ei veselie devenea de-a dreptul gravă, se pierdea în sine, nemișcată, fără să-și mai simtă corpul, își lua zborul spre desfătările nevinovate; și trebuia să-i audă pe soții Hubert deschizând ușa sau pe Félicien care intra s-o vadă, pentru a-și reveni, prefăcându-se că s-a întremat, flecărind printre hohote de râs despre anii lor de căsnicie, foarte departe în viitor.

Spre sfârșitul lui martie, Angélique păru încă să se veselească. De două ori, pe când era singură, își pierduse cunoștința. Într-o dimineață tocmai cădea la piciorul patului, în clipa când Hubert urca să-i aducă o cană cu lapte; și, ca să-l păcălească, porni să râdă, acolo, jos, și povesti că se apucase să caute un ac pierdut. Apoi, a doua zi, se prefăcu deosebit de voioasă, vorbi de grăbirea căsătoriei, ceru ca ea să aibă loc la jumătatea lui aprilie. Toți protestară: era încă atât de slăbită, de ce să nu aștepte? nimic n-o zorea. Dar ea se înfierbântă, vroia numaidecât, numaidecât! Surprinsă, Hubertine avu o bănuială în fața acestei grabe, un moment o privi țintă, pălind sub ușoara atingere a răsuflării sale stinse și reci. Scumpa bolnavă se și liniștea, în grija delicată de a-i amăgi pe ceilalți, ea, care se știa condamnată. Hubert și Félicien, în neîntreruptă adorație, nu văzuseră, nu simțiseră nimic. Și, ridicându-se în picioare printr-un efort de voință, plimbându-se de ici-colo cu pasul sprinten de altădată, ea era fermecătoare, le spuse că, fără îndoială, ceremonia va izbuti s-o vindece, atât va fi de fericită. Dealtfel, monseniorul va hotărî.

Când, în aceeași seară, veni episcopul, îi explică dorința sa, cu ochii ațintiți într-ai lui, fără a-l părăsi din privire, cu vocea atât de dulce, că, dinlăuntrul cuvintelor, răzbătea rugămintea arzătoare a ceea ce nu spunea. Monseniorul știa, și înțelesese. Hotărî căsătoria la jumătatea lui aprilie.

Din acel moment trăiră într-o agitație, se făcură mari pregătiri. Hubert, în pofida tutelei sale oficioase, trebuise să ceară

consimțământul directorului Asistenței publice, care încă reprezenta consiliul de familie, Angélique nefiind majoră; și domnul Grandsire, judecătorul de pace, luase asupra sa aceste amănunte, ca să-i scutească de latura neplăcută a lucrurilor pe Félicien și pe fată. Dar aceasta, văzându-i că se ascundeau de ea, își dădu într-o zi la iveală carnetul de elevă, dorind să i-l înmâneze ea însăși logodnicului său. Era, de acum încolo, într-o stare de umilință totală, vroia ca Félicien să cunoască bine josnicia din care o scotea, pentru a o ridica la slava numelui său legendar și la imensa lui bogăție. În mâna sa erau titlurile ei de noblețe, acea piesă administrativă, acel înscris unde nu exista decât o dată urmată de un număr. Îl răsfoi din nou, apoi i-l dădu fără să se rușineze, veselă pentru că nu era nimic și el o făcea să devină totul. Adânc mișcat, el căzu în genunchi, îi sărută mâinile lăcrimând, ca și când ea i-ar fi făcut un dar fără seamăn, darul regesc al inimii sale.

Timp de două săptămâni, pregătirile puseră stăpânire pe întregul Beaumont, răscoliră orașul de sus și orașul de jos. Douăzeci de lucrătoare, zice-se, trudeau ziua și noaptea la trusou. Numai la rochia de mireasă lucrau trei; și darul de nuntă al ginerelui va fi de un milion, un val de dantele, de satin și de mătase, un șuvoi de pietre prețioase, diamante de regină. Dar ce înduioșa mai ales pe toată lumea, erau pomenile neobișnuit de mari, mireasa ținuse să dăruiască săracilor tot atâta cât i se dăruise, un alt milion, care se abătuse asupra ținutului, asemenea unei ploi de aur. În sfârșit, Angélique își satisfăcea vechea nevoie de milostenie, mâinile ei larg deschise lăsând, în risipele visului, să curgă asupra celor nevoiași un fluviu de bogăție, un potop de bunăstare. Din cămăruța albă și goală, din fotoliul vechi unde era țintuită, ea râdea de încântare când abatele Cornille îi aducea listele de danie. Mai mult, mai mult! niciodată nu se dădea destul.

L-ar fi dorit pe moș Mascart stând la masă dinaintea unor ospețe de prinț, pe cei doi Chouteau trăind în luxul unui palat, pe bătrâna Gabet vindecată, întinerită, prin puterea banilor; și pe femeile Lemballeuse, mama și cele trei fiice, le-ar fi acoperit cu toalete și bijuterii. Grindina de monezi de aur se întețea peste oraș, ca în poveștile cu zâne, chiar și peste nevoile zilnice, întru frumusețea și bucuria, întru gloria aurului, care cădea pe stradă și strălucea în soarele viu al milosteniei.

În sfârșit, în ajunul marii zile, totul era pregătit. Félicien achiziționase, în spatele episcopiei, pe strada Magloire, o veche reședință, unde era pe cale să se încheie instalarea somptuoasă. Se aflau acolo încăperi mari, împodobite cu tapete admirabile, pline de mobilele cele mai de preț, un salon cu tapiserii vechi, un budoar albastru, de o blândețe de cer matinal, un dormitor mai cu seamă, un cuib de mătase albă și din dantelă albă, nimic altceva decât alb, ușor, zburător, înfiorarea însăși a luminii. Dar Angélique, pe care o trăsură trebuia să vină și s-o ia, refuzase mereu să se ducă și să vadă acele minunății. Asculta ce i se povestea cu un zâmbet încântat, și nu dădea nici o poruncă, nu vroia cu nici un chip să se ocupe de amenajare. Nu, nu, asta se petrecea undeva foarte departe, în acel neștiut al lumii pe care n-o cunoștea încă. Pentru că cei ce o iubeau îi pregăteau, cu atâta dragoste, această bucurie, dorea să intre acolo ca o prințesă venită din țări himerice, acostând în regatul real peste care va domni. Și, la fel, nu vroia să cunoască darul mirelui, care, și el, se afla acolo, trusoul de albituri fine, brodate cu inițialele ei de marchiză, toaletele de gală încărcate de broderii, giuvaerurile străvechi, un întreg și greu tezaur de catedrală, și bijuteriile moderne, adevărte minuni de montură delicată, briliante a căror ploaie nu dădea la iveală decât apele lor curate. Era de ajuns pentru izbânda visului ei să știe că toată această bogăție o aștepta acasă la ea, strălucind în realitatea apropiată a vieții. Singură rochia de mireasă îi fu adusă în dimineața căsătoriei.

În dimineața aceea, trează dinaintea celorlalți, în patul ei mare, Angélique avu un minut de slăbiciune deznădăjduită, temându-se că nu se va putea ține dreaptă. Când încerca, simțea cum i se îndoaie picioarele; și, desmințind seninătatea vitează pe care o arăta de săptămâni de zile, o spaimă îngrozitoare, cea de pe urmă, strigă din toată ființa sa. Apoi, de îndată ce o văzu pe Hubertine veselă, se pomeni mergând, și rămase uimită, căci nu mai era vorba de propria-i forță, ci îi venea cu siguranță un ajutor de la Cel nevăzut, niște mâini prietene o susțineau. Fu îmbrăcată, nu cântărea mai nimic, era atât de ușoară, încât, glumind, maică-sa se mira toată, îi spunea să nu se miște prea mult, dacă nu vroia să-și ia zborul. Și, cât timp dură toaleta, căsuța răcoroasă a familiei Hubert, trăind în coasta catedralei, se înfioră de răsuflarea enormă a gigantei, de ceea ce de pe acum zumzăia înlăuntrul ei din ceremonie - activitatea înfrigurată a

clerului, dangătele clopotelor mai ales, o mișcare continuă de bucurie, de care fremătau bătrânele pietre.

De o oră, peste orașul de sus clopotele băteau ca la marile sărbători. Soarele se ridicase strălucitor, o dimineață limpede de aprilie, o răpăială de raze primăvăratice însuflețeau chemările sonore ce ridicaseră locuitorii în picioare. Întregul Beaumont se bucura de măritișul micuței brodeze, pe care toate inimile o aprobau. Minunatele raze ale soarelui, cernute pe străzi, erau ca ploaia de aur, ca milosteniile din poveștile cu zâne, ce curgeau gârlă din mâinile ei plăpânde. Și, sub această veselie a luminii, mulțimea se ducea puhoi spre catedrală, umplând naosurile laterale, revărsându-se peste piața du Cloître. Acolo se ridica marea fațadă, ca un buchet de piatră, bogat împodobit, de goticul cel mai ornamentat, deasupra severei asize romane. În turnuri, clopotele continuau să bată, și fațada părea gloria însăși a acestei nunți, zborul fetei sărmane de-a lungul miracolului, tot ce se avânta și ardea, cu dantela ajurată, cu înflorirea de crin a colonetelor, balustradelor, arcaturilor, a firidelor cu statui de sfinți dominate de bolți, a pinionilor în formă de treflă, ornați cu frunze de viță și diverse flori, a rozetelor uriașe, înveselind mistica strălucire a cercevelelor.

La ora zece orgile bubuiră, Angélique și Félicien intrară, îndreptându-se cu pași mici spre altarul principal, printre rândurile strânse ale mulțimii. Un suflu de admirație înduioșată făcu să unduie capetele. El, din cale afară de emoționat, trecea mândru și serios în frumusețea lui blondă de zeu tânăr, și mai subțiat încă de sobrietatea costumului negru. Dar ea, mai ales, înălța inimile - atât de adorabilă, atât de divină, de un farmec misterios, ca de viziune. Avea o rochie din moar alb, acoperită, simplu, cu dantele de Malines de altădată, pe care fuseseră cusute perle, șiraguri de perle fine ce dădeau contur garniturilor corsajului și volanelor fustei. Un voal lucrat în vechiul punct englez, prins pe cap de o triplă coroană de perle, o învăluia, îi cobora până la călcâie. Și nimic altceva, nici o floare, nici o bijuterie, nimic decât acest val ușor, acest nor fremătător, ce părea să așeze într-o bătaie de aripi figura ei mică și blândă de fecioară de vitraliu, cu ochi de violete, cu păr de aur.

Două fotolii de catifea stacojie îi așteptau pe Félicien și pe Angélique în fața altarului; și, în spatele lor, Hubert și Hubertine

îngenuncheau pe scăunelele de rugăciune destinate familiei, pe când orgile își măreau fraza de bun venit.

Și, pe cealaltă latură a naosului, pe jilțul său episcopal, monseniorul era și el din partea familiei, plin de majestatea dumnezeului pe care îl reprezenta: strălucea, în măreția veșmintelor lui sfinte, cu chipul de o semeție liniștită, eliberat de patimile acestei lumi; în timp ce perechea de îngeri de pe panoul de broderie, deasupra creștetului său, susținea armele strălucite ale neamului Hautecoeur.

Așadar, solemnitatea începu. Tot clerul era prezent, unii preoți veniseră din parohii, pentru a-și onora episcopul. În valul alb de stihare, ce părea să se reverse peste grilaje, luceau sfitele de aur ale cantorilor și rochiile roșii ale copiilor din cor. Noaptea veșnică a naosurilor laterale, sub strivirile capelelor romane, era risipită în dimineața aceea de soarele strălucitor de aprilie, care aprindea vitraliile și din care un jăratic de nestemate azvârlea văpăi. Dar întunericul navei mai cu seamă licărea de o furnicătură de lumânări, lumânări tot atât de numeroase ca stelele cerului de vară: în mijloc, altarul principal părea incendiat, rugul simbolic arzând de focul sufletelor; și el ardea în făclii, în sfeșnice, în lustre; iar în fața mirilor, două candelabre mari, cu brațe rotunde, dădeau impresia a doi sori.

Desișuri de plante verzi înconjurau corul cu o grădină vie, care creșteau în tufe mari de azalee albe, de camelii albe și de liliac alb. Dâre de aur și de argint scânteiau până în fundul absidei, fâșii abia întrezărite de catifea și de mătase - o lumină orbitoare, deși depărtată, de tabernacol, printre tufele verzi. Și, deasupra acestei străluciri, se avânta nava, cei patru stâlpi uriași ai transeptului se ridicau să sprijine bolta, în răsuflarea tremurătoare a miilor de flăcărui, de care se înfiorau, în plină zi, înaltele ferestre gotice.

Angélique dorise să fie cununată de bunul abate Cornille, și când îl văzu înaintând în stihar alb, cu etola albă, urmat de doi clerici, zâmbi. În sfârșit, i se realiza visul, se căsătorea cu bogăția, cu frumusețea, cu puterea, mai presus de orice speranță. Biserica toată cânta prin orgile ei, răspândea raze prin lumânările ei, trăia prin poporul ei de credincioși și de preoți. Niciodată străvechea navă nu strălucise de o pompă mai suverană, mărită parcă și mai mult, în fastul ei venerabil, de o expansiune de fericire. Și Angélique zâmbea, știind că avea moartea în trup, în mijlocul acestei bucurii care

îi celebra izbânda. Intrând, ea aruncă o privire spre capela Hautecoeur, unde dormeau Laurette și Balbine, moartele fericite, plecate de foarte tinere, în plină fericire a dragostei. În acest ultim ceas, se simțea cum nu se poate mai bine, biruitoare asupra iubirii, îndreptată, reînnoită, nemaiavând nici măcar mândria izbânzii, resemnată în fața acestei dispariții a propriei ființe, în osanalele marii sale prietene, catedrala. Când veni vremea, îngenunche ca o slujitoare negrăit de umilă și negrăit de supusă, cu totul spălată de păcatul originar; și era negrăit de bucuroasă de renunțarea sa.

După ce coborî de la altar, abatele Cornille făcu îndemnul, cu o voce prietenoasă. Dădu ca pildă căsătoria pe care Isus o încheiase cu Biserica, vorbi de viitor, de zilele ce trebuiau trăite în credință, de copiii ce trebuiau crescuți în legea creștină; și aici, din nou, în fața acestei speranțe, Angélique zâmbi; în timp ce, lângă ea, Félicien fremăta, gândindu-se la toată această fericire, pe care acum o credea statornică. Veniră, apoi, întrebările cerute de ritual, răspunsurile ce unesc pentru toată viața, acel „da“ hotărâtor, pe care ea îl rosti, emoționată, din adâncul inimii, și pe care el îl spuse mai tare, cu o tandră seriozitate. Irevocabilul era săvârșit, preotul le așeză mâinile drepte una în cealaltă, murmurând formula:

- *Ego conjugo vos in matrimonium, in nimine Patris, et Filiii, et Spiritus sancti.*[1]

Dar rămânea de binecuvântat inelul, care este simbolul credinței inviolabile, al veșniciei unirii; și asta ceru timp. În ligheanul de argint, deasupra inelului de aur, preotul agita sfeștocul, în chip de cruce.

- *Benedic, Domine, annulum hunc...*[2]

După aceea i-l întinse mirelui, pentru a-i dovedi că Biserica îi pecetluia și-i sigila inima, în care nici o altă femeie nu trebuia să mai pătrundă; și mirele îl vârî pe degetul miresei, ca să-i facă la rândul lui cunoscut că numai el, dintre toți bărbații, exista de acum încolo pentru ea. Era unirea strânsă, fără sfârșit, semnul dependenței purtat de ea, care îi va reaminti mereu credința jurată; era și făgăduiala unui lung șir de ani ce vor fi trăiți împreună, ca și

[1] Eu vă unesc pe voi prin taina căsătoriei, în numele Tatălui, și al Fiului și al Sfântului Duh (lat.).

[2] Binecuvântează, Doamne, inelul acesta (lat.).

cum acest mic cerc de aur i-ar fi legat până la mormânt. Și, pe când abatele, după orațiile finale, îi îndemna pentru a doua oară, Angélique avea pe chip zâmbetul ei luminos de renunțare, ea, care știa.

În acel moment, orgile strigară de bucurie în spatele abatelui Cornille, care se retrăgea împreună cu clericii. Neclintit în majestatea sa, monseniorul coborî asupra perechii ochii lui de vultur, cât se poate de blânzi. Stând mereu în genunchi, soții Hubert ridicară capul, cu ochii orbiți de lacrimi de fericire. Și fraza enormă a orgilor se rostogoli, se pierdu într-o grindină de mici note, răpăind sub bolți, asemenea unui cântec matinal de ciocârlie. Un fior prelung, un freamăt duios străbătuse prin mulțimea de credincioși, înghesuită în navă și în naosurile laterale. Împodobită de flori, scânteind de lumânări, biserica strălucea de bucuria tainei căsătoriei.

Urmară, apoi, alte două ceasuri de mare pompă, liturghia cântată, cu multele-i cădelnițări. Preotul slujitor apăruse, înveșmântat în epitrahil alb, însoțit de cel răspunzător de ceremonie, de doi preoți cu cădelnița și cățuia, de doi diaconi cu marile sfeșnice de aur aprinse. Și prezența monseniorului complica ritualul, închinăciunile, sărutările. Din minut în minut, aplecări, căderi în genunchi făceau să se zbată aripile stiharelor. În vechile strane împodobite cu sculpturi, întregul sobor de canonici se ridica în picioare; și, în alte momente, ca un fel de răsuflare a Cerului apleca dintr-o dată până la pământ tot clerul, a cărui mulțime umplea absida. Preotul slujitor cânta la altar. Apoi tăcea, se ducea să se așeze, în timp ce corul, la rândul lui, continua, prelung, frazele grave ale cantorului, notele delicate ale copilului de cor, ușoare, aeriene ca flautele arhanghelului. O voce din cale afară de frumoasă, de curată, se înălța, o voce de fată tânără, plăcută auzului, vocea domnișoarei Claire de Voincourt, zice-se, care ținuse să cânte la această nuntă miraculoasă. Acompaniind-o, orgile scoteau un suspin lung și duios, având seninătatea sufletului bun și fericit. Urmau tăceri bruște, apoi orgile izbucneau din nou în formidabile rostogoliri, pe când preotul răspunzător de ceremonie îi aducea înpoi pe diaconii cu sfeșnicele, îi însoțea pe ceilalți până la preotul slujitor, care binecuvânta tămâia din cățui.

Și, în fiece clipă, se înălțau zboruri de cădelnițe, cu sclipiri vii și cu clinchete argintii de lănțuguri. Un nor mirositor se ridica vânăt

în aer, tămâindu-i pe episcop, clerul, altarul, Evanghelia, fiecare persoană și fiecare lucru, pe rând, până la masele adânci ale poporului, din câte trei mișcări, la dreapta, la stânga, și drept înainte.

Între timp, Angélique și Félicien, în genunchi, ascultau cu evlavie slujba, care era săvârșirea tainică a căsătoriei dintre Isus și Biserică. După orația duminicală, rămăseseră sub voal, semnul supunerii, al sfiiciunii și al modestiei, în vreme ce preotul, stând în picioare alături de episcop, citea rugăciunile prescrise. Și cu asta se sfârși, ofranda fusese adusă, preotul slujitor se retrăgea, însoțit de cel răspunzător de ceremonie, de purtătorii cădelniței și ai cățuii și de diaconi, după ce îl rugaseră pe Dumnezeu să-i binecuvânteze pe miri, ca să-și vadă crescând și înmulțindu-li-se copiii, până la a treia și a patra generație.

În acel moment, catedrala întreagă vui de bucurie. Orgile atacară marșul triumfal, într-o asemenea izbucnire de tunet, că bătrânul edificiu se cutremura. Fremătând, mulțimea se ridicase în picioare, se înălța pe vârfuri ca să vadă mai bine; unele femei se urcară pe scaune, rânduri strânse de capete se vedeau până în fundul capelelor negre ale colateralelor; și tot acest popor zâmbea,cu inima zvâcnind. Miile de lumânări păreau să ardă mai înalt, în acel rămas bun final, prelungindu-și flăcările, limbile de foc care făceau să se clatine bolțile. O ultimă osana a clerului se ridică printre florile și rămurelele verzi, în luxul odăjdiilor și al vaselor sfințite. Dar marea ușă de sub orgi, deschizându-și dintr-o dată amândouă batantele, sparse zidul întunecat cu fața de masă a zilei luminoase. Erau dimineața strălucitoare de aprilie, soarele viu al primăverii, piața du Cloître cu veselele sale case albe; și acolo, o altă mulțime aștepta mirii, mai numeroasă încă, manifestându-și tot mai nerăbdătoare simpatia, începuse să se agite și să aclame. Lumânările păliseră, orgile acopereau cu tunetele lor zgomotele străzii.

Și, pășind domol, printre dublul șir al credincioșilor, Angélique și Félicien se îndreptară spre ușă. După izbândă, ea ieșise din vis, mergea într-acolo pentru a intra în realitate. Acel pridvor de lumină crudă se deschisea către lumea pe care n-o cunoștea; și încetinea pasul, privea casele harnice, mulțimea tumultoasă, tot ce o chema și o aclama. Slăbiciunea ei era atât de mare, că mirele trebuia aproape s-o ducă în brațe. Cu toate acestea, zâmbea întruna, se gândea la reședința princiară, plină de bijuterii și de toalete de regină, unde o

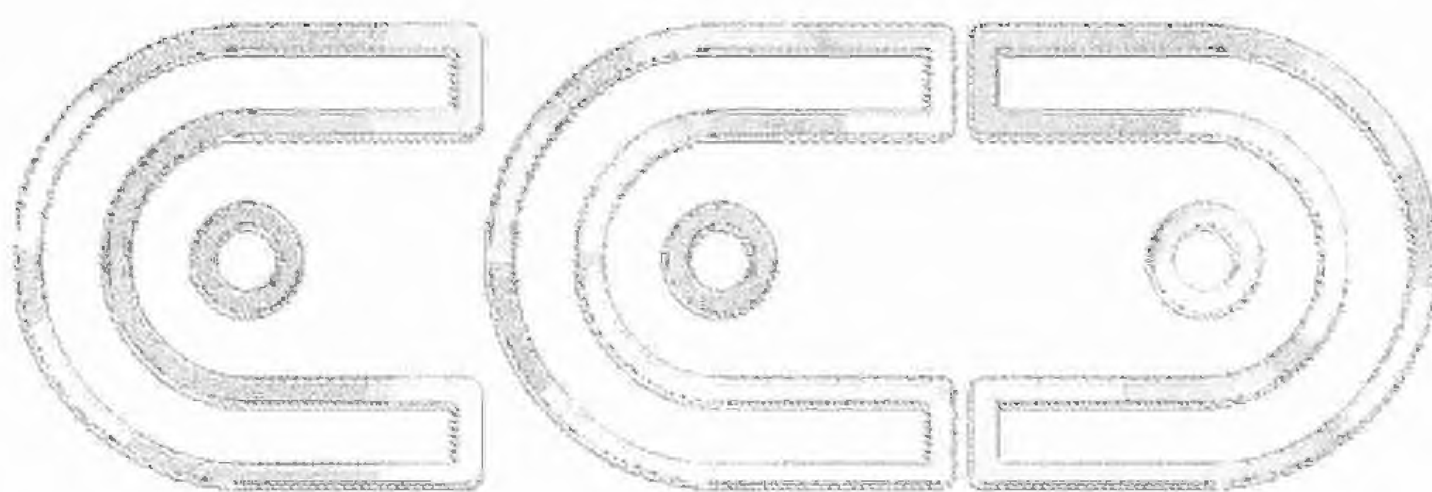
aștepta camera nupțială, toată în mătase albă. Se opri o clipă, simțind că se sufocă, apoi avu putere să mai facă încă vreo câțiva pași. Privirea îi căzu pe inelul petrecut pe deget, zâmbea gândindu-se la această unire veșnică. Și pe pragul marii uși, deasupra treptelor ce coborau spre piață, se clătină. Nu mersese până la capătul fericirii? Nu aici se sfârșea bucuria de a trăi? Se înălță, făcând o ultimă sforțare, își apropie gura de gura lui Félicien. Și, în acest sărut, muri.

Dar moartea era fără tristețe. Cu gestul lui obișnuit de binecuvântare pastorală, monseniorul ajuta acest suflet să se elibereze, liniștit de el însuși, reîntors în neantul divin. Toată catedrala, tot orașul erau în sărbătoare. Orgile bubuiau mai tare, clopotele sunau pe întrecute, mulțimea aclama perechea aflată pe pragul bisericii mistice, în strălucirea soarelui primăvăratic. Și era o plecare într-un zbor triumfal, Angélique, fericită, castă, avântată, impetuoasă în realizarea visului ei, încântată de negrele capele romane cu bolți gotice flamboiante, printre rămășițele de aur și de pictură, în adevăratul paradis al legendelor.

Félicien nu mai ținea în brațe decât ceva nespus de gingaș și delicat, acea rochie de mătase, toată numai dantele și perle, mâna de pene ușoară, calde încă, ale unei păsări. De mai mult timp își dădea bine seama că deținea o umbră. Năluca, venită din necunoscut, se întorcea în necunoscut. Nu era decât o aparență, care se risipea după ce crease o iluzie. Totul nu era decât vis. Și, cum nu se poate mai fericită, Angélique dispăruse în mica răsuflare a unei sărutări.

Lector: RADU VLĂDUȚ
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ
Tehnoredactare computerizată: LIVIU DOBREANU

Scanare și prelucrare digitală

de

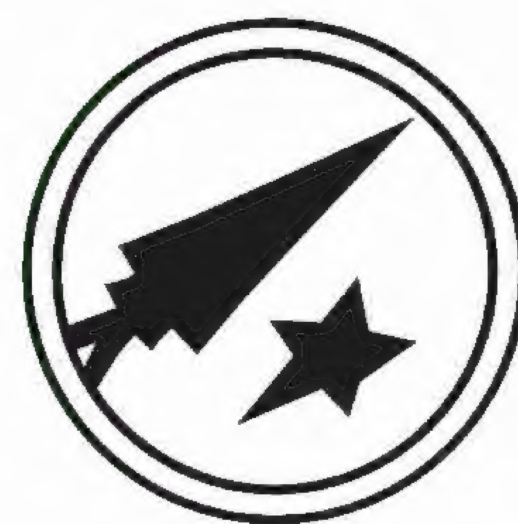

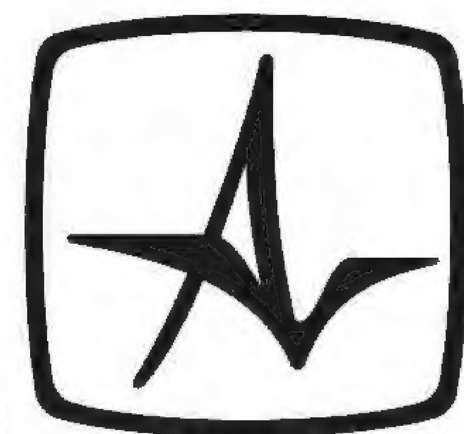
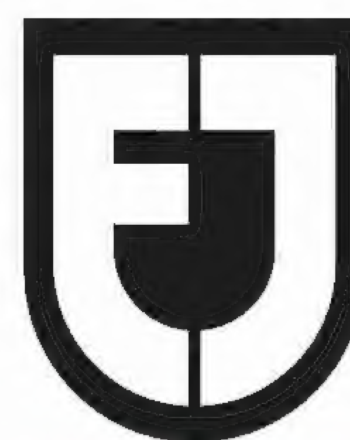

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024